فەرهەنگی زارەکی

موکریان

لە سەر بنەمای

باوەڕ ـ داب ـ زاراوە ـ مەسەل

پەند ـ مەتەل ـ ڕێکەوەندەکان

و ...

سەلاح پایانیانی

پ

فەرهەنگی زارەکی
موکریان
سەلاح پایانیانی

سرشناسه	پایانیانی، صلاح
عنوان و نام پدیدآور	فەرهەنگی زارەکی موکریان/ سەلاح پایانیانی
مشخصات نشر	مهاباد: هیوا، ۱۳۸۱ -
مشخصات ظاهری	ج.: جدول
شابک	دوره 964-7970-17-x ؛ ج.۱ 964-7970-16-1 ؛ ۸۵۰۰۰ ریال ج.۲ 978-964-7970-35-8 ؛ ۷۹۵۰۰ ریال ج.۳ 978-964-04-6835-7
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
یادداشت	کردی.
یادداشت	ج.۲ (چاپ اول: ۱۳۸۹)
یادداشت	ج.۳ (چاپ اول: ۱۳۹۰) (فیپا)
یادداشت	جلد سوم توسط صلاح پایانیانی منتشر شده است
موضوع	سورانی -- واژه‌نامه‌ها
موضوع	سورانی -- واج‌شناسی
رده بندی کنگره	PIR۳۲۵۶ /س۷۳پ۲ ۱۳۸۴
رده بندی دیویی	۴۹۱/۵۹ک
شماره کتابشناسی ملی	۲۶۹۰۸-۸۴م

ناوی کتێب : فەرهەنگی زارەکی موکریان (بەرگی سێهەم - پ)

دانەر : سەلاح پایانیانی

پیتچن : لەیلا نوورانی

شێوەکاریی : تۆوفیق ئەحمەدزادە

بەشی هەڵبەرکێ و نۆتی مۆسیقا: زانا حەیدەرپوور بەیارمەتی ئەمیر رەحمەتی

رازاندنەوە : عەبدوڵلا شەریفی (کانی کامپیوتێر ۰۴۴۴-۴۲۲۵۶۱۴)

چاپی یەکەم : ۱۳۹۰

تیراژ : ۱۰۰۰

ناشر : مؤلف

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۰۴-۶۸۳۵-۷

ISBN : 978-964-04-6835-7

selah.payanyani@yahoo.com

ڕێز و سپاسی بێبڕانەوەم بۆ ڕێزدار مەهەندیس هەمزە ئاریا، دڵسۆز و غەمخۆری فەرهەنگ و زمانی کوردی، کە بەوپەڕی دڵاوایی ئەرکی چاپی ئەم بەرگەی وەئەستۆ گرت و کارەکەی بۆ گەیاندینە حاسڵاتێ. لەخودام تەڵەبوتەمەنایە قەت دەست بە گیرفانی بەتاڵدانەگرێ و کوردگوتەنی: هەر نەکا و دانیشێ؛ خودا بەسەرێدا برێژێ.

هاوکارانی ئەم بەرگە: بەڕێزان:

سەیدئەسعەد بەرزەنجی، هاشم سەلیمی، کەماڵ مەولودپوور، قاسم ئاپاکە، عەلی ناسری، مستەفا ڕەسووڵی، محەممەد بایەزیدی (جزلا)، مامە مەعرووفی (جزلا)، یوسف بایەزیدی (جزلا) بازید ئیسماعیلزادە (جوتیار)، خدر ئیبراهیمزادە (وەرزێر)، محەممەد قەرنی (بەرگدروو)، عەلی قەرنی (بەرگدروو) و هاورێیانی هەمیشەییم کوڕانی کانی کامپیوتێری پیرانشار.

نەریتێکی نوێ لە فەرهەنگنووسیی کوردیدا

ئاوڕدانەوەیەک لە فەرهەنگی زارەکیی موکریان

دکتۆر ڕەهبەر مەحموودزادە

ئەو تایبەتمەندییانەی دەبنە هۆی ئەوەی فەرهەنگێک بە فەرهەنگێکی چاک بناسین و لە هەڵسەنگاندندا جێگایەکی بەرزی پێ بدەین، کامانەن؟ لەوانەیە کۆدەنگییەکی ڕێژەیی لە سەر ئەم تایبەتمەندییانەی خوارەوە لە نێو خوێنەراندا هەبێ:

١ـ **گشتگر بوونی فەرهەنگەکە** (جامع بودن). واتە کاتێک بە نیازی دۆزینەوەی ماکێک (مەدخەلێک) لێکی دەکەینەوە، دەستت بە ڕوویەوە نەنێ و ماکەکەی گرتبێ.

٢. **لێکدانەوە و مانا کردنەوەی ڕاست.** گشتگر بوون کاتێک بایەخی هەیە ئەگەر ئەو شیکردنەوانەش کە لە بەرانبەر ماکەکاندا هاتوون بەڕاستی ئەرکی چاوساغیی خۆیان بەڕێوە ببەن و خوێنەر بە لاڕێدا نەبەن و زانیاریی هەڵە و هەڵخەڵەتێنەری پێ نەدەن.

٣. **زانستیبوون.** ئەو دوو تایبەتمەندییانەی بەرێ ئاماژەمان پێکردن هەرەمەی خەڵک ڕازی دەکا، بەڵام ئەم تایبەتمەندییەی دواییە کە لە لێکدانەوەی وردتر و هەڵسەنگاندنی پسپۆڕانەتردا وێڕای ئەو تایبەتمەندییانەی پێشوو سەرنجی پێ دەدرێ.

زانستیبوون خۆی بە هۆی چەند وردە تایبەتمەندی ترەوە دەستەبەر دەبێ. ئەم وردە تایبەتمەندییانە بە شێوەی خوارەوە دەستنیشان دەکەین:

٣ـ١ دیاری کردنی جۆری وشە یان زاراوە یان ڕێکەوەندێک کە وەک ماک دانراوە. بۆ نموونە لە فەرهەنگی وشەدا مێتۆدی زانستی وا دەخوازێ جۆری وشەکان لە باری ڕێزمانییەوە دیاری بکرێن.

٣ـ٢ لێک هەڵاواردنی کەرتەکانی وشە، ئەگەر وشەکە لێکدراو بێ.

٣ـ٣ نیشاندانی ڕەچەڵەکی زمانیی وشە.

٣ـ٤ هێنانەوەی شاهید و نموونە بۆ وشە.

ئێستا ئەگەر بە کورتی ئەم پێوەرانەی بەگشتی تا ئێستا باسمان کردن هەنبانەبۆرینەی هەژار لەگەڵ قامووسی زەبیحی هەڵسەنگێنین لەوانەیە بە خوێنەرەوەیەکی خشکەیی، بە ئەم ئەنجامە بگەین کە هەنبانەبۆرینە لە قامووس گشتگرترە (دیارە هەڵسەنگاندنەکەمان هەر وشەکانی دوو حەرفی «ئەلف» و «بێ» دەگرێتەوە، چونکە قامووس هەر هەتا ئەو دوو حەرفە هاتووەتە پێش) بەڵام قامووس لە هەنبانەبۆرینە زانستی‌ترە. لە هەنبانەبۆرینەدا زۆر وشە دەدۆزینەوە کە لە قامووس‌دا نین، وەکوو: ئاشمای، ئاشۆ (بە مانای وچان)، ئاشۆت، ئاشوژن[1] و ....، بەڵام ئەگەر ئەو چوار وردە تایبەتمەندی‌یانەی باسم کردن بکەین بە پێوەری زانستی‌بوون لە تایبەتمەندیی چوارەمدا نەبێ (هێنانەوەی شایەد و نموونە بۆ وشە) کە هەنبانەبۆرینە لە قامووس نامێنێتەوە، بۆ ڕەچاوکردنی سێ مەرجەکەی تر ئەوە قامووسە کە گۆی گرێوی بردووەتەوە. با بڕوانینە ئەم نموونانەی خوارەوە:

لە هەنبانەبۆرینەدا لە بەرانبەر وشەی ئازۆدان، هەر هێندە نووسراوە: *بۆ شەولەوەڕ بردنی مێگەل*[2]. لە قامووس‌دا سەرەتا کەرتەکانی وشە لێک جودا کراونەتەوە: *ئازۆ+ دان*، دوایێ جۆری وشەکە لە باری ڕێزمانی‌یەوە دیاری کراوە: (مصت. [یانی مەسدەری تێکەڵاو] مت. [یانی موتەعەددی] ئینجا مانای وشەکە لێکدراوەتەوە: *بردنە دەرەوەی ئاژاڵ بە شەو بۆ لەوەڕاندن* ... دواتر ئەو وشەیە لە ڕستەیەکدا وەکوو نموونە کەڵکی لێ وەرگیراوە: *ئەمە چەند ڕۆژێکە ڕانەکە ئازۆ دەدەین*. دوای هەمووان بە نیشانەی ئەستێرە، هاوتا(مترادف)ای وشەکە هاتووە: *شەوبەکێو*[3].

لە قامووس‌دا ڕەچەڵەکی وشەکانیش دیاری کراون. بۆ نموونە لە پێش وشەی ئاساردا نووسراوە [عا: آثار]. نیشانەی «عا» کورتکراوەی عارەبی‌یە. لە پێش وشەی ئاسان نووسراوە [پهـ: ئاسان]. «پهـ» کورتکراوەی پەهلەوی‌یە[4].

ئەگەر ئەم سێ خاڵە بکەین بە پێوەری هەڵسەنگاندنی *فەرهەنگی زارەکیی موکریان*، ئەم فەرهەنگە لەم تاقیکاری‌یەدا چۆن دەردەچێ؟ بەرلەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە با سووکەڵەنگەرێک بگرین و لە سەر ئەو نەریتە فەرهەنگ‌نووسی‌یەی ئەم فەرهەنگە پێیەوە بەستراوەتەوە ئەختێک بدوێین.

خوالێخۆشبوو دوکتۆر ئەوڕەحمانی حاجی مارف لە وتارێکی بەپێزی‌دا بە ناوی **«فەرهەنگ‌نووسی»** بە شێوەیەکی تێروتەسەل ئاوڕی لە مێژووی فەرهەنگ‌نووسیی کوردی داوەتەوە[5]. لەم وتارەدا فەرهەنگەکان لە هەندێک بارەوە پۆلێن کراون. بۆ نموونە باسی جوداوازیی فەرهەنگی ئینسکلۆپیدی و فەرهەنگی فیلۆلۆژی کراوە (دواتر لەم بارەیەدا دەدوێین) یان باسی جوداوازیی ئەو فەرهەنگانە کراوە کە بە کەرەستەی زمانی

---

[1] **هەژار، هەنبانە بۆرینە**. بەرگی یەکەم. چاپی یەکەم. سرووش. ١٣٦٧، ل ٧

[2] سەرچاوەی پێشوو، ل ٦

[3] **عەبدوڕەحمانی زەبیحی، قامووسی زمانی کوردی**. ئینتشاراتی سەلاحەدین ئەییووبی. ١٣٦٧، ل ٢٦

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل ٢٧

[5] د. **ئەوڕەحمانی حاجی مارف، فەرهەنگنووسی**. لە بینەکی سەرچاوەی زمارە ٣

زگماک، مانای وشەی زمانێکی بێگانە لێک دەدەنەوە لەگەڵ ئەوانەی بەپێچەوانە بە کەرەستەی زمانێکی بێگانە، مانای زمانی زگماک لێک دەدەنەوە.

هەروەها لە ئەم وتارەدا فەرهەنگە کوردی‌یەکان بە گوێرەی شوێن و کاتی نووسرانیشیان پۆلێن کراون، بەڵام هەتا کۆتایی وتارەکە، کەم و زۆر باسی جوداوازیی نێوان فەرهەنگی زارەکی و فەرهەنگی نڤیساری نەکراوە.

هەروەها مامۆستا هەژاریش لە پێشەکیی هەنبانەبۆرینەی خۆی‌دا باسی جوداوازیی نێوان ئەو فەرهەنگانەی کردووە کە وشە کوردی‌یەکانیان بە عارەبی یان بە فارسی لێک داوەتەوە لەگەڵ ئەوانەی فەرهەنگی کوردی بە کوردین. بەڵام ئەویش باسی جوداوازیی نێوان فەرهەنگی نڤیساری و فەرهەنگی زارەکی نەکردووە.

لە کوردستانی ئێراندا لە ساڵی ١٣٦٧ی کۆچی هەتاوی بە دواوە، هێندێک فەرهەنگ نووسراون کە ناکرێ بە هاسانی ناوی فەرهەنگی وشەیان لە سەر دابنێین. هەروەها ناودێرکردنیان بە فەرهەنگی نڤیساریش جێگەی دڕدۆنگی و تێڕامانە. ئەم فەرهەنگانە بریتین لە:

١. فەرهەنگی وشە دووانەکانی زمانی کوردی، نووسراوی خوالێخۆشبوو تەها فەیزی‌زادە. لە پاشکۆی ئەم کتێبەدا دوو نامیلکەی «ئۆبەرە»و «هەوێن» پەیوەست کراون کە لە یەکەمیاندا تەواوی ئەو ڕێکەوەند و زاراوە و پەند و مەسەل و بەیت و باوانەی هەڵگری چاوگی «چوون»ن کۆ کراونەتەوە و لە دووەمیشیاندا ئەوانەی وشەی «دەست»یان لە خۆ گرتووە، ڕێنچکەیان پێ بەستراوە[1].

٢. پەندی پێشینیان، نووسراوی سەید عەبدولحەمید حیرەت سەججادی[2].

٣. امثال و حکم کردی، نووسراوی قادر فەتاحی قازی؛ دوو بەرگ[3].

٤. دەستەبوخچە؛ زاراوەی زنانی موکریان، کۆکراوەی هێدی (جەعفەر حوسێن‌پوور)[4].

دیارە ئەم فەرهەنگانە لە چەشنی هەنبانەبۆرینە و قامووس نین.

بۆ جوداوازیی دانان لە نێوان فەرهەنگی لە چەشنی هەنبانەبۆرینە و لە چەشنی فەرهەنگی زارەکیی موکریان، هەوڵ بیرۆکەیەک کە مێشکمان ختووکە دەدا لەوانەیە ئەم بیرۆکەیە بێ کە بڵێین هەنبانەبۆرینە فەرهەنگێکە ئەم وشانەی لەخۆگرتووە کە لە نووسینی کوردی‌دا بە کار دەهێندرێن، بەڵام فەرهەنگی زارەکیی موکریان هەڵگری ئەو پەیڤانەیە کە بەسەر زاری خەڵکەوەن و لە شێوە ئاخافتنەکانی خۆمانەتردا کەڵکیان لێ وەردەگیرێ. ئەم بیرۆکە سەرەتایی‌یە چەند گرفتێکی هەیە. یەک لەوانە ئەوەیە فەرهەنگە بە زارەکی ناودێرکراوەکان دەتوانن لەخۆگری زاراوە و ڕێکەوەندی ئەوتۆ بن کە بۆ بەکارهێنانیان لە نێو زمانی نڤیساری‌دا لەمپەرێک لە گۆڕێ‌دا نەبێ، بگرە بەکاریش هاتبن. کێ دەڵێ ناکرێ زاراوەی ***ئاو لە ئاوەڕۆ دەرکردن*** لە زمانی نووسین‌دا کەڵکی لێ وەربگیرێ؟ بەپێچەوانە فەرهەنگە بە نڤیساری ناودێرکراوەکان وا هەیە وشەی ئەوتۆیان

---

[1] تاها فەیزی‌زادە. فەرهەنگی وشە دووانەکانی زمانی کوردی. ئینتشاراتی سەلاحەدین ئەییووبی. ١٣٦٧

[2] سید عبدالحمید حیرت سجادی. پند پیشینیان. جلد اول. انتشارات صلاح الدین ایوبی. ١٣٦٩

[3] قادر فتاحی قاضی. امثال و حکم کردی

[4] جەعفەر حوسێن‌پوور (هێدی). دەستەبوخچە. زاراوەی زنانی موکریان. سوێد. کتێبی هەرزان. ١٩٩٩

گرتبێ کە تایبەت بە ئاخاوتنی خەڵکی ڕەمەکین و لە زمانی نووسیندا لایان لێ ناکرێتەوە. بۆ نموونە هەنبانەبۆرینە وشەی «جوحمە»ی کە شێوەی بە هەڵە گۆڕدراوی وشەی «جومعە»یە، گرتووە. تەنانەت مامۆستا هەژار لە بەرانبەریدا نووسیویەتی «جوعمە»[1].

گرفتی دووەم لە ڕاستیدا گرفتی زمانی نووسینی کوردییە کە هێشتا لە ڕەوتی ستاندارد بووندا نەیتوانیوە زۆر قۆناغان بەرەو پێش ببڕێ. ئێستاش لە نووسینی کوردیدا کە قەرارە ستاندارد بێ هیچ سڵەمینەوەیەک لە ئاست بەکارهێنانی تەنانەت بەڵێشاوی پەیڤی سووکەڵەکراو و سەروگوێبەڕیو و لەڕێسالاداو کە تایبەتە بە زمانی ڕەمەکی و ڕۆژانە لە گۆڕێدا نییە. لەوانەیە خوێنەر چەشنێک بە سووکدانانی زمانی ئاخاوتن و بەرزتر نرخاندنی زمانی نووسین لەم گوتەی سەرەوە بخوێنێتەوە. بۆ ئەوەی پێش بە ئەم خراپ تێگەیشتنە بگرین بۆ لاباسێکی دیکە کە پێوەندییەکی تایم و قووڵیشی لەگەڵ باسی فەرهەنگی زارەکی هەیە قەڵەمبازێک دەدەین.

هێندێک لە خاوەنڕایان لەسەر ئەم بڕوایەن کە زمانی زارەکی خۆی دوو لقی سەرەکی لێ دەبێتەوە. یەکیان «زمانی ڕۆژانە» و یەکیشیان «زمانی ڕەمەکی»[2]. زمانی ڕەمەکی لە فارسیدا (زبان عامیانە)ی پێ دەڵێن و لە ئینگلیسیدا (slang)ی پێ دەڵێن. زمانی ڕەمەکی زمانی ئەو خەڵکەیە کە بەبێ سڵەمینەوە و ئازادانەتر و دوور لە هێندێک سنووردانانی ڕەسمی بەیەکەوە دەدوێن و لە قسەکردنیاندا پەیڤی ئەوتۆ بەکار دەهێنن کە لەوانەیە لە بۆنە ڕەسمییەکاندا تەواو خۆیانی لێ بپارێزن. کابرای فارس دەڵێ: **«برو گم شو بە وقتش حسابت رو میرسم»**. وەرگێردراوی کوردیی ئەم ڕستانە هەر لەم ئاستە ڕەمەکییەدا دەبێتە شتێکی نزیک لەمە: **«بڕۆ دە خۆت هەڵدە، وەختی خۆی مشووروت دەخۆم»**. ئەم دەربڕینانە لە ئاستی زمانی ڕەمەکی (زبان عامیانە ـ slang) دان. بەڵام زمانی ڕۆژانە یان زمانی قسە کردنی ڕۆژانە زۆر لە زمانی نووسین دوور ناکەوێتەوە. لەگەڵ زمانی نووسین جوداوازییەکەی لەوەدایە نەختێک ناڕەسمیتر و هەروەها سووکەڵەکراوە. بۆ نموونە فارس دەڵێ: **«کتابش رو خوندم»** ئەگەر هەر ئەم ڕستەیە لە زمانی ستانداردی نووسیندا بە کار بهێنێ دەنووسێ: **«کتابش را خواندم»**.

هەموو ئەو دەربڕینانەی خوارەوە کە لە فەرهەنگی زارەکیی موکریان هەڵبژێردراون نموونەی دەربڕینی ڕەمەکین: **ئەمن دەڵێم نێرە ئەو دەڵێ بیدۆشە، ئەسپێ دە گیرفانیدا سەوزڵەی دەڵێ، ئەسپ بە کورتانی کەرێ ڕازی نابێ، کرمانج وەک کەرمێز وایە ڕوو لە هەر کوێ کا ئاوەدانی دەکا، ئەو بابەت مرد.** ئەم دەربڕینانەی خوارەوەش نموونەی دەربڕینی ڕۆژانەن. لە موکریان دەڵێن: هاتۆ یان هاتۆتەوە. لە ئەردەڵان بۆ نموونە دەڵێن ئەیهێنێتۆ. بەکارهێنانی ئەم وشانە هەر بەم شێوەیە لە زمانی ستانداردی نووسیندا هەڵەیە و زەبر لە ستانداردبوونی زمان دەوەشێنێ. لە زمانی ستانداردا دەنووسین «هاتووە»، (هاتۆ شێوەی سووکەڵەکراوی

---

[1] سەرچاوەی زمارە ١، ل ١٨٦

[2] ئەم بۆلێن کردنە هی مامۆستا ئەبولحەسەنی نەجەفییە. بڕوانە: **بهاءالدین خرمشاهی. از واژه تا فرهنگ**.انتشارات ناهید.صص ٢٢٥-٢٩٣

«هاتووە»یە)، «هاتووەتەوە» (هاتۆتەوە شێوەی سووکەڵەکراوی «هاتووەتەوە»یە)، «دەیهێنێتەوە» (دەیهێنێتۆ، شێوەی سووکەڵەکراوی «دەیهێنێتەوە»یە).

ئێستا کە زانیمان چ سنوور و سەراوردێک لە نێوان زمانی زارەکی و زمانی ستانداردا هەیە. ئەوجار تۆرەی ئەومیە ناوڕ لە بایەخ و گرینگیی زمانی زارەکی بۆ زمانی نووسین بدەینەوە. گوتمان زمانی زارەکی بە بڕوای هێندێک زمانناس دوو بەشی هەیە، یەکیان زمانی قسەکردنی ڕۆژانە و یەکیشیان زمانی ڕەسەکی؛ (دواتر نیشان دەدەین کە زمانی زارەکی بەشێکی زۆر بەنرخی تریشی هەیە). ئێستا دەڵێین زاراوەی زمانی نووسینیش هەر بارتەقای زمانی ستاندارد بەرتەسک نابێتەوە. زمانی نووسین لە بەکارهێنانی ڕەسمی‌دا دەبێ ستاندارد بێ. وەک ئەو زمانەی لە کتێبە دەرسی‌یەکاندا کەلکی لێ وەردەگیرێ. بەڵام زمانی نووسین بۆ نموونە لە بواری ئەدەبی داستانیی‌دا پێویستی‌یەکی یەکجار زۆری بە زمانی زارەکی ـ بە هەموو بەشەکانی‌یەوە ـ هەیە. لەخۆڕا نی‌یە هەم لە "فەرهەنگی زارەکی موکریان"دا و هەم لە "دەستەبوخچە"دا کە قەرارە پەیڤە کۆکراوەکانیان لە زمانی خەڵک خواسترابێتەوە، بە لێشاو کەلک لە ئەو زاراوە و پەند و مەسەلانە وەرگیراوە کە لە ڕۆمانەکانی کاک فەتاح ئەمیری (هاوارەبەرە و میرزا) هەڵهێنجراون.

واتە دەڵێین بەشێک لە زمانی زارەکی (ئەو بەشەی پێی دەڵێین زمانی ڕەسەکی) کەلکی یەکجار زۆری بۆ بەشێک لە زمانی نووسین (ئەو بەشەی پێی دەڵێین زمانی نووسینی غەیرەستاندارد کە بۆ نموونە لە ئەدەبدا کەلکی لێ وەردەگیرێ) هەیە. بەڵام دەرەتانە لەبن‌نەهاتووەکانی زمانی زارەکی بۆ زمانی نووسین بارتەقای هێندەی باسمان کرد بەرتەسک نابێتەوە. زمانی زارەکی بێجگە لە دوو بەشی زمانی قسە کردنی ڕۆژانە و زمانی ڕەسەکی بەشێکی زۆر هەراو و گرینگی دیکەشی هەیە. ئەو بەشە وەک چۆن لە زمانی زارەکی‌دا کەلکی لێ وەردەگیرێ. هەر ئاوا دەکرێ لە زمانی ستانداردیش‌دا بە شێوەیەکی بەرفراوان کەلکی لێ وەربگیرێ؛ ئێستاش باسی چەند نموونەیەک دەکەین. لە کوردی‌دا زۆرجار بەپێ گرفت «یای نیسبەت» بە دوای ناوەوە دەنووسێندرێ. بۆ نموونە مەهاباد دەبێتە مەهابادی. بەڵام هێندێک وشە هەن خۆیان دوایین پیتیان «ی»یە، وەک «سلێمانی» و «جەلی». ئێنجا چۆن دەتوانین یای نیسبەت بە ئەم وشانەوە زیاد بکەین؟ چونکە دوو «ی» بە دوای یەکدا پێژ ناکرێن. هەستێکی ون ختووکەمان دەدا بڵێین لە ژێر سووچێکی پشت‌گوێ‌خراوی زمانی زارەکیی خەڵکدا عیلاجێکی ئەو گرفتە کراوە. هەر ئاواشە مامۆستا مەسعوود محەممەد بۆ چارەسەریی ئەم گرفتە پەنا دەباتە بەر زمانی زارەکی و دەڵێ: *«لە گوتارێکمدا نووسیبووم "ی"ی نیسبەت لەو وشانەدا کە کۆتاییان بە "ی" دێت، لە دەوروبەری سۆران بە هێنانی "ت" بۆ نێوان "ی"ی کۆتایی وشە و "ی"ی نیسبەت، ئەم دەفە نیسبەتە دەپارێزن و دەڵێن کابرای جەلیەتی، ساقولیەتی کە نیسبەتە بۆ جەلی و ساقولی. دوای نووسینی گوتارەکە و بڵاو بوونەوەی لە گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورددا بە ماوەی ساڵێک یان پتر کاغەزم لە خوێندکارێکی خەڵکی سلێمانی کە لە مۆسکۆ دەیخوێند وەرگرت. تێی‌دا نووسیبووی کە خۆی لە چەند گەنجێکی خوێندکاری کۆیی پرسیبوو ئایا "جەلیەتی، سلێمانیەتی . . ."*

بەکار دێ لە کوێیە؟ گوتبوویان هەرگیز شتی وەهامان نەبیستووە. بێگومان ئەوان ڕاستیان کردووە، چونکە بە زەحمەت دەگمەنە لادێیی‌یەک کە جارێ دەقی کوردی ڕەسەنی لەبیر ماوە هەتا لێی بپەیڤن. سلێمانیتی . .»[1]

کەوابە بەشێک لەو ڕێسا زمانییانە کە لە نێو زمانی زارەکی‌دا هەن. بەڵام هێشتا نەدۆزراونەتەوە و بە شێوەی زانستی شیتەڵ نەکراون، گرینگایەتی‌یەکی زۆریان بۆ زمانی ستاندارد هەیە. بۆ زمانێک وەکوو زمانی کوردی کە نووسینی ڕێزمان بە شێوەیەکی هەمەلایەنە و زانستی و تیروتەسەل نەکراوە، ئەو گرینگی‌یە هێندەی دیکەش تۆخ دەبێتەوە. جگە لەم ڕێسا کەشفنەکراوانە، زۆربەی ئەو زاراوە و دەربڕینە زاراوەییانەی (idiomsand idiomatic expressions) لە زمانی زارەکی‌دا هەن. هەر بەم شێوەیەش دەکرێ لە نێو زمانی ستانداردا کەڵکیان لێ وەربگیرێ. کەوانە ئێستا دەڵێین زمانی زارەکی لەخۆگری سێ ژێرکۆمایە: ١ـ زمانی ڕۆژانە ٢. زمانی ڕەمەکی ٣ـ بەشێکی هاوبەش لەگەڵ زمانی ستاندارد کە یان تا ئێستا لە زمانی ستانداردا دەکار کراوە یان ئەگەریش دەکار نەکراوە بۆی هەیە بە شێوەیەکی سیستماتیک دەکار بکرێ. دیسان وەکوو نموونە دەڵێم وای دابنێین خەریکین دەقێک لە زمانی فارسی‌ڕا وەردەگێڕینەوە سەر زمانی کوردی، تووشی ئەو چەند ڕستەیەی خوارەوە هاتووین:

بادنجان بم/ بد آفت ندارد.

فلانی خرده شیشه دارد.

در هفت آسمان یک ستاره ندارم.

برو سر وگوشی آب بده و زود برگرد.

ئەم ڕستانە چۆن وەرگێڕینە سەر زمانی کوردی؟ بەشی سێیەمی زمانی زارەکی لێرەدا زۆر بە هاسانی دە فریامان دێ. وەرگێڕدراوی هەموو ئەو ڕستانەمان لە فەرهەنگە زارەکی‌یەکەی کاک سەلاح پایانیانی‌دا دۆزیوەتەوە:

بادنجان بم/ بد آفت ندارد: ئەسپێی گەنمی وەبەر نایە. فلانی خرده شیشه دارد: فڵانکەس ئەسپۆنەکەی وردە. (لێکدانەوەی کاک سەلاح بۆ ئەم دەربڕینە ناوایە: *«واتە عەیبی دەکاری‌دا هەیە. ئەسپۆن ئەگەر ورد بوو، لە ترسی ئەوەی کەپلەی دەگەڵ لێک درابێ، بە ناپەسەندی دەزانن»*. **در هفت آسمان یک ستاره ندارم: لە حەوت ئاشان دەنکە جۆیەک شک نابەم. برو سر و گوشی آب بده و زود برگرد: بچوو دەراوان بە تاقی کەوە و خێرا بگەڕێوە.**

ئەگەر لە بیرتان بێ لە بەشێکی ئەم وتارەدا گوتمان گرفتێک بۆ ئەوەی ئەرهەنگێکی لە چەشنی ئەم ئەرهەنگەی کاک سەلاح بە "**فەرهەنگی زارەکی**" ناودێر بکەین ئەمەیە کە لە نێو ئەم جۆرە فەرهەنگانەدا زاراوە و ڕێکەوەندی ئەوتۆ هەن کە بۆ بەکارهێنانیان لە نێو زمانی نڤیساریش‌دا هیچ لەمپەرێک نی‌یە. ئێستا دەزانین

---

[1] مەسعوود محەممەد. کورتەیەکی بیروڕا لە سەر پێشگرەکانی لێ، تێ، پێ. سروە، ژمارە ٧٣. ل ١٨

هەر ئەو بەشەی سێیەمی زمانی زارەکی‌یە کە دەکرێ لە زمانی نووسینیشدا کەلکی لێ وەربگیرێ. بەڵام لە بنەڕەتدا زمانی نووسین یا زمانی ستاندارد ئەم بەشەی لە زمانی زارەکی خواستووەتەوە. کەوایە ئێستا دەتوانین بە خاترجەمی‌یەوە بڵێین ئەم فەرهەنگەی کاک سەلاح سەر بە سوننەتێکی فەرهەنگنووسیی کوردی‌یە کە دەکرێ بە نەریتی فەرهەنگنووسیی زارەکی ناودێری بکەین و ئەگەر لە حەڵێش لانەدەین لە نێو ئەم فەرهەنگانەی لەم سوننەتەدا نووسراون فەرهەنگی زارەکیی موکریان شان و قەڵافەتەکەی هێند بەرزە کە فەرهەنگەکانی دیکە دەشارێتەوە.

دەمانەوێ بەگوێرەی ئەو سێ تایبەتمەندی‌یانەی لە سەرەتای ئەم وتارەدا باسمان کردن (گشتگر بوون، جێگای متمانە بوونی لێکدانەوەکان و زانستی بوونی مێتۆدی نووسینی فەرهەنگ)، هەڵسەنگاندنێکمان لەسەر فەرهەنگی زارەکی موکریان هەبێ.

بۆ سەلماندنی گشتگر بوونی ئەم فەرهەنگە ئەگەرمیەکی ئەوتۆمان نایەتە سەر ڕێ. ئەو بەرگەی بۆ حەرفی «ئ» تەرخان کراوە بە تەنیا ٥٥٠ لاپەڕەیە و بەرگی دوایێش کە هەر بە تەنیا بۆ حەرفی «ب» تەرخان کراوە ٥٩٠ لاپەڕەیە. دەکرێ پەنا بەرین بۆ نموونەیەکی بەرهەستتری دیکە:

ماک (مەدخەلی) ناو. ماکی ژمارە ٧٦٤ەوە هەتاکوو ژمارەی ١٤٢٤ واتە ڕێک ٦٦٠ ماکی پێوەندی‌دار بە وشەی ناو لەم فەرهەنگەدا هاتوون. نێتر لە ناو و ناوەڵناو و چاوگەوە بگرە هەتا دابونەریت و داوودەرمان و پەند و مەسەل و مەتەڵ و کایە و گۆرانی و فڕ و جنێو و سوێند و دوعا، ئەوەی پێوەندی بە وشەی ناوەوە هەبێ، ئەم فەرهەنگە گرتوویە. ئەم تایبەتمەندی‌یە سووکە هەڵوێستەیەکمان پێ دەکا هەتا بە تێڕوانینێکی تر بۆ فەرهەنگی زارەکیی موکریان بڕوانین. کاتێک دەبینین کەم بابەت هەیە کە بۆ نموونە پێوەندی بە دیاردەی ناو لە کۆمەڵگای نەریتیی کوردەواری‌یەوە هەبووبێ و ئەم فەرهەنگە نەیگرتبێ، بە ئەم ئەنجامە دەگەین ئەم فەرهەنگە هەر بە تەنیا بە کاری لێکۆڵینەوەی زمانی نایێ. بۆ نموونە خوێندکارێکی کۆمەڵناسییش کە دەخوازێ لەسەر کۆمەڵگای کوردی و فەرهەنگی نەریتیی کوردی لێکۆڵینەوە بکا زەحمەتە بتوانێ سەرچاوەیەکی گردوکۆتر و ڕێکوپێکتر لەم فەرهەنگە بدۆزێتەوە. «فەرهەنگی زارەکی موکریان» لە ڕاستی‌دا دایرەتولمەعاریفێکی فەرهەنگی نەریتیی کوردی‌یە. ئەگەر لەو جوداوازی‌یەی دوکتۆر ئەوڕەحمانی حاجی مارف باسی دەکا ورد بینەوە ئەم مەبەستەمان زۆر چاکتر بۆ ڕوون دەبێتەوە. دوکتۆر دەڵێ: «*هەر چەند فەرهەنگ جۆری زۆرە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانرێ دوو جۆری سەرەکی جیا بکرێتەوە: ١ـ فەرهەنگی ئینسکلۆپێدی [ئەوەی لە ئێران پێی دەڵێن دایرەتولمەعاریف]. ٢. فەرهەنگی فیلۆلۆژی. فەرهەنگی ئینسکلۆپێدی سەبارەت بە ڕووداو و دیاردە و خەڵک . . . هتد دەدوێ. هەرچی فەرهەنگی فیلۆلۆژی‌یە لە وشە دەکۆڵێتەوە. واتە وشە کە دانەی زمانە کەرەسەی سەرەکیی فەرهەنگی فیلۆلۆژی‌یە*».[1]

---

[1] سەرچاوەی ژمارە ٥ ل ٧٢

کەوایە فەرهەنگەکەی کاک سەلاح لە ڕاستیدا فەرهەنگی ئینسکلۆپیدی‌یە و فەرهەنگی فیلۆلۆژی نی‌یە. ئینجا دێتە سەر باسی جێگای متمانە بوونی لێکدانەوەکان. **سەرویەر کردنی کارێکی لەم چەشنە واتە نووسینی فەرهەنگێکی زارەکیی باوەڕپێ‌کراو، هەر بە تەنیا بە گەڕانەوە بۆ سەرچاوە ڕەسەن و دەستلێ‌نەدراوەکانی زمانی ئاخافتنی خەڵکی کورد مەیسەر دەبێ. سەرلەبەری ئەم فەرهەنگە لیپاولیپ لە نیشانەی ئەوتۆن کە پێمان دەسەلمێنن کاک سەلاح لەم گەڕانەوە بۆ سەرچاوەیە چاکی بۆ دە بناوان کراوەتەوە.** دیارە نووسەر بەر لە ئەم پرۆژە گەورەیەش ئەزموونێکی لەچەشنی «کانی مرادان» هەبووە. بۆ نیشاندانی ڕژد بوونی ئەو هەوراز و پشووبڕ بوونی زەبری ئاوزەنگی کە سوار بۆ سەرکەوتن لەم هەڵەمووتە هەزار بە هەزارە دەبێ دەکاری بکا لەوانەیە هەر هێندە بەس بێ کە بڵێین لەم مەیدانەدا کوردی‌زانی لەزەبری وەک مامۆستا هێمنیش وا هەبووە بگلێ. کاک سەلاح خۆی لەو پێشەکی‌یەی بۆ بەرگی یەکەمی کتێبەکەی نووسیوە ئاماژە بە ئەم شێعرەی مامۆستا دەکا:

هێشتا دوور نەبووم لە مەڵگورد کێژم دەماڵن لە شە و گورد

لە ئەو فەرهەنگۆکەی دوکتۆر ئەوڕەحمانی حاجی مارف بۆ "تاریک و ڕوون"ی کردووە، لە بەرانبەر وشەی "شە و گورد"دا نووسراوە "ژوانی شەوانە" لە مەدخەلی ژمارە ١٩٨٣ی بەرگی یەکەم لە لێکدانەوەی زاراوەی *«دەڵێی بەنی ئەستووری، قەت دە شە و گوردی کەس نایەی»* ئاوا هاتووە:

«شە: شێ، شانە، دانە دانەی تان و ڕایەڵی بەنی جاجم یا پۆپەشمین یا بەڕماڵ یا بووزوو، بە کەڵێن دەنکەکانی ئەو شەیەدا ڕایەڵ دەکرێن. گورد: دوو جووت چوارچێوەی دارینن کە لە پانایی‌یەوە ڕیزە بەنێک وەکی دەنکە شانە بە یەک سەودا قایم کراوە و دەکەونە پشتی شێ. [مانای ئەم زاراوەیە دەبێتە ئەوە:] *بە کاری کەس نایەی، دە غەم و خۆشیی کەسدا نی.* [شاهید لە بەیتی ئەحمەدی شەنگ:] *بیست و پێنج کەس هەموو سەردارعێل، هەموو پیاوی ونچوو، ئیدی هەر زەمانەی کەسێک دە شە و گوردی دنیایە دەکشێ...»*[1]

ڕاستە فەرهەنگۆکی تاریک‌وڕوون مامۆستا هێمن نەینووسیوە، بەڵام بە سەرنجی خۆی نووسراوە و ئاگای لێ هەبووە. لە زۆر لێکدانەوەی **فەرهەنگی زارەکیی موکریاندا، نووسەر هەڵەی فەرهەنگەکانی پێش خۆی ڕاست کردووەتەوە؛** بۆ نموونە کاک جەعفەر حوسێن‌پوور(هێدی) لە کتێبی دەستەبرخچە لە بەرانبەر زاراوەی «دەڵێی ناوی دانووانت بە خۆدا کردووە»[2]دا نووسیویە: [واتە] *زۆر بێ‌تامی؛ ناوی دانووان بێ‌تام و بێ‌خوێ‌یە؛ بۆیە وا دەڵێن.* کاک سەلاح لە بەرانبەر مەدخەلی ناوی دانوون بە خۆدا کردن، ئەم هەڵەیەی دەستەبرخچەی ئاوا ڕاست کردووەتەوە: [واتە] *تەمبەڵی و کار نەکردن.* [نموونە] *«دەست لە ڕەش و سپی نادا و بە جارێکی*

---

[1] **سەلاح پایانیانی. فەرهەنگی زارەکی موکریان.** بەرگی یەکەم. دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ڕەهەند. ١٣٨٥. ٣٨٦

[2] سەرچاوەی ژمارە ٩، ل ١٢١

ناوی دانووانی بە خۆیدا کردووە»[1]. بەر لەم زاراوەیەش نووسەر زۆر بەوردی لە سەر ڕێکەوەندی ناوی دانوو و دابی پێوەندیدار بەم دیاردەوە لە موکریان دواوە.

لە بارەی لایەنی زانستیی فەرهەنگی بەرباس پێویستە ئاماژە بەم خاڵانەی خوارەوە بکەین:

یەکەم. **نووسەری فەرهەنگی زارەکیی موکریان لە بەرگی یەکەمدا بێجگە لە مەدخەلە سەرەکییەکان مەدخەلە فەرعییەکانی لە شازدە بەشدا لێک جودا کردووەتەوە.** ئەم بەشانە بریتین لە: باوەڕ، پەند، جنێو، داب، داوودەرمان، دوعا، ڕێکەوەندەکان، ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی، زاراوە، زمانخەڵەتێنە، سوێند، فڕ، کایە و گۆرانی، لێکدانەوەی خەون، مەتەڵ و مەسەل. لە بەرگی دووەمدا، دوو بەشی دیکە واتە نیوونرتکە و هەقایەتیش بەم بەشانەوە زیاد کراون. **ئەم لێک جودا کردنەوەیە سەمایەکی زۆر ڕێکوپێک و تەکووز و زانستی داوە بە فەرهەنگی زارەکیی موکریان.**

یەکەمجار نووسەری دەستەبرخچە، هەم لە پێشەکیی کتێبەکەی و هەم لە وتارێکدا بە ناوی «سنوورێک لە نێوان پەند و زاراوە»دا لە گۆڤاری سروە لە سەر پێویستیی لێک جودا کردنەوەی جۆرەکانی دەربڕین لە زمانی ئاخافتندا بابەتی نووسی. کاک جەعفەر حوسێنپوور(هێدی) لە بارەی جوداوازیی نێوان پەندی پێشینیان و زاراوە و مەسەل دەنووسی: *«پەندی پێشینیان (Proverb) وەک لە ناوەکەیڕا دیارە پەندێکی تێدایە، بەڵام زاراوە (idiom) شێوەیەک قسەی بە ترێکڵە و مانایەکی تێدا شاردراوەتەوە نەک پەندێک. بۆ نموونە "بازاڕی کەسادە"، "با ئەو سوێندەم لێ بکەوێ"، "با تۆش بێتە سەر دێ" [...] هەموویان زاراوەن، کەچی [لە سروەدا] لە ژێر ناوی پەندی پێشینیاندا بڵاو کراونەوە؛ بەڵام "دەست بە کەرگیر بێ، چاوت لە فەقیر بێ"، "پیاوی دەستەوەستان، چ لە گەرمێن، چ لە کوێستان" پەندن نەک زاراوە. مەسەلیش قسەیەکی ئەستەقە کە بە داستانێک یان ڕووداوێکەوە دەبەسترێتەوە. وەک: دەمدەمی بۆ بڵێی کوڵی گریانی هەڵدەستێ»*[2]. ئەگەرچی لێک جودا کردنەوەی ئەم شێوە دەربڕینانە هێندێک جار بەڕاستی دژوارە و تەنانەت کاک جەعفەر بۆخۆشی را هەبووە بۆ نموونە گۆرانی دایکان بۆ کۆرپە ساواکانیانی بە ناوی زاراوە بڵاو کردووەتەوە(*هەی کۆرپە نان و هەی کۆرپە دۆ، بەرغەل بەڕیوو بەرە جۆ. دەستەبرخچە، ل۲۲۸*)، بەڵام بەگشتی ئەم شێوە لێک جودا کردنەوەیە بوو بە ڕێنوێنێکی باش بۆ توێژەرانی دواتر. پێشتر باسی ئەوەمان کرد کە **هێنانی هەژدە جۆر دەربڕین یا دابونەریتی پێوەندیدار بە بابەتێکەوە، فەرهەنگی زارەکیی موکریانی کردووە بە دایرەتولمەعارفێکی کەموێنە. لەم ڕووەوە فەرهەنگی زارەکیی موکریان تا ئێستا تاقانەیە.**

دووەم. **نووسەری فەرهەنگی زارەکیی موکریان بۆ ڕیزبەندیی ماک و ژێرماکەکان لە نوێترین مێتۆدی زانستی کە بە "ڕیزبەندیی هێشوویی" دەناسرێ، کەڵکی وەرگرتووە.** لەم مێتۆدەدا ماکە سەرەکییەکان لە ڕووی ئەلفوبێوە بە دوای یەکدا ڕیز کراون. بەڵام ماکە فەرعییەکانی پێوەندیدار بە ماکە سەرەکییەکە بە شێوە

---

[1] سەرچاوەی ژمارە ۱۴، ل ۲۶۵

[2] سەرچاوەی ژمارە ۹، ل ۱۱

هێشوویی و وەکوو ئەندامانی خێزانێک لە ژێر چەتری مەدخەلە سەرەکییەکەدا کۆ بوونەتەوە. سەرەتی و قانی بەرچاوی ڕەچاو کردنی ئەم مێتۆدە ئەوەیە کە وا دەکا دەربڕینە پێوەندیدارەکان هەموو بەیەکەوە لە ژێر چەتری ماکێکی سەرەکیدا کۆببنەوە. ئەگەر وا نەبوایە، دەربڕینە بەیەکەوە خزمەکان وەکوو تۆڕی هەرزن لە هەموو کتێبەکەدا بڵاو دەبوونەوە و پێوەندیی ئۆرگانیکییان لێک دەپچڕا. لە فەرهەنگنووسیی فارسیدا. بۆ نموونە لە بەرهەمی بەنرخی *فەرهەنگ فارسی عامیانە*ی نووسراوی مامۆستا ئەبولحەسەنی نەجەفی. کەڵک لە ئەم مێتۆدە وەرگیراوە. دیارە کاک سەلاح سەرەڕای کەڵک وەرگرتن لەم مێتۆدە زانستییە لە پاشکۆی فەرهەنگەکەیدا لە بەشی چاوساغی ئەلفوبێییدا بۆ ڕێنوێنیی خوێنەر کەڵکی لە شێوەی ئەلفوبێییش وەرگرتووە کە زۆر چاک بۆ دۆزینەوەی مەدخەلەکان دەستی خوێنەر دەگرێ.

سێیەم. نووسەری فەرهەنگی زارەکیی موکریان بەپێچەوانەی فەرهەنگەکانی پێشوو، دەربڕینەکانی بە شێوەی چاوگ (مەسدەری) نووسیون. لە زانستی فەرهەنگنووسیی مۆدێرندا زاراوەکان بە شێوەی گەردانکراو و بۆ یەکەم یا جێناوێکی تایبەت نانووسرێن و ئەم کارە بە کارێکی نازانستی حیساب دەکرێ. بەڵام بۆ نموونە مەسەل نابێ بە شێوەی مەسدەری بنووسرێ. کاک سەلاح بۆ نووسینی دەربڕینەکان بە شێوەی دروستی خۆیان، ئامانجەکەی بە چاکی ئەنگاوتووە و بەبێ زێدەڕۆیی دەبێ بڵێین کە چاک بە سەر کارەکەیدا زاڵ بووە و بە تاقیتەنێ کارێکی کردووە کە لە وڵاتانی دیکە ڕێکخراوێک دەیکا. هیوادارم چاومان بە دیتنی بەرگە یەک لە دوای یەکەکانی فەرهەنگی زارەکیی موکریان ڕوون بێتەوە.

ڕیزی نیشانە و پیتە کورتکراوەکان

○ باوەڕ
⊕ پەند
⌘ پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو
♦ جنێو
⏏ داب
✠ دڵوودەرمان
⊡ دوعا
☆ لێکدراوەکان
▬ لێکدراوەکانی ڕستەیی و تاماڵڕستەیی
♦ زمانخەڵەتێنە
⧫ سوێند
● فڕ
♋ کایە و گۆرانی
ξ لێکدانەوەی خەون
§ مەتەڵ
* مەسەل
✻ نموونەتکە
⊕ حەقایەت
/ ١- لە جیاتی «یا» هاتووە. ٢- دێری شیعر و بەندان لێک هەڵدەبڕێ.
— سەرچاوەی بابەت یا نەقڵ و نوکتەیەکی بە دوادا دێ.
❙ نیشانەی جوێ بوونەوەی بابەتەکان لێکتر
▬ دژمانا
← بڕوانە ...
↓ بڕوانە ژێرتکی خواروو
↑ بڕوانە ژێرتکی سەروو
ع لە بەرگەکانی پێشوودا

پ

پا

هەرکام لە ئەندامانی ژێرەوەی لەشی مرۆڤ و هێندێک لە بوونەوەران کە بۆ ڕۆیشتن، ڕاوەستان یا هەڵتروشکان کەڵکی لێوەردەگیرێ، **پێ، لاق، قاچ**.

مەتەڵ (١)

٢(١) § **شەش پا لە عەرزی دوو پا لە پشتێ**
جاچکە دەجارێ کیر لە تەڵشتێ

– جووت بوونی کەر

٣(١) § **شەشپای دووسم**
ئەگە هەڵینەدەی دە دەت فسم

– ئەرازوو

٤(١) § **یەک سەر و هەزار پا**

– کەسک

مەسەل (١)

٥(١) * **پای شکاوە کلکی هەڵئەبەستنەوە**
← ١٠٦/ ت ٣١٠٩/ ب و ٣١١٠/ ب.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١)

٦(١) **ـ شەل نیە و پای شکاوە**

کاتێک دەکار دەکرێ کە کەسێک، بە هەڵبەتی و سەفسەتە، هەوڵی داپۆشینی ڕاستی‌یەک دەدا، بە چەشنێک کە قسە و بەڵگەکانی ئەویش هەر ئەو ڕاستی‌یەی کە بۆخۆی حاشای لێ‌دەکا پشتڕاست دەکاتەوە.**I شەل نیە پای دەلەنگێ. شەل نیە و پای سەقەتە.**

لێکدراوەکانی تر(١)

٧(١) ☆ **پاپۆچە**

کەرش: **«باباییەمبار پەلچی ئەسکەندەری بوو، بۆ هەرچی‌یەکی بەپێکردبا دەیگووت پووڵم نێ پاپلچەم دڕاون.»**

[سەیبتامیر ئامیری: مەتڵیەت]

↓

٨(١) ☆ **پاپە**

کەرش بە زمانی منداڵان: **«باران گیان وەرە پاپەکانت دە پێ کەم.»**

٩(١) ☆ **پاپەتی**

بێ‌پێڵاو. ←١٧٥٩.

١٠(١) ☆ **پاچاڵ**

←١٧١٧.

١١(١) ☆ **پاچرا**

←١٧٥٥.

١٢(١) ☆ **پادار**

گیانلەبەری خاوەنپێ.

مەسەل (١٢)

١٣(١٢) * **پاداران بگرن/ بگرین بێ‌پا ئی خۆمانن**

ڕاپەڕاندنی ئیش بەپێی ڕاسەری و ئەولەوییەت.

١٤(١٣) ـ سەگر لە دێ‌یەکی بوون، ئەو دێ‌یە ئاغای تێ‌دا نەبوو. ئاغا خەبەری دانێ کوتی: خەرج و باجم بۆ بنێرن. ئەوانیش کەروێشکێکیان گرتبوو، بە هەمووان لێی خڕبوونەوە کوتیان: ئەوە

زۆر توندوتۆڵە و ئەلحان دەگاتە ئاغای ا هەموو باج و خەرجەکەیان بۆ خڕکردەوە و لە کەروێشکیان قایم کرد و بەرەڵلایان کرد. هێندەی پێنەچوو ئاغا هات. گوتی: ئەو خەرج و باجەی مە(ئێمە) چی لێهاتەوە؟ گوتیان: خۆ ئاغا لەمێژە بۆمان ناردووی! گوتی: بە کێدا؟ گوتیان: وەڵلا تورمان بە شێکی‌گوێ‌مقەستدا! گوتی: واباشە ئەوانە بەتاقی کەمەوە، بزانم هەروا فەقیرن یان ئەمن بەشێت دەزانن؟ هێنای قالۆنچە و مێوژەرمشکەی بۆ لێکدان گوتی بزانم چ دەکەن. سەگر لێ‌هاڵان. گوتیان: پاداران بگرن، بێ‌پا نی خۆمانن! نەیانهێشت قالۆنچە ئەکان بدەن. ئاغا گوتی: بابم دەستڕاگرن؛ ئەشەدەمبیللا ناردووتانە.

[سەیدحوسێن رەسوولی]

١٥(١) ☆ **پاداری**

میوەی باوەڕێن.

پاپا

بە دوای وشەی منەتباردا دێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٦)

١٧(١٦) ⌘ **پاپاومنەتبار بوون**

شوکرخواز و شوکرانەبژێر بوون: «پاپارمنەتباریش نیم خزمایەتی لەگەڵ ناکەم.»

پاتشا

«یەکمان لە خەمی دەهێنەوە پەنجە و پانیلان/ ئەوی دیکانەن هێن کەهێنەوە لکی دە کوڵوانێ/ هاوارێ هەرێنە بەر سوڵتانی ئەستەمبوولێ، پاتشای بیست و چوار دەوڵەتان...»

[حەسەنی ئاشای: بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

← ٣٨.

پاتۆڵ

بەرگێکی دوو هاچە کە لە ئارقەد هەتا گوێزینگ دادەپۆشێ؛ ڕانکی لە قوماش؛

پاتۆڵ: «ئەو حاکمێکی خۆشنەدینە/ سەدەهەزار قاوەکۆڵینە/ بیستەهەزاریان پاتۆڵەچینە»
[حوسێن ماسەرطی: بەیتی دمدم]

«بۆ پلێشی مەرد و نامەردی/ هەمێنەستان پاتۆڵی نەردی/ چەند حووسەمی خستنە هەردی»
[محەممەدجەلیل ئارمان: بەیتی خەلیلپاشا]

«نە پانتۆڵی ئاڵمانی نەرمم لەپێدایە، نە کاڵەی هەمامەبەندی ئاوریشمچنم لەپێدایە...»
[هێمن، بارگەی یاران:١٣]

مەتەڵ (١٩)

٢٠(١٩) § **سەری یەکە و بنی دوو**
بە قوونی باب و باپیرت هەڵچوو

- پاتۆڵ

٢١(١٩) § **لاقی هەیە و دەستی نیە**

- ↑

باوەڕ (١٩)

٢٢(١٩) ٥ مەشکە ئەگە زۆر بژێ و کەمی بکەوێتێ بە ئەوە خرابووە و چاووزار کاری لێ کردووە. بۆیە ئەختێک لە پاتۆڵ یا دەسماڵی چاوپیسەکە لێ دەکەنەوە و دە بن شیرەکەدا دەیسووتێنن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٩)

٢٣(١٩) ✖ **پاتۆڵ/ دەرپێ لەبەر داکەندن**

پاتۆڵ/ دەرپێ لەبەرداکەندن بە مەبەستی ئەتک و بێ حورمەتی پێ کردن.

داب (٢٣)

٢٤(٢٣) ▲ ئەگەر یەکێک ژنی هەڵگرتبا، هەتا بە هۆی قورسایی پارە، پاتۆڵەکەی ئەدرابا مەسەلەتیان دەگەڵ نەدەکرد. ئەو کات ژنەیان بۆ تەڵاق دەدا و دەیانگوت: مەسەلەتیان دەگەڵ نەکرد هەتا پاتۆڵیان لەبەر دانەکەند!

لێکدراوەکان(١٩)

٢٥(١٩) ☆ پێچەوپانتۆڵ

«ئجا خۆ دەنگی شاگردی دەدا دەیکوت برۆ دەستێک دوو دەستیان پێچەوپانتۆڵ بۆ بێنە لە دووکانێ، سەروبەستی پێچەوپانتۆڵ دەبەر دەکرێن و لە دواییدا مێر ڕووی تێدەکرد و دەیکوت خەیاتە مەزارت کرێتۆ بۆ سونیایە ئەوەش پێکە بۆ قیامەتێ.»

[مەحموود گەناوی: بەیتی برایمۆک]

«مێنای دەستێکی پێچە و پانتۆڵی پەشم بۆ بڕی، دەستێکی لبادی بۆ دروس دەکرد پاشکۆیەکی جۆ بۆ داگرت، لە پاشکۆیەی قایم کرد، وەختی سوار بوونێ حەوجۆشێکی ئاوی شیلەوکەرم وەسەر قەڵتاغی زینێ گێڕا...»

[پێشوو]

٢٦(١٩) ☆ کەواوپانتۆڵ

دەستێک جلوبەرگ پێکهاتوو لە پانتۆڵ و کەوا؛ **کەواپانتۆڵ**، **کەواوپانتۆڵ**: **«کەسێک بلێم بێن بە دەرمانی غەمی لێقەومانی میری قەرەچەلیانە/ ئەمن کەواوپانتۆڵێکی دەدەمێ لە سوڵتانانی دە پلەی»**

[وەستا برایمی گۆنەخانی: بەیتی برایم و مەحمەلی دەشتیان]

«ئاغالی من لە بەرەخۆی دەکاتەوە کەواوپانتۆڵێکی پەشمالووڵ/ گەزی دەکڕێ بە سێی بە چواری هەر بە پێنجییە»

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

سەتارخانی
قەناچ‌پاشایی
کراس‌وپانتۆڵی عەسکەری
چاکەت‌وپانتۆڵ
کەوای حاجی‌سەعیدی
کراس‌وپانتۆڵ
مرادخانی پشتراست
مرادخانی تیخەبەستە
مرادخانی تیخەباز

لێکدراوەکان (٢٦)

٢٧(٢٦) ☆ **کەواوپانتۆڵی ئینیگرەمەش**

«ئەوا کەواوپانتۆڵێکی لە ئینیگلەمەشەم کڕیبووەوە دەبەرە/ لەسەر کەواوپانتۆڵان دەمهێنا لیباسێکی دەرۆشیم دەکردەبەرە»

[خلە دەرزی: بەیتی قەر و گوڵەزەر]

٢٨(٢٦) ☆ **کەواوپانتۆڵی دەمەرتۆپان**

(دەمەرتۆپان: قوماشی ئەستووری لە خوری و مووە.) «شاوللا دەبەرەخلی دەکرد کەواوپانتۆڵێکی زەردی لەوی لە ھەسلە دەمەرتۆپانە/ بە سەر شانیدانەدا کەوڵێکی غەزی سرپەلاتەی ھەر لەوی لە ھەسلەتالمانە»

[محەمەل: بەیتی لەشکری]

«تاقام ئەمن رووپەدەکرمەوە لە سەراچخانی خانیی/ دەھێنادەرێ پێنسەت دەست کەواوپانتۆڵی دەمەرتۆپانە»

[رەسووڵ شیرمۆخ: بەیتی لەشکری]

٢٩(٢٦) ☆ **کەواوپانتۆڵی نەتاچپاشایی**

«کەواوپانتۆڵێکی لەتاچپاشایی دەبەردایە/ جووتێک شەدەی لەوی لە کورچوستێنی دەسەردایە»

[فەلی حەوڵ: بەیتی لەشکری]

پاچ

جۆرێک تولێنگی یەکدەم، قەزمە: «ئەمە ئاورێکم بەرۆژتەوە لە دەرووی کاکەکانەیی، ھەر بە عام لە دەرووینخانی/ نەیەبای دەگوزێتەوە نە بە بارانی/ ئەوە نە بە تەلەی پاچان، نە بە خرمەی پیمەپان، نە بە گلوەسەرلدنی»

[عەولا سەرخورلو: بەیتی کلنەبی و خوازێ]

«کێرم دەسکی پاچی/ تەپی ئەکەم ناچی»

[بەندی باللۆرە ٨٠٧٨ پ]

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٣٠)

٣١(٣٠) ✖ تری کەسێک بە پاچ نەشکان
← ٥٣٢/ د ١٦٢٥/ د و ٣٦٤٥/ ب.

٣٢(٣٠) ✖ وەک پاچی هەرمەنی/ ئەرمەن بوون

لەسەر مەبەستێک سوور و پێداگر بوون: «... باغی بارنامێنن، هەمەری لێدمکەن، زوڵمی لێدەکەن، پاڵی پێوەدەنێن بۆلای خراپە؛ دەیکەنە پاچی هەرمەنی، لە لاقولەتەری خەڵکی بەربدەمن، پاشان هەر خۆیان تلی لێدەکەن...»

[ئەمیری، هاوارمبەرم: ٥٨]

▌ ناواش دەگوترێ: بوونە پاچی هەرمەنی. بۆتە پاچی هەرمەنی.

لێکدراوەکانی تر(٣٠)

٣٣(٣٠) ☆ پاچکاری
نیش کردنی بە پاچ؛ زەوی کۆڵین بە پاچ.

٣٤(٣٠) ☆ پاچوولکە
تەزمەی بچووک.

٣٥(٣٠) ☆ پاچەکۆڵە
↑

پادشا

١) ئەوەی کە بەردەوام و بێنێوبژیر و پشتاوپشت بە سەر وڵاتێکدا حکوومەت دەکا؛ پاتشا، سوڵتان، شا: «خۆم لەبۆ ئەملاندووی بە کەسک و سوور و بە شایی و شینە/ لە کۆڵمێکم بارییوو گەزێ لەوی دیکانەم باریوو هەنگوینە/ مەمکێکم بۆ کردوویە بە شەکرەستێو و مەمکێکی دیکانەم ئەعامی وا هیچ پاشایە نازانی...»

[حاجی سالە ئەورە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٢) زاڵ، خاوەندەسەڵات: «هەرکەس پاشای ماڵە خۆیەتی.»

٣) خودا: «پاشای لەمپەڕەل حەییی بێهەمەکان/ قادری قودرەت ڕەحیم و ڕەحمان»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زۆرە و مشتەری]

مەتەڵ (٣٦)

٣٧(٣٦) § حەوایلکەی حەوا دەکا
به دەست و پێ سەما دەکا
خزمەتی کوڕی پادشا دەکا
کولێرەی لە ژنان چاتر دەکا

– مژشرهەنگوین

٣٨(٣٦) § خانومان کچی پاشایە
سی‌ودوو کراسی لەبەردایە

– کەلەم

٣٩(٣٦) § مەلاحەسەن دەڵێ: رۆڵە گیانە!
شتێک هەیە بێ‌زمانە
بە عەرزی دەبێ گوزەرانە
بە دەستی نێ عەبدانە
ئەوی دەبێ بە چراخانە
پشکورۆژە دەبێ لەو مەکانە
هەر دەڵێی گوڵی نیسانە
شایان پێی دەبێ ئەوانە
رەزای بینایی‌چاوانە
بە ئەنعام دەیبەن پادشایانە
رێی ئەنعام دەدەن ئەوانە

– شەرع دەڵێ: مەلاحەسەن هاتووی لە وێوە
منداڵێکی شەریەم مەمیزێوە
ئەو سەر و سمێڵت بە کونی کەرێوە
ئەوە نازانی شەمامەیە، دەبێ بە بڕکێوە

مەسەل (٣٦)

٤٠(٣٦) * دوو شێری بەقەوەت و دوو پاشا/ پادشای زۆردار لەسەر تەختێکی ناحاوێنەوە

«ئەوە شێخمەند دەیگوت: بابە! عومرم گەیوە بە چاردەی! پێی ناوە دە پازدەی/ ئەمەدەی دوو شێری بەقەوەت لە لانێکی، دوو پادشای زۆردار لەسەر تەختێکی/ ئەتۆ کانی، ئەمن جۆمە/ تۆ دانیشە، من دەڕۆمە»

[حەمەدی بەیدان: بەیتی شێخفەرخ و شێخمەند]

← ٢٩٥٥/ ب.

٤١(٣٦) * دۆشاو بۆ ڕدێنی پاشای قات نیە

بێ‌سنوور بوونی دەسەڵاتی دەسەڵاتداران.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٦)

٤٢(٣٦) = ئەوی/ هەر کەس دەنکە جۆیەکی پاشای خواردبێ

تێکرای خەڵک: «ساز بوون بۆ سەفەرێ، ئەوە بانگ دەکا لە وەتانی دە سەرێ/ هەچ کەسانێکی دە فکر، جۆیەکی پادشای خواردێ، ساز بێ لە بۆ عەزمی دە سەفەرێ/ ئەوە مێرێ دەکاتەوە شینێ! داستانی چەمبەریان دەگەڵ ئەوێ کرینێ»

[حوسێن شەقە: بەیتی مەم و وەفا]

! ئەوی/ هەچی ڕووحەبەرە. ئەوی کوڵی دە گەرووێدایە.

٤٣(٣٦) = پاشا! بەرگی‌نوێت لێ مبارەک بێ

a٢٩٤٢→: «جا دەڵێ بەو جۆرە، وەکی ئەمن عەرزم کردن، ئاوای دەڵێ هەولادەکەی لەبەر لابرد و توتکەسەیەکیان هێنا دەبەرلاکی دە ژنەیان هاویشت و خەبەریاندایە پاشای: پاشا بەرگی نەوێت مبارەک بێ کە خێزانی تۆ هەولانێکی بۆ لەعنەت توتکەسەیە!»

[خدە دەرزی: بەیتی مەم و وەفا]

«کوتیان پاشا! بەرگی نوێت لێ مەمبارەک بێ! کابرایەک دەگەڕێ ئەوە شێتان چاک دەکا. کوتی: دا بانگی کەن.»

[بابانیانی، ئەفسانەی زارەکی منداڵانی موکریان: ١٤١]

٤٤(٣٦) = نازانێ دەور/ حەیامی چ پاشایەکێ

١) گێلەکە و نەقیرحاڵە بوون.

٢) بێ‌بیر و غەم.

٣) بۆ کەسێک دەگوترێ کە لەکاتی قسە بۆکردندا هۆشی ڕۆیبێ و لە وتەزەر تێ‌نەگەیشتبێ.

لێکدراوەکان (٣٦)

٤٥(٣٦) ☆ **پاشازاد/ پادشازاد**

«سوار دەبوون و بەپەلەبوون جووتەسوارەکەی پادشازاد و تازەجوان و تاقڵنەواوە/ سەرسەبەر بەرەو مەکەی مەمەنەم دەپانتاڵواوە»

[حاجی‌ساڵە ئەورە: بەیتی مەر و وەفا]

«ئەی وەفای تازەجوان و پادشازاد و بەڵەکیجاوە/ سەلا و قەت کەسی دە منی سەرشینی نەماوە/ نەتزانی ئەوڕۆکانە نێوی من بە بەدناوی/ دە دیوانی پادشای و دە شاری مەغریبنەمینێ دەگەڕاوە»

[پێشوو]

←٤٦ هەتا ٤٨.

٤٦(٣٦) ☆ **پاشازادە/ پادشازادە**

↑: منداڵی شا یا لە بەرەی شا: **«پەیکانی پۆڵای سەرپەنجەی قایم کەی لە سەرییە/ ئەما بینێنە کەوانێکی لەوی دە ژێ قەوییە/ ئەنگۆ خوای دیاری کەن بزانن قابیل بە چ پاشازادێکی پووی عەرزییە»**

[وەستابرایمی گۆنەخانی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٤٧(٣٦) ☆ **پاشازادانە/ پادشازادانە**

١) هی پاشازاد.

٢) لەجەشنی پاشازاد: **«خۆی حەمام لەمیش کرد، دەستەجلێکی پادشازادانەی دەبەر کرد و مێنای لە رەتاقی خۆی دابنا.»**

[حاجی ساڵە ئەورە: بەیتی مەر و وەفا]

٤٨(٣٦) ☆ **پاشازاو/ پادشازاو**

←٤٦: **«چارە شوانی بوو، هەمسووی بانگ کردن کوتی: ئەوە پادشازاوێکە خۆی لە پەنا ڕاگرتووم و خۆی لێ حاشار داوم.»**

[پێشوو]

٤٩(٣٦) ☆ **پاشا/ پادشای پەرەکان**

خودا: **«هەر ئەتۆی پادشای پەرەکان/ ئەو دنیایەی دانتاوە پیاو تێیدا دەبێ حەیران....»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی دەدم]

←٥٠- ٥٥.

٥٠(٣٦) ☆ **پاشا/ پادشای‌حەرز و حاسمان**

↑: **«سوێند بە پادشای حەرز و حاسمانی/ شاوبەباس گرتی پۆ و مانی/ پلێی بۆ تەختی نیسپەمانی»**

[محەممەدی خالەسوورە: بەیتی دمدم]

٥١(٣٦) ☆ **پاشا/ پادشای قودرەت**

«بانگم ڕەبەر پادشای قودرەتی/ خانیان هەمید کرد بە کوتکی خێوەتی/ هاوار و پلیلی نەمەا!»

[سەیدحوسێن ڕەسوولی: بەیتی نەدم]

←٤٩.

٥٢(٣٦) ☆ **پاشا/ پادشای لامەکان**

«خوولیەکی گەورە و گرانە/ پادشایەکی لامەکانە»

[حوسێن شەمە: بەیتی مەر و وەفا]

←٤٩.

٥٣(٣٦) ☆ **پاشا/ پادشای لەزووور**

«بانگم ڕەبەر پادشای لەزووور/ خان ناردی دوور بە دوور/ پڵباس هاتن بە جەمبوور/ پانکیەشی چەکمەسوور»

[مان، ئۆحەمەی موزەفەریە: ٧٤٨]

←٤٩.

٥٤(٣٦) ☆ **پاشا/ پادشای لەسەر**

«ئەو دەمەیدا ئەپێنی تاولم وێکەوتبان/ گەیامە سەر تانی دە کانیان/ بە حوکمی پادشای لەسەر، لەوێ ڕسقابام بە دارێک و نەمامێکی لەوی دە شۆڕەبییان»

[حوسێن شەمە: بەیتی لاس وخەزاڵ]

←٤٩.

٥٥(٣٦) ☆ **پاشای هەوەڵ و ئاخر/ ئاخرەت**

«یا پاشای هەوەڵین و ئاخرەتی/ خاڵێنپاشام نەخەڵەتی»

[حوسێن پۆستەمی: بەیتی ئارمحمانپاشا]

←٤٩.

٥٦(٣٦) ☆ **پاشایانە/ پادشایانە**

١) می پادشا.

٢) شیاوی پادشا.

٣) بەشێوەی پادشایان: «سبحەینێ خاتوونبەرخان تەدارەکی پادشایانەی بۆ مەحمەڵی گرت.»

[مان، ئۆحەمەی موزەفەریە: ٥٨٠]

٥٧(٣٦) ☆ **پاشایەتی/ پادشایەتی**

کاری پادشا. حکومەت: **«کوتی: بەلا بڕێینەوە، جاری ڕاکێشن، ئەمن نەدی پادشایەتی ناکەم.»**

[مان، تۆحفەی موزەفەرییە: ٧٣٦]

مەسەل (٥٧)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع دایک و بابی خۆی نەدیبا داوای پاشایەتی دەکرد-٣٦١/٣ ب.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٥٧)

٥٨(٥٧) ~ **لەش‌ساغی و پاشایەتی**

ساغی و سلامەتی، پاشایەتی‌یە.

٥٩(٣٦) ☆ **پاشایی**

↑

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٥٩)

٦٠(٥٩) ✖ **سەر وە پاشایی ڕاگەیشتن**

بوون بە پادشا، بە پلەی پادشایی‌گەیشتن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٦٠)

٦١(٦٠) ~ **نانەجیب سەری وە پاشایەتی ڕابگا هەر نانەجیبە**

هاوتای: **سواڵکەر سەری بە پاشایەتی بگا هەر سواڵکەرە.**

پار

سالی پێش، سالی ڕابردوو. پارەکە.

جنێو (٦٢)

٦٣(٦٢) ♯ **لە دینی پارو(پارەکەتان) بەم**

جنێوی عەسکەری ڕۆم بووە، چونکە سالی پێش ئەوان عرووس دە ولاتی‌دا بووە.

مەسەل (٦٢)

٦٤(٦٢) * **چۆلەکەی پار، تی ئەوساڵ فێرە جیکەجیکی دەکا!**

ئیسانی کەمتەمەن و کەمئەزموون ناتوانێ فێڵ لە گەورەتری خۆی بکا. ا هاوتای: **یەکساڵە دووساڵەی هەڵدەخەڵەتێنێ!**

٦٥(٦٢) * **مردووی پارهاوینێ، ئەوساڵ بۆی دەکەم/ دەکەن گەرمەشینێ.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٦٢)

٦٦(٦٢) – **ئەوساڵ چۆنی دەگەڵ پار؟**

زۆرتر لە کاتی چاکەوخۆشیدا دەگوترێ.

٦٧(٦٢) – **پار ئاقڵتر بووی لەوساڵ**

شێتی و بێئاقڵی بەوبەڕی خۆ گەیاندن.

٦٨(٦٢) – **ساڵ بە ساڵ خۆزگەم بە پار**

هەموو ساڵ بۆ ساڵی ڕابردوو پەشیمان بوونەوە و خۆزگە بۆ خواردنی.

٦٩(٦٨) – حەزرەتی حەلی گەیشتە جوتێرێکی، ماندوونەبوونیی لێکرد و گوتی: کاکی جوتێر ئەوساڵ چاتری یان پار؟ گوتی: ئەوساڵ. حەزرەت ڕۆیی. یەکێک گوێی لێبوو. گوتی: بەدبەخت چت گوت؟ جوتێر گوتی: بۆ؟ گوتی: حەزرەتی حەلی لەوسەری بێتەوە سەرت لە قەلای لەشت دەکاتەوە! گوتی: جا ئەخە بۆ؟ گوتی: هەتا ڕۆژێک لە پێغەمبەری وەدوورکەوین خەراتر دەبین. ئێستاش بگەڕێتەوە حەکمەن (حەتمەن) شیرێکت لە ملی دەدا. غابەتێکی نەتۆ دەتوانی بڵێی: قوربان پار ئیمانم نەهێنابوو، شوکور ئەوساڵ موسوڵمانم. حەزرەت لەوسەری گەڕاوە. گوتی: جوتێر چۆنە ئەوساڵ لە پار چاتری؟ گوتی: قوربان پار ئیمانم نەهێنابوو!

[سەید حوسێن رەسوڵی]

٧٠(٦٨) – **هەر ئەوساڵ خۆزگەم بە پار**

« هەی ئازیزار حەمرم ئازیزار/ لەدیاریکەی گرێبەکوار/ دەوەرە لە دووریت گەڕێم/ لەجیاتی جارێک سەد جار/ مەسەلەی پێشینیانە/ هەر ئەوساڵ خۆزگەم بە پار »

[ئالەمنین]

←٦٨.

لێکدراوەکانی تر (٦٢)

٧١(٦٢) ☆ **پاروپێزار**

یا پار یا پێزار: « **پاروپێزار دکتور رەحیم ونارێکی لەسەر فەرهەنگی زارەکیی موکریان نووسی.**»

پاراستن

١) ئاگا لێبوون، چاودێری‌کردن، پاراستن: «**پادشایەکی بێ‌هەمەکانی/ هەر تۆ کارسازی کارانی/ هەر تۆ بە سووپان دەزانی/ بە تۆمان هێناوە ئیمانی/ بمانپارێزی لە مەکری شەیتانی**»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوونەستی]

٢) بواردن، لێ‌خۆش‌بوون: « **ئەوسال لەحاست من زۆر تووڕەیە، بەو سەرەشەمینەت چارچار وەک منالان وایە، کەس ناپارێزێ، جاری والە هەرپەلێی مەری پێخەمبەریشە.**»
[ئەمیری، هاوارمەبەرە: ١٤٢]

دوعا (٧٢)

٧٣(٧٢) ⊟ **خودا/ خەوس/ ... بتپارێزێ**

« **لای‌لایەت بۆ دەکەم بە دڵ و بەگیان/ خوا بتپارێزێ لە بەڵای ناگەمان**»

[هاجەر کوشتەیی]

« **وانچاکە وا سەڵاحە/ تارێک بێیە نامێنێ/ هاوار حەزرەتی غەوس ئەو گوڵەی بپارێزێ/ قەولە دیاریم بۆ بێنێ/ گوڵم وا لە تەوریزێ**»

[باباتاهیری، کانی‌مرادان: ١٤٣]

کایە (٧٢)

٧٤(٧٢) ☏ **شەلم، کوێرم، ناپارێزم**

دەستەیەک چاوی خۆیان دەبەستن و هەرکەسیان وەبەردەست بێ بە گورزان لێی‌دەدەن. ئەم کایە " **گورزی بەفیتوان**"یشی پێ‌دەگوترێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧٤)

٧٥(٧٤) ▬ **شەلم، کوێرم، ناپارێزم**

نەبواردن و نەپاراستنی هیچ‌کەس و شتێک: «**گەڕەکە کورمەلیلیەکانیان کە لە دەورەی بارەگای غەوس بو، شەلم، کوێرم، ناپارێزم، وەبەر تۆپ و تانکان دا.**»
[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٣٦١]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٢)

٧٦(٧٢) **⌘ خۆ پاراستن**

ئاگا لەخۆ بوون، دوورەپەرێز بوون: **« پیرەداغ بە هەوڵێنی ئەو سەرکەوتنەدا نەڕۆی یا پەکەڵلەی کەوتبوو، کەمتر خۆی دەپاراست.»**

[بەدلیسی، شەرەفنامە: ٥٢٠]

« حەزرەتی خالید ئەگە چاوی لێکرد دیتی تیرەکە سەری مارێکی ئەنگاوتووە، گورج هاتەدەرێ و گوتی: چما ئەجەل نارایە، لەو وەختەوە ئیدی خۆی لە شەڕێ نەپاراست.»

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

٧٧(٧٢) **⌘ خۆ لە کەسێک/ شتێک پاراستن**

شەڕ و کێشە دەگەڵ ئەو نەکردن، خۆ بواردن لە تێکهەڵچوون و دەمەدەمە دەگەڵ کردنی: **«وەسووی سوڵتانی کوشتبوو، هەرچی برایم بوو خۆی لە حەسەنخانی دەپاراست، دەیگوت ئەگەر حەسەنخان بمکوژێ ئەمن نایکوژم. لە دوایە خاتوونێ گلەیانم لێدەکا. دەڵێ برای کوشتم.»**

[حوسێن شەمشە: بەیتی مەحمەل و برایمی دەشتیان]

پاراستان

گوندێکە سەر بە شاری سەردەشت.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧٨)

٧٩(٧٨) **▬ کردیانە چۆلەکەی پاراستان**

(چۆلەکەیەک لە ئاسمانی پاراستان ئەنگراوە. خەڵک چاریان تێبڕیوە و گوتوویانە: ئەها! هالێرە، هالەوێ دەکەوێ.)! ترساندن و تۆقاندنی نەخۆش یا برینداز و ... بە قسەگەلێکی وەک: نێتر چانابی، ڕەنگت بۆوا زەردە و... ! یا: **وەک چۆلەکەی پاراستانیان لێکرد.**

پاراو

١) ئاو داشتنی دێراو(زەرعات و بێستان و توتن): **«ئەسلا مەچۆ پاراوێ/ ڕەش دەبی لەبەر ئاوێ»**

[پاپەلنپانی، کانی مرادان: ٩٧]

٢) حاڵی گیاوگۆڵ، دەغڵودان، بێستان و مەڕومالی تێرئاو.

٣) تێروتەسەل، پتەو: **«هەرچەند ئەزمی خانی چەپی دەبەر ئەزمی نیزامی‌دا نیە، کێش و قافیەی هەرەبووکیان تا دەست لەسەرەدانێنێ سوار و رەوان و پاراوە.»**
[هێمن، چەپکێ گوڵ: ٢١]

٤) بەشی دواوەی وشەی لێکدراوی پوختوپاراو: ←٨٣.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٠)

٨١(٨٠) ✖ **پاراو بوون**

١) تێراو بوون.

٢) تورت و گەش بوون: **«سالانی زۆر گەرەوگوڕ بوون، خرویر بوون، ئەرەوتاڵ و تورت و پاراو، توند و خاوا...»**
[ئەمیری، هاوارمەهرە: ٥٦]

٨٢(٨٠) ✖ **پاراو کردن**

١) تێرئاو کردنی مەڕوماڵ: **«... دنیای کردە ماستی مەیو و گورگ و مەڕی لە دەراوێکدا پاراو دەکردن...»**
[بدلیسی، شەرەفنامە: ٤١٨]

٢) (١) ٨٠ ←

لێکدراوەکان (٨٠)

٨٣(٨٠) ☆ **پوختوپاراو**

ڕێکوپێک، خاوەنەزم: **«هەتا مرد ماڵێکی پاکوخاوێن و پوختوپاراوی هەبوو؛ کابان و ماڵدار.»**
[ئەمیری، هاوارمەهرە: ٦١]

٨٤(٨٠) ☆ **دەستەپاراو**

یەکەی پێوانی ئاو کە پاراوی تووتن و زەرعاتی پێ‌دەکرێ.

٨٥(٨٠) ☆ **دەم/ دەمپاراو**

تایبەتیی کەسێک کە قسەی ڕەوان و ڕوون و دوور لە گرێوگۆڵ بێ: **«هەیبەتەندی ئاوێک، کە بە عەزیز ئەڵمانی دەناسرا و پیاوێکی زۆر زانا و دەمپاراو بو...»**
[بدلیسی، شەرەفنامە: ٥٧]

↓

٨٦(٨٠) ☆ **زمانپاراو**

«ئەوسوو زمانێکی تەڕ و پاراو و لووسی هەبوو.»
[حوسێن شەشە: بەیتی مەحمەل و برایمی دەلەتیان]

←٨٥.

٨٧ ـ پارپارنجی

منداڵ لە دەوری یەک کۆدەبنەوە و لاقیان ڕادەکێشن و پەنجەی پێیان پێکەوە دەنێن و یەکێکیان ئەو بەندانەی خوارەوە دەڵێتەوە. هەر کاتێ ئاخری بەندەکە واتا "هەڵی لووشی" یان "ئەوەی گەزی" وەبەرکەوێ. لە لایان وێژەری بەندەکانەوە زللەیەکی وە لاقی دەکەوێ و دەخێچێ و دەبێ لاقان خڕ دەکاتەوە، **حللوورپللور**.

١

حللورپللور تەکامە
زەرد و سوور و شەمامە
ئایە مایە
دوو زوورنایە
نیسرنا چەکێ
پێ بەلەکێ
میخ هەڵکوتی
میخ هەڵبەزی
دەستی چەپەم
ئەوەی گەزی

٢

پارپارنجی
سەلمان قنجی
ئاوورە وەرە
دەرینەزەرە
مێخم کوتا
مێخ هەڵبەزی
ئیکەی چەپم/ چیپەی دەستم
لەو بەر بەزی
بەنی خاو، بەنی سوور
کاسەی مێوژ پڕوپووشە
هەڵیگرە، هەڵیلووشە

٣

پارپارنجێ
سلەمان قنجێ
حوولووڕ بلووڕ تەکامە
زەرد و سوور و شەمامە
خالخالۆکە
بالبالۆکە
دەمچەپەرێ
پێ لابەرێ

[پاپانیانی، ئەدەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ٤٩- ٥٠]

پارچە

لەت، کوت.

لێکدراوەکانی تر (٨٨)

٨٩(٨٨) ☆ **پارچەپارچە**

لەتلەت، کوتکوت.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٩)

٩٠(٨٩) ✖ **پارچەپارچە بوون**

لەتلەت بوون، کوتکوت بوون.

٩١(٨٩) ✖ **پارچەپارچە کردن**

لەتلەت کردن، کوتکوت کردن.

٩٢(٩١) ✖ **پارچەپارچەی (چەقۆ/ شیر/ نەشتەر...) کردن**

لەتلەت کردن بەهۆی یەکێک لەم کەرەسانە: «بەبێنێکی پلیی، کوتی: هەرت بێ ئەمن بیانگەمن پارچەپارچەی شیرانیان دەکەم. دەڵێ هەرز گرتی، هەتا پشتێندێ پلیە خوارێ، کوتی: ئەی هەرزا بەرم دە شەرت بێ خۆیان تێناگەیەنم، دەڵێ هەرز بەرێیدا.»
[؟: بەیتی شۆخەرە و خاتوونەستی]

٩٣ پاروو

ئەو بەشە لە خواردەمەنی کە بە جارێک دەیهاوێنە زار: **«ئاچمە ماڵە قەرەتاڵەینی، بە سەدەقەسەری بمدەنێ پارود پارووی نانە/ دڵت هایلەی ئەکا، مەڵێ مەسڵەحەتی ژنانە/ هەر دەمێم لە ماڵە کابەکری دەبم میوانە»**

[سەیەحوسێن رەسوولی: بەیتی مەم و زین]

باوەڕ (٩٣)

٩٤(٩٣) ۵ ئەگە پاروو لە دەست بەربۆوە ئەوە لە خزم و کەسان یەکێک برسێتی.

٩٤a(٩٣) ۵ ئەگە منداڵێک درەنگ زمان بگرێ دەبێ پارووی لە زاری یەکێک بۆ بفرێنی.

٩٥(٩٣) ۵ پاش تێرخواردنی، خواردنی چل پاروو سوننەتە: **«بەزیاد بێ ماهەرشید، پارەپ کە تێرتێرم، چی‌دی ناوا، دوای تێر خواردنی چل پاروو سوننەتە، ئەڵام کەوێ بەرێلیش بێ دەرخواردت دەدەم.»**

[ئەمیری، هەوارمەهرە: ٧١]

٩٦(٩٣) ۵ خواردنی پاروویەک نانی نیشکی فەرزە.

مەتەڵ (٩٣)

٩٧(٩٣) § **بە دووان تێی‌داوێن، بە سی‌ودووان دەیکرۆژن**

– پاروو

مەسەل (٩٣)

٩٨(٩٣) * **پاروو لە زار بەربۆوە، بۆ کۆشی باشە**

بەم شێوانەش دەگوترێ: **پاروو لە زاری بەرێتەوە کۆش بیگرێتەوە باشە. پاروو بکەوێتە کۆش چاترە. پاروو لە زاری پیاوی بکەوێتە کۆشی، بەفیڕۆ نەچووە. ناوتك بڕوا بۆ چۆمی، خزم بیخواتەوە نەك بێگانە.خێر بە خزمی نەک بە بێگانە.**

٩٩(٩٣) * **پاروو لە قەدەر زاری**

هاوتای:**کەس لە قەدەر خۆی ناپێوێتەوە و ٣٠٢٩/ب.**

١٠٠(٩٣) * **پاروو هەتا نەیجووی قووت نادرێ**

بەم شێوانەش دەگوترێ: **پارووی چەوریش جووتنی دەوێ. پاروو هەتا نەجووریێ، قووت نادرێ.**

١٠١(٩٣) * **پارووی گەورە پێی دەخنکێی**

لەقەدەر توانا و داهاتی خۆ خەرج کردن، خۆ لە بەرزەفڕیی بواردن: **«لەگەڵ تۆمە برالە! لە پێشینان هەتا ئەگاتە ئەوڕۆکە، وایان کوتووە: پیاو لە ئەندازەی زاری خۆی بەدەر پاروو بگرێ، کابرا ئەو پاروەی پێ قووتنەچووە/ هەرێک چاوی پێ سپی بووە، ئەو پاروە کابرای خنکاندووە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گۆزەڵ]

١٠٢(٩٣) * **کەس بە دوو پارووان نەخنکاوە**

دەکرێ پیاو دوو ژنی هەبێ.

١٠٣(٩٣) * **گۆزێ ببینە و پارووی لە ماستی بدە**

←١٠١.

١٠٤(٩٣) * **هەرکەس پارووی شیرنی بۆخۆی دەوێ**

هەرکەس بۆ قازانجی خۆی حەول دەدا.|| ئاواش دەگوترێ: **هەرکەس پارووی بۆ دەمی خۆی دەبا.||** هاوتای: **هەرکەس حەولی/ شەڕی خۆیەتی.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٣)

١٠٥(٩٣) ⌘ **پاروو بژاردن**

چاو لەدووی پارووی کەسێک بوون، بژاردنی پارووی کەسێک بۆ ئاگاداری لە زۆر و کەم خواردنی.

لێکدراوەکانی تر (١٠٥)

١٠٦(١٠٥) ☆ **پاروویژێر**

لەچەر و تڕنیس.← ١١٢٠/ ب.

١٠٧(٩٣) ⌘ **پارووپاروو کردن**

بە جەشنی پاروو دەرهێنان: **«کوڕە چوو دەستی دەبەر نانی وەرێنان، نزیووییەکی نان هێنا، هێنای هەمووی پارووپاروو کرد و دەزاری بابی ڕاکرد.»**

[ڕەسووڵ شێرماخ: بەیتی حەمزە و گوڵندام]

↓

١٠٨(٩٣) ✖ **پاروو داگرتن**

أ: **«مامم سەری هەڵێنا گوتی: پاروو داگرن بیبەنە کن دەمتان، پارووبان داگرت بردیانە کن دەمیان.»**

[فتووحی و وەیسی، شەوچرا: ٧٤]

١٠٩(٩٣) ✖ **پاروو ڕەبنی قاپ/ یا (...) خستن**

خلاس کردنی خواردەمەنی و لێدانی دوایین پاروو: **«کوڕەکەچەڵە وەک کووری چاوی هاتبوون لەڕێڵا جەمی ئاخری، هەتیو پارووی پەبنی قاپەی خست و گوتی: ئەی بابە گیان ژانم دە چاوی وەستا.»**

[ڕەسووڵی ناسری: نەقڵ]

١١٠(٩٣) ✖ **پارروو کردن**

پاروو سازکردن: **«پاروویەکی چکۆڵەم بە پەنیری بۆ بکە.»**

١١١(٩٣) ✖ **پاروو لە زاری خۆ دەرێنان و دە زاری کەسێکی دیکە نان**

وەرمێن کەوتنی کار و گۆڕانی هەلومەرج بەدڵی ئەو: **«ئێستێ وام هەن ئەگەر حەز بکەم، پارووی لە زاری خۆیان دەرێنن و دە زاری منی دەنێن.»**

[هێمن، تاریک و ڕوون: ٤٤]

١١٢(٩٣) ✖ **پارووی کەسێک دە ڕۆندا بوون**

بەرمێن بوونی کار یا بەدڵ بوونی باروودۆخ.

١١٣(٩٣) ✖ **پارووی کەسێک دە ڕۆن کەوتن**

وەرمێنکەوتنی کار و گۆڕانی هەلومەرج بە دڵی ئەو: **«لە پاشخانە بەرماوی ئاغا بۆ من دادەندرا، ئەمنی کەوتبووە بەرێڵی، پاروەم دە ڕۆنی کەوتبوو.»**

[فتووحی و وەیسی، شەوچرا: ٧٤]

«هەر لە هەوەڵ ڕۆژەوە کە هاتە بەندیخانە سەری کیسەکەی کردەوە و وەک خاک و خۆڵ پارەی خەرج دەکرد، منیش پارووم دە ڕۆنی کەوت و خواردن و خۆراکم ڕێکوپێک بوو.»

[ئەسین، گێلەپیاو: ٩٥]

١١٤(٩٣) ✖ **پارووی هەموو کەس نەبوونی کار، کەس یا شتێک**

لەسەرتر بوونی کار لە ئاستی توانایی، و شیاوی نەبوونی کەس یا شتێک.

١١٥(٩٣) ✖ **جێ گەرم بوون و پاروو نەرم بوون**

دابین و لە کێشە و مەترسی بە دوور بوون: **«کابرا بێخەڵی جێگای نەرم و پارووی گەرم، لەحاستە خۆی دانیشتوو و لە دوورەوە ئێمە فێرە خەبات دەکا!»**

١١٦(٩٣) ✖ **شەڕەپاروو دەگەڵ کەسێک نەبوون/ نەکردن**

تێکەڵاویی و ناسیاویی زۆر دەگەڵ کەسێک نەبوون: **«بابە ئەتۆ چۆن بەقات بەو هەتیوەخۆڕی بەی کردۆ؟ کوڕە جا ئەخە ئەمن چووزانم ئاوایە، خۆ شەڕەپارووم دەگەڵ نەکردۆ.»**

لێکدراوەکانی تر (٩٣)

١١٧(٩٣) ☆ **پارووگلێن**

زۆرخۆر.

١١٨(٩٣) ☆ **پارووی شەرمی**

ئەو برە چێشت و خواردنەی کە بە هۆی کەمیی، کەس دەستی بۆ نابا و هەروا لەسەر سفرە دەمێنێتەوە.

a١١٨(٩٣) ☆ **زڵەپاروو**

ئەو کوللێرە، کولیچە، بۆدرار یا شۆرباوەی کە لەبری ئەرک و کرێزەوەری دەدرێ بە پالە.

پاروو

ئەو تفاق و لەوەڕەی کە بەهۆی بارنشکەوە دەچن دە لاگوریی ماڵات بەگشتی و مەڕ و کاوڕ بەتایبەتی.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (b١١٨)

c١١٨(b١١٨) ⌘ **پاروو هاتن**

تووشی گرفتیی پاروو بوون.

داوو دەرمان (c١١٨)

d١١٨(c١١٨) ✠ بە دار لاگوریی کون دەکەن.

پارە

← ٩٦٥.

پارێز

1) خۆبواردن لە کردنی کارێک، یان دووری کردن لە کەسێک یا شتێک.

2) ← ٧٦.

٣) خۆبواردنی تاک لە خواردنی هێندێک لە خواردەمەنی‌یەکان لەکاتی نەخۆشی یا بۆ کەم کردنەوەی قورسایی لەش.

٤) بۆسە، کەمین.

٥) هێرش و پەلاماری لەناکاو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٢٠)

١٢١(١٢٠) **⌘ پارێز تێکشکاوتن**

(٥) ١٢٠→: «ئەوە دەمدی لوولەی سواران دەهاتە خوارێ/ لەدوای شینکی پەلکوڕێتی گرێهەلەستێ، هاتن مەلوول... لەبەر چرکەی دەمانچان، گرمەی حەیوولان، بڵێنی دەرمانی، ناسکەی دە تاجی و تولان/ دەوریان‌داوە لە چوارتەپەڵان، ڕێگای نیە هەلێ/ بەڵام ئەمن خۆم سەبراوەدەم، پارێزێکم هەنگاوت، لە شامێزی منیش گیرنەدەبوو، خوونەی دەکرد، خۆی دەکێشاوە بن خەزەڵێ»

[حوسێن شەختە: پایزە]

١٢٢(١٢٠) **⌘ پارێز بردن**

پەلامار دان. هێرش بردنی لە ناکاو: **« بەدزەدزە و بە سەت واوەیلا/ پیاو ناڕانێ چلۆن پارێزێک بیا»**

[فەتتاحی‌قازی، سەعیدومیرسەیوەدین: ٩١]

← ٢٤.

١٢٣(١٢٠) **⌘ پارێز بوون**

(٣) ١٢٠→: «- وەرە دەنکێک شیرنی بخۆ. — ناخۆم. — بۆ ناخۆی پارێزتە؟/ خۆ پارێزت نیە.» «- وەرە دەنکێک شیرنی بخۆ. — ناخۆم. — بۆ ناخۆی پارێزتە؟»

١٢٤(١٢٠) **⌘ پارێز بۆ بردن**

«ئەمن دەچوومەوە کۆلکۆلی دە کابەکری/ پۆلێکم سی هەڵدەفڕاندینە/ بەعزێکیان سلانەن، سەرکەسکن، سپین، مراوینە/ هەر دەماتن لە بالاری دەنیشتینە/ ئەگەر لەوێم پارێز بۆ دەبردینە/ لەوێ هەڵدەستان دەماتن لە قوونەسپ و مێرگەشینان دەنیشتن لە مێرگی دە شینشینە»

[خلە دەرزی: ئازیزە]

«پێیەابووە بەرووە و هەمیشە بلی دەلوێ، نیسان بەدزی پارێزێ بۆ خاتووزینەستی‌یە دەبا کە لە قەراغ شاری هەڵی‌دەوە...»

[فەتتاحی‌قازی، شێخ‌فەرخ و خاتووزینەستی: ١١٧]

«سەنگەری ئەمن دەبەستن لە کەمینگای چاوان/ وەکوو ڕاوچین و دەبەن بۆ دڵی زارم پارێز»

[ئاوات]

← ١٢٢.

١٢٥(١٢٠) ⌘ **پارێز دان**

خۆبەدەستەوە دان، تیزن دان: «... هەڵیانبریوم، لەو بنارەیان کردم، ئێستە وەک باپیرەتی قاچاقاغم، وەک ڕێوی لای کونیان لێگرتووم، پارێزێ بدەم کەوڵم لەحاجەت دەکەوێ.»
[ئەمیری، هاوارمەهرم: ٧٣]

«زۆری لەبەر بەرزبوونەوەی مەردم و بەجێهێشت، دوای ئەوێندە زۆرتر پارێزی دەدا، نادەخەجێی ئەوەبلێگیراویش بە ئازاز و کەرەمی، حەوشەی بەجێنەدەهێشت، دایە کێشک و کەوانی لە دەوروبەری زێدا دەکێشا.»

[هەمان، ١٣٥]

١٢٦(١٢٠) ⌘ **پارێز ڕاگرتن**

(٣) ١٢٠← : «- ئەگە شیرنی و شتی‌وا دەخۆم ئازای بەدەنم دەڵێی دە زاری ماراندایە. — دە بێ‌بەڵا بێ بۆا لەخۆت دەکەی برێک پارێزێ ڕاگرە.»

١٢٧(١٢٠) ⌘ **پارێز کردن**

(٢) ١٢٠← : «خاتوجەم ببە، هیچ پارێز مەکە/ چون جەیران لە چەم شەو ئاخێز بکە»
[ئەحمەدی لوتفی: شیرین و فەرهاد]

١٢٨(١٢٠) ⌘ **پارێز لێ‌ستاندن**

بەر لێ گرتن.

١٢٩(١٢٠) ⌘ **پارێز لێ‌کردن**

خۆ لێ‌پاراستن: «ئەمن وەنەوشەی ئاو لێکەڕاوم/ زوڵف و پەرچەم و خاڵی شێواوم/ خاتوجەم ئەمنیش بۆ تۆ نەماوم/ لە لیمۆی کاڵم هیچ مەکە پارێز/ با بۆاکێن لیمۆی خوسرەوی پەرویز»
[ئەحمەدی لوتفی: شیرین و فەرهاد]

«خاڵی دەمەکەت وردەپارێز مەکە/ ئەمن شازادەم، لێم پارێز مەکە/ دەسماڵت لە من ئەتڵەسی‌دێز مەکە/ وەک جەیران لە چۆم شەو ئاخێس مەکە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی بارام و گوڵەندام]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٢٩)

١٣٠(١٢٩) ~ **گوڵ پارێزی لێ دەکا**

زۆر پیس بوون: «ئەوە برایم دەڵێ: خاتوون! سەری من دێشێ، دڵی من چەندی لە نەهاتی/ بەخودای کاکت ئەو پیاوەتی‌یانەی دەمدەلەوە، ئەو چاکانەی وەبیر نەدەهات ئەگەر گوڵ بوو، گوڵ پارێزی لێ‌دەکرد/ حەو ساڵان بە کۆڵی خۆم بە سواری کەرەشینی، های دەمگێڕا لە وڵاتێ»

[عەلی کەریار: بەیتی برایمۆکە]

١٣١(١٢٠) ✖ **چوونە پارێز**

لە بۆسە و کەمیندا بوون: **«چووینە پارێزی کە موژگان و برۆم دی لە کەمین/ تیری من بوو بە کەمان، پشتی کەمانم بووە تیر»**

[حاجی قادر]

لێکدراوەکانی تر (١٢٠)

١٣٢(١٢٠) ☆ **بەپارێز**

پەنامەکی؛ بە نهێنی و بە پێ‌دزە: **«بەپارێز من چووم بزانم کێیە/ شێرە یان بەورە هاتووە لەو ڕێیە؟»**

[ئەحمەدی لوتکی: بەیتی بارام و گوڵەندام]

«ماڵەبابەکەم مرێم/ تۆ ڕێبواری ئەمنیش ڕێم/ ئەوجار بەپارێز بۆت دێم»

[قالەحسێن: ورمقام]

١٣٣(١٢٠) ☆ **پارێزکار**

←١٣٧.

١٣٤(١٢٠) ☆ **پارێزکاری**

←١٣٨.

١٣٥(١٢٠) ☆ **پارێزگا**

١) حەشارگەی ڕاوچی.

٢) گەورەترین یەکە لە دابەشینەکانی وڵاتدایە کە چەند شارستان لەخۆدەگرێ و خاوەنی ناوەندێکە و پارێزگار پێی ڕادەگا؛ ئوستان.

١٣٦(١٣٥) ☆ **پارێزگار**

گەورەترین پلەی ئیداری لە پارێزگادا.

١٣٧(١٢٠) ☆ **پارێزکار**

١) ئەوەی لە گوناح کردن خۆ دەبوێرێ: **«... هەروەها زۆر دیندار و پارێزکار و لەخواترسیش بوە.»**

[شەریعەتی، دایە بلوم: ١١٧]

٢) کەسێک کە دەتوانێ بپارێزێ: **«پارێزکارت خوا بێ.»**

[هەنبانەبۆرینە: لەژێر ئوردکی پارێزکار]

١٣٨(١٣٧) ☆ **پارێزگاری**

پارێزگار بوون: **«... خەڵکی ئەخیار ئەکرێنەوە بۆ پارێزگاری لەخۆیان چەکدار و لەحاڵی ئامادەباش بن.»**

[شەریعەتی، ماهە باوە: ١١٧]

١٣٩(١٢٠) ☆ **پارێزەر**

١) ئەوەی کە ئەرکی پاراستنی کەسێک یا شتێک یا شوێنێکی لە ئەستۆ بێ:

«... جەنابی پارێزەر زۆری خۆش ئەویستم و ئەیگوت: ئەتۆ لە داهاتوودا ئەبی بە پارێزەرێکی زۆر گەورە...»

[ئەسین، کلەپیاو: ٦٠]

٢) وەکیل؛ محامی. ئاوقاتی.

پاڕانەوە

١) تکا و ڕەجا لە کەسێک: **« شەرتە یار بۆت بێ دە جێژوانەوە/ لەت ئۆبستم ناوێ بە پاڕانەوە»**

[باباتاهیر، کانی مرادان: ١٣٨]

٢) دوعاکردن: **«جا کوڕی هێنایان دەزنوێژیان هەڵگرت دەستیان بە پاڕانەوەی کرد: خودایە یەکن ببینە ژن و یەکن ببینە پیاو.»**

[حاجی سالە ئەورە: بەیتی مێر و وەفا]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٤٠)

١٤١(١٤٠) ⌘ **بۆ کەسێک پاڕانەوە**

١) دوعا بۆ کردن: **«ئەمساخی بەبوو تەواوە/ شاوێی وە پشتی خاکی داوە/ چەند شەولیا ڕاوەستاوە/ پاکی بۆی لە خوای پاڕاوە»**

[مان، تۆحفەی موزەففەریە: ٦٩٥]

٢) تکا بۆ کردن.

١٤٢(١٤٠) ⌘ **دەست بە پاڕانەوە کردن**

«ئەڵە بەهاری ئاوڵ و چیشیان هێنایەوەتەوەدەرێ و خەریکی ئەوەش مال بار کەن بۆ کوێستانێ. ئەڵە شەوێ دەستی بە پاڕانەوە و دوعایە کرد: ئەی هاوار خودایەکی خودموختاری/ بابەیی هەر

ئەتویم جەبباری/ ئەوشل بێنی هەورێکی ڕەشی تاری/ هەتا سبحەینێ هەڵدەستێن ئەژنۆیەک
بەفر بباری/ ئەمن لێرە بەجێدێڵن و ئەمما خاتوونئەستێ دەچێ بۆ هەواری»
[حوسێن حەمە: شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

«ئەڵێ کوتی: چوون دەستنوێژیان هەڵگرت و هاتنەوە دەستیان بە پاڕانەوەی کرد.»
[خلە نەرزی: بەیتی مۆر و وەفا]

↓

١٤٣(١٤٠) ⌘ وەپاڕانەوە کەوتن

↑

١٤٤(١٤٠) ⌘ وەک جوو پاڕانەوە

«پیرەژن و ئەتیر دەهاتن وەک جووی دەپاڕانەوە دەیانکوت: دێینە پەرژێ کوڵان هەڵدەگرینەوە...»
[سەید حوسێن ڕەسووڵی]

↓

١٤٥(١٤٠) ⌘ لەبەر پاڕانەوە

تکا لێ‌کردن: «کابرای خانەخوێ لەبەر ئەوەی ئابڕووی نەچێ ناردی جووتەکەوشێکی نوێیان
بۆ هێنا و بیست تمەنیان پووڵ دایە و لەبەری پاڕانەوە: کوڕە عەلی وەرە مەردی خودای بە،
بەرگەی بەند و بالۆرەی تۆ ناگرین ها ئەوانە بە حەڵاڵی بگرە و لە جێیان باسمان مەکە و
ئابڕوومان مەبە.»
[؟: بەیتی ئالانی عەلی بەرەحماتی]

١٤٦(١٤٥) ⌘ بەقەد جوویەک لەبەر پاڕانەوە

تکا لێ‌کردنی زۆر.|| هاوتای: **تکای خرتێک لێ‌کردن، داوێنی کەسێک بادان.**

لێکدراوەکانی‌تر (١٤٠)

١٤٧(١٤٠) ☆ پاڕانەوەولاڵانەوە

تکای و ڕەجای زۆر: «هەرچەندی پاڕاوەولاڵاوە، نەبوو بە مەجبووری. کوتی: زۆر چاکە.
بەڕەوماڵ بڕوە...»
[خەجێ ئانێنەخۆر: هەڵایەت]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٤٧)

١٤٨(١٤٧) ~ بە هەزار پاڕانەوە و لاڵانەوە

تکا لێ‌کردنی زۆر.

پاساری

بمیتاک(؟)، پاسارو، پاساری...مەلووچک، مەلیچک، مەلیچە، مەلیشکە، **میرچک**. ئەو باڵندە چووکانە دندووکی ئەستوور و خڕیان هەیە. لاقیان تا رادەیەک قوڵمیە. پەڕ و باڵی رەنگاورەنگیان نیە بە گەل دەژین و هێلکە و جووجکە دەکەن. لە فڕیندا بەهێزن. نێرە و مێیەیان یەکڕەنگ نین. لە کون، سەر دار و ناو رەزان هێلانە ساز دەکەن. زۆرتر دانەوێڵە دەخۆن. جۆرەکانی بریتین لە: **چۆلەکەی بلووچی، چۆلەکەی بۆر، چۆلەکەی بەفری، چۆلەکەی بیانی، چۆلەکەی چۆمان، چۆلەکەی داران، چۆلەکەی سەرڕەش، چۆلەکەی سینگڕەش، چۆلەکەی کێوی، چۆلەکەی گەردنزەرد.**

[بەحری، فەرهەنگی باڵندە: ٣٠]

«ئە بلا بێتەوە تەپری گەرمێنی، بەو تەپەوە دەڵێن پاساری/ سەر و سەرباڵی لێکدا، دەنیشت لە لەلای سەربانی/ دەبەر ئەگریجەت بمرم، سوورت کرد بە خەنەی شاری»

[عموڵا گوڵناز: عەوای تەپری گەرمێنی]

باوەڕ (١٤٩)

١٥٠(١٤٩) ◊ پاساری، خەرمانی پێغەمبەری سووتاندووە بۆیە خواردنی ڕەوایە.

مەسەل (١٤٩)

١٥١(١٤٩) * **پاساری توخمی ماری**

پاساری بەدفەڕە و زەرەد و زیانی بۆ دەغڵ‌ودان زۆرە: **« بیستوومە لە کۆنەپیاوان/ پەندی پیران لەسەر چاوان/ گەنمت کە دانیدا دیاری/ تا نەیخۆن چووچە و پاساری/ دلوەڵێکیان بۆ بچەقێنە/ بیانترسێنە، بیانتارێنە»**

[هەژار، بۆ کوردستان: ٨٠]

پاش

دواوە، دوا، پشتسەر: **«ئەڕێ ئەی پەپی بەخێری بەهار/ بەهاری پاش ئەوڕێنێ، دنیام لێ گوڵکوڵی بوو ئەما تەلەسمی لێنێ/ بە تیغەی دە مژاڵت پەخەی دڵم دەسڕێنێ»**

[حاجی‌سمایل کاکەلاو: بەندی بەهارە]

جنێو (١٥٢)

١٥٣(١٥٢) ✔ **پاشڕیەمیزی لاقیەگر**

ژنانەیە: **«هێنجە دەڵێ: مراد! ئەوڕێ دێم و سبەحە دێم/ ئانە دەبرم تێوەدێم/ مەگین بسکان بکرم لێتحەڵبێم/ مرات دەڵێ: برۆ برۆ پاشڕیەمیزی لاقیەگور/ حاشا نامەوێ بالە لێ توو»**

[خدر بالوێز: بەیتی مراد]

مەتەڵ (١٥٢)

١٥٤(١٥٢) § **داسۆکی/ داسۆکەی ماڵە خاڵان**

هاویشتمە پاشماڵان

– مانگ

مەسەل (١٥٢)

١٥٥(١٥٢) * **پاشی هەموو چاکان، خراپەیە**

هاوتای: **جوابی چاکەی خراپەیە.**

١٥٦(١٥٢) * **لە پاش ترکەندن قوون قووچاندن بێفایدەیە**

پێکیان بگرن دەگەڵ: **ئەوی لەدەست چوو گەڕانەوەی بۆ نیە. ئاو کە بە جۆگەدا ڕۆیی ناگەڕێتەوە. تیر لە کەوان دەرچوو ناگەڕێتەوە. نان ئەگە لەت بوو یەکتر ناگرێتەوە. دەست کە شکا جێی خۆی ناگرێتەوە. کار لە کار ترازان و ١٥.**

١٥٧(١٥٢) * **کەپەنکی پاش بارانێ**

← ٧١٦/ ب.

١٥٨(١٥٢) * **قوولەی پاش گورگی**

↑

١٥٩(١٥٢) * **پاشی ترێ خەمشەی برێ**

بێکەڵک بوونی پەشیمانی و داوای لێبووردن کردن دوای ڕوودانی کار.

١٦٠(١٥٢) * **پاشی ساڵێ سلاماڵێ**

بەڕێوە نەچوونی کار لەکاتی خۆیدا.‖ ئاواش دەگوترێ: **لەپاش ساڵێ سلاماڵێ:**

«لە پاش ساڵێ سلاماڵێ، من ئانە کەچەکەم ئامێکم لە خوێندن دەکرد لەو سەربەمانەشدا وەک دەڵێن خەریکی خۆناسین و بلیر بوون بووم، دلم چووبە سەر کیژێک کە عەرز و عاسمانی لەبیر بردبومەوە.»

[هەژار، چێشتی مجێور: ٣٨٧]

١٦١(١٥٢) * **گوتیان: هۆرە بۆ وا لەزەبری؟ گوتی: لەبەر زەبری پاشەوەم.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٥٢)

١٦٢(١٥٢) ― **پاش چوران چناکرێ**

←٥٢/ ت.

١٦٣(١٥٢) ≈ **پاشی حەوت کێوان قسە دەکەوێتە خێوان/ لێوان**

قسەیەک کە دەربارەی کەسێکدا دەگوترێ، درەنگ یا زوو، بە گوێی دەگاتەوە.

١٦٤(١٥٢) ≈ **پاشی هەموو چاکان؛ خراپەیە**

وڵامی چاکە بە خراپە دەدەنەوە.▮ هاوتای: **جوابی چاکەی خراپەیە.**

١٦٥(١٥٢) ≈ **پاش/ پاشی مردووان ڕەحمەت باشە**

لە هەر حاڵدا دروست نیە بە خراپە باسی مردوو بکرێ: **«ئێستایە مامۆستای خوالێخۆشبوو سەججادی، کە پاش مردوان هەر ڕەحمەت باشە، خراپ لەم شێوە کەیە.»**
[مێمن، چەپکێ گوڵ: ٢٥]

١٦٦(١٥٢) ≈ **سینگ‌شێری پاش‌ماکەر**

١) زمەلاحی بێ‌غیرەت.

٢) کەسێک کە قسە و ناکاری لە ڕوتی شەڕدا وەک یەک نیە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٥٢)

١٦٧(١٥٢) ⌘ **پاش‌قوڵ دان**

شاردنەوە و نەهێنانە حیساب.▮ هاوتای: **بنەدوەن کردن.**

١٦٨(١٥٢) ⌘ **چوونەوە پاش**

کشانەوە، سارێژ بوونەوەی برین: **«لە دڵێکە من کەوێ چەندی لە هێجە و چەندی لە ئانە و چەندی لە برینەبرینە/ برینی تازەم لێ چۆتەوە پاشێ، برینی کۆنەم لێ دەبنەوە نوێنە لە دڵی من گریانە، زاریە، واوەیلایە، شینە»**
[ئەحمەد لوتکی: بەیتی زەمبیل و گۆزەڵ]

←١٧٠.

ە١٦٨(١٥٢) ⌘ **زمانی کەسێک لە پاش/ لە پشتەسەرڕا دەرهێنان(ی کەسێک)**

هەڕەشەیە: **«مامانیان گوتی: بڵێ بانگی مەینەری کەن، تا بچێ ئەو منداڵەی لە ئەوێڵەی ولاتانی فرێدا و ولاخ لەبن پێی خۆیدا پانی کەنەوە و سبەینێ دەگەڵ زڵێی بیهێڵن. ئەو کەسانەی لەوێش بوون، گوتیان لەو قاڵ و باسەی بوو، لە هەرکەس سبەینێ بزانمەوە بڵێن ماڵە مامەڵیەیە و مامانیان منداڵیان بووە زمانی لە پاش‌سەرییا دەدرێنم.»**
[ا: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

«جا گوتی: هیچکەس ئەو قسەت لێنەزانێ، ئەو قسە ئاشکرا بێ زمانت لە پشتەسەرت دەرینم.»

[حەمەی ئاغای: بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

«هەتا مەر کەسێک نەدوێنێ/ هیچکەس قسە ناپەڕێنێ/ دەتا زمانی لە پشتەسەر دەرینێ»
[فەتتاحی قازی، سەعید و میرسەیفەدین: ٣٦٤]

١٦٩(١٥٢) ⌘ **قسە بردنەوە پاش**

ئەبردنەسەری قسە و بەڵێن و بڕیار، بەڕێوەنەبردنی حوکم و داخوازی کەسێک: **«مەلانەیی گوتی: کەسێکی لە دنیایەدا ئەگەر دەرتێکی کرد قسەکەی خۆی نابێ بەرێتەوەپاشێ، شەرت نیوەی ئیمانە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٧٠(١٥٢) ⌘ **قسەی کەسێک چوونەوە پاش**

(١٦٨ و ١٦٩) ←: «گوتی: ئەنگۆ خزم و قەوموکارتان لەنێو بەبەیاندا هەیە، ئەوێکەش ئێمە دەگەڵ عێزەتخانیبەبە نێوانناخۆشیمان لێیەیدا بووە، من قسەیەکم کردووە، قسەی من ئەگەر بچێتەوەپاشێ بۆ من دەبێتە کەسرییشان، ئەلەوەیدا ئەنگۆ چ مەسڵەحەت دەزانن؟»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زمبیل و گوڵزەل]

«مەحموودئاغا کە براگەورەی هەردووکیان بوو بەڕاستی لەنێو دڵیاکرییاندا خۆشەویست بوو، ... بەبێ لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەند و تێهێنانی تر فەرمانی وییان بەجێدەهێنا و قسەی نەدەچۆوە پاش.»

[هێدی، ئاوێنەشکاو: ٥٢]

قسە شکان، قسە لە حەرز دران، قسە وەحەرزکەوتن، قسە نەچوونەسەر. قسە نەچەقین. قسە بڕنەکردن.

١٨٠(١٥٢) ⌘ **دەستێک کەوتنە پێش و دەستێک کەوتنە پاش**

تێدامانەوە؛ دوودڵ بوون لە هەڵبژاردندا. ▌ هاوتای: **دەستێک کەوتنە ئەولا و دەستێک کەوتنە ئەولا.**

١٨١(١٥٢) ⌘ **لە پاش بەجێمان**

لەدوا بەجێمان، سامانی ماددی و مەعنەوی مردوو: **«ئەمن زەینێکە خەلم دەدلە بەری شارە و شارستێنێ/ چەندی لە منی بەشین و بەسازگاری دەوێستاوە/ زەینێ خۆ بدەوە لایەکە گەرمێنێ/ چەندی لەمنی گەرم و بەلوریڵگیراوە/ دەترسم بچینەوە گەرمێنێکە بەلوریڵگیراوە/ لە پاشمان بەجێمێنێ جووتەگاوریکەی قۆڵبەبازنێ، هەر لەوی دە بەڵەکیجاوە»**

«چووریەبلیکە مرد، بێچووی لەپاش بەجێ ما. گاوانە ئاگای لێ بوو. گوتی: دەبێ چاویان لێ بکەم بزانم ئەوانە چلۆن بەخێو دەبن.»

دوعا (١٨١)

١٨٢(١٨١) ☒ **رەبی لە پاشت بەجێ‌بمێنێ**

جگە لە مانا سەرەکی‌یەکەی. لەرووی خۆشەویستی بۆ منداڵیش دەگوترێ: **«ئەو کەوشانەت ناو کڕیوە؟ حەک لە پاشت بەجێ بمێنێ! حەک نەگەیەی!»|** هاوتای: **رەبی/ یاخودا بە میراتت بێ. لێت بە میرات بێ.**

لێکدراوەکان (١٥٢)

١٨٣(١٥٢) ☆ **پاشان**

دوایی. دواتر: **« بە خەونی‌دلبوو مێش لە کەپڵ و لە زاری دەهاتنە دەرێ، پاشان چاوی پێکەوت و کۆترێک لە زاری هاتە دەرێ، دەیخوێند...»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی بەدم]

١٨٣أ(١٥٢) ☆ **پاشار**

ناوی جلک‌پێ‌شۆراوی ناو تەشت یا سوێنە.| = سەراو.| ← ١٢١٣/ ت و ٢١٦.

١٨٤(١٥٢) ☆ **پاشرپار**

← ٦٣٦/ ب و ٦٣٧/ ب.

١٨٥(١٥٢) ☆ **پاشرپارە**

← ٧٥٣/ ت.

١٨٦(١٥٢) ☆ **پاشربەند**

گوریس یا هەر شتێکی لەم چەشنە کە پاشووی یەکسم و حەیوانی بەرزەی پێ‌ببەستنەوە. =١٩١١.

١٨٧(١٨٦) ☒ **پاشربەند کردن**

«رێلاک پێشڕەوەحەدی وی هێنابووی سێسەت ئاخوری هەڵبەستبوو، خەزاڵ هەمووی پاشبەند و پێشبەند کرد و...»

[حاجی‌ساڵە نەورە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٨٨(١٥٢) ☆ **پاشرپانیە**

←٣٨٢ و ٣٨٤.

١٨٩(١٥٢) ☆ **پاشتەرک**

١) بەشی دواوەی زین و کورتان.

٢) بەشێک لە دووچەرخە کە دەکەوێتە پشت زین بۆ شت لەسەر بەستنەوە یا سوار کردن.

٣) ئەوەی لە پاشتەرک بار دەکرێ: **«دەری‌دەکێشا بۆزەنگی سەخری کەفەڵپانە/ لێی‌دەکرد خورجێکی لە دەوڵەمەندانە/ پاشتەرکێکی دادەگرت بە وەزن سووک و هەر بە قیمەت گرانە»**
[حەمەی بەیتان: بەیتی خەج و سیامەند]

٤) بەرووست، فوون: **«پاشتەرکی چاکی هەیە/ لەکنە.»**

١٨٩a(١٥٢) ☆ **پاشخان**

جێگای دانیشتنی نۆکەر و بۆرەپیاو و دانانی شتومەک و سەماوەر لە ماڵە ئاغادا:
«ئەگە برایمیان دەبرد بۆ دیوەخانێ، خاتوونیش خۆی‌پانەگرت، هات لە پاشخانی دیوەخانێ خۆی یادەگرت بزانێ دڵخوا چی پێدەڵێن بە برایمی مەلاتەیبانە.»
[مەحموود کەناوی: بەیتی برایمۆک]

١٩٠(١٥٢) ☆ **پاشخوان**

گیای ماڵات تێکراو: **«ئەوساڵ حەوت ساڵە ئەگەر ناسر و ماڵماڵ چوونەتە وڵاتی گەرمێنێ، بابۆمەرناغاش کورەێکی هاتۆتە کنی خاتوونی کچی دەوەتێ، هەرچی پاشخوانی ئەو مەڕەی نەبێ ناوێرم وڵێکەم.»**
[محەممەد بالەکی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

= **مزر.** | هاوتای: **کاتژر.**

١٩١(١٥٢) ☆ **پاشخێشک**

داری پاشەوەی خێشک، **نێودڵە.** ← پیتی خ (ژێر نێرتکی **خێشک**).

١٩٢(١٥٢) ☆ **پاشداره**

داری لای خوارەوەی بانی عارەبە.← پیتی ع (ژێر نێرتکی **عارەبە**).

١٩٣(١٥٢) ☆ **پاشدان**

پاشنیوەڕۆی کار کردن. | هاوتای: **دانی ئێوارێ.|= دانی بەیانی.**

١٩٤(١٥٢) ☆ **پاشکا**

تۆز و وردەی ئەو کایەی کە لەکاتی خەرمان هەڵاوێشتن یا خەرمانکوتدا دەکەوێتە پشت لۆدە.

١٩٥(١٥٢) ☆ **پاشکلک**

گۆشتێکی زیادی‌یە لە پشت کلکی مریشک.

داوو دەرمان (١٩٥)

١٩٦(١٩٥) ✠ مریشک ئەگە پاشکلکی هەبوو هێلکەکەی دەخواتەوە. پاشکلکەکەی دەبڕن چاک دەبێ.

١٩٧(١٥٢) ☆ **پاشکۆ**

١) بەشی دواوەی زین و کورتان کە دەکەوێتە نزیک کلکی چوارپێ: **«خۆ ئەوە ئەحمەدئەشەنگ زگی بە خولێزای خۆی دەسڵێ/ پێلی دەگرت و دەیهاویشتەوە پاشکۆیە خۆی/ لە پشتەوەڕا قەرەبینایەکی لە ئەحمەدئەشەنگ دەدا/ بە سەر پاڵ و بڕی لەپلکێیدا بەرپەدایەوە»**

[حەمەدی بەهتان: بەیتی ئەحمەدی شەنگ]

٢) لاپەڕە یا لاپەڕەگەلی جگە لە دەق و نووسراوەی سەرەکی کتێب یا نامیلکە: **«ئیهان کاک سەلاح، سەرەڕای کەڵک وەرگرتن لەم مێتۆدە زانستییە، لە پاشکۆی فەرهەنگەکەیدا لە بەشی چاوساغی ئەلف و بێیدا بۆ ڕێنوێنی خوێنەر کەلکی لە شێوەی ئەلفوبێیش وەرگرتووە...»**

[مەحموودزادە: ← ١٤]

١٩٨(١٥٢) ☆ **پاشکۆڵ**

دارێکی درێژ کە بۆ داخستنی دەرگا لە ژوورەوە وەبەر دەرگای دەدەن.**I چڵمێرە، پشتکۆڵ.** ← ٧٢٠.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٩٨)

١٩٩(١٩٨) ⌘ **پاشکۆڵکردن**

قایم کردنی دەرگا بە پاشکۆڵ: **«ئەگە هاتەوە ئەتۆ دەرکەکەی پاشکۆڵ مەکە، دەرکەکەی لەسەرپشتێ بخە، ئاوەکەی کوڕەمەرە بکە چرکەی خەفە بکە، دوو نانان دەگەڵ قاپێک ماست بۆی لەسەر سینی دانێ، بۆی لەوێ دانێ، کە هاتەوە بانگت دێنێ، جوابی مەدەوە ئەوەک دەنگت بناسێ!»**

[ئەحمەد کلەبری: بەیتی زەمبیلفرۆش]

I هاوتای: **چڵمێرە پێوەندان. ٧٢١.**

٢٠٠(١٥٢) ☆ **پاشگورد**

← ١٧٤٣.

٢٠١(١٥٢) ☆ **پاشنوێژ**

دوای نوێژی نیوەڕۆ؛ نیوەڕە؛ پاژنوێژ: **«پێشنوێژان زەمبیلەی دروست دەکرێن، پاشنوێژان دەیبرێنە بازاڕی دەیفرۆشتن.»**

[ئەحمەد کلسوری: بەیتی زەمبیلفرۆش]

= **پێشنوێژ.**

٢٠٢(١٥٢) ☆ **پاشوپێش**

١) کۆی ئەندامی جووت بوون و کۆم: **«پاش و پێش هەر یەکە بۆ من کە مەبەستم چوونە/ زەریەلیمۆ چووە ناو دەستمەوە یا زوڵفی سیات»**

[مەلاغەفووری دەباغی]

«هەرکەس کە دەڵێ.. بەخشەرە پاشی بە پێشم/ نەمنەوو بە تەرانەیی گوێم چەرمی لووتی دابکی دەکێشم»

[هەژار]

٢) جلوبەرگێک کە جێگای پێش و پاشی گۆڕاوە و بەپێچەوانە دەبەرکراوە: **«کراسەکەت/ پاتۆڵەکەت پاشوپێشە.»**

٣) بەر و دوایی.↓

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٢)

٢٠٣(٢٠٢) ✖ **پاشوپێش کردن**

گۆڕینی جێگای پاش و پێشی پاتۆڵ و دەرپێ بۆ شاردنەوەی دڕا و شوێنی شێرەزوەی.

٢٠٤(٢٠٢) ✖ **پاش و پێش(ی) کەسێک کردنە یەک**

نیزیکایەتی دەگەڵ کردنی زۆر. و تێکەڵ بە زەخت و فشار.| هاوتای: **هەرتک/ هەردوو کولی کەسێک کردن بە یەک.**

٢٠٥(٢٠٢) ✖ **پاش و پێش(ی) قسە/ قسان نەزانین**

قسە کردنی بەبێ لەبەرچاوگرتنی شوێن و هەلومەرج. لەبەرچاو نەگرتنی ئاکام و دەرئەنجامی قسە.

٢٠٦(١٥٢) ☆ **پاشوو**

هەردوو پێی ئەو گیاندارانەی کە لەسەر دەست و پێ دەڕۆن و کەوتووتە پاشەوەیان: **«هەیچ جارێکی ئەگەر رکێفی بۆ مێوە دادەمێنێتەوە، گلی لە پاشووی دەردەپەڕی بە ئەغار و بە خەڵوان»**

[فەتتاحی قازی، سەعید و میرمحوودین: ٢٢٤]

«ڕمبێکیان بە سینگی‌دادا ئەویشیان بەسەر پاشوری دەکەرێدا هێنایە خوارێ.»
[حەمەدی بەیتان: بەیتی ناسر و مالمال]

= **پێشوو.**

٢٠٧(٢٠٦) — یەکسمی کەمتەمەن، بەهۆی ساردوسەرما و باران، تووشی نەخۆشی‌یەک بە ناوی "سەگبابی" دەبێ. سەگبابی، پاشووی یەکسم لە بزووتن دەخا و وای‌لی‌دەکا لەکاتی هەستاندا لەسەر پێشووی ڕاوەستێ.

داوو دەرمان (٢٠٧)

٢٠٨(٢٠٧) ✠ ماوەی شەو و ڕۆژ یا دوو شەو و ڕۆژان دە کۆیەینی نیشکی دەگرن تا بە چاکی گەرم‌دادێ، پاشان بە بەنێک مووی سەرپشتی دەهۆننەوە.
[ڕەسووڵ ڕەشەحەمەدی]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٦)

a٢٠٨(٢٠٦) ⌘ **هەستانە سەر پاشوو**

(یەکسم لەکاتی شەڕ و ڕمبازی‌دا دەچێتەسەر پاشوان.) ‖ چوونە سەر پاشوو و لەسەر پاشوو ڕاوەستانی هێندێک بوونەوەری پاشووداری وەک تێری، یەکسم و چوارپێ و ... :
«لەمخەوێنی‌دا شێرێک لە زاری هاتە دەرێ، لە خەونەکەدا دەستی لە شێرەکە دا، هەر هاتو گەورە بوو، هەستا سەر پاشوان، بۆی هات...»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی بەدم]

b٢٠٨(٢٠٦) ⌘ **هەستاننە سەر پاشوو**

«ئەسپیان چەپ کەوت، ڕوویان تێککرد، هەرچەندی ڕمیان لێکدەدا، ئەسپیان هەڵدەستاندەوە سەر پاشوان. هەتا زەرەسووری ئێوارێ هیچیان زەفەریان بەهیچیان نەبرد.»
[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

لێکدراوەکانی تر (٢٠٦)

٢٠٩(٢٠٦) ☆ **پاشووبڵیند**

ئەو گیاندارەی کە لاقی لە دەستی درێژترن: **«لە ئەنگۆ لەبۆ من بڵێنەوە بە کەرۆشکی پاشووبڵیندی پێشوونەوی، گوێمەلەستی داملێزبەخووساری...»**
[حەمەدی ئاغای: پایزە]

↓

٢١٠(٢٠٦) ☆ **پاشوودرێژ**

↑: **«... وڵاغێکی ڕەشی بەحریییە/ بەقەد دو قولانێک نێوچاوانی سپییە/ دەستکورتی پاشودرێژی پشتملەپییە»**

[فەتتاحی قازی، سەعید و میرسەیوەدین: ٢٦٤]

٢١١(١٥٢) ☆ **پاشەبەرە** - ١٧/ئ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢١١)

٢١٢(٢١١) ▬ **پاشەبەرە، نێوکەتەرە**

دوایین منداڵ لە لای دایک و باب خۆشەویستترە.

٢١٣(١٥٢) ☆ **پاشەخان**

دوایین جگی دۆڕاوی جگێن کە لە کۆتاییدا ناکامی یارییەکە بە قازانجی ئەو(دۆڕاو) دەگۆڕێ: **«- وەڵڵا وسێن دانشیراند.- وەڵڵا نا خەر، ئەو جگەم ماوە، ئەوە پاشەخانە، ئەڵحان جگتان پێ نامێلم.»**

٢١٤(١٥٢) ☆ **پاشەدۆ**

ئەو شیرەی کە بۆ جاری دووهەم لە ماڵات دەدۆشرێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٤)

٢١٥(٢١٤) ✱ **پاشەدۆ کردنەوە**

دۆشینی دووبارەی ماڵاتێک کە، بەهۆی گوان شل نەکردن و شیر نەدان. بە جارێک دۆشین هەموو شیرەکەی نادا: **«بزن/ مەر/ مانگاکە گوانی هەر وەک خۆیەتی، دەبێ پاشەدۆی کەینەوە.»**

٢١٦(١٥٢) ☆ **پاشەراو**

١٨٣→ : **«ئەمسرەکەی دەستت پڕ لە زەنگیانە/ بێنە با بۆت بچڵێم بەرەو جێژنانە/ خەڵک بۆت دەچوا بە پاشەراوێ/ ئەمن بۆت دەچڵێم بە حەتر و تاوێ/ ئەگەر بۆت بچڵێم دڵیکم دەزانێ/ ئەگەر بۆت نەچڵێم لەخۆم غەمانێ»**

[قادر سەعیلی: گۆرانی ژنان]

٢١٧(١٥٢) ☆ پاشەڕۆژ

ئەو ڕۆژانەی کە لەبەرن؛ داهاتوو: **«چاوەڕێی لوتفی ڕێگای ڕەحمانە/ ئەمنیش ماشلم ئەوەند بتوانم/ ڕێگای پاشەڕۆژ ئەمن نازانم»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی بارام و گوڵندام]

«... بڕۆ بۆ مەزنبابۆمەرتاغای مامم بکێرەوە بڵێ: ئەوە ناسری برازات بوو، عەرەب ئەیبوا نیستاش با بۆ پاشەڕۆژێ دەڵێ بەدزیم هاتنەوە سەری...»

[محەممەد کانەبی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

٢١٨(١٥٢) ☆ پاشەکشە

١) لە شەڕدا، گەڕانەوە و کشانەوەی هێزەکانی نیزامی لە بنکەکانی خۆیان بۆ دواوەتر.

٢) پاشگەز بوونەوە لە تەما یا کردنی کارێک.

a٢١٨(١٥٢) ☆ پاشەکەوت

١) ئەو بەشە لە داهات و پوول کە بۆ داڕۆژ وەلانراوە؛ **پاشەکەفت.**

٢) لێ‌کەوتنەوەی منداڵ و تەوە: **« کچێکی خالی لەهەموویان نێوی تازیمەسوڵتان بوو، کچێکی نێوی هانزەمان بوو. ئەوان مێردیان بە فیلخان و جانگیرخان کرد. وەلەدیان لێ پاشەکەوت بوو، عەدلیی لەوان.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی دمدم]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (a٢١٨)

b٢١٨(a٢١٨) ⌘ پاشەکەوت کردن

وەلانانی بەشێک لە داهات و پوول بۆ داڕۆژ.

٢١٩(١٥٢) ☆ پاشەلوشکە

لە کۆتایی کاردا، چەت و گرفت دە کار خستن.

٢٢٠(١٥٢) ☆ پاشەڵ

داوەی داوێن.

جنێو (٢٢٠)

٢٢١(٢٢٠) ♦ **پاشەڵگراوی**

زۆرتر لە زمان ژنان و بۆ ژنان دەکار دەکرێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٠)

٢٢٢(٢٢٠) ✖ **پاشەڵکلۆش بوون**

بێپشتیوان بوون.

٢٢٣(١٥٢) ☆ **پاشماڵە**

ئەو ماڵەی کە دە ماڵە کەسێکی دەوڵەمەنددا دەژین و خزمەتیان دەکەن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٣)

٢٢٤(٢٢٣) ✖ **پاشماڵەی کەسێک بوون/ نەبوون**

خزمەتکاری کەسێک بوون/ نەبوون.

٢٢٥(١٥٢) ☆ **پاشملە**

پشتەسەر: «... هەمیشە غەیبەتی دەکرد و پاشملە جوێنی دەدا.»

[هەژار، چێشتی مجێور: ٣٨٧]

مەسەل (٢٢٥)

٢٢٦(٢٢٥) ✖ **پاشملە سەری میران دەبڕن**

قسەیەک کە بەرامبەر و ڕووبەڕوو نەگوترێ بێبایەخە: « ... ئاغا ببەخشە، لە مەجلیسێدا با پێیبڵێن ئەوەی لە دڵیدایە/ ڕاوێژکی من بە خزمەتگوزاری تۆ گەیشتم، ئەوەی لە دڵیدایە پێی مەخفی ناکرێ؛ دەیکاتەوە ئاشکرایە/ پاشملە پیاو قسە دەکا، بە خەیاڵی خۆی پاشملە دەبڕێتەوە سەری میر و پاشایە/ ببەخشە، فەقیرە؛ سەهوی کردووە، پیاوی وا لە شەرگوردی مەجلیسێ نایە»

[فەتتاحی قازی، سەعیدو میر سەیوەدین: ١٠٩]

٢٢٧(٢٢٥) ✖ **ڕووبەڕوو دەمی چەورە، پاشملە دەمی تەورە**

کەسێک کە ڕووبەڕوو بە چاکە، و لە پشتەسەر بە خراپە باسی نیشان دەکا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٥)

٢٢٨(٢٢٥) ✖ **پاشملە باس/ زەممی کەسێک کردن**

بە خراپە باسی ئەو کردن لەکاتی نەبوونیدا: **«چنارە بانە پەڵکە/ شیرنە بانە تویترکە/ بڵوو پەپسەەشەوتەی/ خودا بێمنەوەتی کا/ دەڵێم بمرێ ئەوکەسەی/ پاشملە زەممی دەکا»**

[سمایل سەرمەشتی]

٢٢٩(١٥٢) ☆ **لەپاش**

١) دوای.

٢) تایبەتیی ئەوەی‌کە لە کار یا شتێکدا لەچاو خەڵک پێشکەوتیی کەمتری هەیە.

٣) تایبەتیی کاتژمێرێک کە بەهۆی سەبر رۆیشتن رێک دەگەڵ کات کار ناکا.

٤) دوای مردن.

٥) باری وڵاغ کە لە نیوەڕاستی پشتی وڵاغ نەبێ و زیاتر بۆ لای پشتەوە چووبێ.

٢٣٠(١٥٢) ☆ **لەپاشان**

لەدوایە. دواتر: **« خانی موکری شیرێکی لێدا، ئەویش کورەکەی وی کوشت لەپاشان هەر بۆ خۆیان ئاشت بوونەوە، لێک کشانەوە.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی دمدم]

٢٣١(١٥٢) ☆ **لەوەپاش**

لەمەوبەدوا.

پاک

سەرجەم، هەموو: **«گەر ئەمە لەشکری یەکەین وەک دەوری تۆشیروانی/ دەڵێن شێخی دەگەڵە، پاک تەڵاق دەکەوێ/ دەمرین بەبێنیمانی»**

[حەمەی بەهیان: بەیتی هەمزاغای مەنگوڕ]

«مەرد و بەوڕ بن، ئیدی نەناڵن/ پاکتان ساحێبی ماڵ و منداڵن/ پاک ئەحواڵخۆشن، پاک کەرووتاڵن»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی دمدم]

«دەڵێ: سبەینێ جواب دە کەرمێنێ بگەڕێ لە ئەستەمبووڵێ بێ بڵاوە/ سوڵتان پێبزانێ پاکمان دەخنکێنێ تەخت و تارلجمان دەکا تەواوە»

[١: بەیتی‌شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

«حیزباب ئەمن لێرەم لە پرسان دەرمکرێن، ئێستا خۆت لێگۆڕاوە خۆت لێکردووم بە ئافالەی ڕۆمییە/ ئێستا، حیزباب واو لێدەکەم پاکانو لەکوێستانێ دەرێەکەم بە یەکجارەکییە!»

[مان، تۆحفەی موزەفەرییە: بەیتی ناسر و مالمال]

٢٤٥(٢٣٤) **⌘ پاک کردن**

تۆ کڵ لێ‌کردنەوە: **«-سەتۆڵکت بۆ پاکەم؟- نەوەڵڵا پاکی‌مەکە.»**

٢٤٦(٢٣٥) **⌘ پاک کردنەوە**

خاوێن‌کردنەوە.

٢٤٧(٢٤٧) **⌘ دڵی کەسێک پاک کردنەوە**

ڕق و قین لە دڵ‌دەرهێنان و بۆلای‌خۆ ڕاکێشان: **«ئەو ماتی و قسەکردنی دڵی خەڵکەکەی نیگەرانکردووە و لە شکی هاویشتوون، ئەگەر پێیان عەیب نەبێ، یەکیەک دەستی بۆ بە قورئان‌ئەدەدەن، دڵی‌پاک دەکەنەوە.»**

[ئەمیری، میرزا: ٩٩]

«جا مامەڕەش دڵی پاک دەکردەوە و بۆی دەخوارد سێ جزمەی قورئانە/ پیاوی دەسکەڕەوە و ڕەشید دڵساف و بە هەموو کەس دەکا متمانە»

[فەتتاحی‌قازی، لاس و خەزاڵ: ١٢٨]

٢٤٨(٢٣٤) **⌘ دەگەڵ پاک بوون (دەگەڵم پاکە، دەگەڵت پاکە، ...)**

لە ئاست یەک بێ‌فڕوفێڵ بوون: **«باپیر دەڵێتن: کاکە!/ کەس ئەزیێ مەسڵەحەتێ ناکا/ بەڵام دەگەڵ پاکە/ هیچ دەعوێەن لێ ناکا»**

[مان، تۆحفەی‌موزەففەرییە: ٧٤٢]

٢٤٩(٢٤٩) **⌘ کردنە/ لێ‌کردنە هەشتی پاک و نۆی پیس**

سەفەتە و هەڵپەتی کردن، بەڵگەی سست و هەڵە هێنانەوە: **«ئەو برایەی من کەس نازانێ چ دەکا، ئەگە لێشت پرسی دەیکاتە/ لێت دەکاتە هەشتی پاک و نۆی پیس. ○ چروم پێم‌کرت کردی‌یە/ لێی‌کردمە هەشتی پاک و نۆی پیس.»**

٢٥٠(٢٤٩) **⌘ لە شیر/ شیری دایک پاک‌تر بوون**

«ئەگەر لەمن دەپرسی، ئەمن خدری زیندەم، قەسەتەم بە زاتی خودای، شیر چلۆن پاکە مێرحوسێن و شازەمانیش ئاوا پاکن.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

← ٩٧٠/ د.

لێکدراوەکان (٢٣٤)

٢٥١(٢٣٤) ☆ **پاکانە**

خەتا و تاوان لابردنی نیش یا قسەیەک بە شی‌کردنەوە یا تاوانبار کردنی کەسێکیتر، پاساو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٥١)

٢٥٢(٢٥١) ✖ **پاکانە بۆ کردن**

لابردنی خەتا و تاوانی نیش یا قسەیەک لەسەرکەسێک.

٢٥٣(٢٥١) ✖ **پاکانە کردن**

لەسەر خۆ لابردنی خەتا و تاوانی نیش یا قسەیەک.

٢٥٤(٢٣٤) ☆ **پاک‌پاک**

زۆر بە خاوێنی: **«گوتی: ڕۆڵە بچۆ بەو ئاوە ڕەشەیدا پاکپاک خۆت بشۆ.»**

[خەجی نانەخۆر: مەتاپەتی دەکەمەدار]

«کوڕە گوتی: ئەو گەماڵجاوکە ئەگە نان دەخوا، نە ئەوەیە بۆخۆی جامەکەی بشوا و نە ئەوەیە بیدا بە گەماڵەکە، ئەمن هەموو‌جارێ دەیدەم بە گەماڵەکە بۆخۆی پاکپاک دەیلێسێتەوە»

[سەیدحوسێن ڕەسولی: نەقل]

٢٥٥(٢٣٤) ☆ **پاک‌ڕەوشت**

کەسێک کە ناکارە جوانەکانی زاتین: **«ئەرگای تەبایی و خێرخوایی و دڵنیایی و پاکڕەوشتی لەسەر گازی پشتی بە ڕووی خەڵکدا کردەوە.»**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٢٧٩]

٢٥٦(٢٣٤) ☆ **پاک‌وپیس**

پاک و ناپاک، چاک و خراپ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٥٦)

a٢٥٦(٢٥٦) ✖ **پاک‌وپیس کردن**

چاک لە خراپ هەڵاواردن.

٢٥٧(٢٥٦) ✖ **پاک‌وپیس لێک جوێ کردنەوە**

جیاکردنەوەی چاک و خراپ/ پاک و ناپاک لێکتر.

٢٥٨(٢٥٦) ✖ **پاکوپیس لێکدان**

تێکەڵ کردنی پاک و ناپاک، چاک و خراپ وەک یەک چاولێکردن.

ە٢٥٨(٢٣٤) ☆ **پاکوپیس**

١) تایبەتی ئەو ئافرەتەی کە بە تەواوی لە عوزر پاک نەبوویتەوە.

٢) تایبەتی ئەو ئافرەتەی کە بەهۆی نەخۆشی پەڵە خوێنی هەیە و بێنوێژ بێ.

٢٥٩(٢٣٤) ☆ **پاکوخاوێن**

(١)٢٣٤ ←: **«کوڵانەکانی دەڵێی ئاوێنەی بێگەردن، ئەوەندە پاکوخاوێن ڕێنیان لێوەماڵە.»**

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ٣٤]

(٢)٢٣٤ ←: **«عاشیرەتێکی پاکوخاوێن و بەرجەستە و جەسوور.»**

[حەوڵا سەرخوڕاو: بەیتی ئارمحمانپاشا]

٢٦٠(٢٥٩) ☆ **پاکوخاوێنی**

کاری خاوێنکردنەوە.

٢٦١(٢٦٠) ✖ **پاکوخاوێنی بۆکردن**

کاری خاوێنکردنەوەی کەسێک لەئەستۆ بوون: **«پێڵاوە بڕاکانی دەچوونە پاوەن و ئەویش لە ماڵێ دەماوە و پاکوخاوێنی ماڵێی بۆ دەکردن.»**

[خونچە میناپوور: هەقایەتی قانەکەی قانان]

٢٦٢(٢٣٤) ☆ **پاک و ناپاک**

«میر، هەنیەی خاتوونێ بەمن بیێنێ، بە مانگی چاردە و پازدە، هەزار و حەوسەد مەلایکەتی جلەوکێشە، لە ڕووی پاک و ناپاکی دەرسەماتی/ میر چاوی خاتوونێ بەمن بیێنێ بەو ئەستێرەیەی گەلاوێژی دەستیاری نیوەشەوێدا لە هەوشار و عەجەم و موغەدەمان هەڵدەماتی»
[مان، ئۆحەمەیموزەفەریە: ٣٧٨]

٢٦٣(٢٣٤) ☆ **چاوپاک**

«بە ئازایەتی ڕاستەمی زەمان/ دەست و چاوپاکە هەر وەکوو شێخان»
[ئەنتاحیقازی، سەعیدومیرسێوەدینبەگ: ١٤٩]

= چاوحیز.

٢٦٤(٢٣٤) ☆ **داوێنپاک**

دوور لە گوناح و زیناح: **«مەلیکمەزیز... لە پشوبولێی و لەسەرەخۆییدا هاوتای نەبوە، زۆریش دەستوداوێنپاک و دڵپاک و بەخشندە بوە.»**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ١٦٦]

= داوێنپیس.

٢٦٥(٢٦٤) ☆ **داوێنپاکیی**

خۆبواردن لە گوناح و زیناح.

٢٦٦(٢٣٤) ☆ **دڵپاک**

تایبەتیی کەسێک کە بە ڕوانینی باش، خەڵک هەڵدەسەنگێنێ؛ کەسێک کە نیزمیی بە خەڵک نابا و ڕق و قینی لێیان نیە.

٢٦٧(٢٦٦) ☆ **دڵپاکیی**

دڵپاک بوون.

٢٦٨(٢٣٤) ☆ **دەسپاک**

ئەمین.

٢٦٩(٢٦٨) ☆ **دەسپاکی**

ئەمینداریی: **«نوک و بەدی هەر لە سیر هەتا پیوانی زۆر بە دەسپاکی ڕاگوێزراوە و ... »**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٦٨]

٢٧٠(٢٣٤) ☆ **ڕووپاک**

دوورلەگوناح: **«ئەمانەتدارت بن حەسەن و حوسێنی عەلی ئەبووتالیب ئەگەر شەهیدن لە کەربەلایە/ حەزرەتی ئەلیاس و ئەلیاسە ئەگەر دەڵێن لە ئاتەگی بەحروبەلیە/ حەزرەتی خدری پاکڕوو ئەگەر دەڵێن دەگەڕێ دلیمە لەسەر دونیایە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتیئەحمەدی شەنگ]

٢٧١(٢٣٤) ☆ **زمانپاک**

تایبەتیی کەسێک کە قسەی ناحەز و دزێوی بەزاریدا نایە.

٢٧٢(٢٧١) ☆ **زمانپاکی**

زمانپاک بوون.

٢٧٣(٢٣٤) ☆ **شیرپاک**

١) چاک و پاک و بێفرۆفێڵ.

٢) کاتێک کە لە شوێنێک، ناوی کەسێکی نادیار دێنن و ئەو لەنەکاو لەو شوێنە پەیدا دەبێ، پێی دەڵێن شیرپاکە: **«شیرپاکە، باسمان دەکرد ئەوە پەیدا بوو.»**

٢٧٤(٢٣٤) ☆ **شیرپاکی**

ڕاستیی و دروستیی و بێفرۆفێڵی.

٢٧٥(٢٣٤) ☆ **دڵپاک**

تایبەتیی ئەوکەسەی کە ڕق و قین و غەرەزومەرەزی نیە: **«هاوڕێی ئەحمەد دڵت هەر پاک بێ/ دەگەڵ گوێدێران قەبرت ڕووناک بێ»**

[سولتان شامحەممەدی: بەیتی کەڵوخەر]

٢٧٦(٢٧٥) ☆ **دڵپاکی**

دڵپاک بوون.

٢٧٧(٢٣٤) ☆ **ناپاک**

← ٢٣٤(٢).

٢٧٨(٢٧٧) ☆ **ناپاکی**

پاک نەبوون: **« کورێڵی بیرهێنەوە، لەبنەوەبڕی و ناپاکی ئەو ئاشکرا بوو.»**

[هەمان، تواحفەی موزەففەرییە: ٣٦]

٢٧٩(٢٣٤) ☆ **نوێژوڕۆژووپاک**

مرۆڤی بەدین و موسوڵمان. هاوتای: **نوێژوڕۆژوودروست.**

٢٨٠(٢٣٤) ☆ **نیازپاک**

خاوەنی خواست و مەبەستی خێر: **« لەوەی ئەو ئینسانە دڵپاک و نیازپاکانەم فرەو دڵبوو بەخۆڵەدا دەشکامەوە، ئەگەر ئەمانە تێبگەن ئەمن رابردوویەکی وا تاریکم هەیە چیم لێدەکەن؟»**
[ئەمین، گێلەیوان: ١٣٦]

٢٨١(٢٣٤) ☆ **پێوچاوانپاک**

پیاوچاکی لەخواترس.

 پاک

بێ‌حیساب.

لێکدراوەکان (٢٨٢)

٢٨٣(٢٨٢) ☆ **پاک لە پاک**

بێ‌حیساب. هیچ لە هیچ. بۆ پاکانەی هەڵسوکەوتی هاوچەشنی خۆ لە بەرامبەر هەڵسوکەوتی چاک یا خراپی کەسێکدا دەگوترێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٨٣)

٢٨٤(٢٨٣) ⌘ **پاک لە پاک بوون**
↑

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٨٣)

٢٨٥(٢٨٣) = **پاک لە پاکین؛ کەسی کاکین**

← ٢٨٣.

پێکهاتەکانی تر (٢٨٣)

٢٨٦(٢٨٣) ⌘ **پاک لە پاککردن**

بێ‌حیساب کردنی مەسەلە و کار و حیسابێک.

پاک

خالیس، تەواو، ڕوون و درەوشاوە: « ئەبەرت مرم کاکە/ بەژنت لە زلێی پاکە/ چەن ژنت بڵ بێنم چاکە؟»

[بەندی‌منداڵ‌لاواندنەوە]

«پاتڕلی دلمالی و هەڵبەدلەست، کوتیان: ماشەڵلا خودایە! لە ساوی پاک باران ئەبارێ!»

[پاپانیانی، ئەسەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ١٦٨]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٨٧)

٢٨٨(٢٨٧) = **هەتا ڕۆژی پاک**

هەتا ڕۆژی ڕوون، هەتا ڕۆژی تەواو: «کوپە تۆ گوێت لێ‌بێ ئەتۆ ئەزانی تولەکەمان حەپەحەپکەرە/ هەمیشە و دلیم هەتا ڕۆژی پاک بەخەبەرە/ پەنجێک، پەلێک، لەتکێکی نان بخەوە بەرە/ با کولێکی گولەمێربان حالی ئەبێت و نەبێتەوە باخەبەرە»

[ڕەسووی ئاسری: ئەڵڵ]

٢٨٩(٢٨٧) = **هەتا ڕۆژی پاک هەر لەبن چنگی خۆم داوە**

نەنووستن و ئاراوقارا لێ‌هەڵگیران بەهۆی نەخۆشی، ژان و ئێش، دەرد و غەم و هەر شتێکی لەم بابەتە.

پاڵ

١) جووت کردنی شتێک بە شتێکی‌ترەوە: «لە لێرەوارەکە پاڵم دابوو بە کۆتەرەداریکەوە.»

[بەدلیسی، شەرەفنامە: ٤]

«تایەکان را دانێن پاڵ‌ڕێک‌دەن با نەخزێن.»

٢) بەکەسێک یا شتێک هیوادار و بە لایەنگری ئەو پشتئەستوور بوون: «قەلای سەرووان پاڵمدا پێوە/ ئەلاکەم پووخا پاڵدەم بە کوێوە؟»

[فۆلکلۆر]

٣) تەنیشت، لا، پاڵوو.

٤) فشار یا هێزێک کە بۆ بزووتن یا وەلانان و ڕادانی شتێک یا کەسێک دەخرێتە سەر ئەو کەس یا شتە.

٥) ←١١٦٦/ ب هەتا ١١٨٣/ ب.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٩٠)

٢٩١(٢٩٠) ✻ **پاڵ پێوەنان**

→٢٩٠(٤)

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٩١)

a٢٩١(٢٩١) ∾ **شەیتان پاڵت پێوەدەنێ**

بۆ ترساندنی منداڵ و کشانەوەی لە بڵێندایی دەگوترێ.

٢٩٢(٢٩٠) ✻ **پاڵ دانەوە**

١) پاڵ وە پشتی یا شتێکی دیکەوە دان.

٢) دڵنیا و بێ‌غەم بوون.

٣) کار نەکردن: **«ئەگەر خودا یەقباڵت بدا/ سەت ساڵی بنوو، پاڵدەوە/ هەر خەڵک بیکا و بیخوا ئێستا هەر دەبێ بە زێدە»**

[خاڵە سوورە: بەیتی بەدەم]

مەسەل (٢٩٢)

a٢٩٢(٢٩٢) * **ئەگە خودا دای پاڵدەوە دە**

←٢٠٩٠/ن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٩٢)

٢٩٣(٢٩٢) ✻ **تەخت پاڵ دانەوە**

←٢٩١.

a٢٩٣(٢٩٠) ✻ **پاڵ ڕێکدان**

١) جووت بوون لە لانەنیشت و لاشانەوە: **«مامەرەسوورەیان تەسلیم بە خاکی کرد، هەتا ئەزێزیەکیان گڵ وەسەر کرد، ئاغا هات، ئەگە هات کوتی: ڕەحمەتی خودا لێبێ ڕاست ڕاوەستن، پاڵڕێکدەن...»**

[ڕەسووی ئامری: نەقڵ]

٢) لاگیر و پشتیوانی یەکتر بوون. ←٢٩٨.

٢٩٤(٢٩٠) ⌘ **پاڵ کردنەوە**

٢٩١→ : «تووتچی: ئەوە تووتنی حەمام پاپانەوەی بۆچییە؟ وەرە هۆ لەو قوژبنە پاڵکەوە.»
[ئازادچی، پێکەنینی گەدا: ٢١]

٢٩٥(٢٩٠) ⌘ **پاڵ لێدان**

«چوو بە دووی خەڵکەکەوە پالی لە کێلەکەیەوەدا، بوو بە سواڵێکی پیرەپیر، لەوێ تا خانووئەستییان تەسلیم بە خاک کرد و کوتی: یا ڕەببی خودایە من لەو سەرانەبرانە بمرم و نەچمەوە بەشلم لێرە بمنێژن، لەپەنا خانووئەستیدا.»
[قالە غەریب: بەیتی شێخفەرخ و خاتووئەستی]

←٢٩٨.

٢٩٦(٢٩٠) ⌘ **پاڵ لێدانەوە**

١) برتییە لە وچان دان و کار نەکردن: «- ئەمرۆ ماچسوار چ دەکا؟ - جا چ بکا، وڵڵا بێکاروبارە، ئەوە لە ماڵێ پالی لێداوەتەوە.»

٢) دڵنیا و بێغەم بوون لە بابەت جێبەجێبوونی کارێک: «- تۆ دێنت ئەوکارەم بۆ ڕابپەڕێنە. - برۆ بەخاترجەمی پالی لێبدەوە، حەتمەن بۆت جێبەجێدەکەم.»

٢٩٧(٢٩٠) ⌘ **پاڵ وەپالی کەسێک دان**

«هەی نازدار عەمرم نازدار تاسکۆڵەی نازەنینم/ حاڵی بووی لە لەرزینم/ پاڵێکم وەپاڵیدە باری گران و سەنگینم/ حەوت ساڵان پێش تۆ بمرم باپەیی مەرگت نەبینم»
[بابانبانی، کاتیمرادان: ١٠٣]

٢٩٨(٢٩٠) ⌘ **پاڵ وێدان**

(٢٩٣)→ : «سەرۆکعەشیرەتەکانی شکاک بەهۆی وەزعییەتی ناوچەکەیان کە لە هێڵی سنووری ئێران و عوسمانیدا هەڵکەوتبوو، بۆ هیچکام لەو دوودەوڵەتە نەدەبوونە ملکە کاتێک ئێران تینی بۆ دێنان، پاڵیان وەعوسمانییەکان دەدا.»
[مەدمنی، کوردستان و ستراتژی دەوڵەتان: ٧٠]

←٢٩٥.

٢٩٩(٢٩٠) ⌘ **پاڵ وەحوکمی خودای دان**

بە تەمای خودا دەست پێکردن: «کوتی: هەستە ماڵت بەلوێچ نەگیرێ، ئەلعان دەبێ سەر بشتەوە سەر تاوڵێ، بە لوێمان پووپەڵات ئەوێ دەمبڕێتەوە، چوونکە نە مەڕەکەت لەوەڕاندی و نە بەرخەڵت لەوەڕاندی و نە ئاوێشت داوە. کوتی: کورە پاڵ وەحوکمی خودای دە، لێخوڕە با بڕۆین. مەڕیان وەپێش خۆدا لێیانخوڕی، بەرخەلیشیان وەدوایەکەوت. گەینە پشتی تاوڵێ، پووپەڵات لە دوورەوە تێیانڕوو کوتی: دەزانم ئەوێ لەبەر سەبر و سوحبەتی بن گوێلێیان و بن دەوەنان مەڕو نەلەوەڕاندی، ئەرایی شیریشیان تێدا نیە!»
[- بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

۳۰۰(۲۹۰) ⌘ **پاڵ ڕێکدان**

(۳) ۲۹۰→ : **«کچەکان هەرسێک ڕووت بوون، پاڵیان وێکدا ڕاێنیشتن، گوتیان: شلۆڕەی ئابڕوومان چوو میهمان بەخۆمان دانەداوە.»**

[فەتتاحی قازی، شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ: ٥١١]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (۳۰۰)

۳۰۱(۳۰۰) ∽ **ڕاست ڕاوەستن، پاڵ ڕێکدەن، ڕەحمەتی خولا/ خوداو لێ بێ**

پێشنوێژ، بەرلە دابەستنی نوێژ و بە دەنگی بەرز، بە نوێژکەرانی دەڵێ.

لێکدراوەکان (۲۹۰)

۳۰۲(۲۹۰) ☆ **پاڵەپشتە**

«ئێستاش ئەو چوار پاڵەپشتانە هەر پاڵەپشتەی ئی کوڕێکمە، بۆنی کچەکانم بەو پاڵەپشتە و وتافەیەوە ناوە.»

[حەمەدی بەهێتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

←۳۰۳ هەتا ۳۰۵.

۳۰۳(۲۹۰) ☆ **پاڵەوپشت**

باڵنج یا هەر شتێکی لەم بابەتە کە بۆ پاڵ وێدان وەبەر پشتیی بدەن: **«... پڕ لە بەڕە و مافوورەی خۆماڵی، دەسکری حاجیژن و خەزاڵن، پاڵەوپشت و دەستەنوێن دەوراندەوری ژوورەکەی داندراوە.»**

[ئەمیری، هاوارمەیرە: ۱٤۰]

↓

۳۰٤(۲۹۰) ☆ **پاڵەوپشتە**

↓

۳۰٥(۲۹۰) ☆ **پاڵوپشت**

«لە سەلایەک بووکیش نەکە هات، پاڵی وەپاڵوپشتی دا و خەوی لێکەوت.»

[قادرقادرپوور: بەیتی سەیدەوان]

← ۳۰۲.

٣٠٦ پالاغ

بێچووی گامێش تا تەمەنی یەک ساڵی.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٠٦)

٣٠٧(٣٠٦) ≈ **هەردەڵێی پالاغە**

زۆر بێ‌ئاقڵ و نەزان بوون.▌ هاوتای: **هەردەڵێی ولاغە/ پانیزە/ ڕەشەولاغە. ولاخ/ پالاغ چاترە.** ٣٩٢ و ١٦٤٦.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٦)

٣٠٨(٣٠٦) ✱ **پووڵ دە پێستەپالاغ تاخنین**

پووڵ‌دار بوون.

—◆◆◆—

پالاوتن

خاوێن کردنەوە و ساف کردنی تراو و ئاوەکی بەهۆی پاڵوێنە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٧)

٣٠٨(٣٠٧) ✱ **ئاو نەپالاوتن- ٩٣٦/ن.**

٣٠٩(٣٠٧) ✱ **پالاوتن**

خۆدزینەوە، هەڵاتن.

—◆◆◆—

پاڵدێم

پشتەوەی داوێن؛ **پاڵدم: «حەیف پێم خۆش نەبوو ببمە مەلا، ڕقم لە بەرگەکەیان بوو، کەوای سڕلا و تەقک و پاڵدێمی مەلایانم پێ‌جوان نەبوو.»**

[هێمن، بارگەی‌بەهاران: ١٦]

جنێو (٣١٠)

٣١١(٣١٠) ⌀ **پاڵدێم بەگوو**

(تایبەتی ژنانە.)▌ ١) پیسکێز و شڕێو.

٢) داوێن‌پیس.▌ هاوتای: **داوێن بەگوو.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣١٠)

٣١٢(٣١٠) ≈ **ئەو تەشکەوپاڵدێمەی!**

بەروداوێن شیرین.!≈ **تەشکەوداوێن حاجی حوسێنی.**

پاڵوو

کەزوو یا قایشێک کە بە بن کلکی گوێدرێژ یا یەکسمدا دێ و زین یا پاڵان ڕادەگرێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣١٣)

٣١٤(٣١٣) ✱ **چوارپاڵوو کردن**

«... سەرکڵاوەکەی خوراوە/ قاچکەکەی بۆ من ماوە/ زل بە زانیم وەخر کرد، قول بە قولایم لە باڵەبێنی ناوە/ مانگاڵوڵەم چوارپاڵوو کرد، هەمووم بە وێ کێشاوە»

[خدر باڵویژ: بەیتی مرزات]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (٣١٤)

٣١٥ (٣١٤) ≈ **چوارپاڵووی کەی ناگاتە(بەهارێ/ نەوساڵ ناباتەسەرێ)**

←١٦١٥.

٣١٦(٣١٣) ✱ **کەسێک کردنە تەنگە(و)بوونەوە پاڵوو**

(**تەنگە:** ئەو قایشە پانەی کە بە بەر زگی وڵاخدا دێ و زین و کورتانی پێ‌قایم دەکرێ.)

اشیاو نەبوون؛ کەسێک کە بە کار، ناکار یا قسەی نالەبار، ئەو ناریف و پێ‌هەڵاگوتنانەی کە دمبارەی‌دا گوتراوە دەکاتەوە هیچ.

پاڵه

دروێنەوان.

لێکدراوەکان (٣١٧)

٣١٨(٣١٧) ☆ **سەرپاڵە**

پێشەنگ لە دروێنەی داس و دەسکەنەدا کە دەکەوێتە لای راستی دروێنەوانان.

ا ← ٣٢٠ و قوڕنەوەجاڕ.

مەسەل (٣١٨)

٣١٩(٣١٨) ✱ **کەس نا؛ جەببار سەرپاڵە بێ**

ئەو کەسە توانای بەڕێوەبردنی ئەو کارەی نییە و مرۆڤێکی ناشیاوە.

ا هاوتای: **کەس نا ڕەجەب!**

٣٢٠(٣١٧) ☆ **قوڕنپاڵە**

← ٣١٨.

پاڵەوان

١) شەڕکەری نەترس و بەهێز: **«کوانێ ئیمامی هەمزە، پاڵەوانی بێ‌پەنا؟/ تەراوی دەکرد خەزا»**

[محەممەد ئەحمەدی: بەیتی ممم]

«کوتی: ڕۆڵە ئەنگۆ هەماوەردی شێخی‌عارەبان نین، شێخی‌عارەبان زۆر پاڵەوانە.»

[هەمەدی بەیان: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

٢) کەسێک کە لە پێشبڕکێ‌کانی پاڵەوانیی وڵاتدا پلەی یەکەم وەدەست دێنێ.

٣) بڕێتی‌یە لە مرۆڤی:

ئەلف) کەڵەگەت و بەخۆوە: **«هێند زەلامە دەڵێی پاڵەوانە.»**

ب) بەهێزوتاقەت: **«باوکی وەتمان بەڕەحمەت بێ ئەنگوت پاڵەوانە، منی بە هەرپووک منالەوە لەبن هەنگڵی دەنا...»**

[ئەمیری، هاوارمەهرە: ٦٠]

«دەڵێن: مامۆستا ناڵی دەبڕی و بڵێی دادەڕشت، لاس دەیگرت دایدەهێنایەوە و دووقڕانی لە بەعی ناڵەکەی بۆ دادەڕشت. مامۆستاش هێندە پاڵەوان بوو بە قامکان سکەی دەبڕە و فڕێیدەدا.»
[حەمەدی بەیتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

کایە (٣٢١)

٣٢٢(٣٢١١ **پاڵەوانی سێ‌سەر**

چەندکەس دەست لەسەرئەژنۆ دادێنەوە و چەندکەسیش بەبارمەتی بەری دەستیان، کە لەسەر پشتی ئەوانی دادەنێن. بەسەریاندا بازدەدەن و دەگەڵ هەر بازەشریاندا دەڵێن: هەمزەل یەک، هەمزەل دوو و ... یا چەلێک هەمزەل، دوو چەل هەمزەل و ...
شێوەی خێچانی ئەم کایە بەم شێوەیە کە هەرکەس لەکاتی بازداندا هەر جێ‌یەکی، جگە لە بەری دەست، وە پشتی داهاتووەکە بکەوێ دەخێچێ و دەچێتە ڕیزی ئەو کەسانەی کە داهاتوونەتەوە. خاڵی شیاوی سرنج لەم کایەدا لێدانی "گوزرت"ە کە برێتی‌یە لە زەبرێکی قورس و بەژان کە بازدەر لەنەکاو لەکاتی بازداندا بە سمت لە پشتی ئەرکەسەی دەدا کە داهاتۆتەوە. **I هەمزەل.**

مەتەڵ (٣٢١)

٣٢٣(٣٢١١ **کلاوی هەمزەپاڵەوان**
نە تیکی هەیە و نە دروومان

– هێلکە

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٢١)

٣٢٤(٣٢١١ **پاڵەوانی قسان، کۆڵەواری دەستان**

کەسێک کە تەنیا قسەی هەیە و بە کردەوە هیچی لەدەست نایە.
I هاوتای: **لە قسان تاڵی‌زەنگانە، لە کاران ڕیخ لە لینگانە. قسەتێلکەی هوئەرچۆڵەکە و** ٦٧٠/ ڤ.

٣٢٥(٣٢١١ **ڕووتە/ لات پاڵەوانی خودایە**

مرۆڤی برسی و هەژار، نەترس و ئازایە.

لێکدراوەکان (٣٢١)

٣٢٦(٣٢١) ☆ **پاڵەوانە**

١) بەرنکی دارمازوو.

٢) پشتیوانەی دیواری شکست.

٣) داری بن دیرەگ.

[هەنبانەبۆرینە: لەژێر ئێرتکی پاڵەوانە]

٣٢٧(٣٢١) ☆ **پاڵەوانەتی**

پاڵەوان بوون: **«کچە ماوەی ساڵەومەختێک بوو کە لە ماڵە ئەحمەدخانی بوو، سەیری سووڕمابوو! ئەمدی کە لە پاشایەتی، لە پاڵەوانەتی، لە نۆکەر و مەجلیس و وەتاخ و سەیر و سوحبەتی شەوانە، هیچی کەم نەبوو، بەڵام نەیدەزانی ئەو کابرایە نە نێرە نە مێ؟!»**

[وەستا برایمی گازنەخانی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٢٧)

٣٢٨(٣٢٧) ✖ **پاڵەوانەتی کردن**

کردنی نیشی قورس و نائاسایی.

٣٢٩(٣٢١) ☆ **پاڵەوانی کوڵلێران**

کەسێک کە سەرەڕای بێهێزی و ترسەنۆکی، بانگەشەی بەهێزی و نەترسی دەکا.❚

← ٣٣١.

٣٣٠(٣٢١) ☆ **پاڵەوانیی**

← ٣٢٧.

٣٣١(٣٢١) ☆ **فسفسەپاڵەوان**

← ٣٢٩.

٣٢٢ پان

١) هەراو و بەربلاو.

٢) ئەستوور. ◄► بارێک.

باوەڕ (٣٣٢)

٣٣٣(٣٣٢) ٥ زنی دووگیان ئەگە زگی قیت بێ کوڕی دەبێ و ئەگەر زگی پان بێ کچی دەبێ.

مەتەڵ (٣٣٢)

٣٣٤(٣٣٢) § دوو ماری ڕەش
دوو کانی گەش
هەوزێکی پان
دوو کونە ڕێوی

- دەموچاو

٣٣٥(٣٣٢) § سپە و پانە
سێ مەمکی لە بنانە

- قەرش

٣٣٦(٣٣٢) § لێرەوە هەتا بانە
هەمووی سۆزنی سەرپانە

- گوێنی

نێوونرتکە (٣٣٢)

٣٣٧(٣٣٢) * پشتپان

٣٣٨(٣٣٢) * سەرپان

٣٣٩(٣٣٢) * کەپۆپان

٣٤٠(٣٣٢) * قووڕنپان

٣٤١(٣٣٢) * ملپان

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٣٢)

٣٤٢(٣٣٢) ~ بەردەرمەشەی پانەوپانە، نە دینم بێ و نە ئیمانە
←١٤٧/ ن.

٣٤٣(٣٣٢) ~ ئێرشانی پانە، هەڵیدەگرێ
بۆ مرۆڤی قەڵەوی خوێڕی دەکار دەکرێ. کەسێک کە خراپە و بێناموسیی ژنەکەی نابینێ و چاوپۆشی لێدەکا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٢)

٣٤٤(٣٣٢) ⌘ **پان بوونەوە**

١) دەبەر پێ‌دا تلیخانەوە.

٢) لە تەسکی‌یەوە بەرین بوون.

پێکهاتەکانی تر(٣٤٤)

٣٤٥(٣٤٤) ⌘ **پان بوونەوە**

ڕاکشان یا دانیشتنی بە ناحەزی و بە بڵاوی: **«ئەو هەتیوە بەو ڕۆژگارەی هەر پان دەبێتەوە، ئیدی وەخ هەستێ وەدوای کارێکی کەوێ.»**

٣٤٦(٣٣٢) ⌘ **پان کردنەوە**

١) پێ ڕێ‌خستن.

٢) لە تەسکەوە بەرین‌کردن.

٣) ڕاخستنی سفرە و بەڕە و ...

[هەنبانەبۆرینە: لەژێر تێرتکی پان کردنەوە]

٣٤٧(٣٤٦) ⌘ **چنگ پان کردنەوە**

بریتی‌یە لە سواڵ‌کردن.

٣٤٨(٣٤٦) ⌘ **خۆ پان کردنەوە**

پاڵ‌دانەوە و خۆ لەکار بواردن.

٣٤٩(٣٤٦) ⌘ **دم پان کردنەوە**

بە هەموو شتێک پێکەنین.

٣٥٠(٣٤٦) ⌘ **دەست پان کردنەوە**

←٣٤٧.

٣٥١(٣٤٦) ⌘ **سەری کەس یا شتێک پان کردنەوە**

کوشتنی ئەو: **«ئەوانیش دووربینیان دا بە دەست میرانی و کوتیان: تەماشای کابرای تۆرکەرت بکە چەند بێحەیەدەیە! ئەمە ئەمانکوت زووی سەر پان کەی؟»**

[ڕەسووڵ باڵەکی: بەیتی برایمۆک]

«... زوو کلۆمەکمان بۆ بێنێن. سەری مارەکە هەتا گەورە نەبووە بە بەرد پان بکەنەوە.»

[کەماڵ، ئینجەمەمەد: ب٢ ٣٢٧]

باوەڕ (٣٥١)

٣٥٢(٣٥١) ○ مار هەتا سەری پان نەکەیەوە نامرێ.

٣٥٣(٣٣٢) ✖ پانوفلیچ بوونەوە

لە کەلک بوون و هەڵشێلدران بەهۆی وبەرپێ‌کەوتن.

٣٥٤(٣٣٢) ✖ پانوفلیچ کردنەوە

لە کەلک خستن و هەڵشێلان بەهۆی وبەرپێ‌خستن.

٣٥٥(٣٣٢) ✖ پانەوە بوون

١) پلێخانەوە.

٢) بەرین بوونەوە.

لێکدراوەکان (٣٣٢)

٣٥٦(٣٣٢) ☆ پاناو

تەختایی سەر کەژ.

٣٥٧(٣٣٢) ☆ پاناوک

١) گزمیلکەی ناو لە دەشتدا.

٢) گزڕایی سەر کێو و چیا؛ **پاناو، تەختان.**

[فەرهەنگی‌هەرمان، لەوێوە نزیکی پاناوک]

٣٥٨(٣٣٢) ☆ پاناوکە

↑

٣٥٩(٣٣٢) ☆ پانایی

ڕادەی هەراویی و پانی شتێک یا شوێنێک.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٣٥٩)

٣٦٠(٣٥٩) ▬ ئەوە درێژایەکەی بوو، ئەدی پانایەکەی کێهەیە؟

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە قسەیەکی ناحەزی بەسەرزاری‌دا هاتبێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥٩)

٣٦١(٣٥٩) ⌘ **لە درێژایی دەرهێنان و دە پانایی کردنەوە**

← ٤٦/ ت.

٣٦٢(٣٣٢) ☆ **پانەپان**

دەتودۆغر و بێ‌پێچانەوە قسە کردن.

٣٦٣(٣٣٢) ☆ **پانپانۆکە**

خۆبەیەکتر ڕاحەتکردنی ژنان.

٣٦٤(٣٦٣) ⌘ **پانپانۆکە کردن**

کاری خۆبەیەکتر ڕاحەتکردنی ژنان.

٣٦٥(٣٣٢) ☆ **پانپانۆکێ**

↑

٣٦٦(٣٣٢) ☆ **پانتاو**

١) گۆڕایی سەر چیا؛ پاناو.

٢) دەشتی پان و ڕاست و بێ‌زوورک.

[هەمبانەبۆرینە، لەژێر نێوکی پانتاو]

٣٦٧(٣٣٢) ☆ **پانۆکە**

دەزگای شەرمی ژن.

کایە و گۆڕانی (٣٦٧)

٣٦٨(٣٦٧) ☞ **باللۆرەی دەیێژم/ پانۆکەت بە درێژم**

← ١٠٧٨/ب.

٣٦٩(٣٣٢) ☆ **بەپانەوە**

بەگشتی؛ بەخۆری؛ بێ‌تێرێز: «دەستی کرد بە جنێوان بەپانەوە هەمووی وەبەردایێن.»

٣٧٠(٣٣٢) ☆ **پانکە**

یەکێک لە بەرەکانی دارمازوو کە وەک دووگمە پانە.

٣٧١(٣٣٢) ☆ **پانکەڵە**

مرۆڤی پان و کورتەباڵا.

٣٧٢(٣٣٢) ☆ **پانوپۆڕ**

بەرین و هەراو، زۆر فشوفۆڵ.

٣٧٣(٣٣٢) ☆ **پانەپەڕ**

گەورەترین پەڕی باڵی مەل و باڵندە.

٣٧٤(٣٣٢) ☆ **پانەوپان**

١) بەلای پانایی‌دا.

٢) بە ئاشکرا و دەقودۆغر: **«پانەوپان پێی بڵێ.»**

٣٧٥(٣٣٢) ☆ **کەفەڵ پان**

بەکەسی سمت پان: **«دەیگوت: مامۆستا وەفا سوار بووە لە وڵاغێکی ڕەشکوێتی کەفەڵپانە/ تازە ماتۆڕەوە لە حیجازێ، زیارەتی وی زۆر دەرمانە/ بڵێ: جا چۆن شانت هەڵنەگرێ دانیشی لە نێو پیاوانە؟/ دەزگیرانی تۆیان ئێخسیر کرد و بردیان بۆ فەرەنگستانە»**
[فەتتاحی قازی، بەیتی مێر و وەفا: ١٠٢]

٣٧٦(٣٣٢) ☆ **لاپان**

خڕی ناتەواو و سەقەت: **«ئەو بەرانە بەهۆی بەربێکی زۆر پەق کە ناوی سەماتە بوو خڕ دەکران و ئەگەر وەستاکەی وەستای چاک نەبا مەڕەمەڕەکە لاپان دەردەچوو و بە کاری مێشێنی نەدەهات.»** **[هێدی، ئاوێنەشکاو: ١٦]**

پانیە

١) بەشی پشتەوەی بەری پێ: **«ئەدەنگی چووکەڵەسوارەکەی من لەبۆ نایە؟ نە دەگەڵ حەزرەتی مەهدییەکر، ئەگە پانیەی دە زاری مەزنیهایەوە دەمنان لە غاری دە حیرایە»**
[ڕەسووڵ شێرمۆع: سوارێ]

لە ئەدەبی زارەکی موکریاندا، پانیەی زەردوزۆڵ و خڕ بە قەیسی شوبهێندراوە: **«گوڵزینگت بەمن بەجێنێ بە گڵێ لە زلپێ/ پانیەت بە قەیسی دە هەڵوژێنی/ ئەگەر مەجەمان دەبێژننەوە لە دێخورپگانێ»**

[محەممەدی عەزیزمەلا: ئازیزە]

«ئاشقی کچۆڵکی چکۆلەم دەڵێی کەوی پەنگاوە/ کێلاس و ئالوبالوو لەو دێیەی گوڵی داوە/ پەلەکی وەرەی لۆکەی مەلاچ هەڵبێنجاوە/ پانیەی قەیسی دێخورپگان باغەوان پەنای داوە»
[عەلی خەندان]

«ئەگەر یاری من ناناسن، بەلەکی مرۆی هەلاجین، پانیەی لەیسی دە هەلوەرینین، لێوی ئەتڵەسن، ددانی مرواریەنە»

[خلە دەرزی: شازیزە]

۲) بەشێک لە کەوش یا گۆرەوی کە پانیەی مرۆڤی دەچێتیبە: «پانتی گۆرەوێکەم دڕاوە، پانتی کەوشەکەم لێبڕاوەتەوە، دەبێ پانتی لێدەمەوە.»

«لێم مەکە هەرچیوپەرچی/ سەرم لەوەی دەرناچی/ سەد ماڵت دەبەر مەرێ/ دووکانەلار و قاچاقچی/ پانیەی کەوشی دڕاوە/ بۆی دەبم بە پینەچی»

[سمایل سەردەشتی]

|← ١٠٥٤.

مەتەڵ (٣٧٧)

٣٧٨(٣٧٧) § بە خێشەوە و بە مێشەوە
بە خالەقی دەرزیشەوە
چت دی پانتی لە پێشەوە

– کوللوو

٣٧٩(٣٧٧) § نە پێی هەیە و نە پانێ
بۆخۆی دەشتە سەریانێ

– دووکەڵ

٣٨٠(٣٧٧) § نە پێی هەیە و نە پانێ
بە هەموو ماڵان دەزانێ

– هێلەک

٣٨١(٣٧٧) § هەڵدەپەڕێ پانتی نیە
سەری سپێ، تووکی نیە

– تەرزە

لێکدراوەکان (٣٧٧)

٣٨٢(٣٧٧) ☆ پاشپانیە

تروڵایی هەردوو لای پانیە: «ئەمن نازانم پاشپانیەت لەبڵ یا خەپن؟ دەڵێن: هەتیم ئەخر ئەتۆ نازانی ئەمن ئەگەر دە پێ دەکەم جووتێک کەوشی دە نوقرەبەندی دەچماڵ ئەوە لەبەر پانیە لە بەرە دەلێن»

[رەسووڵ شێرمۆخ: شازیزە]

٣٨٣(٣٨٢) ☆ **پاشپانیەخڕ**

«وەرە ئازیزێ، ئەوە پاشپانیەت بۆچ وا خڕن؟ دەڵێ: هەتیو نازانی بابم بۆی هێنابووم جووتەمێخەکی هەمەدانی»

[حوسێن شەملە: ئازیزە]

«ئەمن ئاشقم بە شلوەلێ، ناسکەبەراوێ؛ پاشپانیەخڕی دلوبەلینگ جوانێ، بروکی کاکلافای کلۆلانێ»

[کەریم ئالانی: هەمیران]

٣٨٤(٣٧٧) ☆ **پاشپانیە**

نێزکی زیادیی پشتپانیەی چوارپێ.

باوەڕ (٣٨٤)

٣٨٥(٣٨٤) ٥ سەگ نەگە پاشپانیەی هەبوا گورگخنکێنە.

٣٨٦(٣٧٧) ☆ **پانیەفەڕڕاشی**

؟: **«ئێوارەیە، وەختی ئەوەیە هیچکەس شلپەحموودی نەدییە/ هاتە بەر سابات، مەرزینگان راوەستابوو لەسەر جووتێک کەوشی پانیەفەڕڕاشی سەر نوالەبەندییە/ دەبیالی وەستا داوەتە، لەپێی هیچ کەسدا کەوشی وا نییە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شلپەمحموود و مەرزینگان]

٣٨٧(٣٧٧) ☆ **پانیلە**

«خوشکێ! دە بلا ئەمە ئەوە پچینەوە سەر کورپەڵەی دە خمخانێ/ یەکمان لە خمی دەپنەوە پەنجە و پانیلان/ ئەوی دیکانەن ڤبین کەینەوە لکی دە کوڵوانێ»

[حەمەدی ئاغای: بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

٣٨٨(٣٧٧) ☆ **پانیەمەرمەڕی**

پانیەخڕ: **«پانیەت لە بەردی مەرمەڕی خڕترن/ بەلەکت لە ورەی لۆکەی نەرمترن»**

[عەلی کەرەلار: ئازیزە]

«چاوی پەش وەک باز، کەپلەنەدلی و خەزلەمدار، لێونەستیفایی و باریک وەک لەیتان، گەردنزەرد و درێژ وەک کێل، لەدباریک کەمبەرەدار، قامکمەڵوولی، بالابەرز، پانیەمەرمەڕی...»

[بەحری، گەنجیسەربەمۆر:١٢٩]

٣٨٩(٣٧٧) ☆ **پانیەهەڵکێش**

کەرەسەیەک لە کانزا، دار یا شتی لە ئەم بابەتە. لەگوێن کەوچک کە لەکاتی دەبەرکردنی کەوش، بە یارمەتی ئەو، لێواری پشتەوەی کەوش هەڵدەکێشن هەتا بە سووک و سانایی دەبەرکرێ.

٣٩٠(٣٧٧) ☆ **گراوی پانیە**

«ئەمرمەوە ئەبەر شاکەزیانت لەسەر گراوی پانیەت ئەکاتەوە شەڕێ/ ئاوری بەخێرلم ولەدە، ئەختێک گەرێنت وەرگەڕێ/ کوڵمەت بەمنبمێنێتەوە بە خلق و رەونەقی گوڵی سێوەڕێ»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی مێر و وەفا]

«ئەتۆ زەینێکە خۆت بدەوە کراسێکی مەحمەڵداراییی ئەگەر لەسەر گراوی پانیەمە وەکوو ئەڕەنگی/ تەمەشای زەربەمەمانم کە لە بن کراسێکە مەحمەڵداراییدا هەڵدێنن زەنگی/ هەتا دڵێەوە دادەنیشم بە خەمناکی و بە بێدەنگی/ لە خودام تەڵەبە سەفەرت سەعادت بێ، لەبەر بەلای عەرز و عاسمانی ئەلەنگی»

[هەمان، بەیتی شۆڕەمەحموود و مەرزینگان]

پانێر

گرێلکە نێری دووساڵە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٩١)

٣٩٢(٣٩١) ـ **پانێرێکە لەو دشتەی**

← ٣٠٧.

٣٩٣(٣٩١) ـ **وەک پانێری پووشی وایە**

یان: **دەڵێی پانێری پووشی**.▮(پانێری نێرپووش لە هەر جێیەک تێری خوارد دەمرێ.)

▮ برێتییە لە مرۆڤی بەدبەخت و بێ‌سیاسەت.

——◆◆◆——

٣٩٣ پاوه

یەکێک لە سێزدە شاری پارێزگای کرماشانە. ٣٢٠٠٠ کەسی حەشیمەتە وکەوتۆتە باکووری ئەم پارێزگایە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٩٤)

٣٩٥(٣٩٤) = **خۆ لە پاوەی نیە**

دوور نەبوونی شوێنێک: **«دەتوانی بچی بەرگی سێهەمی فەرهەنگی زارەکی موکریانم بۆ بکڕی؟ ئەوەڵڵا ناگەمێ. بۆ ناگەیەی خۆ لە پاوەی نیە!»**

٣٩٦(٣٩٤) = **دەڵێی لە پاوەی ڕاهاتۆ**

بە ڕۆیشتنی کەم و بڕینی ڕێگای کورتەوە ماندوو بوون: **«ئەوڕۆ ماندووی دەڵێی لە پاوەی ڕا هاتووی؟»**

پاییز

سێهەم وەرزی ساڵ. دوای هاوین و بەر لە زستانە و مانگەکانی بریتین لە: ڕەزبەر، خەزەڵوەر و سەرماوەز: **«ساڵ سەرەنگ بوو، پاییز داهات، زەوی بزرکا، شینایی نەما، تینی هەتاو کەم بۆوە، ڕۆژ چیان بەبەرەوە نەما، شەو درێژ و درێژتر بوون، هەوا فێنک بوو، ڕەز ڕنران، مشتاخ هەڵخران، بێستان لەبەرکەوتن، برکە هەڵکێشران، جۆتووتن شێوکرانەوە، ئاوێلە لە بەراو دەرچوون، ئەستێر داریان لێ‌ڕاکێشرا، سەرچاوە قەوزەیان گرت، بناوان هەڵدێران، دەراو بۆگەن و لێڵ بوون، پاوان و... پێخوست و بڵاو بوون، پێوەرێنجە دلسپەڕێن کران، ڕەبەستە کۆڵەپنج بوون، ئەوەندە تیشەیان چەندپەلکە بوون، سارەکێڵ دونووکەیاندا، کا و گزرە لە کادێن کران، کۆنە و پۆلکە و نەرمەگیا لە تاپە و گیشە دران، تفاقی زستان دلخرا، دێمکێڵ بە هیوای بارانی بەرەحمەت و هەلەپەلەی پاییز، دێمەکار و ئیشکەکەنیان داچاند... دار و دەوەن خەزەڵیاندا، مێرگ و چیمەن بێ‌ئەمەن بوون، لاپاڵی بڵوێن بوونە ڕێچکە، دواڵەی زەنوێر کاڵکرد کران، ئەلان و بەندەن دوەتانەوە، ڕووباری خوڕێن لە خوڕین کەوتن... سوار بۆ بوار نەگەڕان، گیابەند بوونە ئیشکەڵ، سوور بوونە ئەشتەر، تیکان بوونە پەیکان... هەوار خاڵی بوون، چادر و چێغ پێچران، سێپەک هەڵپەسێران، مەشکە بەرچیغیان تێهەڵکێشرا... بێژینگ و دەستاڕیان وەکارخست تا زەمەر بۆ زستانی دوور و درێژ گێڕەوە بکەن، ساوار بهاڕن، بروێش بەبابکەن، بڵاوەو لێبکەن... ساڵان لەم وەرزەدا کە کاری دێهات کەم دەبوو، سواخ و پینەوپەڕۆی بان و دیواران تەواو دەبوو و ئاوردوو دادەخرا، جەنگەی ڕاوەتاژی دادەهات...»**

[هێمن، چەپکێ‌گوڵ: ٣١ و ٣٢]

«هەر وەکوو پایزان/ تێیخستن گەڵاڕێزان/ لەو گەڵاڕێزان باشیتر/ دەبیری سەری کافر/ هەروەکوو پووش و ئاگر»

[حەمەشەریف: بەیتی حەتەم]

باوەڕ (٣٩٧)

٣٩٨(٣٩٧) ٥ خواردنەوەی شیری پایزان خراپە.

٣٩٩(٣٩٨) ـ حەزرەتی لوقمان پایزێ بەکن شوانێکیدا ڕۆیی؛ گوتی: شوانە ئەوە چ دەخۆی؟ گوتی: نان و شیر. لوقمان گوتی: دەتبینمەوە! بەهارێ دیسان بەکن هەمان شوانەیدا ڕۆیی؛ گوتی: شوانە ئەوە چ دەخۆی؟ گوتی: نان و شیر. لوقمان گوتی: ئەتۆ لە من حەکیمتری!

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

مەسەل (٣٩٧)

٤٠٠(٣٩٧) * **پایز هات و هاوین چوو؛ بەرەی فەقیری درا**

← ٣٢٢ و ٣٠٢٣.

٤٠١(٣٩٧) * **گوتیان کەروێشک چ فەسڵێک خۆشە؟ گوتی: پایز؛ بەو شەرتەی نە سە(سەگ) بتبینێ و نە تاجی**

٤٠٢(٣٩٧) * **شەوی پایز بە ساڵ نایێ، پیاوی ئەبلە بەماڵ نایێ.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٩٧)

٤٠٣(٣٩٧) ـ **پایز خەرمانی مردووانە**

پایزان مردن زۆرە.

٤٠٤(٣٩٧) ـ **یاخوڵا بەخێرێی/ بەخێرێی میوانی ئازیز، بە ڕۆژی بەهار بە شەوی پایز**

بەخێرهاتنی میوانی پێدەکرێ: **«میرزا لە ئەسپەکەی دابەزی، مەولوودیکەوان هەنگاوەکانی توندتر کرد: یاخوڵا بەخێربێ میوانی ئازیز، بە ڕۆژی بەهار بە شەوی پایز.»**

[ئەمیری، میرزا: ٢٩]

لێکدراوەکان (٣٩٧)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع پایزەبرا — ١٤١٤/ب.

*****

٤٠٥(٣٩٧) ☆ **پایزە**

هەوایەکی کۆنی ناوچەی موکریانە و لە زمان کچ و کوڕێکی هەوارچی باس لە نەوین و ڕاو و شکار دەکا. ئەوینێک کە بە هۆی کەمترخەمی کوڕە- کە لە کاتی خۆی‌دا بە کچەی نەگرتووە- هەرەسی هێناوە. کوڕ دیوەتی هەنێ لەدەستداوە و لەوە بە دوور نیە بە گەیشتنەوە پایزەهەوار. بارگە و بنەی یارکۆڵێی لێ‌تێکەوەپێچن و لە ماڵە مێردەگولەیەک بە عەرزی‌دا بدەن. ڕووی کردۆتە چیا و بەندەن و بە حاڵەتی سەمبولیک باسی ئەو کارەسات و بەسەرهاتە دڵتەزێنەی کردووە کە لە چوونەوەدا چاوەڕێی یارەکەی دەکا:

«ئاغام! ئەوە سەدایەکە پایزێم گەیوەتێ

و پایزێکە سەرمەنگە، دەم لە جستانێ

ئەوە دێنێ هەورێکی تاریک

دەبارێ نەرمەخوناوکێ ڕەحمەتێ

تەڕ دەکا ئێسلان، فلاسلان، شیوان، هەڵەبەدان

ڕەختی دە ڕەختداران، بەموی دە بازان

نەرمەخوناوەکەی خۆ دەداتەوە لە قلیەنی دە ڕەشەپەپانێ

بەڵان دەمدی لووزەوی سواران دەماڵە خوارێ

لە دوای شینکی پەلکوانێ ماتێ مەلووان پشتەبەخوورسار

لەبەر هەوهەوی دە سواران، بکریگری بابڵکەران

دەنگی ئاغایان، ناسکەی دە تاجی و تولان

هانەی گوڵلەی، بڵێی دەرمانی

ئەمما ئەویەوە و بەریان پێدەکرد

خۆی ڕانەدەگرتەوە لە گەرمەلانێ

بەڵام و چارە و مەجالی نەدەما

خۆی داوێشتەوە ئامێزی هەتیمچەیانێ

سەرگەردان و دەستبەرداری خەزاڵخڵۆران، ئەزت مرم پایزێ

ئەی وای وەی وای...

ئەوە کیژ ڕاوەستابوو لەبەر پێچی دە هەیوانێ

بە سێدەنگان گازی دەکا: کوڕە ماڵوێران

دەبا لە هەواری بە ملی سەرشینێ قەڵەندەرێ بابانوێرانێت کوتبا

ئێستا مەجالەتی خێڵبەرەئوورە، دەستلێکبەردانە»

← گەنجیسەربەمۆر ٢١– ٥٧.

٤٠٦(٣٩٧) ☆ **پشیلەپایزە**

↓

٤٠٧(٣٩٧) ☆ **پەپوولەپایزە**

بەری دوایی گیایەکی خۆرسکە و لە دەشت و نێو شیناوەرد شین دەبێ، گوڵەکەی زەردە و لە دوایی هەر ئەو گوڵە وەک تۆپێکی تووکنی لێ‌دێ پایزان لە گیایەکەی جیا دەبێتەوە و با دەیبا؛ **باوەلێ، باوێلێ، باپیلکە، باوێلکە، پشیلەپایزە، پشیلۆکە، گەورەگلە، شەلەمینکەرە.**

[فەرهەنگی هەرمان؛ لەژێر ناونیشانی پەپوولەپایزە]

٤٠٨(٣٩٧) ☆ **ساردی پایز**

(بۆ سەرەتای بەهار کورتی بەهار و بۆ بەهاری درەنگ بەهار پیربوون دەکاردەکرێ: **«پایزان ماڵە خۆی دەکا و کورتی بەهاریش لەولای‌ڕا دێتەوە.»** ○ **«بەهار پیر ببوو تازە لە گیاوگوڵی بەهارێ دەپرسی.»**)‖ کاتی سەرمای پایزێ، بریتی‌یە لە پایزی درەنگ: **«ئەوساڵ هەتا ساردی پایز لەخۆ نابینەوە.»**

٤٠٩(٣٩٧) ☆ **شەختەی پایز**

سەرمای پاییزی کە شینایی بەگشتی و زەرعات بەتایبەتی خراپ دەکا: **«...خانووی نێوان دووێتێشیان ئەگەر ئەو پارەی دوایەی لە زاری دەنا، گەیبا سەر قالدرمان جا لووێی دەدا هێندە زوو هاتبوو، شەختەی پاییزێ تین بۆ هێنابوو هەر هەڵدەستا دەپلیی دەکەیە ئەولای کانیە و دەگەڕاوە دەیگوت ئەوەک ئەمن بڕێم و براییش بێ، ئاد سپی ببوو لەسەر بەرەتانی...»**

[مەحموود گەتاوی: بەیتی برایمۆک]

جێگە، پلەوپایە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤١٠)

٤١١(٤١٠) ✖ **لەو سایە/ هایەڕا هاتنە ئەو پایە**

(بە گەردانکردن، بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)‖ بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە لە پلە و پایەی خواری‌ڕا بە پلەی سەرووگەیشتبێ و رابردووی خۆی لەبیرکردبێ.

پت

لێدان.

٤١٣(٤١٢) — مـــەفاتوڵەی تۆڵەتەپە(تۆڵەتەپە ئاوایی‌یەکە سەر بە بۆکان) بە لاوانی ئاوەدانیی دەگوت: ژن هێند خۆشە ئەگە پتێکی دیکەی بە بەروە با، پیاو دڵی دەتۆقی!

٤١٥(٤١٢) ☆ **پتەپت**

١) لەرزین و پت دانی گڕی چرا یا لامپی برق: **«چراکەمان هەر پتەپتی، پێچوایە دەکوژێتەوە.»**

٢) پرتەوبۆڵە: **«ئەری ئەو پتەپتەت لەچی؟»**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤١٥)

٤١٦(٤١٥) ⌘ **کونگی کەسێک وە پتەپت کەوتن**

ترسانی لە ڕادەبەدەر. **|** هاوتای: **تف دە زاردا ئیشک بوون. ئەرس و گوو تێکەڵ کردن/ لێکدان. زراو چوون. زەندەق چوون. گوو دە کونگدا ئیشک بوون. تۆقین. خوودار بوون. شێت بوون. خۆ پیس کردن.**

پت

تنۆک. دڵۆپ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٤١٧)

٤١٨(٤١٧) — **وەک پتی خوێن**

زۆر سوور: **«چەپکەگوڵێکی وەک پتی خوێن/ گوتی: ئەی یاری زیکەڵە و ئیدم/ بریا هی من با ئەو گوڵە سوورە/ کەوتە ناو ئەو شێتوشوورە»**

[هێمن، تاریک و روون: ٢٠٣]

پتوون

قایم پتەو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤١٩)

٤٢٠(٤١٩) ⌘ **قسەپتوون بوون**

← ٤٣٣.

---

٤٢٠ پتە

١) زەبرێک کە بە تەوژمی قامکی ئەسپێ‌کوژە بۆسەر قامکی شادە یا ناوەڕاست و بە بەردانی گوشاری ئەو بۆ لای کەسێک یا شتێک وەدی‌دێ.← ٤٢٢ و ٤٢٣.

٢) هاویشتنی مەڕمەڕ بە دوو قامکی شادە و باڵابەرزە.

٣) حەق، هەل، یا ئەرکی کردنی مێشێن کە بۆ هەرکام لە یاری‌کەران وەدی دێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٤٢١)

٤٢٢(٤٢١) = **پتەت لێ‌دابام دەتغلتیم (دەتغلتی، دەتغلتا)**

← ٣٦٧٣/ ب.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٢١)

٤٢٣(٤٢١) ⌘ **بە پتە خۆ تەکاندن**

١) تەکاندن و خاوێن کردنەوەی جل و پارچە بە پتە.

٢) **بەلازوبڕاز بوون. بەدەعیە بوون. بەهەوا بوون: «کەراوپاتۆڵێکی گانیێنم دەبەرەدابوو دەتکوت پیرەکەرە تووکی بەرداوە، قەت کوڵکەی پێوەنەمابوو، پێچوابوو میهەکەس کەراوپاتۆڵی وای دەبەرەداتێ بەپتەی خۆم دەتەکاند.»**

[ڕەسووی ناسری: نەقڵ]

٣) خۆزڕانان و نەخرفرۆشی: **«لاقم لەسەر لاقی دانا و دەستی کرد بە لەرزینێ و پێچەکەم هێنا نێوچاوانێ و لووتم دە ئاسمانێ کرد، جارجار دەکژخیم و پتێکم لە پانتۆڵەکەی دەدا و تەماشایەکی سەعاتەکەم دەکرد. وەستا سەلیم کوتی: بەخێربێی جەنابی عەلیاغا! ئەمیش کوتم تەشەککور دەکەم.»**

[سەیدعەلی سەرەحلتی: بەیتی ئاسۆس]

٤٢٤(٤٢١) ⌘ **پتەکردن**

کایە و نۆرە لە مێشێندا.

٤٢٥(٤٢١) ✱ **پته هاویشتن**

.٤٢٤ ←

٤٢٦(٤٢٥) ✱ **پته له جگ/ مەرمەڕ ناویشتنەوە**

تەرک کردن و وەلانانی یەک‌جارەکی جگێن یا مێشێن.

٤٢٧(٤٢١) ✱ **له پته دەرچوون**

١) لەپتە دەرپەڕینی مەرمەڕ بە بێ‌ئامادەیی.

٢) ڕوودانی بێ‌ویست و داخواز: **«- ئەرێ کاک مستەفا قەرار نەبوو ئیدی منداڵی دیکەت نەبێ؟ - بەخودای کاکە لە پتەمان دەرچوو!»**

٤٢٨(٤٢١) ✱ **لەسەر پتەی کەسێک قسە کردن**

١) لەکاتی کایە کردنی کەسێکدا قسە کردن و بوونە هۆی هۆش ڕۆیشتن و لە ئاکامدا سەرنەکەوتنی ئەو.

٢) تێکدان و شێواندنی بیر و فکری ئەو، بە قسە کردن لەکاتی کردنی کارێکدا.

لێکدراوەکان (٤٢١)

٤٢٩(٤٢١) ☆ **مەرمەڕی پتە**

چووکترین جۆری مەرمەڕ کە دە مێشێنی پتەداکەڵکی لێ وەردەگیرێ.‖= **مەرمەڕی دووقامکە. مەرمەڕی کەیفە.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵ‌ڕستەیی (٤٢٩)

٤٣٠(٤٢٩) ~ **دەڵێی مەرمەڕی پتەیە**

برتی‌یە لە مرۆڤی کورتەباڵا.‖ هاوتای: **دەڵێی بنەگۆگەمە. دەڵێی تۆپەتورە. دەڵێی سینگە لە پەینی داکوتراوە.**

٤٣١(٤٢١) ☆ **هەوڵ‌پتە**

یەکەم نۆرە.

٤٣٢ پتەو

ئەوەی خراپ بوون و هەڵوەشانی چەتوون بێ؛ تۆکمە، قایم: «بەوپێیەش ئەوینی نیشتمان و ئاواتی ئازایەتیم پتەوتر و بەتەوژم و پانووپۆڕ و بەهێز وگوڕتر بوە...»

[هەژار، بۆکوردستان: ١٤]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٣٢)

(٤٣٢) ٤٣٣ ✱ قسەپتەو بوون

لەسەر قسەی خۆ سوور بوون: «اجا ئەوە زەینەڵ ئەگەر ئەوەی لێ مەعلوم بوو هاتەوە بۆ کاروباری خۆی. مێرێش ئەوە دڵی زۆر ناڕەحەتە، دەیگوت: ئانە قەولیشم داوە، هەچی بەسەرم بێ نابێ پەشیمان ببمەوە. پیرۆزانێش شلوێلوی لە دەموولەوەسی خۆیدا. گوتی: بۆ وا بەفکری؟ پیاو ئەگەر لسێکی کرد دەبێ قسەی پتەوبێ. قسە کەلێنی پۆلایە! بە ئاسن جۆش ناخواتەوە، ئانە کارە بە سەرت هاتووە. مێریش عەبەسابوو.»

[ئەحمەدی لوتفی، بەیتی زەینەل و گوڵزەل]

← ٤٢٠.

---

٤٣٣ پچڕان

١) لێکبوونەوە و لەبەریەکچوونی شتگەلێکی وەک: دیوار، پێست، پارچە، فەرش، کەوش، ڕنوو و هەوریی بێ پێز: «زستان ڕۆیی و ڕەشەبای بە ڕەوای ما. وەختێک خەڵک تێکەیی زنجیری زاڵم دەپچڕێ، سەرەڕای ئەو کوشتوکوشتار و تاڵانوبڕۆیە... ئێران ما و ئێمەش هەر هەین.»

[ئەمیری، هاوارمەهرە: ٥]

٢) زۆر خواردن یا لەبەریەکچوونی بەهۆی زۆر خواردن: «چی دیم بێ ناخۆری! پچڕام.

○ هێندم خوارە ئەوە دەپچڕێم. ○ بۆ هێندەی دەخۆی ماڵڕوزان ئەخە دەپچڕێی!»

مەسەل (٤٣٤)

لەبەرگەکانی پێشوودا:

ج هەموو شتێک لە باریکیدا دەپچڕێ، زوڵم لە ئەستووری/ ئەستوورایی دا- ١٩٩٠/ ن.

✱✱✱✱✱

٤٣٥(٤٣٤) * **مریشک لاسای قازی کردەوە قوونی پچڕا/ دڕا**

بۆ ئەو مرۆڤە هەژار و نەدارە دەکار دەکرێ کە دەیهەوێ لەگوێ دەوڵەمەند و هەبووبان بژی. بەڵام چونکە ناتوانێ درێژە بەم شێوە ژیانە بدا هەوڵی گەڕانەوە بۆ ژیانی پێشوو دەدا کەچی ئەویشی هەر بۆ ناکرێ: **«وەک مریشکێ کە ئەقڵی نەیهێنێ/ بێتوو جووجکەی مراوی هەڵبێنێ/ وەک بگاتە کەناری جۆگەیەک/ نایەتە خوێنی بەرێ جووجەڵەیەک/ جێی ئەمی وشکە جێی ئەمی ئاوە/ ئێدەکا قوونەدڕانی پێماوە»**

[حاجی‌قادر]

«مامر قەڵەو بێ بان لەڕ و لاواز/ ئەبچڕێ هەتا دەکا هێلکەی قاز»

[مەلاغەفووری دەبباغی]

‖ هارتای: **مریشک لاسای قەلی کردەوە قوونی دەرهات. مریشک لاسای قازی کردەوە بستێکی قوون دەرهات.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و نامالّڕستەیی (٤٣٤)

٤٣٦(٤٣٤) ≈ **ئەوە لەحەیفانی دەپچڕێم/ لێکدەبمەوە**

ئەوپەڕی ناڕەزایەتی‌یە لە ناکار و کردەوە یا قسەی کەسێک.

٤٣٧(٤٣٤) ≈ **چەرمی خاوە؛ نە دەدڕێ؛ نە دەپچڕێ**

١) برتی‌یە لە شتی قایم و خۆڕاگر.

٢) بە شۆخی بۆ ژنی ژن دەکار دەکرێ.

لێکدراوەکانی‌تر (٤٣٤)

٤٣٨(٤٣٤) ☆ **پچڕاندن**

١) لێککردنەوە و لەبەریەک بردن.

٢) ڕفاندنی بەپەلەی شتێ لە دەستی کەسێک.

٤٣٩(٤٣٤) ☆ **داپچڕان**

١) زەق و گوشاد کردن؛ کردنەوە.

٢) لەسەرڕا بۆخوار دادڕین.

مەتەڵ (٤٣٩)

٤٤٠(٤٣٩) § **دەستی بۆ قوونی دەبەم، زاری دادەپچڕێ**

– **هێلەسن**

٤٤١(٤٣٩) ☆ **داپچڕاندن**

١) داچەقاندنی دەم و زەق کردنی چاو.

٢) لەسەر بۆخوار دادڕاندن.

٤٤٢(٤٣٤) ☆ **داپچڕین**

← ٤٤١.

٤٤٣(٤٣٤) ☆ **هەڵپچڕان**

١) کردنەوە، سەر هەڵگرتن.

٢) لەبەریەکچوونی تەقەڵ.

٤٤٤(٤٣٤) ✖ **زار هەڵپچڕان**

قسە کردن، وەجواب هاتن: «**جا خۆ زاری هەڵناپچڕی ○ دەی زارت هەڵپچڕە.**» ■ هاوتای: **زمان نەگەڕان.**

٤٤٥(٤٣٤) ☆ **هەڵپچڕاو**

١) سەرلەسەر هەڵگیراو.

٢) دادڕاوی تەقەڵ‌لێ‌دراو.

پچڕاو

دیوار، پێست، پارچە، فەرش، کەوش، ڕنوو و شتی لەم بابەتەی لێکبۆوە و لەبەریەکچوو.

لێکدراوەکان (٤٤٦)

٤٤٧(٤٤٦) ☆ **داپچڕاو**

لەسەرڕا بۆ خوار دادڕاو.

فڕ (٤٤٧)

٤٤٨(٤٤٧) ● **ئەتۆی خەجەدۆم**

داپچڕاوت بەسەری گۆم

ئەندک ئەندک لێتداژۆم

٤٤٩(٤٤٦) ☆ **هەڵپچڕاو**

١) سەرلەسەر هەڵگێراو.

٢) دادڕاوی تەقەڵ‌لێ‌دراو.

لێک‌دراوەکانی‌تر (٤٤٩)

٤٥٠(٤٤٩) ☆ **تەقەڵ‌هەڵپچڕاو**

١) تایبەتیی دادڕاوی تەقەڵ‌لێ‌دراو.

٢) کەسێک کە قسەی بێ‌تام و بێ‌مانا و هەڵەقومەڵەق دەکا. **I** هاوتای: **تەقەڵ لەسەریەک نەبوون.**

لێک‌دراوەکانی ڕستەیی و ناماڵ‌ڕستەیی (٤٤٩)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع سەرتان نەیێشێنم/ نەهێشێنم سەرهێشان بۆ ئێوە/ بۆنگز باش نیە، بۆ پیرترێکی شلەی قوڵەی کارنەکەری بارنەبەری پشتێند لە حەوت جێ هەڵپچڕاو باشە- ٦١٤/ ب.

پچڕین

١) لێک‌هەڵوەشاندن و لەبەریەک‌بڕدن: **«چڵمەکەی شەمامکی هاتووە و لە من بووانی دەبڕی/ بڵێ و بەدەو و شەش دڵنگان سەر کەڵلە و پاشبەند و پێشبەندیان دەپچڕی»**
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گوڵزەل]

٢) فڕاندنی بەپەلەی شتێک: **«قەرخ لە پشتەوە بوو، پەیدا دیلکەی و پچڕی، بردی لە پشتەوە وەبن کلکی ئێستری‌دا.»**

[؟ بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

کایە (٤٥١)

٤٥٢(٤٥١) ☎ ***گوێ‌پچڕێنە/ گوێ‌پرووسکێنە***

سەرەتا کەسێک بە نێوی مەڵلا دیاری دەکرێ. مەڵلا، پووڵ یا شتێکی تر بەتەواوی هێزی خۆی فڕێ‌دەدا. هەرکەس بتوانێ پووڵ یا شتەکە هەڵگرێتەوە، هەوڵ دەدا بەهەڵاتن و

خوارەپێچەکە خۆلەدەست کەسانی دیکە ڕزگار بکا و خۆبگەیێنێتە مەلّلا. ئەگینا دەکەوێتە بەردەستی یاریکەران و ئەوەندەی گوێ دەکێشن هەتا پووڵ یا شتەکە فڕێدەدا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٥١)

٤٥٣(٤٥١) ✠ **ڕووی خۆ پچڕین**

ڕنین و پچڕینی چروچاو لە داخ و قین یا غەم و کەسەر: «حوکمیان لێکرد دەبێ هەر مارەت بکەین بە یەکجارەکییە/ دەیاننارینە کن مەلا و سولفییە/ خاتووینەستی هەموو ڕووی خۆی پچڕییە: خولامەلەدەگری! بە تلیم دەدەن بە هێنخالەکەچەلییە»

[مان، ئۆحفەی موزەفەرییە: ٥٠٢]

← ٤٥٤. ٤٥٥ و ٤٥٧.

٤٥٤(٤٥١) ✠ **سەرشانی خۆ پچڕین**

↑: «جوابێکی نارد بۆ مەنگوڕی/ بێنە خوارێ کوڕەکوڕی/ کوڕتەیان لە سابلاخ سەر بڕی/ ئەگەر وابیاندەزانی پاکی سەرشانی خۆیان دەپچڕی»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی عەولاخانی موکری]

٤٥٥(٤٥١) ✠ **یەخەی خۆ پچڕین**

«بە وانی گوت: ئەگەر سبحەینێ خەبەرم دلێ/ هەر کەس لە ماڵەخۆی بێتەدەرێ/ لوریێ وەسەری خۆیکا، یەخەی بپچڕێ/ بگری بڵێ: مەیرزا بایەزین گول بوو، دەریانکرد لە شاری چزیرێ»

[مان، ئۆحفەی موزەفەرییە: بەیتی مەم و زین]

← ٤٥٣.

٤٥٦(٤٥١) ✠ **پچڕینەوە**

١) دوورکەوتنەوە.

٢) لەشەڕدا بەرگی یەکتر بە چنگ دراندن.

[هەنبانەبۆرینە، لەژێر نۆرتکی پچڕینەوە]

٤٥٧(٤٥٦) ✠ **خۆپچڕینەوە**

«جا کوتی: خۆ ئەوە بێرەییەکانیش لێرە نەماون خۆ ئەگەر میران وەخەبەربێ دەگری و خۆی دەپچڕێتەوە، دەڵێ ئەتۆ بۆخۆت هەموت خواردۆتەوە و بەشی منت نەهێشتۆتەوە.»

[ڕەسووڵ بالەکی: بەیتی برایموک]

← ٤٥٣.

٤٥٨(٤٥١) ⌘ **داپچڕین**

←٤٤١.

٤٥٩(٤٥١) ⌘ **هەڵپچڕین**

١) سەر لەسەر لابردن: **«زانی ئەگە ئەو کۆلکەدارە دەسکارییە، هێنایەوە لە بن کورەی داینا، کزەکزی لێپەیدا بوو. قیلەتاو کرابوو، هەڵیپچڕی ئەگە تەماشای کرد منداڵێکی تێدابوو»**
[حاجی ساڵە ئەورە: بەیتی مێر و وەفا]

٢) لێک‌کردنەوەی پێکەوەنووسار: **« کۆتڕێکیان ئاوی شیلەوکەرم هێنا، وەخوانی زینیان گێڕا دەلە لە زینیان هەڵیپچڕی.»**

[قالەشین: بەیتی برایموک]

٣) وەکوو هەڕەشە دەگوترێ: **«وەڵڵا هەڵتدەپچڕم/ هەڵتدەپچڕێ.»**

پرچ

مووی درێژی سەر.

باوەڕ (٤٦٠)

٤٦١(٤٦٠) ٥ کۆلکەزێڕینە پرچی مەلایکەتانە.

دوعا (٤٦٠)

٤٦٢(٤٦٠) ☐ **پرچت بە بڕین چێ**

تاشرانی سەر، وەکوو یەکێک لە سزاکانی پیاولەسەرگیران. بۆ شابڕوو بردن.‖ هاوتای: **حەک سەرت بەتاشین چێ.** ← ٤٦٨.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٦٠)

٤٦٣(٤٦٠) ⌘ **بە پرچان ڕاکێشان**

١) گرتنی پرچی کەسێک و بە دوای خۆدا ڕاکێشانی.

٢) بردنی بەتۆبزی بۆ هاوسەریی یا بە ئەتک: **«ئەگەر بە گوێی سیامەندی ڕەسیدە بوو ئەوان قسان و شیوەن و گریانە/ سەری هەڵێنا و دەیگوت: ئامۆزاکیان خۆ ئەمن هیچ بەنازیم نەهێناوی؛ هیچ بە پرچانم ڕانەکێشاوی/ ئەگەر گەلۆ ناڕەحەتی هەتا بتنێرمەوە بۆ ماڵی دە بابانە»**

[بەحری، گەنجی سەربەمۆر: ٢٠٤]

«بلێ میرداغخان و میرەزینخان و حەمەدی ئەلیاوەیسی/ مەیماڵی خەزاڵیان بە تاڵان دەبرد/ خەزاڵیان پادەکێشا بە پرچی‌یە/ هەر دەتگوت حەزرەتی زێنەبەیە/ کافران بە دیلیان دەبردی‌یە»

[حەمەدی بەیتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«ئەلمان ماڵە مەلابرایمیان تاڵان دەکرد حەمەدی مەلاوەیسی و ئەحمەدئاغای دە هەرکی‌یە/ پایخەزاڵیان بەپرچان پادەکێشا لەرووی کلۆ و کۆهباری‌یە/ دەیانگوت: ئەوە بەئەتکی کوڕەلاسی دە باڵەکی‌یە»

[سەیدحوسێن رەسوولی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٤٦٤(٤٦٠) ✠ **پرچ هۆنینەوە**

مووی بەیەکەوە بادراوی تێک‌هەڵکشاو.

پێک‌هاتەکانی تر(۴۶۴)

٤٦٥(٤٦٤) ✠ **پرچی سپی هۆنینەوە**

مێرد نەکردنی کچ یا مێرد نەکردنەوەی ژنی لاوی مێردمردوو.

٤٦٦(٤٦٤) ✠ **پرچ/ پرچۆڵەی سپی لەسەر کەسێک هۆنینەوە**

مێرد نەکردنی هەتا سەر سەبارەت بە ئەو: **«دەمگوت بەخودای و بەپێغەمبەری ئەمن جوانیم دەگەڵ ناسری میرزاغایە/ ئەرت بۆ ئەمن لەسەر ناسری میرزاغای بهۆنمەوە پرچۆڵەی لەوی دە سپی‌یە»**

[محەممەد باڵەکی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

٤٦٧(٤٦٠) ✠ **پرچ هۆنینەوە**

بەیەکەوە بادانی مووی تێک‌هەڵکێشراو.

دوعا (۴۶۷)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع یاخودا پرچی/ پرچۆکەی سپی لە ماڵە بابی بهۆنێتەوە- ٢٤١/ ب.

٤٦٨(٤٦٠) ✖ **پرچی کەسێک تاشین**

٤٦٢→: «ئەمن لە ترسی پەحن خۆم وام کردووە، خۆشم حازر کرووە پرچم دەتاشی، ماڵ و منداڵەکەم پێ بدەدەوی، لە دڵم دەدەی، دەمگۆڕی کەیفی خۆتە.»

[عەلی گەرداو: بەیتی برایمۆک]

لێکدراوەکان (٤٦٠)

a٤٦٨(٤٦٠) ☆ **پرچۆکە**

↑

٤٦٩(٤٦٠) ☆ **پرچۆڵە**

.٤٦٧←

٤٧٠(٤٦٠) ☆ **پرچەدرێژە**

بارێکەیەکی نەرم کە کۆتایی ماسوولکە بە ئێسکەوە دەلکێنێ، **تاندۆن**.

باوەڕ (٤٧٠)

٤٧١(٤٧٠) ◇ خواردنی پرچەدرێژ، دەبێتە هۆی درێژی پرچ.

پرد

١) شتێک کە دوو لایانی وەک چۆم، دۆڵ‌ودەر و شەقام لێک‌گرێ‌دەدا: **«دەست و لاقی ئیمامی هەمزەیان بەست و حەوت چەرمەگامێشیان هێنا و تێیان وەرگرت و جۆگەلێک لەبەر دەرکی قەڵایەکەی ئیمامی هەمزە بوو بردیان لەوێ، بە ئیستیلاح، کردیانە پرد و هاموشۆیان بەسەردا دەکرد.»**

[رەسووڵ شیرمۆخ: بەیتی هەمزە و گوڵندام]

٢) ←٤٨٥.

مەتەڵ (٤٧٢)

٤٧٣(٤٧٢) § **چوومە سەر پردێکێ**

کەوتمە نێو بیرێکێ

٤٧٤(٤٧٢) § **دوو برانە، پردێکیان نێوانە**

– کەپڵ

پەند (٤٧٢)

٤٧٥(٤٧٢) ⊕ **ئاو بتبا، لە پردی نامەرد مەپەڕەوە- ٨١١/ ئ.**

٤٧٦(٤٧٢) ⊕ **زاڵم بیێ بە پرد بە سەری‌دا مەڕۆ**
↑

جنێو (٤٧٢)

٤٧٧(٤٧٢) ∅ **ئای/ وەی لە پردت بەم**

سووکەڵەجنێوە، لە دڵان گران نایە و دۆست و هاوڕێ بە یەکتری دەڵێن.

٤٧٨(٤٧٢) ∅ **لەوپردەی بەم ئەگە پێی‌دا هاتیە شاری**
↑

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٧٢)

٤٧٩(٤٧٢) ⌘ **پرد هەڵبەستن**

ساز کردنی پرد: **«ئەو پردەی کە بۆ ئیمامی هەڵبەستبوو، کە ئەو پەڕیوەتەوە دەستبەجێ تێکیان‌دابوو.»**

[حەمەئەریف: بەهێنی‌حەمەئەم]

٤٨٠(٤٧٢) ⌘ **پردی قیامەت پسان**

«دەستم لە تای زولفتدا بەم بالایە نەمزانی/ بۆچ دەمکوژی خۆ قوربان پردی قیامەت نەپساوە»

[وەفایی]

←٢٩٢/ ب.

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع نەهاتنە پرد و نەهاتنە باز - ٨٤٨/ ب.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٤٧٢)

٤٨١(٤٧٢) ~ **دوو مەڕم بەردا دیوی گەلازێ، یا وەرە پردێ یا وەرە بازێ**

(گەلاز: گوندێکە سەر بە شاری شنۆ.)‖ ← ٨٤٨/ ب.

لێکدراوەکان (٤٧٢)

٤٨٢(٤٧٢) ☆ **پردوپێناو**

مشکلۆزمە. تۆباڵەئەستۆ.

دوعا (٤٨٢)

٤٨٣(٤٨٢) ⌂ **بە پردوپێناو بوون**

مشکلۆزمە بوون: «ئەوها بە پرد و پێناوم بی ئەگەر چاوکی دڵنەکوتی لە دەرک و لە دیوانێ/ ئەسپی بلەو دڵنەکوتییەوە تەویلە و بەختەرخانێ/ بە پرد و پێناوم بی ئەگەر وەدووم نەکەوی بۆ ملکی پاشای خۆراسانێ»

[عەولاگوڵناز: بەیتی مێر و وەفا]

↓

٤٨٤(٤٨٢) ⌂ **پردوپێناو بوون**

«بلێ: خەزاڵ دەیگوت: وەسەدزانی لاس لە خاتوزنەبێیە و لە ئەحمەدئاغایباڵەکییە/ ئەمەدزانی غەتاڵە نامووسی پیاوانی دە قالبیدا نییە/ وەبی پردوپێناوم بێ؛ ئەوێ پلنگ کە خوداوەندی میری مەزن دەگرێ دیوانێ لەسەر بەردییە»

[حەمەدی بەیتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«ئەوە خاتووزنێن سەری لە کۆشکان؛ لە پەنجەران دەرناهێنێ/ ئەوە میرەمەم ئەگە ئەتۆ مەخسوودت حاسڵ بوو پردوپێنام بی ئەگەر ئەمنیش بۆ بەنگینی وەفیلت نەهێنێ»

[حەمەدی بەیتان: بەیتی مەم و زین]

▌ هاوتای: **گوناحبار بوون. مشکلۆزمە بوون. مشکلۆزمەی دنیا و قیامەتی کەسێک بوون.**

٤٨٥(٤٧٢) ☆ **پردەڵە**

← ١٧٢٤.

٤٨٦(٤٧٢) ☆ **پردەوان**

نێشکچی و چاودێری پرد: «ئەو چۆل و بیابانە کابرایەکی لێبوو، لێیان پرسی: چکارەی؟ گوتی: پردەوانم، ئی وا هەیە شتێکم دەداتێ و ئی وا هەیە نایداتێ، ئاگام لەو پردە دەبێ.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێرمەحموود و مەرزینگان]

٤٨٧(٤٧٢) ☆ **پردی سیرات**

پردێکی زۆر باریک و تیژ لەسەر جەهەنندەم کە لە ڕۆژی قیامەتدا. هەموو دەبێ بەسەریدا بڕۆن. بەڵام تەنیا پیاوچاکان و لێبووردراوان دەتوانن لێی پەڕنەوە و بچنە بەهەشت: **«جەمەی نەبوویەحان کە گوناحبارن/ لە گوناحی خۆیان خەجاڵەتبارن/ پردی سیراتێ بەسەد دەرد و غەم/ دەکەونە خوارێ بۆ نێو جەهەنندەم»**

[حەمەمەمین مرادی: بەیتی قەیری]

«... هەی کوڕە ماڵوێران، خانەگەردان وەرە ئێرە/ سیروسور وامزەبانان لە گەرێنێکە زەرە بۆمێرە/ ئەمن لە مەلا حەمۆوییەکری ماوەرلتیم زانیوە/ لەسەرپەردەی پردی سیراتێ لەبۆ دایک و بابی مە دەنووسرێ هەر بە حەج و خێرە»

[بەحری، گەنجی سەربەمۆر: ۱۲۱]

«... ڕۆژانانی قیامەتێ لەسەر پردی سیراتێ پێناوێدام بێ ئەگەر مردم لە چاڵم نەکەن تۆزێک خاڵی دە جێژوانێ»

[بەحری، گەنجی سەربەمۆر: ۱۵۸]

باوەڕ (٤٨٧)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ⓔ پردی سیرات لە مووی باریکترە و لە ئەڵماسی تیژترە-٢٢١٩/ ٣

پرس

١) پرسیار. پرسین: **« ئەوە پرسی مەلایانی دەکرد/ هەمووان فتوایان بۆ دابوو ئەگە بێنێتەوە ژنانە»**

[٤: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

←٤٩٨.

٢) بیروڕا گۆڕینەوەی دوو یا چەند کەس لەگەڵ یەکتر بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارە یا تەما گرتن لەمەڕ بابەتێک.

٣) ←٥٠٢.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٤٨٨)

٤٨٩(٤٨٨) ✒ **ڕازت لەگەن یەکێک بێ، پرست لەگەن هەزاری**

پرس و ڕاوێژ بە خەڵک‌کردن و پاراستنی نهێنی.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٨٨)

له بەرگەکانی پێشوودا:

⇐ بێ‌پرس/ ئیزنی کەسێک قامک دە/ لە ناو ڕژانەکردن- ٩٥٥/ د.

*****

٤٩٠(٤٨٨) ☆ **پرس/ پرسوڕا بە کەسێک بوون**

(٢)٤٨٨→ : **«دایک و بابم پرسیان هەر بە خاڵمە. ○ سەمیرە خەر کردوویە ئەمزانیوە کەژاڵ مارە کراوە، خۆ ماڵە کەژاڵی پرسوڕایان هەر بە خەرێ!»**

٤٩١(٤٨٨) ☆ **پرس پێ‌کردن**

(٢)٤٨٨→ : **«بابەوەڵی هاتووم پرسم بەوە کردوو، وەلی دواییش نەڵێن مندالی مە بوو، براکەوە بوو دڵی نەمات لەبەر براکەورەکەی هیچ قسان بکا...»**

[سەلیم بابزیدی: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

«ئەمیر بڵێی: پەیی ئاگادار بێ مەلەکی دە ئاسمانە/ شۆڕمەحموود بە جوورێک ساحێبەمەیەتە، دەوڵەتان تا پرس بەوی نەکەن ناتوانن سکە بخەنەوە سکەخانە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شۆڕمەحموود و مەرزینگان]

باوەڕ (٤٩١)

٤٩٢(٤٩١) ٥ پێغەمبەر فەرموویەتی ژن پرسی پێ‌بکە و بەقسەی مەکە.

لێک‌دراوەکان (٤٨٨)

٤٩٣(٤٨٨) ☆ **پرسەگورگانە**

پرس پێ‌کردنی ڕواڵەتی و تەعارووفی.↓

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٩٣)

٤٩٤(٤٩٣) ✖ **پرسەگورگانە پێ‌کردن**

↑: **«بەوەندەش نەوەستا، مرخی لە براژنە بێوەژنەکەشی خۆش کرد کە بیخوازێ و دارایی و کەلەپووری براکوژراوەکەشی دەستکەوێ، ناڕەبە خوازبێنیا ژنە دەیزانی پرسەگورگانەی پێ‌دەکەن، دەنا خۆشی بێ و ناخۆشی بێ هەر ملکەچ دەکرێ.»**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٣٥٦]

٤٩٥(٤٨٨) ☆ **پرسیار**

(١) ٤٨٨ ←: «مامەڕەشی تۆڵەباب پرسیاری کرد گوتی: مەرزینگان کوا؟»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شۆڕەمەحموود و مەرزینگان]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٩٥)

٤٩٦(٤٩٥) ✠ **پرسیار لێ‌کردن**

«تەماشای کرد، دەرگایەکی لێکردەوە لانکەیەک و دوو داری لێبوو، هیچ پرسیاری لێنەکرد، دەرگاکەی لێپێوەدا لێی‌دا و ڕۆیی.»

[قالە عەرەب: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٤٩٥)

٤٩٧(٤٩٥) ≃ **بە پرسیاران ئینسان/ پیاو دەشتە بەغدایە- ٣١٩١/ ب.**

٤٩٨(٤٨٨) ☆ **پرسین**

هێنانەگۆڕی پرس، پرسیار کردن: «ئەتۆ خۆت بە خانزادە و بەگزادەی شاری دلۆیان دەزانی/ کە لە ئەسڵ و نەسەبی خۆت دەپرسی لە تایەفەی بەکرشەیتانی»

[قالە عەرەب: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٤٩٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ئەگەر دڵ گرتی/ هەڵستا سۆزی زریانی، ئە چۆل دەپرسێ لە ئاوەدانی- ٢٠٩٥/ ئـ

*****

٤٩٩(٤٩٨) ≃ **ببینە ڕەنگم مەپرسە ئەحواڵم**

ڕەنگـوڕووی زاکاوم، نیشاندەری حاڵی خراپمە.

٥٠٠(٤٩٨) ≃ **هەر مەپرسە**

لە کۆتایی ڕستەدا دێ و مانای ئەوپەڕ دەگەیێنێ: «... گوتی: ئاغا مەیەوێ بچێتە شار، ویستی پێش ڕۆیشتنی ئەگبیرێک بە تۆ بکا. فکرم بۆ مەسەلەی دوێنێشەو چوو، ترسێکم‌پێ‌نیشت هەرمەپرسە.»

[ئەسین، گەلەبەهار: ١٧٢]

«... لە لای لوتکەوە بوو تەقوتۆقێک هەر مەپرسە.»

[هەژار، چێشتی مجێور: ٧٧]

«... ئەوسن و چەورەیەک بوو، هەر مەپرسە.»

[هەمان، ١٢١]

«... دەگەڵییەکدا هەرا و چەڵەپەکیان بوو هەر مەپرسە.»

[هەمان، ٢٢٧]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٤٩٨)

٥٠١(٤٩٨) ⌘ **داد/ شکایەتی کەسێک پرسین**

گوێبیستی شکایەت و گازندەی بوون بە گازندەی ئەو ڕاگەیشتن: **«هەمیە دەڵێ وا دەکەم/ عەریزێکی دەنووسم/ دەچمە کن حاکمی مەجەم/ ئەگەر لە دادم نەپرسیێ/ لەدڵم دەبێ بە وەرهەم»**

[خدری سالەحوامێری: بەیتی جوولەکان]

« سەڵری بەهەشت ناخۆشە/ چەحەندەم ئاوری پەشە/ ئەگەر تۆ یاری منی/ لە گوڵەکەت بکە حاشا/ ئەگەر دادم نەپرسی/ دەچمە لادی پەزاشا»

[قالەمەین: ورتەڵام]

«جا سبەینێ شکایەتی کەسی نەپرسی، فلچ عوسمان گوتی: سەعید تۆ شکایەتی کەس ناپرسی؟ گوتی: وەڵڵاهی فوریان خەونم دیوە و نیجازەم نە دەپلەوە بۆ مەملەکەتی خۆم.»
[قالە خەریب: بەیتی سەعید و میرسەیوەدین]

لێکدراوەکان (٤٨٨)

٥٠٢(٤٨٨) ☆ **لێپرسین**

١) وەڵامی پرسیارێک لە کەسێک ویستن؛ پرسیار لێکردن.

٢) ئەحواڵی کەسێک پرسین: **«بابم زۆری لێدەپرسی.»**

مەسەل (٥٠٢)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع **لە ئێستریان پرسی: بابت کێیە؟ گوتی: خاڵم ئەسپە- ٢٤٣٤/ د.**

ع **لە سندەگڵیان پرسی: بۆچی وا ڕەشی؟ گوتی: چاو لە بەردی دەکەم- ٢٧٧٩/ ب.**

ع **لە قانگەلاشکیان پرسی: ماڵت کوێیە؟ گوتی: با دەزانێ- ٢٥/ ب.**

ع **لە گوڵیان پرسی: بۆ وا گەشی؟ گوتی: باخەوانەکەم مەردە-١٠٣٧/ ب.**

*****

٥٠٣(٥٠٢) * **ئەشتی زۆر لەسەر سەرت دانێی کەس لێتناپرسێ**

بۆ شوێن و وڵاتێک دەکار دەکرێ کە هێمنایەتی دەوبەری خۆیدا بێ.

٥٠٤(٥٠٢) * **حیسان/ پیاو سەری وەبن لەشی‌کەوێ کەس لێی‌ناپرسێ**

بێ‌ڕووحم بوونی خزمکەس و کۆمەڵ بەگشتی و هاودەردی نەکردنیان لەکاتی لێ‌قەومانێدا.

٥٠٥(٥٠٢) * **گاڕانیان بەپانەوە ڕادەدا، لە مانگابەڵەکیان دەپرسی**

لە بەرامبەر دزی و گەندەڵیی بەرچاو و زۆردا بێ‌دەنگ بوون و لە شتی چووکە پرسینەوە.

٥٠٦(٥٠٢) * **لە ئێستریان پرسی: مزڵت کوێ‌یە؟ کوتی: جۆ دەزانێ.**

٥٠٧(٥٠٢) * **لە ئەسپ‌یان پرسی: مزڵت کوێ‌یە؟ کوتی: سوار دەزانێ.**

٥٠٨(٥٠٢) * **لە ڕێوی‌یان پرسی: کەنگێ زستانە؟ کوتی: هەردەمێکی زریانی بێ.**

٥٠٩(٥٠٢) * **لە زۆرزیاوان مەپرسە، لە زۆرگەڕاوان بپرسە**

هاوتای: **ڕێوێکی گەڕیدە لە شێرێکی نوستوو چاترە/ چاکترە.**

٥١٠(٥٠٢) * **لە کرمانجیان پرسی: شا سەری بە چی دەشوا؟ کوتی: بە دۆشاوی**

←١٢٦١/ ن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٥٠٢)

٥١١(٥٠٢) ـ **واشمان لێ‌بپرسی هەرچاکە**

راتا لێ‌مان ناپرسی: **«ئەرێ دەگەڵ نەخۆشی‌یەکەت چۆنی؟- وەڵلا واشمان لێ‌بپرسی هەرچاکە! ئەمن ئەوە دووەمانگە لەسەر پەلی‌پشتێ کەوتووم، تانە دەڵێی چۆنی؟»**
[قالەمئین: بەیتی مۆر و وەفا]

٥١٢(٤٨٨) ☆ **لێ‌پرسینەوە**

١) (١)٥٠٢←: **«بۆخاتری پێغەمبەری، بۆخاتری خۆشەویستی خۆت کەی یا ڕەببی مامۆستا ماناى ئەلف و بێیان و هەموو شتێکی لەبیر بکەوە! هەرچێکی کە من لێیپرسیوە نەیزانێ.»**
٢) هەڵپێچان و دە هەڵمەت گرتنی کەسێک بەهۆی کردنی هەڵە یا کارێکی ناشیاو.

٥١٤ پڕێسکه

پارچە و دەسرۆکەیەکی چووکە بۆ هەڵگرتنی تێشوو یا باری سووک.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٥١٣)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

• سەرت ناهێنێ پڕێسکەی لێدەبەستی -٣٠٨٩/ ب.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٥١٣)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

• سەری خۆ دە پڕێسکە بەستن-٣٠٦٤ە

*****

٥١٤(٥١٣) ⌘ **پڕێسکەی دڵ کردنەوە**

دەردی دڵ کردن. لە گرفت و گلەیی‌یەکانی خۆ دوان: **«خەڵک... بەدوای دڵسۆزێکی خۆیاندا دەگەڕان پڕێسکەی دڵی خۆیانی بۆ بکەنەوە و بکەنە قوربانی بەهار دان و لێبڕان...»**

[هێدی، ئاوێنەشکاو: ٧٠]

---

٥١٥ پڕ

١) ئەوەی جێی بەتاڵی نەبێ؛ **ڕژاوڕژ؛ پڕاوپڕ، لێوانلێو. = بەتاڵ.**

«چوو باڵەخانەی دانیشت تەماشای کرد وەتاغێک پڕەوپڕ کرابوو، چوار پاڵەپشتی لێدانرابوو...»

[حەمەدی بەهتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٢) بەشی پێشەوەی هێندێک لە وشە لێکدراوەکان. بەمانای "خاوەن" یا "خاوەنی زۆر":

«لەوێندەرێ دیوان گیرا/ پاشای بەبان پڕهێکرە/ بانگی هێشتن کوڕ و برا/ خۆی دەریەندو لەهکرە»

[خدری سالەجوانمێری: بەیتی ئارەحمان‌پاشا]

«ئەی بێ‌عەیبی پڕسەفەت/ لەت ڕێتناکەوێ غەیبەت»

[حوسێن ڕۆستەمی: بەیتی ئارەحمان‌پاشا]

مەتەڵ (٥١٥)

٥١٦(٥١٥) § بە پری نیوەیە، بە نیوەیی پڕە

– مانگ

٥١٧(٥١٥) § چارۆکێکم هەیە گۆشارگۆشە
پر لە بزنی بەڵەپۆشە

– ئاسمان و ئەستێرە

٥١٨(٥١٥) § چاڵێکم هەڵکەند چڵگەزی
سەری پڕە لە دەرزی

– کەنگر

٥١٩(٥١٥) § خانوێکم هەیە تەنگ و تاریک
پڕە لە وشتری ملباریک

– شارەمێروو

٥٢٠(٥١٥) § دەسرۆکێکم هەیە چوارگۆشە
پر لە کارێلەی دە پۆشە

٥١٧←

٥٢١(٥١٥) § زستانان خرە
هاوینان پڕە

– رەشماڵ

٥٢٢(٥١٥) § زگی پڕە
بێ سێبەرە

– چاڵەگەنم/ جۆ

٥٢٣(٥١٥) § فاتمۆکەی سەرکەزی
سەری پڕە لە دەرزی

– ↓

٥٢٤(٥١٥) § چاڵێکم هەڵکەند چڵگەزی
سەری پڕە لە دەرزی

– کەنگر

٥٢٥(٥١٥) § مامێکم هەیە لە هەرزالێ
گونان دادێلێ پڕ بە قەرتالێ
– هەرزال

٥٢٦(٥١٥) § هەتا ئاوژووی نەکەیەوە پڕ نابێ
– کلاو

مەسەل (٥١٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ج غەمی هەوێیە، پڕبە ئەسکوێیە، غەمی ئاوجایە پڕبە دنیایە- ١٤٨٥/ ت.
ج کاسە تەگە پڕبوو؛ لێیدەرژێ/ لەسەری دەرژێ- ٧٠/ ت.

*****

٥٢٧(٥١٥) ✱ بچۆ جێگایەک کەس نەتناسێ؛ خۆت هەڵکێشە پڕبەکراسێ
بە کەسێک دەگوترێ کە، بە درۆ و بە ناحەق، مەدحی خۆی دەکا.

٥٢٨(٥١٥) ✱ تەبەکی پڕ، تەبایی/ هێمنایەتی ماڵێیە
داهات و سامان، تەباورمایی و هێمنی بە ماڵ دەبەخشێ.

٥٢٩(٥١٥) ✱ چێشتی پڕکاباڻ یا بێخوێیە یا سوێرە
زۆربوونی دەست لەکاردا، دەبێتە هۆی تێکچوونی یەکدەستیی کار، و دووتوو بوونی لێ دەکەوێتەوە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٥١٥)

٥٣٠(٥١٥) = تێر پڕە لە جاو
(ئەشەرە.)‖ هیچ شتێک لەگۆڕێدا نیە.‖ ←٥٣٢.

٥٣١(٥١٥) = خڕ بێ و مڕ بێ؛ هەر کوڵە پڕ بێ
(زاراوەی گیاکەرانە.)‖ گرینگ پڕبوونی تورێن، تەلیس، تێر و ... نەک جۆری گیاوگۆڵ.

٥٣٢(٥١٥) = خێر و بەرەکەت پڕ بە جەوالێ
هاوتای: پێیوایە/ ئیدی پەڵەبارانی بەرەحمەتمان بۆ دەبارێنێ.‖ ← ٢٩٩٠/ ب.

٥٣٣(٥١٥) = زگی پڕ لە نان و دۆیە، چەندی ڕایی لە خۆیە
بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە داوا و ئیدیعای لەقەدەر خۆی نەبێ.

٥٣٤(٥١٥) ≈ **(کلووی دێنێ/ دیتەخوار) پڕ بە دەستی**

بەفر زۆر چاک دەبارێ.‖ هاوتای: **کلووی دیتەخوارێ بەقەد سەلکەچۆلەکێکی. دڵێی بە کەوی دەکەن. دڵێی لە کەوی دەدەن.**

٥٣٥(٥١٥) ≈ **گیرفانت پڕ بێ لە پووڵ و پارە، خزم و کەست لە دەورەی دیارە**

← **٢٠٧٩/ د.**

٥٣٦(٥١٥) ≈ **یەکت/ یەکێت دەدەمێ پڕ بە قوونت**

(تایبەتی ئەو هاوالانەیە کە شوخییان دەگەڵ یەکتر هەیە.)‖**«ئەرێ حەسەن بۆ یەکێکمان (گانێک) نادەیەی؟- دەیجا وەرە با یەکێکت دەمێ پڕ بە قوونت. ○ ئەرێ حەسەن یەکێکم دەدەیەی؟- ئەرێ وەڵلا یەکت/ یەکێکت دەدەمێ پڕ بە قوونت.»**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٥١٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

٭ باخەڵ پڕ لە مراد بوون- ١٠٥٣/ ب.

«وەرە براکە، لەسەر مرادم، باخەڵم پڕە لە مراد، وەرە مەرد بە نە بیە بە باعیسی سەرێ خۆت، نە بیە بە قاتڵی پیەسی من و نی مێرێ.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گۆزەڵ]

*****

٥٣٧(٥١٥) ⌘ **باوەش پڕ بوون**

منداڵ زۆر بوون: **«باوەشم پڕ بێ/ کۆشی کوڕ بێ/ هەشت و نۆ بێ/ وەکو نکۆ (ئەنگۆ) بێ»**
[پاپانیانی، ئەحمەپاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ٢٩]

‖ ≈ a١٣٣٦/ ب.

٥٣٨(٥١٥) ⌘ **پڕ بوون**

١) ئەوەی بەتاڵ نەبێ: **«دەستی‌دڵیە چوو مەڕەکەی بدۆشێ، ئەگە تەماشای کرد مەڕەکە گوانی ڕاساوبوون گوانی پڕ بوون لە شیر.»**

[عەلی کەریم: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

٢) (تایبەتی جێنی خوێندەوارە.)‖ خوێندەوار و خاوەنزانیاری: **«زۆر پڕە.»**

٥٣٩(٥١٥) ⌘ **پڕ بوونەوە**

١) تەژی بوونەوەی سەرلەنوێی دەفر یا شوێنی بەتاڵبوو/ بەتاڵ‌کراو.

٢) ده چاو كەوتنی پووش‌وپەلاش یا خاک و خۆڵ و شتی لەم بابەتە: **«چاوم هەڵنایە، پێچوایە پڕبێتەوە.»**

مەسەل (٥٣٩)

٥٤٠(٥٣٩) * **بە سەت بەرتیل قەرزێک پڕنابێتەوە**

← ٢٧٠٣/ ب.

٥٤١(٥٣٩) * **تا کێرێک نەڕووخێ، کەندالێک پڕ نابێتەوە.**

٥٤٢(٥١٥) ⌘ **پڕ بە پێست بوون**

ناوی بێ‌کەموکووڕی و خاوەنی تایبەتی‌یەکانی پێویست: **«ئەمام وابوو ناوی بنێم قانگەلاشک، بابەڵە، بۆت بڕۆم، کەچی بەبیرمدا هات چێشتی مجێور پڕبەپێستێتی.»**
[هەژار، چێشتی مجێور:٨٩]

«سپێدەی بەیان و گزینگ لە سەران و جەنگەی نیوەڕۆیان و دڵنی ئێواران و بە درۆلایی شەوگاران لەبەر نوێژان نەسرەوتوون، نەخەوتوون، و ناوی سەحەرخێزان تەواو پڕبەپێستیانە.»
[هەژار، نایە ناوم: ٤٠١]

٥٤٣(٥١٥) ⌘ **پڕ بە پێست هەڵسان**

زۆر قەڵس بوون.‖ هاوتای: **کافر بوون، شێت بوون. ١٨٤٩a، ١٤٣٤/ د و ٢٥٩٢/ د.**

٥٤٤(٥١٥) ⌘ **پڕ کردن**

١) شوێن و فەزا و بۆشایی‌یەک لە شتێک تەژی کردن: **«خاتوونەستی چوو گۆزەی پڕ کرد و هاتەوە لەولاوە/ گۆزەی وی خرابوو دڵۆپ دڵۆپ ئاوی لێدەتکاوە/ ڕەهەڵەکی خاتوونەستی دەکەوتە بەلەکی هەموو تەڕکراوە»**
[بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوونەستی]

٢) بلاو کردنەوەی قسەیەک: ←٥٥٦.

٣) تێر.

پێکهاتەکانی تر (٥٤٤)

a٥٤٤(٥١٥) ⌘ **پڕ کردنی کەسێک**

دنە دانی ئەو بە دژی کەسێک.

٥٤٥(٥٤٤) ⌘ **یەک(ێ) تڕکردن و یەک(ێ) پڕ کردن**

دابەشینی ناعادڵانە.

٥٤٦(٥١٥) ⌘ **پڕ کردنەوە**

١) تژە کردنی سەرلەنوێ: **«خۆڵی لەشەکەم بەتایبەتی خڕ کەنەوە/ مەی لێبدەن و باشی تەپوپڕ کەنەوە/ خشتێکی بێڵن لەمە بەڵکوو جارێک/ مەیخانەکەلێنێکی بە من پڕ کەنەوە»**
[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

٢) نمرە وەدەست هێنان و دەرچوونی قوتابی‌یەک کە لە تەزموونەکانی سواڵی سێهەم لە هێندێک لە دەرسەکاندا نمرەی دەرچوونی نەهێنابێتەوە: **«پارەکە چوار تەژدیدم پڕ کردنەوە.»**

٥٤٧(٥١٥) ⌘ **تەماح/ تەماع پڕ نەبوون**

زۆر چاونەزێر بوون. یەک‌جار زۆرویست بوون.‖ ← ٥٥٣.

٥٤٨(٥١٥) ⌘ **جەمێک قڕ و جەمێک پڕ بوون**

← ١٥٤٣/ ب.

٥٤٩(٥١٥) ⌘ **جەهەندەم پڕ/ لێ پڕ بوون**

«لەو جەننەتان هەڵبڕدن، ئاندلان ئیمان بردن/ کوڕان بێئیمان بردن، دۆزەخیان لێ پڕ کردن»
[حەمەدی بەیتان: بەیتی محەممەد حەنیفە]

«میوان خێر و بەرەکەت/ لەبۆ قیامەتی جەننەت/ ئاندلر بەئیمان مردن/ کوڕان بێئیمان مردن/ لە بەهەشتی‌یان هەڵبڕدن/ دۆزەخیان پێ پڕ کردن»
[دەروێش ئەحمەد: بەیتی محەممەد حەنیفە]

جنێو (٥۴٩)

٥٥٠(٥٤٩) ⌀ **جەهەندەم/ جەحەندەمت(ی، تان،...) لێ/ پێ پڕ بێ**

(زۆرتر وشەی "بڕۆ"ی لەپێشدا دێ.)‖ هاوتای: **بەجەحەندەم. بەججار(بە جار و) وجەحەندەم. چاوت دەرێ.**

٥٥١(٥١٥) ⌘ **چاو پڕ بوون لە ئاو**

(٩٣١/ ت) ←: **«حەسەن و حوسێن دەهاتن کوتیان بە باپیری خۆ/ بۆچی بەجێمان دێڵی تۆ/ ئامانە دەگەڵ خۆ/ هەر دوو چاویان پڕئاو بوو، هەر دەگریان لەبۆ خۆ»**
[عەزیزی کەریمەسووری: بەیتی جولندی]

«فەرخۆڵە تەماشای کرد وسووتاغا هات، زۆر ترسا... بە ئامێزی هەڵیگرت، فەرخۆڵە پڕی هەرتک چاوانی ئاو بوو.»
[مان، ئۆحەمەی موزەففەرییە: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوونەستێ]

«گوتی: هەرلە ماست کەوێ لەوێ کانێم گلزێلێک ئاو بۆ بێنە. دیسان کوڕەکان چاویان پڕ بوو لە ئاو، گوتیان: مامە ئەو کانییە ناز و نازدار و ناسر و ماڵماڵان سوێندیان لەسەر خواردوە لەو وەختەیەوە کانیەکە وشکی کردوە.»
[مەحموود گەناوی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

٥٥٢(٥١٥١) ✖ **چاو پڕ لە خەو بوون**

خەو هاتن. شوێنەواریی بێ‌خەوی بە چاوەوە دیار بوون: «هەیا سبەحەینانم بەیانەی کە هێندێک دەڵێن: پێڵە و هێندێک دەڵێن: هەوە/ چەند خۆشە دەنگی باز و ناڵەی مراوی و قاسپەقاسپی کەوە/! راوکەران ئەسپیان ساز کردوە جووت‌جووت پێکەوە/ هەڵوەل و سایەگەردن هەستاون، ئەما چاویان ئێستا پڕ لەخەوە»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێرمەحموود و مەرزیەکان]

هاوتای: چاو گران کردن(چاوم گرانی/ گرانیان کردوە، چاوت گرانی/ گرانیان کردوە،...)

٥٥٣(٥١٥١) ✖ **چاو پڕ نەبوون**

بەتەماع، کەسێک کە تەماعی پڕ نابێ: «کاکەسوارئاغای ئەحمەدی‌گولاوی دیگوت: قورمساغی ئا! کوڕی پێغەمبەری‌تان بۆ تاڵان کەم چاوتان پڕنابێ.»
[سەیدحوسێن رەسوولی]

.٥٤٧ ←

٥٥٤(٥١٥١) ✖ **دڵ پڕ بوون**

حاڵەتی گیرانی گەروو بەهۆی خۆشی، غەم یا تووڕەیی: «هەتا زیاتر دەگریا، پتر دڵی پڕ دەبوو.»
[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ١٥]

«سۆزی لەخۆشیان دڵی پڕ بووە، چاکەی سۆزییان لە چاودا ماوە.»
[ئەمیری، هاوارەبەرە: ١١٣]

«... باوکم خۆی هات زللەیەکی لێدام.. ئانکەرێکمان هەبوو هەر گوتی: یاخوا لاڵ بم ئەوە چلۆن دڵی هات لە تۆ دا؟ ئەبەرۆ جەرگم خرابێ جا چلۆن ئەو منداڵە بۆ لێدان دەبێ؟ هێندی لەو قسانە کرد تاخری دڵم پڕ بوو، دەستم کرد بە گریان کە سەعاتێک لەو کاتە تێپەڕیبوو.»
[هێدی، ئاوێنەشکاو: ١٠٧]

لێکدراوەکان (٥٥۴)

٥٥٥ (٥٥٤) ☆ **دڵپڕیی**

ڕق و قین، دڵنیشاریی زۆر: «بەنگین دەڵێ: بۆ من هەر خزمەت و تەدارەک بێ/ سەفەری لەبەر ئەوەیە ڕەبی لێت موبارەک بێ! بلۆ بەدڵپڕی دەڵێ: جگەرم سووتاوە»
[مان، تۆحفەی‌موزەفەرییە: بەیتی مەم و زین]

٥٥٦(٥١٥) ⌘ **دنیا لێ‌پڕکردن**

قسە لێ‌بڵاوکردنەوە. خەڵک لە ڕاز و نهێنیی کەسێک گەیاندن: **«بە خودای مامەند بزانێ دنیات لێ‌پڕدەکا.»** ‖ هاوتای: **هاڵەم لێ تێ‌گەیاندن.**

٥٥٧(٥١٥) ⌘ **زار پڕکردن**

سازکردنی وڵامی پێویست بۆ لاپانی بەرامبەر لە کاتی دەمەدەمە و مشتومڕدا، و گێڕانەوەی بە هەر هۆیەک: **«خەر وادەکا: کاکە ئەو پووڵەی سابلی بۆ نادەیەوە؟ زارم پڕ کرد ئەگە پێی‌بڵێم: جا بۆ ئەتۆ چەندساڵە دەستت بەسەر ماڵی ئەوسەغیرەی‌داگرتووە، ئەی کەست چۆدەگری‌یەوە ئێستا خۆت لەمن کردۆتە شێخی قورنیش؟»**

٥٥٨(٥١٥) ⌘ **زار پڕ لە خوێن بوون**

دەردی دڵ هەبوون.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٥٥٨)

٥٥٩(٥٥٨) ≈ **زارت پڕ بێ لە خوێن، لەکن کەس ناوێری ڕۆی‌کەی**

کەمن ئەو کەسانەی کە سووڕ و ڕازی مرۆڤ لێرولەوی نەدرکێنن.‖ **زارت پڕ بێ لە خوێن، لەکن کەس ڕۆی‌مەکە.**

٥٦٠(٥١٥) ⌘ **زگ پڕ بوون**

دوو گیان بوون. زگ هەبوون: «ژنی چکۆڵەی زگی پڕ بوو، هاتە سەر تۆ مانگ و تۆ ڕۆژ و تۆ سەعات و تۆ دەقیقەی خۆی، دلیان هاتنە کنی، کچێکی بوو نێویان نا مێرێ.»
[حەمۆلا گولنار: بەهەتی مێر و وەفا]

باوەڕ (٥٦٠)

٥٦١(٥٦٠) ○ ژنی زگ‌پڕ، خواردنێ لە دەستی هەرکەس وەرگرێ، منداڵەکەی وەک ئەو دەچێ.

٥٦٢(٥١٥) ⌘ **زگ پڕ کردن**

دەستدرێژی کردنە سەر نافرەتێک و دووگیان کردنی.

لێکدراوەکان (٥١٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ﭺ پڕبەش - ٣١٦٥/ ب.

*****

٥٦٣(٥١٥) ☆ **پڕئاقڵ**

ئاقڵمەند: «ئەی برادەران، ئەی پڕعەقڵوهۆش/ بڵێ دەکەم مەدحی زەمبیلفرۆش»
[لە بەیتی زەمبیلفرۆش]

٥٦٤(٥١٥) ☆ **پڕئاو**

ئاودار: «چ بوو چم لێ قەوماوە؟/ سیم سەرم لێ شێواوە/ خۆش بوو حەبسی ئەبەد بووم/ لەسەر ئەو جووتە چاوە/ قەرەخڕچەی نێو مەنگوڕان/ ترش و شیرن و پڕئاوە»
[ئەمیری، هاوارمەهرە: ٢١٢]

٥٦٥(٥١٥) ☆ **پڕ بەچاو**

زۆر بە وردی: «ڕەشید چاوی بە تەواوی کردەوە، پڕ بەچاوی دە میرزای فکری.»
[ئەمیری، هاوارمەهرە: ٢١٢]

هاوتای: **بەچاوی گا کرین.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٥٦٥)

٥٦٦(٥٦٥) ≃ **پیاو/ حیسان دڵینایە پڕ بەچاران تەماشای کا**

← ٣١٨٢/ ب.

٥٦٧(٥١٥) ☆ **پڕبەچنگ/ چنگ**

«لەوێرا هاتوو پەسووی قوڵینگی/ کلکپاڵی پێیە پڕبەچنگی/ پلم دەکوتێ هەروەک دینگی/ نە سەرم دێڵێ و نە سینگی»

[خدر باڵوێز: بەیتی خوازێ]

مەتەڵ (٥٦٧)

٥٦٨(٥٦٧) § **مریشکێکم هیە زنگیزنگی**
هێلکە دەکا پڕ بە چنگی

– مەلکە

٥٦٩(٥١٥) ☆ **پڕبەدڵ**

زۆر و بێ‌ڕادە: **«لە لایان خۆم و هەموو خەڵکی گوندەکەمانەوە پڕبەدڵ سوپاسی کاک ئەحمەد و کاک نوورمان دەکەم کە ئامادە بوون بۆ دەرسگوتنەوە بێنە ئەم گوندە دووربەستە.»**

[نەسرین: گیلەپیاو ٨٩]

«عەمر و چاوم ئاپشێکوڵ/ با سەیرت کەم پڕ بەدڵ...»

[باپانهانی، کانی‌مرادان: ١٥٥]

٥٧٠(٥١٥) ☆ **پڕبەزار**

بە تەواوی هێز و توانا: **«لە گەورەی قورەیشی‌یانم ناوم عەلی‌یە و هەم حەیدەر/ بابی حەسەن و حوسێنم ئەز ئامۆزای پێغەمبەر/ چی بۆم هاتۆتە مەیدان، نەچووتەوە ساحەبسەر/ کە مەلعوون وەهای دەبیست لێی‌دەنیشت هەیبەت و سام/ پڕ بە زاری بانگ دەکرد دەگەڵ توویە ئەی ئیمام»**

[عەزیزی کەریمەسووری: بەیتی سیسەبان]

↓

٥٧١(٥٧٠) ✖ **پڕبەزار بانگ/ هاوارکردن**

«تا گەینە عەبدوڕەحمان دەگەڵ کەژاوەی ڕەنگین/ پڕ بەزاری بانگی کرد بۆحەمە عەبدوڕەحمان/ کوو چی بە بابت گوتووە لەچی حاجز بووی دیسان؟/ دەچی بۆ نێو ئیسلامێ بە خۆ و بە ماڵ و خێزان»

[حاجی سمایلی کاکەلاو: بەیتی عەبدولرەحمان]

٥٧٢(٥١٥) ☆ **پڕبەگەروو**

↑

٥٧٣(٥١٥) ☆ **تێروپڕ**

١) ≠ برسی.

٢) دابین.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٥٧٣)

٥٧٤(٥٧٣) ✖ **تێروپڕ بوون**

١) بەڕادەی پێویست خواردن و ئیشتیای خواردن نەمان.

٢) لەباری ماڵی‌یەوە دابین بوون.

٥٧٥(٥٧٣) ✱ **تێروپڕ (شتێک) خواردن**

خواردنی شتێک بەرادەی پێویست: «ئەلحانی تێروپڕ نان خواردن.»

٥٧٦(٥١٥) ☆ **زەند/ قۆڵی پڕ لە بازن**

دەستێک کە زۆری بازنە تێ‌دا بێ: **«ئەمزانی زەندی پڕ لە بازن و بەژنێکە باریکە، بەرخەکۆرپەڵەی دوای مێگەلانە و لە مێگەل بەجێ ماوە/ ئەمن دەمرمەوە لەبەر گۆڕە دەمەمکانت، باڵی نەوبە و پەرژینی نەگیراوە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گوڵزەل]

٥٧٧(٥١٥) ☆ **کەللەپڕ**

تایبەتی ئەوەی‌کە لەسۆنگەی غەرڕەیی و لاساری قسەی کەس ناسەلمێنێ: **«خەبەریان دەبرد بۆ کن حەسەن‌خان/ پەنیسی ستون، سەرداری هەموان/ زۆر کەللەپڕن لەشکری کوردان/ ناترسن لە پەلەی مردن و گیانکێشان»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی دمدم]

٥٧٨(٥١٥) ☆ **گیرفانپڕ**

١) پووڵ‌دار، سامان‌دار.

٢) گیرفان پڕ لە پووڵ بوون.

٥٧٩(٥١٥) ☆ **گیرفانی‌پڕ**

١) پووڵ‌داریی، سامان‌داریی.

٢) گیرفان پڕ لە پووڵ بوون: **«عەلی بە گیرفانی پڕ و کەوشی تازە و دەسڕۆکە و مێزەری ماڵێنەوە لە پاشخانەی ئاوەدانپاشاییەبە وەڕێ‌کەوت.»**

[: بەیتی تاڵانی بەرمشانی]

٥٨٠(٥١٥) ☆ **گەردنی پڕخاڵ**

(گەردن: بەشێک لە لەشی مرۆڤ و هێندێک لە گیانلەبەران کە سەر و بەشی سەرەکی لەشیان بەیەکەوە دەلکێنێ.)|| گەردنی خاڵاوی: **«هێندێک دەیانگوت ناسر گەلێک عەلیە و ماڵماڵ کەلێک پەجالە/ تەگبیر لە ئێمە بە جووتە سوارە سوار بببن بۆ خزمەت وەزیرەکەی ماڵ لە بەغدایە/ ئەودەمی دێینەوە ماچ دەکەین گەردنی پڕ لەخاڵە»**

[مەحموود کەناوی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

٥٨٠ پریشک

ـ ١٥١٦/ ت ، ١٥٢١ و ١٥٢٢.

٥٨١ پسان

١) تایبەتیی بادراوی دڕاو، بڕاو یا لێکدابڕاو: «ئەوە کاکەفەرخم هەڵیدەداپە؛ دەیگوت: جوانوولەی فەرخم نایەنێتەوە شەقڕپاوە/ لە فەرخی بەستەزمانی پسانێتەوە سەرکەڵە و لەگەڵ دەسکەوساوە»

[قالە غەریب: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی]

«دەیگوت: پەیی دایە لەت کەست نەمێنێ سەرت دە ئویێ نێی / سەرپەستەی فەرەڕشاڵێ بە پەلۆکەی بای شەماڵێ پساوە»

[عەلی کەرباو: بەیتی ئاسر و ماڵماڵ]

٢) مردنی بەهۆی ماندوویەتی: «موسڵیریان بیستیان خەبەری خانانە/ کردیان بە سەرپەو و بە لینگدانە/ پێنسەت حەوویان دەپسانە»

[خالەسوورە: بەیتی دمدم]

«کوتی: ها لێرە ها لەوێ، ها لێرە ها لەوێ، ڕێوی هێندی خۆ بێزرەیکردا دا هەتا پسا!»
[خەجێ نانەخۆر: هەڵایەتی پیاوەڵەفیرە]

٣) برتیی‌یە لە زۆر ماندوو بوون.▌ هاوتای: هارووژ/ هاروژی مەراغە پێ شل بوون. فل/ فلفل بوون.

٤) مردنی بەهۆی بەربوونەوە لە بەرزایی یا فڕێدرانەوە.

باوەڕ (٥٨٢)

٥٨٣(٥٨٢)　٥　ئەگەر لەکاتی هەنیەکردندا داوەکە زوو پسی، دیارە ژنی هەنیەکەر خۆشەویستی مێردەکەیەتی.

مەتەڵ (٥٨٢)

٥٨٤(٥٨٢)　§　تەیرێکە بە حەواوە
زنجیرەکەی پساوە
لە ئاسمانێ ڕشاوە

– هەور و بریسک و باران

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٥٨٢)

٥٨٥(٥٨٢) ≈ **زۆری فکر لێمەکەوە، لەکوێ پسا لەوێی گرێ دەوە**

زۆری فکر لێناکاتەوە، لەکوێ پسا لەوێی گرێ دەداتەوە: خۆ بە ژیان و غەم و تەنگوچەڵەمەکانیەوە ناڕەحەت نەکردن.

٥٨٦(٥٨٢) ≈ **وا ڕامەسێ با دێخوونت نەپسێ**

یان: **ڕامەسێ، دێخوونەکەت دەپسێ.ا** بە تەشەر، و وەکوو گاڵتە پێکردن. لە وەڵامی هەڕەشەی کەسێکدا دەگوترێ: **«لەوێڕا هاتۆ خاڵی خێسە/ ئەو لەوێڕا لێهاتەسا/ دێخوونی بە تۆ چێ نەپسا»**

[خدر بالوێز: بەیتی خوانۆ]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٥٨٢)

٥٨٧(٥٨٢) ⌘ **بەندی جەرگ و دڵ/ دڵان پسان**

← ٣٣٧٨/ ب.

٥٨٨(٥٨٢) ⌘ **پردی قیامەت پسان**

← ٤٨٠.

٥٨٩(٥٨٢) ⌘ **ڕنوو پسان**

خزین و هاتنەخواری خێرا و بەتەوژمی کۆمەڵەبەفرێکی زۆر لە بەرزایی کێوڕا بۆ ناتەگ و داوێنی ئەو: **«هەوری دە پەش دەمانن هەلیانەدان گەواڵە/ ڕنوو لە شاخان دەپسان، وەدەرکەوت کەنداڵە/ تەیری دە ڕەنگینم چەند دەدی، بەرویم دەڵێن سیلاڵە»**

[عەولاگوڵناز: بەهارە]

«بەهاری پڕگەواڵە/ نیشانێکی ئەوەڵی، یەکیەک بەرەەڵبوون نواڵە/ ڕنوو لە شاخان دەپسان وەدەرکەوت کەنداڵە/ بە نەمنەمەی دەهارانی، تەم لە تەلانان ماڵا»

[بەهارە: دەروێش ڕەحمانی هەمزەکۆیی]

اهاوتای: **ڕنوو تەلین. ڕنوو خزین. ڕنوو هاتن.↓**

٥٩٠(٥٨٢) ⌘ **کەوی پسان**

↑

٥٩١(٥٨٢) ⌘ **پساندن**

«زوڵیانت بۆ دەپسێنم خانی خۆم جارە داودییە/ ئەسپانت بۆ دەپسێنم خانی خۆم جارە سەکلانییە/ پیاوانت بۆ دەپسێنم خانی خۆم جارە سی ساڵییە»

[حەمەدی بەیتان: بەیتی دمدم]

«فەسڵێ بای شەماڵ لێیەدا/ پساندی پەخەی کەتانی/ بەرگلۆی دەپساند، خودام هاوار
پەدەرکەوت شەقڵی مەمکانی»

[دەرویش رەحمانی حەمەشێت: فەتارم]

٥٩٢(٥٩١)   ⌘ **خۆ پساندن**

«ئەوە ناسر دەڵێ: ماڵماڵ... بڕاڵە ئەگەر کاکت، برای خۆت، ئەمرۆ ئەمن یا خۆم دەکوژم یا
خۆم کوێر دەکەم و یا نا خۆم دەپسێنم یا نا چوارپەلی ماینی شێخەزاڵت بۆ دەشکێنم.»

[عەلی کەردار: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

.٥٨٢←

٥٩٣(٥٩١)   ⌘ **موو نەپساندن**

«ئەمن دەمگوت: لە دنیا تا بمێنم/ لەبەرکەس ئەستەمە سەردانوێنم/ کەچی ئێستا لە داوی
پسکی تۆدا/ گرفتارم گوڵم موو ناپسێنم»

[مەهوی]

←٥٣١/ ب.

٥٩٤(٥٨٢)   ⌘ **پسانەوە**

١) بڕانەوە، کۆتایی پێهاتن: «بێخەم بۆی، خۆش بە پاش مەرگی من و تۆش/ بێپسانەوە
دێن پایز و شەو و مانگ و ساڵ»

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

٢) پسانەوەی سەرلەنوێی بادراوی لێکبەستراوە.

٣) کرانەوەی دەمی برینی ساڕێژبوو: «هەرچی بیری یار دەکەم برینم دەکولێنەوە/ برینم
ساڕێژ بوون لە هەمان دەپسێنەوە.»

[ماملێ]

٥٩٥(٥٨٢)   ⌘ **هەڵپسان**

پسان بەهۆی کێشران بۆلای سەرەوە.

٥٩٦(٥٨٢)   ⌘ **هەڵپساندن**

پساندنی بەهۆی کێشان بۆلای سەرەوە: «خەونم دیوە مە بەخەلیەدا دوو باشوو دەردەپەڕین
سەری ئەمەیان هەڵدەپساند.»

[عەلی کەردار: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

«ئەوە مەڕی خەزاڵی دەچەلان لە بلۆێن و مێرگ و پاوانان/ هەڵیاندەپساند هەڵز و بیزا و
گیاخاو و سوورەگوڵ، هەر دەگەڵ گوڵەمێلاقێ»

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٥٩٧(٥٨٢)   ⌘ **هەڵپساو**

پسان بەهۆی کێشران بۆ سەرەوە.

٥٩٨(٥٨٢) ✱ **هەڵپسێندراو**

↑

لێکدراوەکانی تر (٥٨٢)

٥٩٩(٥٨٢) ☆ **پسەپس**

لەتوکورتکراو: **«ئەوە هاتە دەر عەیارێتێکی زل/ زنجیرەی لە پا و کۆتی ها لە مل/ دەستی کرد بە سمکۆڵ، زنجیرە پسەپس/ کوتەی کرد بە پل، پلی کرد پسەپس»**

[حەمەدەمین زەنی: بەیتی کەل و شێر]

٦٠٠(٥٨٢) ☆ **پسێن**

پاژی دراوەی هێندێک لە وشە لێکدراوەکان، بەمانای "پسێنەر،کوژ، بکوژ": **«جا ئەوجارەکەینێ جوانەڵە پلی دلگرت و فەرخە ملی پێوەنا هەتا گەیشتە چلمی کەڵەگاپسێنی.»**

[قالە غەریب: بەیتی شێخ رەش و شێخ‌مەند]

«خانەخەراب وەرە وەگەڕێ بچۆوە پایینەهەوار و بەهارەهەواری؛ ماڵ بابە بەقوربێگراوەکەی من بازێکی پلەخێن بەڵەک دەفڕینە/ خەمی خۆتیان پێ بڕەوینە/ مەچۆوە ڕاوی کارلسکان یەک پێخۆڵەیە و ماینپسینە»

[حەمەی بەیتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

پشت

١) بەشێک لە لەشی مرۆڤ و گیانلەبەران کە لە لای پێچەوانەی زگ و سینگ هەڵکەوتووە: **«بە پشتی دەکوتاوە زینێکی موڕەسەعی لەوی دەستەچڵەوجوانە»**

[محەممەدی خەلیلشا: بەیتی خەج و سیامەند]

«ئەوە لەبۆ خەزاڵێیان راگرتبو یەسترێکی پشتبرێندار، بە کوتانی لەوی دە لەتارچییە»

[سەیدحوسێن رەسوولی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٢) بەشێک لە شتێکی کە لە لایەنی پێچەوانەی ڕووی ئەوە: **«دەڵێن: مامە، سوێند بەسەری تۆو و بە سیوچوار جزوی کەلامە/ وەسەر پشتی زمانم ناچێ ئەمامە/ هەتتا تۆڵەی ئەو دوازدە ئەسحابان ئەستێنم بەعامە»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ١٦٧]

٣) بەشی دراوەی هەر شتێک: **«ئاوی وەپشتی خۆی داوە/ چەند ئەولیا راوەستاوە»**

[حوسێن شەڵە: ئایشێ‌گوڵ]

٤) بەشی سەر و ڕووی هەر شتێک، ڕوو: **«چووکەڵەسوار چل پێنجی، بە پشتی‌دەستی مستێکی لە سینگی ئایشەگوڵێ‌دا، خوداحافیزی کرد و ڕۆیی.»**

[حوسێن شەڵە: ئایشێ‌گوڵ]

٥) بەرە: «ئەگبیریان بۆ کرد و کوتیان: دوو پشت پێش ئێوە، حاکمەتی تەرکە و تورکومان ئی ئێوە بووە. ئەلمانیش تایبەتەی ئێوە ئێکێکی لێ هەڵکەوتووە، وەکوو شێرپەحمود بێ، بینێرە سەر تەرکە و تورکومان، بیهەستێنێتەوە. جا لەدوایە، ئەگەر شێرپەحمووت بەرێکرد، تەگبیرێکی دیکەت بۆ دەکەین.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێرمەحموود و مەرزینگان]

٦) خاوەنی پێوەندیی خزمایەتی لە ڕێگای جەددوناباوە؛ = بەر: «مەلازێنەبینم سەت ماڵم پشتی خۆم هەیە ئەمن بۆیە دەستم لە پشت و حاشیەتی خۆم هەڵگرتووە سەبارەت بە چاوی دە تۆ»

[ڕەسوو باڵەکی: بەیتی برایموک]

«مامۆستا حەدیسی دەخوێندەوە، دەیفەرموو هەرکەسێکی عەولادێکی نێرینەی هەبێ، پێی بخوێنێ ئەلفوبێیانی لە بارەی عیلمێوە، ئەوە چەند پشتی دەچنە بەهەشت....»

[خاله دمرزی. بەیتی مێر و وەفا]

٧) پشتیوان؛ لایەنگر و داژدار: «ئەوە مانگ لە من دەنگوتەوە بە پەکە/ پشتوپەنام وەبەر تۆ ئەی لەلەکە/ ئەگەر بە منت ڕەوا دیوە دەست و پەنجە و قالب و بەلەکە/ نوسرەتی دوایەم لەدوای خاتوون ئەستی چاو بەڵەکە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

«جا دەڵێ ڕۆژێک بە ئەمری ڕەبی جەببار/ دوو ڕۆژ بە ئەخری ڕەبی جەببار/ پشتم بەتۆ ئەی پەروەردەگار/ پادشام سوار دەبوو بۆ ڕاو و شکار»

[سۆفیمستەفای ترهازی: بەیتی زەمبیلفرۆش]

٨) چڕی: «دمغلێ دەوساڵ بەپشته.» ← ٧٠١.

٩) بۆ پێداگری و بەمانای نیزیک بوونەوە و گەیشتنەسەر دەکار دەکرێ: «کوتی: با برۆین، کوتی بەڵێ با برۆین. ڕۆیشتن هەتا گەیشتنە سەر پشتی کانییە»

[سۆفیمستەفای ترهازی: بەیتی زەمبیلفرۆش]

«... لە سەهۆڵێ/ شاتەلی هەبا هەرێی دەکێڵێ/ سوار بێ بەزمی دلو و کەفتێ/ سوارتان پەڕینە سەر پشتێ »

[حوسێن شەمە: بەیتی تاڵانی عەلی بەردەشانی]

١٠) نێرقەد ← ٦١٧.

مەتەڵ (٦٠١)

٦٠٢(٦٠١) § بەرهەسانی پشتخوری
ئەگەر هەڵینەدەی لەبەرم مری

– کەلاش

٦٠٣(٦٠١) § پشتی سەبز و گۆشتی سوورە

– شووتی

٦٠٤(٦٠١١ § چ شتێکە لە دەشتە

سی‌وسێ کەنلری لەپشتە

– کورتان

٦٠٥(٦٠١١ § چوارلاقی پشت‌پان

ئەگە هەڵینەدەی ماکەری دووگوان

– کورسی

٦٠٦(٦٠١١ § چوارلاقی لە دەشتێ

دوولاقی لە تەنیشتێ

قونی لە تەختی‌پشتێ

– سوار

٦٠٧(٦٠١١ § خاڵێکم هەیە لە دەشتێ

ژن دەیهێننەوە بە پشتێ

– پووشکە

٦٠٨(٦٠١١ § سەری خەت‌خەتە

پشتی خێوەتە

– کارگ

٦٠٩(٦٠١١ § دوو گام هەیە هەموو جێیەکیان پێ دەکێڵم، پشت ماڵە خۆم نەبێ

– چاو

٦١٠(٦٠١١ § مامێکم هەیە لە دەشتە

سێسەت تیری لە پشتە

– جوشک

٦١١(٦٠١١ § مامێکم هەیە لە دەشتێ

قەرتاڵەی گوێی لە پشتێ

– قالۆنچە

٦١٢(٦٠١١ § مەڕی پشت ماڵان، نە دەدۆشرێ و نە دەفرۆشرێ

– مێروولە

٦١٣(٦٠١١ § مامێکم هەیە لە هەرزاڵێ

گونان دادێڵێ پڕ بە قەرتاڵێ

– هەرزاڵ

٦١٤(٦٠١) § **هەتا ئاوەژووی نەکەیەوە پڕ نابێ**

- کلاو

I ← ٨٠/ ئ و ٦/ ب.

٦١٥(٦٠١) § **یەک‌پای لە دەشتێ**
دووپای گەیشتێ
خستی لەسەر ڕەقی‌پشتێ

- دروێنە

باوەڕ (٦٠١)

٦١٦(٦٠١) ٥ لەسەر پشت بنووی مۆتە دەتگرێ.

دوعا (٦٠١)

لە بەرگەکانی پێشرودا:

ع بەری با بێ و پشتی کەندەڵان- ٢٦٠٠/ ب.

سوێند (٦٠١)

٦١٧(٦٠١) ♦ **بەو شاڵەی/ جەددەی دە پشتێتدایە**
بۆ سەیدان دەکار دەکرێ.

لێکدانەوەی خەون (٦٠١)

٦١٨(٦٠١) ٤ **چەقۆ پشتە**
کەسێک کە لە خەودا چەقۆی دەدرێتە دەست، کوڕی دەبێ.

جنێو (٦٠١)

لە بەرگەکانی پێشرودا:

ع دەرکی بابانت لە کوڵەی پشت/ دەرکی قوت بەستی-٤٢٦/ ب.

مەسەل (٦٠١)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ﻉ نی/ می بزنێ ساڵەری دوازدەی مانگێ بە دەرەوەیە، مەڕ ئەگە جارێکی
وەسەرپشتێ گەڕا دەڵێن ئابڕووی چوو - ٢٥/ ئ.

ﻉ باری ولاغی ئەگەر لەقەدەری نەبێ پشتی دەشکێنێ- ٥١٥/ب.

ﻉ برا لە لای برا/ برای بێ، مەگە/ مەگەر قەزا لە لای خودای

یان: برا لە پشت برا بێ...: «ئەسڵی مەتڵەبم خزمایەتییە/ بەرنی و گەورەیی
برایەتییە/ یانی حەز ئەکەم ببێتە خزمی من/ لەبن دەربێنین دەماری دوژمن/ مەشهوورە
برا لە پشت برا بێ/ مەگەر مقەدەر لە لای خودا بێ»
[محەممەد کاکی: بەیتی لەیلی و مەجنوون]

← ٥١١/ ب.

*****

٦١٩(٦٠١) * بە دەستی خۆت نەبێ خورووی پشتت ناشکێ
← ١٠٠٣/ ئ.

٦٢٠(٦٠١) * بار لە پشتی جیرانی بکەوێ، ئەتۆش دە زەحمەت دەکەوی.

٦٢١(٦٠١) * خزمی بەرێ؛ بەرەبەرە، خزمی پشتێ دەربەدەرە
پیاو ڕۆژدەگەڵڕۆژ لە خزم وکەسی زنەکەی نیزیک و لە خزم وکەسی خۆی دوور
دەکەوێتەوە.! ← ٨٩٢

٦٢٢(٦٠١) * خوری ئەگە چاک بێ، بە پشتی مەڕێوە دەبێ
← ٢٠٧١/ ئ.

٦٢٣(٦٠١) * داری لەپشتی سە/ سەگی دەی، پیاوی دەخوا
هان دان و لاگیری و بەهێزکردنی مرۆڤی خراپ. دەبێتە هۆی سوور بوون و شێلگیری ئەو
لەسەر خراپەی.

٦٢٤(٦٠١) * دەستی کەس پشتی کەس ناخورێنێ
← ١٠٠٣/ ئ.

٦٢٥(٦٠١) * دیاری بێ؛ دیاری زڕنێ بێ و زڕێ کوڕی فرێی بێ، نابێ لە پشکەڵ چاتر بێ

٦٢٦(٦٢٥) — کابرایەکی زۆر تەبیعەتپیاو، لێی قەومابوو. لە ناعیلاجیان ڕووی دە ماڵە دۆستێکی خۆی کرد. دۆستەکەی گوتی: خۆت نارەحەت مەکە، ناردوومە بەیانی زووزوو کاروان دێ و باروبووت دەکەمەوە. کابرا زۆری پێ سەیر بوو. گوتی: خودایە ئاخر ئەو دۆستەی من قەت هیچ کارێکی بۆ کەس لەدەست نەهاتوو. چۆنە ئیستا ڕەگی پیاوەتیی ئاوا بزووتووە و کاروانم بۆ دێنێ؟ ئەگە ڕۆژ بۆوە، کاروان گەیشتە جێ و باریان لەحەوزی دا و کردیانەوە. کابرا ئەگە تەمەشای کرد باری کاروانەی هەمووی کشپەڵە! جا لەبەرخۆیەوە گوتی: دیاری بێ، دیاری زرتی بێ و زڕێ کوڕی فرتی بێ، نابێ لە پشکەڵ چاتر بێ!

٦٢٧(٦٠١) * قشقەڵە لەخۆڕا/ بەخۆڕایی پشتی کەر ناخورێنێ

«ئەو کابرا نەجیمزادەیەی کە دەبینێ بێگانە پشتی دەخورێنێ و دژی گەل و خزمانی خۆی دەکاردێنێ، دەبێ ئەوەندە تێبگا کە قشقەڵە بەخۆڕایی پشتی نێرەکەر ناخورێنێ.»
[هەژار، سرووەی ٨: ٩]

٦٢٨(٦٠١) * کەر ئەگە پشتی بە بارێوە ئەنا، دەبێ باری بەرێ سەر پشتی
← ٥٢٠/ ب.

٦٢٩(٦٠١) * لە بەرم نێ، لە پشتم نێ، کاکەڕۆ
← ٢٣٥٩/ ب.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٦٠١)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- ئاوری لەسەر پشتی پکەیەوە، لە حاست خۆی نابزوێ- ١٩٨٩/ ب.
- ئەوە پشتی من و ئەوە داری تۆ- ٢٣٣٤/ د.
- پشت دائێنم بارکەرم زۆرە- ٥٧٣/ ب.
- کەس پێی نەکوتوە پشتی چاوت برۆیە- ١٥٧٢/ ب.
- کەس ناوێرێ بڵێ/ پێی بڵێ پشتی چاوت برۆیە- ١٥٧٣/ ب.
- وەک برینی پشتی کەرێ- ١٦١٠/ ب
- وەک گای تەمبەڵ ئاوری لە سەر پشتی بکەیەوە جووڵەی ناکا- ١٤٣٣/ د.
- وەک نیسک/ نیسکی وایە، بەروپشتی بۆ کەس نیە- ٢٥٨٧/ ب.

*****

٦٣٠(٦٠١) ≈ **بە بەردی/ بەردان لە پشتی پیاوی دەن خۆشترە**

بۆ دەنگی ناخۆش دەگوترێ: **«دوو شوان قامیان دەکوتن، بە بەردان لە پشتی پیاویان دلیا خۆشتر بوو.»**

[رەسووڵی نەسری: نەقڵ]

هاوتای: **دەڵێی بەردی بە پیاوی‌دادەدەن. دەڵێی میزی بە تەنەکەی‌دادەکەن. دەڵێی مەلای جوویە بانگ دەدا.**‖ **= دەنگی دەڵێی زەنگۆڵەیە. دەنگی دەڵێی ڕۆنی زەنگە.**

٦٣١(٦٠١) ≈ **دەیچ بە کیری کەرێ لە پشتی‌کیسەڵی بنووسی**

ئەوپەڕی بێ‌بایەخیی قسە یا بۆچوون و باوەڕێک: **«حاجی‌عەبدوڵڵای کوڕی گەورەی شێخی نووریان گوتی: چوار پێستی لەبەرتاسەیی‌بووی کیسەڵی مردووم بۆ پەیدا کە، ناوی هەندەباقم بۆ بێنە، دوعای لێدەنوسم، دە ملی کەڵەبابێکی ڕەنگ شینی بێ‌خاڵی دەکەم و ڕۆژی جومعە بەرێی‌دەدەم، لەکوێ نیشتەوە خەزێنەی تێدایە، گوتم: هەندەبا چیە؟ گوتی: پێم‌وایە تراوزیە! گوتم: قوربان ئەگەر سێحرەکەی بە کیری کەر لەسەر پشتی کیسەڵی بنوسی باشترە.»**

[مەزار، چێشتی‌مجێور: ٦٣]

‖ **= دەیچ بە ئاوی زێڕی بینووسی.**

٦٣٢(٦٠١) ≈ **قەرەچی سەرپشتی کەرێ**

(قەرەچی: ← پیتی ق. زۆر نێزیکی قەرەچی.)‖ بۆ دراندن و لاواندنەوەی منداڵی کچ دەگوترێ.

٦٣٣(٦٠١) ≈ **وەرە تەنیشتم! بڕبڕەی‌پشتم**

← ١٧٧٧/ ب.

پێک‌هاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٠١)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- **ئاور لەسەرپشتی کەسێک‌کردنەوە- ١٥٦٧/ ئ.**
- **بۆ حەوت‌پشت ئاقڵ کردن- ٦٣٢/ ئ.**
- **پشت ڕەق بوون- ٩١٢/ ئ.**
- **ڕوو دە چۆل و پشت دە ئاوەدانی کردن- ١٦٧٨/ ئ.**
- **ڕۆنی بەراز لە پشتی سە/ سەگ دان- ٢٦٣٣/ ب.**
- **گرێ لەپشت بڕان- ١٧٣٢/ ب.**

*****

٦٣٤(٦٠١) ✻ **به پشتی كه‌سێک خوڕین**

به لایه‌نگریی ئه‌و پشتئه‌ستوور بوون: **«ئوگبه‌ت له‌ڕێ ده‌ربه‌ری‌ئوخمی سه‌گی نێو مه‌ڕی/ سه‌رشانی خۆی ده‌پچڕێ، هه‌ر وا دوور بوو تێیخوڕی/ عاره‌بی یا نه ئه‌لوڕی؟ سواری جانووی دووڕی/ ئه‌و سه‌رانه بۆ ده‌بڕی؟/ ئه‌و زگانه بۆ ده‌دڕی؟/ به پشتی کێ ده‌خوڕی؟/ قه‌ره‌ووی عاره‌بم ئه‌وه‌ک لوڕم، سه‌رانت لێده‌بڕم/ به پشتی حه‌ق ده‌خوڕم»**

[ئەرونیش مەحموود: بەیتی حەتەم]

٦٣٥(٦٠١) ✻ **به‌ر له پشت گرانتر که‌وتن**

(٢)٦٠١→ زاڵ بوونی نه‌ڵ به‌سه‌ر نه‌ره‌دا: **«كێڕانه‌وه‌ی ئه‌و داستانه دووبه‌رێزه‌، لێره‌دا جێی نابێته‌وه و به قه‌ولی مه‌شهوور به‌ری له پشتی گرانتر ده‌كه‌وێ.»**

٦٣٦(٦٠١) ✻ **به‌روپشت بۆ كه‌س نه‌بوون(ی كه‌سێک)**

١) دووڕوو و دووزمان بوون.

٢) بێ‌ئه‌مه‌گ و سپڵه بوون.

← ٧٠٣.

a٦٣٦(٦٠١) ✻ **پشت به كه‌سێک بوون**

پشتئه‌ستوور بوون به ئه‌و: **«پشتت به خوا بێ ڕۆڵه‌ی ئه‌وجه‌وان/ دڵێكه‌كه‌ت نه‌كه‌ی به شێتی كێوان»**

[قاڵه شین: ورده‌قام]

b٦٣٦(٦٠١) ✻ **پشت به كه‌سێک قایم بوون**

↓: **«... پشتیان به كێ قایمه؟ دیاره پشت قایمی‌یه‌كیان هه‌یه. دیاره كه یه‌كێک هه‌یه كه وه‌ک چنار باڵیان پێوه‌دڵوه، یه‌كێک هه‌ر هه‌یه ...»**

[كه‌مال، ئینجه‌مه‌مه‌د: ب٢ ٣٩٥]

c٦٣٦(٦٠١) ✻ **پشتی كه‌سێک به قه‌ڵاوه بوون**

به لایه‌نگری كه‌سێكی به‌ده‌سه‌ڵات یا سامانداره‌وه پشتئه‌ستوور بوون.

٦٣٧(٦٠١) ✻ **پشت پێ‌به‌ستن- ٣٠٧٦/ ب و ٣٠٧٧/ ب.**

«پاش ئه‌وه‌ی ماوه‌یه‌ک به شكۆوه له‌نێویان ژیای و هه‌موویانت باش ناسی، ئه‌وده‌م تێده‌گه‌ی كامه‌یان بۆ ئه‌وه ده‌بن پشتی پێ‌ببه‌ستی و له‌گه‌ڵی ببیه دۆست و خزمالی.»

[كه‌مال، ئینجه‌مه‌مه‌د: ب١ ١٤٤]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٦٣٧)

٦٣٨(٦٣٧) ≃ **پشت بە هەرکەس ببەستی خودا بموت (بە ئەوت) پشت دەشکێنێ**

تەنیا پشتیوانی باوەڕپێکراو خودایە.

٦٣٩(٦٠١) ✖ **پشتپەڕ بوون**

ون بوون؛ نەدیو بوون: «**ئاسایا مەچۆ ئاوتنان/ بۆم وەرە کەلوکونان/ بەڵا ناکەم بە ژنان/ هەر لە پیاوی پشتپەڕ بوون/ دوژمنن وەک دوژمنان**»

[قانە شین: ورنەقام]

٦٤٠(٦٠١) ✖ **پشت پێ سپاردن**

لە کەسێک دڵنیا بوون: «**خانی دەرهێنەین بە شامەباسی گوت: ئەوانە کوڕەن، بۆیەی ناپێ پشتیان پێ ببەستی. خانی لەپەرژینیش ئاوێکی بۆ لەسەر دەستی دانا و ئەویش لەلەستی هەر سیفارەکەی دەولا و دەولای دەستی گوتا. دەستی هاتە ئەوەی بسووتی، سیفارەکەی لە دەمی کردەوە و گوتی: ماڵنە ئەوە بۆ ئاورەکە دانانێی؛ ئاخر خۆ دەستت سووتا. گوتی: لەبەر تۆ دڵم نایە؛ دەڵێم با سیفارەکەی داگیرسێنێ. شامەباس گوتی: ئافەرییم! ئەوجار بۆیەی دەبێ پیاو پشتی خۆت پێ ببەستێ. ئەوە بۆیە ئاوام کرد بەتاقیم کردیتەوە.**»

[محەممەد ئەحمەدی: بەیتی سەم]

٦٤١(٦٠١) ✖ **پشت پێوە نیشان**

← ١٩٦/ ن.

٦٤٢(٦٠١) ✖ **پشت تێ کردن**

= ڕوو تێ کردن: «**دەڵێ سێجەمەی بەراتێی لێک کردەوە و پەیی وەرگێڕا، پشتی تێکرد، دەستی بە خوێندنەوەی کرد.**»

[قالە شەریب: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

پێکهاتەکانی تر (٦٤٢)

٦٤٣(٦٤٢) ✖ **پشت تێ کردن**

١) بەجێهێشتنی شوێن یا شتێک یا کەسێک و لێدووربوونەوەی: «**گوتی: کوڕە ماڵخەرانەبووا تولێکی نیوەپلەیە بێ، تۆوەڕاستی شاری چنیەتە بێ، سێ شەوی وەک ئەنگۆ ڕاوەستێ لێیە، ئەمن چاوێ پشتم دەنگۆ دەکەم، دەچم بۆ تولێکی نیوەپلەیی، ڕەنا چاوێ لە خۆشکی میری دەکەم؟ وەڵڵاهی، دڵم بەڕێ ناتوانم بچم.**»

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٢٩٥]

«شەرت بێ ڕۆڵە لەپاش ئێوە پشت بە دینی دلسنیان کەم و ڕووکەمەوە بەیتی شەریف، بۆ مەکەی موعەززەم بچمەوە خوارێ»

[عەلی کەردار: بەیتی خەج و سیامەند]

«ئەوە شێخمەند دەستی دەدا کەشکۆڵێک و دارماسایییە/ پشتی دەکرد ئاوەدانییە/ ڕووی دەکردەوە بە چۆڵییە»

[حەمەدی بەیتان: بەیتی شێخ‌ڕەش و شێخ‌مەند]

٢) لەبەر هەڵاتن: **«بابە شەوە، مەڵلایە، شەڕ کەرتەوە ئاو دەبێیە/ بڵێین بە مەتیوحەیرانێ تفەنگێ خۆی حەمبار کا، دەمانچەی خۆی بێنێتەوە سەرپێیە/ پشت بە غەنیمی خۆ نەکا نەسمەرێ کابایێ چاو لێیە»**

[پاپانیهانی، کانی‌مراندن: ١٨٦]

٦٤٤(٦٠١) ⌘ **پشت‌خەت کردن**

ڕاست نەڕۆینی گا لە خەتی جووت و بەرەو نەکێڵدراو هەڵگەڕانی.**!← بەرخەت‌کردن.**

٦٤٤ه(٦٤٤) ⌘ **پشت‌خەت و بەرخەت کردن**

دوور بوونەوە لە ڕاستی و نوسوول و بنەمای شتێک؛ بەلاڕێ‌داچوون؛ بیرچەوت بوون.

٦٤٥(٦٠١) ⌘ **پشت دان**

١) لەبەر دوژمن هەڵاتن: **«کافساغا وەکو شێری زەرد لەتەلەت پشت نادا/ دوژمن لە دەستی دەگرێ موفاجا»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی ئەحمەدی شەنگ]

«ئەوحاڵ شێری لێهەستاند جەنابی شامی‌مەردان/ ئەعوەتەیەکی دەنگاوت دەنگی دەچوو بۆ ئاسمان/ چابوک حەملەی لەبۆ برد هەڵیگێڕا زوڵفەقارێ/ پشتی‌دا کافری بێ‌دین تا خەلاس بێت لە جەنگانێ/ ولێ‌ڕاگەیاند زوڵفەقار لە ناوەندی هەردووک شانێ/ بۆڕاندی وەک بەرازێ، مەلعوونی تەریل شەیتانێ»

[مەلاعەولای کانیمەرەش: بەیتی سیسەبان]

٢) خۆبەدەستەوەدانی مێیە.

٦٤٦(٦٠١) ⌘ **پشت ڕەق بوون**

١) تەمبەل و تەوەزەل بوون بەهۆی کار نەکردن دوای ماوەیەک کار کردن دەست لە کار کێشانەوە و بەم هۆیەوە تەمبەڵ بوون یا حەوسەلەی کار نەبوون: **«بۆ کاری دی پشتم ڕەق بووە، بەڵام هەزار مەرەم بەپێشکەوێ نهێنی نامێنم...»**

[ئەمیری، هاوارمیمەرە: ١٨]

٢) تەمبەڵ و کارنەکەر: «هونەرمەندە گەورەکان لاتەواز و بێئەنوا مانەوە، چونکە زۆربەیان پشتپەق و دەستەوستان بوون، تووشی نەداری و هەژاری و سەرگەردانی و پەرێشانی هاتن.»
[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ١٤]

٦٤٧(٦٠١) ⌘ **پشت شکان**

١) شکانی پشت: «دلێری مەحموودی قەندەداری هات وە پانی کەوت، رانێکی شکا. پشتی ئەسپەکەشی شکا.»
[محەممەدئەمین ڕۆستەمی: بەیتی ئارەحمان پاشا]

٢) تووشی ژیانی چەتوون یا باروودۆخی ڕووحیی خراپ بوون: «خوارزای ئەحمەدی شەنگ بانگ دێڵێ: هەر ئەمن بووم بە دەستی خۆم پشتی خۆم دەشکاند، هەر ئەمن بووم بە دەستی خۆم جەرگی خۆم دەبڕییە»
[حەمەدی بەیتان: بەیتی ئەحمەدی شەنگ]

«مەلاقەرهاد رووگرژ و خەمناک لەبەر دەرکی ماڵێ راوەستابوو. سووتانی خەرمانەکان پشتی شکاندبوو، و هیچ رێگاچارەیەکی نەدەهاتە بەرچاو...»
[کەمال، ئینجەممەد: ب٢ ٣٧٠]

«هەرچی هەبوو خاس و عام ئەو عەسکەری بێدینی/ دەرحاڵ خۆیان حازر کرد سوار بوون لە خانەی زینێ/ هجوومیان کرد بە جارێ خودا پشتیان بشکێنێ»
[عەزیزی کەریمەسوور: بەیتی سیسەبان]

▌ هاوتای: بەدبەخت بوون، چارەڕەش بوون، کۆڵەوار بوون.

٣) لەرمێن کەوتن: «تاقی پەیوەستی برلت یا بوو بە قیبلەی خاس و عام/ کەعبە گەر بلەخۆی بزانێ پشتی میحرابی شکا»
[وەفایی]

جنێو (٦٤٧)

٦٤٨(٦٤٧) ✐ **پشتت شکێ**

٦٤٩(٦٤٧) ✐ **قەڵبەزەی پشتت شکێ**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٦٤٧)

٦٥٠(٦٤٧) ⁓ **پیاو/ ئینسان/ حیسان بە برا مردنێ پشتی دەشکێ**

«دەڵێن ماهەڵیقەی شاری دلوبییەی برای مردووە، پشتی شکاوە.»
[مان، تۆحفەی موزەففەرییە:١٨٦]

▌ ← ١٣٧٣/ ب.

٦٥١(٦٤٧) ـ **پشتشكاو نەبی**

(ژنانەیە.)‖ لەكاتی چاكەوخۆشی‌دا دەگوترێ. یا: **داماو و پشتشكاو نەبی.**

٦٥٢(٦٤٧) ⌘ **پشتی كەسێک لە برسان شكان- ١٥٦٦/ ب.**

مەسەل(٦٤٧)

٦٥٣(٦٤٧) ⌘ **فەقیر كوتی: برسیمە، دەوڵەمەند كوتی: هەر پشتم شكاوە لەبرسان**

مرۆڤ هەتا دەوڵەمەندتر بێ بەتەماحترە و بۆ حاشاردانی ماڵ و سامانی وادەنوێنێ هەژار و قەرزدارە.

٦٥٤(٦٠١) ⌘ **پشت كردن**

دانانی مەرمەڕ لە پشت گرێنج: **«پشتی‌كە.»**‖ هاوتای: **بن كردن.**

٦٥٥(٦٠١) ⌘ **پشت لووس‌لووس بوون**

← ١٧٣٢/ ب.

٦٥٦(٦٠١) ⌘ **پشت لە زگ نەرمتركردن**

(زۆرتر وەكو هەڕەشە دەگوترێ.)‖ زۆر لێدان: **«هەوهە هەڕایی ئێلزاسی كەرنەبڵندی لێ‌بوون[كوتم] یەكێكی دەكەم. [كوتی] نامێڵم بكەی [كوتم] مەتێو بە تۆ چی؟ لە بیست ماركی خۆم دەكەم. [كوتی] مەلا نامێڵم بیكەی. [كوتم] جا ئەوا دەیكەم، تۆ پیاوی ئازای مەهێڵە، هەرت بێ پشتت لە زگت نەرمتر كەم.»**

[هەوار، چێشتی‌مجێور: ٣٦٦]

٦٥٧(٦٠١) ⌘ **پشت لە كار/ كارێک سارد بوونەوە**

ناهومێد بوون لە كار، دەست بۆ كار نەچوون: **«بێ‌كاری با دوو ڕۆژیش بێ، پیاوی تەنبەڵ دەكا، پشتت لە كار سارد دەكاتەوە.»**

[هەوار، چێشتی‌مجێور: ٩]

٦٥٨(٦٠١) ⌘ **پشت لە هەزار سوار نەكردنەوە**

← ٦٨٨.

٦٥٩(٦٠١) ⌘ **پشت لێ‌ستاندن**

لای پشتەوە لێ‌گرتن. لەلای پشتەوەڕا پەلامار دان: **«كاكە پشت ئاغی بەرمەدە، ئاگات لێبێ پشتم لێنەستێنن...»**

[ئەحمەدی، میرزا: ١٩٨]

٦٦٠(٦٠١) ⌘ **پشت لێدانەوە**

خاترجەم و دڵنیا بوون: «**برۆ پشتی خۆتی لێبدەوە.**»

٦٦١(٦٠١) ⌘ **پشت ڕێکـدان**

«**ئەمن دلێکی دەناسم و ئەمەش لەبەر بێکەسی پشتمان ڕێکداوە و بووینەتە برای یەکتر و گۆشەچکەرە**»

[وەستا برایمی کۆنەخانی: بەیتی برایم و مەحمەڵی دەشتیان]

← ٦٦٧.

٦٦٢(٦٠١) ⌘ **پشت هەڵکردن**

تەڵس بوون، ڕوو وەرگێران: «**بابەزین دەڵێ: توخوا! میرمەم لێمەگرە مانێ؛ لێم هەڵمەکە پشتێ/ ئەمن هەوڕێک بووم لە هەورەکانی دە بەهەشتێ، خواوەندی عالەمیان ئەمنی لەبۆ تۆ ناویشتە پێدەشتێ**»

[حوسێن ڕەسوولی: بەیتی مەم و زینا]

٦٦٣(٦٠١) ⌘ **پشتی خۆ لە کەسێک کردنەوە**

بە کەسێک خاترجەم بوون. لە کەسێک تەرخەیان بوون.

٦٦٤(٦٠١) ⌘ **پشتی دەستی خۆ داغ کردن**

لە کاری هەڵەی خۆ تەزموون وەرگرتن و بەڵێن بە خۆدان بۆ دووپات نەبوونەوەی، تۆبە کردن. ← **٩٩٧.**

٦٦٥(٦٠١) ⌘ **پشتی کەسێک قایم بوون**

پشتیوان هەبوونی ئەو، خاترجەم بوون و لە داهاتوو نەترسانی.

٦٦٦(٦٠١) ⌘ **پشتی کەسێک گرتن**

«**ئەوانی دیکە بە ڕاستەڕێیەدا بەدوای تاڵانی کەوتبوون، بەڵام ئەو بەلایەکی دیکەدا ڕۆیشت و بەتەنێ پشتی گرتن...**»

← ٦٨٦.

[حوسێن شەمڵە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٦٦٧(٦٠١) ⌘ **پشتی کەسێک گەرم بوون**

بە کەس یا کەسانی خاوەندەسەڵات پشتئەستوور بوون.

٦٦٨(٦٠١) ⌘ **پشتی کەسێک لە حەرز/ عەرز دان**

١) بەزاندن و بەرەوشت لە عەرز دانی کەسێک لە زۆرەوانیدا: «**مامەڕەش پاڕاوە، کوتی: لاوە! ئەمن مەکوژە، چەندەوەختە ئەمن پەهلەوانێک بووم هیچکەس نەبوو دەستم لەپەرێکاتەوە، ئێستاش ئەتۆ پشتی منت لە عەرزێ داوە، ئەگەر ئەتۆ نەمکوژی... دەبمە خزمەتکاری تۆ...**»

[حوسێن شەمڵە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٢) ← ١٦٩٦.

٦٦٧(٦٠١١) ⌘ **پشت(ی) یەکتر گرتن**

داژدار و لایەنگری یەکتر بوون.▌ ← ٦٦١.

٦٦٩(٦٠١١) ⌘ **تەعام/ زەواد نەچوونە سەر پشت(ی) زمان**

هیچ شتێک نەخواردن: **«رەسووڵی خوڵای فەرمووی: عەلییە، وای عەلییە!/ لەکن ئەمن بخۆ پارووێک زاد و زەوادییە/ نەک لە خەرێی ئەو کافرەی هیلاک بییە!/ دەڵێ: مامە، هەرێ مامە!/ وەسەر پشتی زمانم ناچێ هیچ تەعامە/ تا تۆڵەی ئەو مواڵەد نەستێنم تەمامە»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە:٦٦٦]

▌ هاوتای: **دم لە هیچ شتێک نەدان. زەواد نەبڕین.**

٦٧٠(٦٠١١) ⌘ **جکەگورگ ڕەپشتی کەسێک خستن**

دەستەمۆ و گوێڕایەڵ کردنی: **«جکەگورگی ڕەپشتی خستوە.»**

٦٧١(٦٠١١) ⌘ **چوونە پشتی شێران**

دەست نەکەوتن و کەم بوونی شتێک: **«دەچمە بەرەمرکی تالەماڵ، نان نەچۆتە پشتی شێران، سەڵت و ڕەبەن هەچی خوا دلیووی دەبخۆین.»**

[ئەمیری، هاوارمەبەرم: ١١]

«ئیش لەحاند ڕەنجبەر و ئیشکەران چووبووە پشتی شێران.»

[قزلجی، پێکەنینی گەدا: ٩٤]

٦٧٢(٦٠١١) ⌘ **خۆخستنە سەرپشت**

↓

٦٧٣(٦٠١١) ⌘ **خۆ لە کەسێک/ لێخستنە سەر پشت**

بەرەنگاربوونەوە و دەگەڵ پێکنەهاتن، جواب نەدانەوە: **«سۆفی حەقی لەسەرەنە، بابم نانونەکی ئەوم کردووە، پیاو نابێ سپڵە بێ، خۆی لێناخەمە سەرپشت، سۆفی لێرە بێ و لێرە نەبێ بۆ من فەرق ناکا...»**

[پێشەوا، ٨٠]

٦٧٤(٦٠١١) ⌘ **دار/ دەست لە پشت دان**

هان دان بۆ کاری خراپ: **«هەموو خەتای تۆیە داری لە پشتی دەدەی.»**

٦٧٥(٦٠١١) ⌘ **دنیا لەسەر پشتی گا و ماسی وەرگەڕان**

تێکچوون و خراپ بوونی دنیا: **«ئەوە کوڕ دەڵێ: ئەمن سوێندێکە خواردووە دەست هەڵناگرم لەو مەحبووبەی هەتا زەمانی ئاخری زەمانی، زەمانی محەممەدی مەهدی ئەگە دەبکرە فەتحی جیهانی، دنیا لەسەر پشتی گا و ماسییان وەردەگەڕێ»**

[حاجی‌سالە تەورە: شعر و نیوەشعرە]

باوەڕ (٦٧٧)

٦٧٦(٦٧٧) ٥ دنیا لەسەر پشتی گا و ماسی‌یە: «دنیا لەسەر پشتی گا و ماسی‌یە، لە ئەشکاییدا بزووی بە کشتوکاڵ بەڕێوەدەچن و لە دەریادا بە ماسی...»

[لەمیری: هلوارمیەرە: ١٠٦]

«دووەهەم زولفەقار ئەگە لە تەپلی سەری کافرەیدا وەک چەقۆی گوێزان چلی بە خەبار دادێنی وای دوولاش کرد و چوار قامکی لەعەرزی چۆ خوارێ، لە برێ جێگایاندا باسی دەکەن، دەڵێن ئەگە شاباڵی جوبرەئیل وەبەر ئەو زولفەقارەی نەدرابایە، تا سەر پشتی گاوماسی دەڕۆیشت...»

[دەروێش مەحموود: بەیتی حەتەم]

٦٧٦ه(٦٧٧) — مەنگوڕەکە دەی‌گوت: ڕۆژێک لە ڕۆژان لە مزگەوتێ ڕۆنیشتبوم، مەلا قورعان و کتێبی دەخوێند و بە خەڵکەکەی دەگوت ئەو دونیایە لەسەر پشتی گایەکە وەگایەکەش لەسەر پشتی ماسی‌یەوە، ئەگەر ماسیەکە خۆی بلەرزێنێتەوە ئەو دونیایە تێکدەچێ. کە ئەوەم بیست گوتم جەنابی مەلا حەرسێک تەلالی خاترزینم کەوتبێ وە بە شەرحی هیچ خولا و پێغەمبەرێک چاک نەیێتەوە ئەو دڕەکەڵەکەیە سەر ناگرێت...

[قازی، ١٣٥٩: ١٢٤]

٦٧٧(٦٠١) ✠ **دە پشتدا بوون**

١) دەبەردابوونی کەوا و چاکەت و کلۆجە و شتی لەم بابەتە: «دەبەرەخۆی کردبوو کەراسێکی شامنالەی مڵحەمداری تەنکی ئاسمانشینە/ لەتلەت پەڕێ مێشوولەی وەک وی تەنک نینە، دەپشتێ‌دا کلۆجێک مەخمەری شامکەزی دەپێنسەتمەنی‌یە»

[حاجی‌ساڵە ئەوورە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٢) دە قەددابوون: «پشتێندێکی پەشمینەی دە پشتی‌دابوو.»

٦٧٨(٦٠١) ✠ **دە پشت کردن**

هاوڕێتنە پشت: «بۆیان دەردەکێشا وڵاغی جووتوودی بەحری کلک و باڵەبازەنگاری، سپەیەڵی کلک لەسەرچوونە/ ئەوە دە پشتیان دەکرتاوە زینێکی مووسڵی‌بەندی لەوی تەکەڵدووەمەدانە»

[حەمەڕەسووڵی سۆفی‌مینە: بەیتی لەشکری]

«خەزاڵ! سەدجاران بەسەری تۆو ئاغای من دەپشتێ دەکوتێتەوە زینێکی قاڵتاخزێڕ و بەسەری دەخی دانە لفاوێکی لەوی دە مرواری‌یە»

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

a٦٧٨(٦٠١) ✱ **دە زگـوپشت/ پشتان گێران**

(ئامازەیە بە ئەرک و زەحمەتی قۆناغی دووگیانی و بەخێو کردنی منداڵ لە زگدا.)!

ئەرک و زەحمەتی زۆر پێوەدیتن: **«چما وەختێک خەبەری مەرگی دوونەم پێدای کە دایکت بوو و دە زگوپشتانی گێرابووی، گریای؟»**

[کەماڵ، ئینجەمەمەد: ب٢ ١٠٦]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٦٧٨)

b٦٧٨(a٦٧٨) = **دڵێی دە زگـوپشتانی گێراوە**

١) منەتی زۆر لەسەر ئەو کردن.

٢) دڵسۆزی کردن و پێوەماندووبوونی لە ڕادەبەدەر بە ئەو.

٦٧٩(٦٠١) ✱ **دەست یا شتێک دە پشت قوون گرتن**

١) لە پشتەوە ڕاگرتنی دەستی تێکپەڕیو بەچەشنێک کە بە دەستێک مەچەکی دەستەکەی تر گیرابێ.

٢) لە پشتەوە حاشار دانی: **«ئەتیو ئەلیزەی دە پشت قوونی گرت و پلیی بڵای کرێخای.»**

[ڕەسووی ئاوری، ئەڵل]

٦٨٠(٦٠١) ✱ **دەست یا شتێک دە پشت قوون نان**

↑

٦٨١(٦٠١) ✱ **زگ بە پشتەوە نووسان**

← ٢٥٣٧/ ن ٧٩٢/ ب، ٦٩ و ٣٤٠٩/ ب.

٦٨٢(٦٠١) ✱ **زمانی کەسێک لەپاش/ لەپشتسەرڕا دەرهێنان(ی کەسێک)**

← ١٦٨.

٦٨٣(٦٠١) ✱ **کلک لەسەر ئەڕەیپشتێ دانان**

«بلووسە کە "پاشا" ئەوانەی وەختی "حیزبی ئیستیقلال" دەوڵەتی تایلازنی تێ ئەماتن، ئێستا کلکیان لەسەر ئەڕەی پشتێ داناوە و دەیانەوێ وەک مار پێیەوە بدەن.»

[کەماڵ، ئینجەمەمەد: ب٢ ٣٩٧]

↓:

a٦٨٣(٦٠١) ✱ **کلک لێ دە ئەڕەیپشتێ نان**

دژ بە کەسێک ڕاوەستان و بەرەنگاربوونەوەی و بەدژی ڕاپەڕین.

٦٨٤(٦٠١١) ✖ **کەسێک/ جێیەک لە پشت بوون**

بە لایەنگریی دەسەڵاتی ئەوان پشتئەستوور بوون: **«شای لاهیم گاتی خەجیجم ماہا یەمەدزانی لەشکری ڕۆمیم لە پشتە...»**

[ئەمیری، میرزا: ٤٢]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٦٨٦)

٦٨٥(٦٨٦) ~ **شاخی قۆزر و تەرەغەت لە پشت بێ یەستا بە هیچت دانانێم**

↑: **تەرەغە**: یەکێکە لە جوانترین لوتکەکانی موکریان. کەوتۆتە ٢٠ کیلۆمیتری باکووری بۆکان. باشترین ڕێگای بڕینی لوتکەی ٢٢٢٠ میتری ئەرەغە گوندەکانی سەیداوا، دارەگردەڵە و "عیلمئاباد"ن.‖ **قۆزر**: کێوێکە لە نیزیک گوندی سیچانبلاغ و لە باشووری گوندی کولیجەی سەر بە مەهاباد.

٦٨٦(٦٠١١) ✖ **لە پشت کەسێک بوون**

لایەنگر و پشتیوانی کەسێک بوون.‖ ← ٦٦٦.

٦٨٧(٦٠١١) ✖ **لە پشت(ی) کەسێک بوون**

١) لاگر و داژداری ئەو بوون.

٢) منداڵی ئەو بوون؛ لە تۆوی ئەو بوون: **«ملیکی ئیمامحەنیفەی دەڵێ: ڕۆڵە! بریا نە لە من بای و نە لە پشتی یەکی وەک ئیمامی عەلی سەنگین...»**

[ڕەسووڵ شیوەزۆغ: بەیتی محەممەد حەنیفە]

٦٨٧a(٦٠١١) ✖ **لە پشت یەک بوون**

لاگر و پشتیوانی یەکدی بوون.

٦٨٨(٦٠١١) ✖ **لە سەت/ سەد سوار پشت نەکردنەوە**

نەترس و ئازا بوون: **«بریا بکە لەوەتی هەم چاوم نەترساوە، بەخوڵای لەتلەت لە سەد سواری پشت ناکەمەوە، ئەوە ئەتۆی شێتت کردووم! ماڵەبابم.»**

[ئەمیری، میرزا: ١١٨]

«ئەگەر لە جوانچاکێی دەپرسی، ئەرسەلانی ڕەمییە/ ئەگەر لە مەردئازایێی دەپرسی، لەسەت هەزار کەسی پشتەوەکردنی نییە»

[ڕەسووی ئامری: بەندی سوارێ]

← ٦٥٨.

٦٨٩(٦٠١) ⌘ لەسەر پشت خستنی دەرگا

١٩٩ ← م: «ئەکە هاتەوە ئەتۆ دەرکەکەی پاڵ بکەوە لەسەر پشتی بخە»

[ئەحمەد کلەیوری: بەیتی زەمبیلفرۆش]

٦٩٠(٦٠١) ⌘ لەسەر ڕەقی پشت کەوتن

دە جێدا بوون و ڕاکشانی لەسەر تەختی پشت بەهۆی نەخۆشی، برینداری، شکان یا لەجێچوونی ئەندامێک: «دوو مانگی ڕەبەق لەسەر ڕەقی پشتی کەوتم، ئەسپەک لەسەری دام و قسەی هاتەوەرانپاڵەرانم دەکرد، هەموو بەندەنم بە نوێنانەوە چوو و توێخی هاویشت.»

[هێمن، تاریک و روون ٢٨]

٦٩١(٦٠١) ⌘ نوێژ لە پشت کەسێک کردن

نوێژی جەماعەت لە پشتسەری ئەو کردن: «ڕۆژێ مەلا کەبشتە شامی، میوانی خاڵان بوو، کوتی: خاڵە! کوتی: بەڵێ، کوتی: ئەوە پێشنوێژی ئەو کابرایە بۆ دەکا؟ کوتی: بەڵێ! کوتی: خۆ ئەو قازی ئیسلام نی، چلۆن نوێژی لەدوا دەکەن؟ کوتی: وەڵڵاهی دەمنا چەندوەختە ئەمن ئەرۆن پێنەکرێو و نەشنزانییە. کوتی: ئەخە زینهاری لە پشتییە، پانی ئیم نوێژی لەپشتی پکەن.»

[؟]

٦٩٢(٦٠١) ⌘ وەپشتگوێ دان

↓

٦٩٣(٦٠١) ⌘ وەپشتگوێ خستن

لە کردن و ڕاپەڕاندنی کارێکدا کەمتەرخەمی کردن و وەدرەنگ خستنی: «بەردەوان وەرە مەرد بە قسێکت پێدەڵێم مەیخەوە پشتگوێیە/ ئەمن ئێژم بەو قسەیە تەما پێیە/ ئەڵێ: مامەپەش هات و دیتم لەو پەرد و لەو پێیە/ چونکە تووشی کێشەی دەبی، قسێکی بێئیختیبار و بێجێیە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی خوڕمەحموود و مەرزینگان]

٦٩٤(٦٠١) ⌘ وەسەرپشت گەڕان

لەسەر پشت کەوتنی کەس یا شتێک بەهۆی بەربوونەوە، تەنگوان، هەڵدێران و....:

«کوتی: (بەدلیکی خاتووگوڵەزەری) ئەگەر ئەیکەیە سەفیلی، مەپەستێوریک و شەکەبەرانێکت سەبلە کەوتوونە سەرە/ ئەگەر ئەمن چووم وەسەرپشت گەڕای بە هەزار حاڵێکی لە بن چەنگم هێناوەتەوە دەرە»

[خدەمزی: بەیتی قەر و گوڵەزەر]

«ئەمن ئێمپەرەمدا جووتە تاجیلەی شڵە، شینکی چوارپێیەخەنە ماڵواران بوو، مامز گران بوو دەچۆوە وەسەرپشتی دەگەڕا لە پێش گلەتی مەیدانێ»

[حەوران]

٦٩٥(٦٠١١ ⌘ ومسەر پشت گێران

لەسەرپشت دانان. هاریشتنە پشت: «ئەریدەکێشا پەسترێکە سوورماچەی لەوی دە گوێچانە/ هەر تێکیەدنا بەرووخچێکی لیمەتگرانە/ وەسەرپشتی دەگێرلە خورجینێکی لەوی دە دمولەمەندانە»

[حەمەجان: بەیتی خەج و سیامەند]

٦٩٦(٦٠١١ ⌘ وەپشتگوێ خستن(ی قسە یا کارێک)

لەبیر خۆ بردنەوە: «پرەوان وەرە مەرد بە، قسێکت پێدەڵێم مەیخەوە پشتگوێیە / ئەمن نێلم بەو قسەیە ئەما پێیە/ ئەڵێی: مامەپەش هات و دیتم لەو پەرد و لەو رێیە/ چونکە تووشی کێشەی دەبی، قسێکی بێنیعتیبار و بێجێیە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شۆڕمەحموود و مەرزینگان]

لێکدراوەکان (٦٠١)

٦٩٧(٦٠١١ ☆ برای ناوپشت- ١٤٠٧/ ب.

٦٩٨(٦٠١١ ☆ بەردەپشت- ٢٨٥٧/ ب.

٦٩٩(٦٠١١ ☆ بڕبڕەی پشت

← ٤٤٩/ ب و ١٧٧٦.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٧٠٠)

٧٠٠(٧٠٠١ ≈ وەرە ئەنیشتم؛ بڕبڕەیپشتم- ١٧٧٧/ ب.

٧٠١(٦٠١١ ☆ بەپشت

دەغڵودانی پڕ. ‖ هاوتای: ماری تێناچێ. وەک سیری/ چیمی ڕوواوە. ڕکێفی سواری بەتاڵ دەکا. ‖ = کراڵ.

٧٠٢(٦٠١١ ☆ بەرووپشت

١) بەراوەژوو، پشتەورێوو.

٢) ٦٠١(٦١ ←

٣) ٦٠١(٢ و ٤ ←

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٠٢)

٧٠٣(٧٠٢) ⌘ **(وەک نیسک) بەروپشت بۆ کەس نەبوون**

٦٣٦→ : «بارزانی دەیزانی لە دنیای ئەمڕۆ، سیاسەت بۆدلیک و بابە یان بەدەرەی کورەگوتەنی وەک نیسکی بێبەروپشتە...»

[بدلیسی، شەرەفنامە:٨٦١]

←٢٥٨٥/ ب.

لێکدراوەکانی تر (٧٠٢)

٧٠٤(٧٠٢) ☆ **بەروپشتنەتلەس**

«من بەروپشتنەتلەس بووم و ئەوان کەپەکرمانم.»

[هێمن، چەپکێ گوڵ: ١٣]

←١٧٦٤/ ئ.

٧٠٥(٦٠١) ☆ **بەرەوپشت**

٧٠٣→ : «پەستەرەکەیان گرت و بەرەوپشت سواری بوون پێیان بۆ ناو مەڕی.»

[قالە شەریب: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

٧٠٦(٦٠١) ☆ **پاڵەوپشت**

← ٣٠٣.

٧٠٧(٦٠١) ☆ **پشتاو**

ئەو زەوی‌یەی کە دەکەوێتە پشت جۆگە و ئاو ناخواتەوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٠٧)

٧٠٨(٧٠٧) ⌘ **پشتاوکردن/ بوون**

«ئەوە قاسمەدی بەپۆکرد کوتی: لەبەر فەرچخاتوون ئەمنی پشتاو کردووە و لەبیری براووەمەوە...»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی ئەحمەدی شەنگ]

← ١٢١٦/ ئ.

٧٠٩(٦٠١) ☆ **پشتاوپشت**

١) بەرە لەدووی بەرە؛ پشت بەپشت: **«شێخی‌مارەبانیش سوێندی دەخوا و دەڵێ: بەزوری بەخوایە! ئەرتە بەشەرتی پیاوان هەتا قالبەندی تۆ دەمێنێ پشتاوپشتم تیغی لە ڕووی تۆ نەکێشن.»**

[محەممەد باڵەکی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

٢) ڕۆیشتنی پێچەوانە.

٧١٠(٦٠١) ☆ **پشتەستوور**

خاترجەم و دڵنیا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧١٠)

٧١١(٧١٠) ✖ **بە کەسێک/ شتێک پشتەستوور بوون- ١٩٩٤/ ئ.**

«... خۆی لە خەڵک بە جیاواز دانەنێ، بە خەڵک پشتەستوور بێ، دواییش بە چاکی و پاکی و ڕووناکی هەست بکا.»

[قازی، ١٣٥٩: ١٠٧]

٧١٢(٦٠١) ☆ **پشتەستۆ**

پشتەستۆ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧١٢)

٧١٣(٧١٢) – **پووشووی بە پشتەستۆ/ پشتەستۆیەوە نێی، ئاور دەگرێ**

بۆ مرۆڤی تووڕەوتۆسن دەکاردەکرێ.

٧١٤(٧١٢) – **زمانت لە پشتەستۆ دەردێنم**

(هەڕەشەیە.) **«جا ئاوەدەلگیان پێیکوتە کوتی: کەس ئەو قسەت لێ‌بزانێ زمانت لە پشتەستۆی دەردێنم. بێدەنگەی لێبکە، کەس نابێ ئەو قسەت لێ‌بزانێ.»**

[حوسێن مامەڕەش: بەیتی دمدم]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧١٢)

٧١٥(٧١٢) ✖ **دەستی خاترجەمی خستنە/ هاویشتنە پشتەستۆ**

دڵنیابوون لە جێبەجێ بوونی کارێک.

٧١٦(٦٠١) ☆ **پشتبەپشت**

(٧٠٩)→: «ئانمەت خەلق دەکرد لە مەشتی ئاب و خاک(خان)/ لە کەلەکی ئادەمی حەوای لێ دەمانە دەر/ ئەویش هەر کاری ئوو بوو تا ئەوانت بینە ئەنسار/ شەیتان چوو فرووی دان لە بەهەشتێی بریندەدەرێ/ هەرکەس مەردی خودای بوو/ گڵۆی لە مەیدان بردە دەرێ/ پشتبەپشت هاتە پێشێ تا زەهوور بوو پێغەمبەر/ هەتیوی بێ دلێک و بابە نسرەتی دا شای ئەکبەر»

[حاجیسمایلی کاکەلاو: بەیتی عەبدولرەحمان]

٧١٧(٦٠١) ☆ **پشتدار**

←٧٦١و.

٧١٨(٦٠١) ☆ **پشتڕێ**

برینی پشتی یەکسم.← ٧٣١.

٧١٩(٦٠١) ☆ **پشتکوور**

پشتچەماو.

٧٢٠(٦٠١) ☆ **پشتکۆڵ**

← ١٩٨.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٢١)

٧٢١(٧٢٠) ✖ **پشتکۆڵ کردن**

←١٩٩.

٧٢٢(٦٠١) ☆ **پشتمل**

پزمل.

باوەڕ (٧٢٢)

٧٢٣(٧٢٢) ۵ پزمل/ پشتملی کچان ماچ کەی حەبابان نامێنێ.

٧٢٤(٧٢٢) ۵ پزمل/ پشتملی کوڕان ماچ کەی سەریان نەوی دەبێ.

فڕ (٧٢٢)

٧٢٥(٧٢٢) ● لە کلۆجەکەم ناوە خار و سیم

تا لە دنیای ڕوون دەژیم

دە پژملی/ پشتملی بابت ڕیم

٧٢٦(٦٠١١) ☆ **پشتملەیی**

پشتەخت: «خاترجەم بە ڵاغێکی ڕەشی بەحرویە/ بەڵەت دووڵڕانێک تووچاوانی سپییە/ دەستکورتی پاشودرێژی پشتملەییە/ کلک و باڵبەرزەنگارە و شێخەزالییە... »

[ئەنتامی‌قازی،سەعید و میرسەیفوددین: ٣٦٤]

«بە مەسەلەی پێشینیان پێی دەڵێن شێخەزالی و کولکولییە/ کەفەڵیان بۆ، کوێمەلەست بۆ، کلکبەیداغ بێ و پشتملەییە...»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی ئەحمەدی شەنگ]

٧٢٧(٦٠١١) ☆ **پشتوپەنا**

لایەنگر، پشتیوان، پارێزەر: «پشتوپەنام ئیلاهی وەبەرتووە/ بە منت ڕەوا دیوە دەست و پەنجە و قالب و پەیوە...»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستی]

«ئەو جار دلێکی وەفای لەبەر خودای دەپاڕێتەوە، دەڵێ: پەنام وەبەر تۆ ئەی خودایە/ ئەگەر داتناوە عەرز و سەمایە/ مور و مەلەخ و سەرپاک ئەو دونیایە/ ئاوریجگەر میلاجی نایە/ ئەتۆ ڕەحمێک بکەی بەر غەریبە، بەو وەفایە/ خەونم بەگجار زۆر ناخۆشە، دڵم زۆر موفتەلایە/ سیلەی ڕەحمت ببێ، دوعام لە وەفا کردووە، پەشیمانم ئەی خودایە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی مێر و وەفا]

دوعا (٧٢٧)

٧٢٨(٧٢٧) ⊟ خودا پشتوپەنات بێ

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٧٢٧)

٧٢٩(٧٢٧) ـ یا ڕەبەنا، بە تۆم هەیە پشتوپەنا.

٧٣٠(٦٠١) ☆ **پشتەپێ**

لای پاشەوەی پێ.

٧٣١(٦٠١) ☆ **پشتەپڕژە**

←٧١٨.

٧٣٢(٦٠١) ☆ **پشتەستوور**

←٧١٠ و ٧١١.

٧٣٣(٦٠١) ☆ **پشتەسەر**

بەشی پشتەوەی سەر.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٣٣)

٧٣٤(٧٣٣) ⌘ **چاو چوونە پشتەسەر/ پشتی سەری**

تەڵس و تووڕە بوونی بەهۆی تێڕمیی.

٧٣٥(٦٠١) ☆ **پشتەک**

١) تیسکە خوری نەبڕاوەی سەر پشتی بەران کە بۆ جوانی دەیهێڵنەوە.

٢) پشتیوانەی دیوار و دار.

٧٣٦(٦٠١) ☆ **پشتەکەوا**

دیوی دەرەوەی کەوای ژنان. = بەرەکەوا.

٧٣٧(٦٠١) ☆ **پشتەمازە**

تەوەری تێسکاوی لەشی بوونەوەرگەلێکی وەک: ماسی‌یەکان، باڵندەکان، بەگوانەکان و خوشمرەکان، کە لە پشتیاندا هەڵکەوتووە و لە کەرتگەلێکی تێسکی بە ناوی گرێ پێکهاتووە؛ مازەپشتە: **«جەرگ و دڵ و گون و گورچیلەی لەگەڵ بڕێک گۆشتی فیلە و مانەپشتە، پڕی جامێکی مس...»**

[ئەمیری، میرزا: ٦٥]

←٧٦٤، ٧٦٧، ٧٦٨، ٧٦٩ و ٧٧٠.

٧٣٨(٦٠١) ☆ **پشتەماسی**

١) سەربانی کۆم وەک پشتی ماسی؛ خەرپشتە.

٢) جۆرێک دروومانە، تەختەجاجم و بەرماڵی پێ لێکدەدروون.

٧٣٩(٦٠١١) ☆ **پشتەماڵ**

١) ئەوەی بە پشتی وڵاغی دادەدەن: **«وڵاغەکەیان کردە ئێشتەرمە، پشتەماڵێکیان پێدادا، پشتی و ملی و هەتا جونگەی گرت.»**

[فەتتاحی قازی، سەعید و میرسەیفەدین: ٢٤٨]

٢) فوتەی حەمام کە بە بەرەوە دەگیرێ.

٣) خاولی دەست تیشک کردنەوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٣٩)

٧٤٠(٧٣٩) ✱ **وەک پشتەماڵی حەمام هەر ڕۆژەی/ دەمەی بەدەست کەس/ یەکێکەوە بوون**

بۆ ژنی خراپە و کچی هەرزە دەکار دەکرێ.

٧٤١(٦٠١١) ☆ **پشتەمله**

بێگاری.← ٣٧١١/ ب.

٧٤٢(٦٠١١) ☆ **پشتەوپا**- ١٣٢/ ب.

٧٤٣(٦٠١١) ☆ **پشتەوشکێن**

بەلای پشتەوەدا چەماو.

٧٤٤(٦٠١١) ☆ **پشتەوە**

١) دواوە: **«ئێمام قەرمووی ئەدی ئەوە چێ لە پشتەوەڕا بۆت دێن؟! کافر دمکەڵکو ئاوەڕوی دلوە، ئێمام زەربێکی وەهای لێدا وەکوو خەیار دوولەتی کرد. جوڵندی گوتی: ئەی حەلی! ئەتۆ هەم غەزات کرد، هەم خەتات کردا ئەوەندەی کوت و زاری پێکحلفا.»**

[سەعید ئیبراهیمی: بەیتی جوڵندی]

٢) قوون.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧٤٤)

٧٤٥(٧٤٤) ≃ **وریای پشتەوت بە**

(حاڵەتی جەنگی هەیە.)‖ بۆ کەسێک دەگوترێ کە شتی قورس هەڵگرێ، تووند دەکۆخێ یا زۆر دەپشمێ.

٧٤٦(٧٤٤) ⌘ **دەستی پشتەوە نەبوون**

داخستنی دەرگا و دەست بۆ پشتەوە نەبردنەوە بۆ ئەم مەبەستە: **«ئەو کوڕەی مە زۆر سەیرە، دەستی پشتەوەی نیە قەت دەرگەی پێوەنادا.»**

٧٤٧(٧٤٤) ⌘ **دەستی کەسێک لە پشتەوەڕا بەستنەوە**

(تەنیا بە باری مەنفی و خراپدا دەگوترێ.)| لە کەسێک وەپێشکەوتن: **«خەڵکی ئەمڕۆ دەستی شەیتانیان لە پشتەوەڕا بەستۆتەوە.»**

٧٤٨(٧٤٤) ⌘ **سەگ لە پشتەوەی کەسێک نەوەڕیان**

١) با لێبوونەوە و بۆنی ناخۆش لە پشتەوە هاتن.

٢) زۆر ماندوو بوون.| هاوتای: **هارویێ/ هاروێی مەراغە پێ شل بوون. شل/ شل شل بوون.**

٧٤٩(٦٠١) ☆ **سەر/ لەسەر پشتی لانکێ**

«لێو خوا دڵت نەڕەنجێ لەرخوڵەی مامانە/ ئە بڕێ حەزینەکەی لە دنیایەم گەرێنێ ئاوش و جوانوولەشت هەر خۆش و ئازا بێ وەکوو ئەگە منداڵێکی ئە حەوت و هەشت شەوی، ئەگە ئەخوا شیری دڵیکی خۆ لەسەر پشتی ئە لانکانە»

[: بەیتی شێخفەرخ و خاتوونئەستێ]

«مەلادلووبەش کوڕ و کچێکی بوو ناوی ئەستێ بوو کوڕەکەشی ناوی خدر بوو، لەسەر پشتی لانکێ خەناڵیان لە خدری مەلادلوودی مارە کردبوو...»

[حوسێن شەشە: بەیتی شێخفەرخ و خاتوونئەستێ]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٤٩)

٧٥٠(٧٤٩) ⌘ **بەقەد منداڵی سەر پشتی لانک نەزانین**

ساویلکە بوون، زۆر بێئاقڵ بوون: **«بەقەد منداڵ/ منداڵێکی سەر پشتی لانکێ نازانێ.»**

٧٥١(٧٤٩) ⌘ **ڕوحم بە منداڵی سەر پشتی لانک(یش) نەکردن**

کوشتن و قەلاچۆ کردنی بێبەزەیی‌یانە.

٧٥٢(٦٠١) ☆ **پشتیوان**

یارمەتیدەر، یاریدەدەر: **«پشتیوان بێ پێغەمبەر، هەوەڵ ئەسحابە و پیرۆتە/ شیری سەڵکەبنووتە/ هەرچی لێیدا دەسووتا»**

[مەروزیلرمامەند: بەیتی محەممەدحەنیفە]

.٧٧٣←

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٥٢)

٧٥٣(٧٥٢) ⌘ **پشتیوان بوون**

لاگر و باریدەر بوون.

دوعا (٧٥٢)

٧٥٤(٧٥٢) ⊠ **خودا پشتیوانت بێ**

«ڕەئیسی تەختی سوڵتانە/ ئاتەش و لەشکر بەوانە/ وەخۆکەون کارگرانە/ خولاو بین پشتیوانە»

[ئەحمەدی کوتقی: بەیتی دمدم]

لێکدراوەکانی تر (٧٥٢)

٧٥٥(٧٥٢) ☆ **بێپشتیوانیی**

«هەر بە تۆ دەڵێن مەحمەڵ مەردی دە مەیدانە، شێری دە لە لانێ، هەی بەگی دە دیوانێ/ ئەوە مەحمەڵیش وەکوو برایمی بەتاڵیتەنێ هەر لەبۆ لەشکری دەچێوە مەیدانێ/ ئەمما بێپشتیوانی هیچ نێ، لەبۆ حەیوانە/ هەر بێپشتیوانی چاکە لەبۆ خودای، ئەویش خەلیل و ڕەحمانە/ حەیف و سێسەت موفالەتی دە دنیایێ/ لەبۆ مەرێکی وەکوو مەحمەڵ و برایمی دە دەشتیانە بێپشتیوانە»

[؟: بەیتی برایم و مەحمەڵی دەشتیان]

٧٥٦(٩٠١) ☆ **تانی پشت**

تەختایی پشت.← ٧٧٢.

a٧٥٦(٤٢١) ☆ **تەختی پشت**

«کاکەمەم جلی خۆی داکەندبوو، ئاگای لە هیچ نەبوو، خەوی لێکەوتبوو لەسەر تەختی پشتێ. بابەزین گوتی: خولاپە! ئەوە ئەبلەیە یا شێتە، لەت پیاو وا دێتە ژوانێ؟»

[مان، ئۆحمەدی موزەففەرییە]

«هەموو جار کەوشی بێ چەرخم ساز کرد و چوومە مەیدانی سەعۆڵ، تەختی پشتم هەرزی ماچ کرد و درینگە لە سەرمەوە هات.»

[هەوار، چێشتی مجێور: ٣٩٩]

← ٧٦٥.

مەتەڵ (٧٥٦)

b٧٥٦(a٧٥٦) § **چوار لاقی لە دەشتێ**

دوو لاقی لە تەنیشتێ

قوونی لە تەختی پشتێ

– سوار

c٧٥٦ (٦٠١) ☆ **حەوت پشت**

حەوت تۆرەمەی ڕابردوو یا داهاتوو: **«بڕۆن بچنەوە سەر وڵاتی کوردستانێ، هیچکەس نەناسن لەدنیایە/ هەتتا حەوت پشتیان دەبڕێ هیچکەسیان نەیەتەوە خاری بەغدایە»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ناسر و مالماڵ]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٥۶)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

e بۆ حەوت پشت ناڵی کردن- ٦٣٢/ ت

*****

٧٥٧(٧٥٦) ⌘ **بۆ حەوت پشت بەس بوون(ی شتێک)**

١) برتی‌یە لە تاڵ و ناخۆش بوونی ئەزموونی بەرباس و تۆبە لێ‌کردنی: **«ئەمڕۆ تازە منداڵبوونی چی؟ ئەو دەنکەم بۆ حەوت پشتی بەسە.»**

«... جارێک یەکێک چاوترسێن بکە، ئیدی کارت پێی نەبێ هەر ئەوە بۆ حەوت پشتی بەسە..»

[کەماڵ، ئینجەمەمەد: ب٢ ١٤١]

٢) ماڵ و سامانی زۆر: **«... ئەوەی لە چکووڵا کێشاومە بۆ حەوت پشتم بەسە... ئێستا خەریکم دەچمەوە ماڵێ.»**

[هەمان، ب١ ١٦٢]

a٧٥٧(٦٠١) ☆ **دم لەسەرپشت**

وەدوا کەوتن یا لەژێر چاودێری‌دا بوونی کەسێک بە مەودایەکی زۆر لێک نیزیک: **«لەننەدار هەڵدێ، قوڵە، دم لەسەرپشت، دەکەوێتە سەری، هەی لەوێ هەی لەوێ، داوێکی دادێنێتێ. لەننەدار خۆی دەبەر زگی وڵاغی داوێ.»**

[حەوڵا سەرخوراو: بەیتی ئارەحمان پاشا]

«سەلیمبەگ هەڵدێ و ... شای دەکەوێتە سەری، دم لەسەرپشت.»

[پێشوو]

٧٥٨(٦٠١) ☆ **دووپشتەکی**

بەشێوەیەک کە دوو کەس سواری یەکسم، چەرخ و شتی لەم چەشنە بووبن: **«ئەمای ئەسمەریش فلان ولاغی زین کردووە و دووپشتەکی سوار بوون و کابرا بەدووبە کەس نازانێ خەڵکی ع ڕەلاتێکە...»**

[وەستا برایمی گۆنەخانی: بەیتی برایم و مەحمەلی دەشتیان]

«کوتی: ماڵی میرزارابخانی وێران نەبێ، ولاغێکی هەیە ئەمن و تۆ بە دووپشتەکی سوار بین و لە وڵاتی لێبچینە دەر»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گوڵزەل]

٧٥٩(٦٠١) ☆ **دەوران‌پشت**

دەوروبەر؛ دۆزمادار: **«ئەمان ئەوە دەوران‌پشتی دە نەوێنێ ئەوان گولان دەبوێژنەوە، ئای دە بلا بچنەوە کن باری دە کۆشکەڵێ»**

[دەروێش رەحمانی خورخورە: هەوران]

٧٦٠(٦٠١) ☆ **دەورووپشت**

↑: **«لەو دەوروبەرپشتەی خێوەتیان هەڵدابوو.»**

[حاجی ساڵە تەورە: کانەبی و خولازێ]

٧٦١(٧٦٠) ⌘ **بە دەورووپشتی کەسێکدا هاتن**

بەردەوام هاتوچۆ کردنی تەو بەمەبەستێکی تایبەت: **«مێر کوتی: چی چی؟ پێی‌گوت، بە دەورووپشتی‌دا هات، دەی دەی دەی؛ ئاخر دڵ گۆشتە، ئەوە وردەوردە مێر نەرم دەبێ.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گوڵزەل]

---

a٧٦١(٦٠١) ☆ **ساحەب/ سێحەب‌پشت**

١) پشتیوان هەبوون؛ خاوەنی لایەنگر و داژدار.

٢)(٦)٦٠١ → و ← ٧١٧.

٧٦٢(٦٠١) ☆ **سێ‌بەندەی‌پشت**

نێوان جوچکەی سمت و نێوقەد.

جنێو (٧٢۶)

٧٦٣(٧٢٦) ø **یاخودا/ حەک سێ‌بەندەی پشتێت/ پشتت شکێ**

٧٦٤(٦٠١١) ☆ **کارێتەی پشت**

←٧٣٧.

٧٦٥(٦٠١١) ☆ **گازەرای پشت**

↑: «بەردی هەڵگرت و لێی چوو پێشی، ئەگە لێی سیلەوچاو بوو! ئەگە بەرێکی لەو گازەرای پشتی دا...»

[رەسووی نادری: نەقڵ]

٧٦٥a(٦٠١١) ☆ **گازی پشت**

ناوەراستی پشت؛ تەختی پشت: «حەمەد ماندوو بوو. چوو لەبەر هەتاو لەسەر گازی پشتی راکشا.»

[کەمال، ئینجەممەد: ب١ ٥٤]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٦٥)

٧٦٦(٧٦٥) ✖ **لە سەر گاز/ گازەرای پشت کەوتن**

«لە نەکاو زریکەیەک لە رانم هەستا! ئەوەندەی بڵێی یەکەوە؛ دنیام لەبەرچاوی سوورپا، کەوتمە سەرگازەرای پشتی...»

[قەسیری، هاوارمەبەرە: ١٢٩]

← ١٧٩٨/ ب.

٧٦٧(٦٠١١) ☆ **گرێی پشت**

→٧٣٧: «قەرەبینایەکی لە گرێی پشتی ئەحمەدی شەنگ دەداوە، ئاوری لە جەرگ و بەدەنی بەردەدا.»

[فەتتاحی قازی، ئەحمەدی شەنگ: ١١٩]

«سیحەبێنکی باڵم کەوتە سەر ئەختەرخا. یەک تیری لە گرێی پشتی دا، قڵاچی کردەوە.»

[فەتتاحی قازی، ئەحمەدی شەنگ: ١١٩]

٧٦٨(٦٠١١) ☆ **ماری پشت**

←٧٣٧.

٧٦٩(٦٠١١) ☆ **مۆرەی پشت**

→٧٣٧: «لاس لە دەروانەی چلپلەی مانی دابەزی لە ولاغێکە رەشکراوی شێخەزاڵییە/ پەنجەی راستەی دەماوێشت بۆ مۆرەی پشتییە.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٧٧٠(٦٠١١) ☆ **مۆطەری پشت**

→٧٣٧: **«ئەگە بەریێکی لەو مۆطەرەی پشتی دا...»**

[رەسووی نادری: نەقل]

٧٧١(٦٠١١) ☆ **مەلەپشتە**

مەلەی لەسەر پشت.

٧٧٢(٦٠١١) ☆ **نەرمی پشت**

←٧٦٥ و ٦٨٣.

٧٧٣(٦٠١١) ☆ **هاوپشت**

←٧٥٢.

پشتێند

١) پارچە و قوماشێکی هێندێک پان کە درێژایی‌یەکەی بەپێی ئەستوورایی نێوقەد و بەپێی سەلیقەی خاوەنەکەی دیاری دەکرێ و لەسەر جلوبەرگی کوردی لەنێوقەد دەهاڵێندرێ؛ پشتێن، پشترێن: **«هەوریێکی هێنا لەمن... تەر ئەکا مەغلەت و مەغلەتان... ئەریەند و ئەریەندان، شار و دووکانی لەلاندێ، چاروکەسپی مەرگێ، کڵهچکەبەسەری پژەریان، پشتێندخڵوملی ئالانی...»**

[حەمەکوردی بڵاوێ: حەیران]

«کەواوپاتۆڵ ئەطلەسەری/ پشتێن چیتی کوردەری/ بەلوریانت بەم "قەوانە" میرزاکەی سەرەدەفتەری»

[پاپانیهانی، کانی‌مراندن: ٣١]

«زانکۆچۆلەی سپی پشتێن پەڕشمینە/ هیچکوێت جوان نیە خۆزێنت شیرینە»

[پێشوو، ٦٠]

«پشتێنی پشتی تۆ کەز و نیوە/ خەڵک پێیەدڵێن دۆستت هەتیوە»

[پێشوو، ٥٧]

«کەواوپاتۆڵ رەش پشتێندینەوەیە/ ماتوچۆل بەسە لە ئەرکی حەوشە»

[پێشوو، ٦٢]

«پشتێندگوڵگوڵی خۆت و ئیمانت/ ئەو کلۆوە دەبرم دەبمە میوانت/ ئەبمە میوانت دەبمە جیرانت/ دەبم بە بڵوێژ بۆ کەوڵەکانت»

[پێشوو، ٧٨]

«... نە پشتێنی پەشمینەی کەسکم لە پشتدابا...»

[هێمن، بارگەی‌یاران: ١٤]

«له پشتێندا پشتێندێکی شاڵی تورمەی لەوی عەسڵەئەستەنبوولییە/ لە بەر پشتێندێ چەقانێ خەنجەرێکی قەرەخۆراسانی لەوێ دەسک نێراییە»

[حوسێن شەمە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

۲) یەکەی پێوانی قوڕلێی و بلێندی: **«جا قولیجەنگی ئەگە دارێکی دەئێنایەوە ماڵماڵی/ ... ئەلهوونی زینی دەبرە و بەسەر گوێی دە مایینی شێخەزاڵدا دەپڕاییە/ لە پێڵێ مایینی لە عەردی دەدا/ یەک پشتێنەی عەرز دەدرێ دارێ قولیجەنگییە»**

[مەحموود گەناوی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

«... دەڵێ عەرز گرتی، هەتا پشتێندێ ڕۆیەخوارێ، گوتی: ئەی عەرزا بەرمەدە ئەرت بێ خۆیان تێناگەیەنم، دەڵێ عەرز بەرێدا.»

[؟: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

.۷۷۷ ←

۳) لێچکە یا پەڕۆیەکی باریک کە بەر لە بردنی بووک لە لایان برازاواوە لە قەدی بووک دەبەستری.

پشتێندی بووک

کایە (۷۷۴)

۷۷۵(۷۷٤) ☞ **پشتێندە**

جۆرێک زۆرەوانی: **«تلیەوانی و مەچەکەی دەزانی، پشتێندەی دەزانی، لەپۆدانەی دەکرد.»**
[ئەمیری، هاوارمەهرە: ۹۳]

دووکەس ڕووبەڕووی یەک ڕادەوەستن. شانەرشان دەبن(شانی ڕاستەی یەکیان بە شانی چەپی ئەوی‌دیکەوە دەنووسێ) و هەردوودەستیان لە پزوو یا پشتێندی پاتۆڵی یەکتر قایە دەکەن و لەیەک کاتدا یەکتر هەڵدەسووڕێنن. هەرکێهەیان بەقەوەتتر و لێ‌زانتر بێ ئەوی‌دیکە لە عەرزی دەدا. لەم زۆرەوانی‌یەشدا، هەروەک مەچەکە، هەرجی‌یەک وەعەرزکەوێ قبوڵە.

[مەحموود شکاکستزاد]

مەسەل (٧٧٤)

٧٧٦(٧٧٤) ✻ دۆستی‌خراپ پشتێندی پنگی، دەسڕیەجێ دەپسێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٧٧٤)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ⓒ سەرتان نەیئێشم/ نەهێشێنم، سەرهێشان بۆ تێوە/ بۆنگو باش نیە، بۆ پیرێژیکی شلەی قولەی کارنەکەری بارنەبەری پشتێند لەحەوتجێ هەڵپچراو باشە- ٦١٤/ ب.

ⓒ بەفر لە پشتێندێیە/ پشتێنێیە- ٣٢٢٠/ ب.

*****

٧٧٧(٧٧٤) ← لە پشتێندی پیاوی

بۆ نیشان دانی ئاستی بلندیی دەکار دەکرێ: «بەفر لە پشتێندی پیاوی بوو.○ گەنم/ گەرجەک/ گیا و ... لە پشتێندی پیاوی بوو.»

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٧٤)

٧٧٨(٧٧٤) ✻ پشتێند بەستن

١) لەتەد هالاندنی پشتێند: «خۆ بەخولای یار و پارکۆڵەی دە وان کوپەلاوان لەخۆ حەرام دەکەن زولفی دە بەخەنە؛ دەگەڵ چاوپشتنی دە سبحەینان و پشتێن بەستنی ئۆلوران»
[باباتباتی، کانی‌مرادان: ١٩٤]

٢) (٣)٧٧٤→ و ←٧٨٠ و ٧٨١.

لێکدانەوەی خەون (٧٧٨)

٧٧٩(٧٧٨) ؟ پشتێندبەستن کوڕبوونە.

داب (٧٧٨)

٧٨٠(٧٧٨) ۩ بەر لە ڕۆیشتنی بووک، برازاوا دووجاران پشتێندەکەی بە دەوری قەدی‌دا دێنێ و سێهەم‌جار لێی‌گرێ‌دەدا.

٧٨١(٧٧٨) ۩ دوای بەستنی پشتێند، برازاوا پووڵ دەبەر پشتێندی بووک دەنێ و ماڵە بووکیش پارچە یا کراس یا شتێکی لەم بابەتە دەدەن بە برازاوا.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧٧٤)

٧٨٢(٧٧٤) ← **پشتێنلبەستە، لە غەم ڕستە**

↓

باوەڕ (٧٨٢)

٧٨٣(٧٨٢) ٥ ئەگەر منداڵی حەوت ساڵە پشتێنی ببەستێ مەلایکەتی لەسەر شانی وەلادەچن، چونکە دەڵێن: پشتێنبەستە، لە غەم ڕستە.

لێکدراوەکان (٧٧٤)

٧٨٤(٧٧٤) ☆ **بەر پشتێند**

جێگایەکە لە جلوبەرگی کوردی‌دا، دەکەوێتە نێوان قەدەکانی پشتێندی کوردی و ئەو شوێنەی لەشی ئینسان کە پشتێندی لەسەر دەبەسترێ.

[قامووسی زمانی کوردی، لەژێر نووسکی بەرپشتێند]

٧٨٥(٧٨٤) ✖ **دە بەر پشتێند چەقاندن**

دە بەر پشتێند نانی شتگەلێکی وەک: چەقۆ، خەنجەر، دارسەبیلە و...: **«ئەوە دە بەر پشتێنی دەچەقاند خەنجەرێکی دەسکئێرانی لەوێ دە پێوەدەبانە»**

[٩: بەیتی خەج و سیامەند]

باوەڕ (٧٨٥)

٧٨٦(٧٨٥) ٥ تەشی‌ڕێس ئەگەر تەمای دەستبەتاڵ کردنی بوو دەبێ دە بەر پشتێندی چەقێنێ دەنا بێتوو لەسەر عەرزی دانێ شەیتان تێی‌دەمیزێ.

٧٨٧(٧٨٤) ✖ **دە بەر پشتێندا بوون**

«ئێوارەیەکی درەنگ، حەجەمێک پەیدا بوو، شەپکێکی لەسەر بوو، زوڕنایەکی دە بەر پشتێندی‌دا بوو.»

[ڕەسووڵی نادری، ئەقڵ]

«ڕەمبێکی مەزەلەقی بە شانی‌دا هاتۆتە خوارێ، شەپەکرێو ڕاپەدەگرێ و ملۆپەملۆپە خوێنی لێدەتکێ. پاڵە بەوەش ئەوناسی، خەنجەرێکی لەوێ دەسکئێرانی دەبەر پشتێندایە»

٧٨٨(٧٨٤) ⌘ **ده بەر/ له بەر پشتێند نان**

«سەری لەت کرد و مێشکی سەری دەرهێنا، ئیشکی کردەوە و دە قامیشی کرد و دە بەر پشتێندلی نا.»

[خەمی نان‌نەخۆر: هەڵاڵەتی براڕاسته و براخوارە]

«ئێستاش سەرو دەمانچەی دە بەر پشتێندلێ دەنێین و ئەگە هات و تەمەرووی کرد بۆ کوشتنی مە، وەرپەدەگەڕێینێ بە دەمانچان.»

[حاجی ساڵە تەورە: بەیتی لەشکری]

«چوو له تەنیشت داوەتێ دەستی دە بەر پشتێندێ نا.»

[پاپانیانی، ئەدەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ١٦٧]

٧٨٩(٧٧٤) ☆ **پشتێندی بەگرێ**

جۆرێک بەستنی پشتێند که، بەپێچەوانەی شێوە ساکارەکەی، بەگرێ ایەک گرێ یا سێ گرێ) دەبەستری: **«رانکوچۆغە سپی پشتێن بەگرێ/ سەبەبکاری مە خودایبگرێ»**

[پاپانیانی، کانی‌مرادان: ١٦]

٧٩٠(٧٧٤) ☆ **پشتێندی گرەچن/گرێ‌چن**

«نە سەلام و نە کەلام، هەر لەرێوە پێی‌گوتم: ئایەنای لەو پشتێندەگرەچنە، مەلا دەڵێن: هەر گرێیەی شەیتانێکی تێدایە.»

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٩٦]

↑

٥٧٩٠(٧٧٤) ☆ **سەرپشتێند**

جۆرێک زنجیری پێک‌هاتوو له کۆمەڵە قرپەیەک که هەر قوپەی سکەیەکی تیرپەهلەوی یا روبعی ئێ هەڵداوەسری، عەیاری قوپەکان هەژدە و ئێ سکەکان بیستودوویە، ژنان له رێورەسمی شادی و خۆشی‌دا له پێشەوەی پشتێند قایمی دەکەن.

٧٩١(٧٧٤) ☆ **لە پشتێند بەرەوژێر/ بەرەوژێر**

لە نێوقەد بەرەوخوار: «هێنـای لەشـكری لـە بـەر دەركـی پـەنا مـاڵی، لـە وەتـاغی خانمولەیمانخانی، لەوێ كابرایەک لووەكاری دەكرد هێنای لە پشتێن بەرەژێری دە قوڕلی گرت.»

[حاجی ساڵە تەورە: بەیتی لەشكری]

«تیرەكەیان لە بەدەنێ هێنا دەرێ. جێی ئەو تیرە بوو كردێ تیراوێ، بەدەنی داگرت؛ لە پشتێند بەرەژێری.»

[حوسێن شەملە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«هەر بە زەمانێكی ئەمن ئەگەر سوار دەبووم/ لەشكرم بەدوودا دەهات هەر وەكوو كرێوە/ ئێستاكانەش بە پەناباتێكی لەبۆ شەمموونی جوولەكان/ هەتا ئێوارێ لە پشتێندێ بەرەوژێر دەچم دەقووڕێوە»

[خلە دەرزی: بەیتی مێر و وەفا]

← ٧٩٣.

پێكهاتەكانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٩١)

٧٩٢(٧٩١) ⌘ **لە پشتێند بەرەوژێر/ بەرەوژێر مردن**

«جا كە دێتە مەیدانێ و چاوی بەچاویان دەكەوێ لە پشتێند بەرەژێری دەمرێ.»

[حوسێن شەملە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«كە هاتمەوە دەفتەرەسوور دیار نەبوو، پرسیارم كرد، كوتیان: بابت دەستی‌دایە و بردی، لەپشتێن بەرەژێرم مرد.»

[هێمن، تاریک و ڕوون: ٥]

← ٢٥٨٦ و ٣٣٧٨.

٧٩٣(٧٧٤) ☆ **لە پشتێند بەرەوژوور**

«خانمێ لە قادرمەی لە پەنجەرەی، لە پشتێنی بەرەوژوور خۆی هاوێشتبۆ سەر پەنجەرەی بەسەر تەواوی بازاڕێدا دەڕوانی، چاک و خراپی دەدی.»

[ئەحمەد كلەموری: بەیتی زەمبیلفرۆش]

← ٧٩١.

٧٩٤ پشک

ژمارە، نیو، یان نیشانەیەک کە بە هەڵبژاردنی بەهەڵکەوتی ئەو، بەش یا کارێک بۆ یەک یا چەند کەس دیاری دەکری، **قورعە.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٩٤)

٧٩٥(٧٩٤) ⌘ **پشک خستن**

دابەش کردن بە پشک.

٧٩٦(٧٩٤) ⌘ **پشک هاویشتن**

↑

٧٩٧(٧٩٤) ⌘ **پشک لێ‌هاویشتن**

دابەش کردنی ئەو بە پشک.

لێکدراوەکان (٧٩٤)

٧٩٨(٧٩٤) ☆ **سەرپشک**

سەربەش.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٩٨)

٧٩٩(٧٩٨) ⌘ **سەرپشک بوون**

هەڵگرتنی شتی باش لە بەشکردندا: **«دیارە کاکم سەرپشک بوو، ئەسپی باشتری بۆخۆی هەڵدەبژارد، بەڵام لە دوایی‌دا هەمیشە ئەسپی من باشتر دەردەچوون.»**

[هێمن، تاریک و روون: ١٦]

«دوڕ و یاقوت و مەرجان/ سەرنەفراز هەتا شاشان/ یانی زنجیرەی زوڵفان/ لەگەڵ شەمامەی مەمکان/ پاکی لەبەردەستی دڵ/ هەرموو سەرپشک بە میوان!/ زنجیرە و تۆق لەگەڵ گۆ/ نارنج و سێو و لیمۆ /تیرنەندازی چاو و برۆ/ دەرونم پڕ لە بۆسۆ/ لێیان سەرپشک بە میوان تۆ!»

[خالەسوور: بەیتی محەممەدحەنیفە]

٨٠٠(٧٩٨) ⌘ **لە کیر و گون سەرپشک بوون**

لە ئارادا نەبوونی شتێک بۆ بەش هەڵگرتن: **«جا گوتم مزگێنی چت دەمێ خۆ لەو دەرپێیەی و لەو کەراسەی بەدەر هیچم نیە! شتێکی چاکم هەیە سەرکار: لە کیرم و لە گونم سەرپشک بە!»**

[رەسووڵ نادری: نەقڵ]

٨٠١(٧٩٨) ✖ دڵی خۆ کردنە سەرپشک

ئازاد و موختار لە هەڵگرتنی بەش: **«..پێی‌دەڵێ: خانم ئەوجار نۆرەی خۆتە! جا دڵی خۆت بکە سەرپشک... »**

[فتوحی و وەهبی، ١٣٧٩: ٢٩]

«...دڵی خۆی بکاتە سەرپشک، یان ببێتە گەورەی حەوسەت سوارە/ یان لە مەجلیسی‌دا ببێتەوە بە لەنتەدلو... »

[فەتتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیفوددین: ١٠١]

٨٠٢(٧٩٨) ✖ کەسێک کردنە سەرپشک

ئیختیاری هەڵگرتنی بەش بە ئەو دان: **«وای دەفەرموو حەزرەتی نەبییە:/ ئەی دایەپیرەی سەرسپییە!/ خودا و پێغەمبەرت لێ بین ڕازییە/ ئەمن دەبم بە برا و ئەتۆ دەکەم بەخوشکە/ لە بەهەشتێ بالی ئەتۆ دەکەم بە سەرپشکە»**

[سەعید ئیبراهیمی: بەیتی جولندی]

مەسەل(٧٩٨)

٨٠٣(٧٩٨) * نێرەکەریان کردە سەرپشک، کێری گەورەی بۆخۆی هەڵگرت

هەڵگرتنی شتی خراپ و بێ‌کەڵک لە بەش کردندا.

پشکووتن

١) لێکبوونەوەی لێکتری گەڵاکانی گوڵ: **«گوڵ دەپشکووێتن لە ئاستەڕێ/ سینگ وەکوو بەرەی مەڕێ/ با بووک بێ کەڕێک هەڵبەڕێ»**

[فەتتاحی‌قازی، سەعیدومیرسەیفوددین: ٢٧٤]

«پشکووتووە گوڵ و نیمەنی خەنگی هەیە/ مەیگێڕ وەرە بۆم تێکە دڵم ژەنگی هەیە/ بەس بۆم بڵێ چیرۆکی بەهەشت و حۆری/ خێوە و جنە ڕەنگی نیە هەر دەنگی هەیە»

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

٢) هەڵتۆقینی گەنمەشامی لەسەر ئاگر.

٣) لێکبڵاوبوونی قسڵ دوای ئاو پێ‌داکران.

٤) کرانەوەی چاوی منداڵ یا بێچووی تازە لەدایکبوو: **«تووتکەتازی لەپێشدا چاوی نووساوە و نابینێ، پاش چەند ڕۆژ چاوی دەپشکوێ.»**

[هێمن، هەواری خاڵی: ١٣١]

٥) پێکەنینی یار و گراوی.

٦) دەرکەوتن و بووژانەوە: **«قەڵوەطی نەڕەوتۆ/ خوێنخۆری بازنەلەقۆڵ/ لەسایەی جوانی تۆوە/ پشکووت چیا و خڕ و دۆڵ»**

[پاپانیانی، کانی‌مرادان: ١٤٧]

مەسەل(٨٠٤)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع خزمی ژنی لاولاوییە، لە بەیانیان دەپشکوێ و ئێواران خڕدەبێتەوە- ٢٦٢٣/ د.

****

پێکھاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٠٤)

٨٠٥(٨٠٤) ⌘ **چاو پشکووتن**

چاو هەڵێنان و دەست بە دیتن کردنی بێچووی گیانلەبەران و منداڵ دوای لەدایک بوون:

«منداڵەکانی لەکاتی خۆشی و ئێوەرۆتەسەلیدا چاویان پشکووتبوو، خۆشخۆر و خۆشدەر و نازپەروەردە بوون.»

[قزلجی، پێکەنینی گەدا: ١٠٤]

«بەخوای رۆڵە گیان خەجەچلێس بە نانی بابی من چاوی پشکووتووە.»

[ئەمیری، میرزا: ١٣٩]

٨٠٦(٨٠٤) ⌘ **دم پشکووتن**

بریتی‌یە لە بزە هاتنە سەرلێو: **«لێوانی هەرێک مەمکت کرمە قۆناغ و منزڵ/ هەرکەس ئەو ژنە دۆستی بێ/ مەقسوودی دەبێ حاسڵ/ وردەخەنەیکی هاتێ/ دمی پشکووتن وەک گوڵ»**

[بابانیهانی، کانی‌مرادان: ١٤٥]

«ماڵی بابم سووروەگوڵ/ توخوا دڵ مەدە بە دڵ/ بەژنت ریحانەی شەتڵ/ بلنت وەکوو لەنەفل/ یار دەڵێ سەبەدەفی‌حەسل/ مەمکت وەک شەمامەی بل/ زارت پشکووت وەکوو گوڵ/ ساڵێ جارێک بتبینم/ مەقسوودم دەبێ حاسڵ»

[پێشوو، ١٠٤]

٨٠٧(٨٠٤) ⌘ **زمان پشکووتن**

دەست بەقسەکردن: **«منیش وەک هەمو منداڵە کوردێک هەر زمانم پشکوتوە و هاتومە ریزی منداڵان بومە...»**

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٥٢]

ا زمان گرتن.

پێکھاتەکانی تر (٨٠٧)

٨٠٨(٨٠٧) ⌘ **زمان بە گوڕ پشکووتن**

← ١٥٦٤.

۸۰۹(۸۰٤) ✖ **هەڵپشکووتن**

۱) لمنەکار پەیدا بوون.

۲) گر بەرز بوونی ئاگر.

۳) پەیدا بوونی زیبکەی زۆر لە پێست، **هەڵتزران.**

۸۱۰ پشکیل

گۆرەوی تۆپەڵەکراو. ئەنگوستیلەیەکی بێنەقیم یا هەر شتێکی دیکە کە لە باری کاڵەمستێندا دەکاری دەکەن.

کایە (۸۱۰)

۸۱۱(۸۱۰) ☏ **پشکیلان**

دوودەستە بەرامبەر بە یەک دادەنیشن. دوای ئەوەیکە دیاری کرا کێ کایەکە دەست پێبکا(لە ڕێگای شێروخەت یا تەڕەوتیشکە و ...) ئەو دەستەیەی کە دەبێ کایە بکا پارچەیەک بەسەرخۆیاندادەدەن. پشکیل یا شتێکی وەک مازوو؛ مەڕمەڕ یا کڵۆتەندێک دەدەنە دەست یەکێک لە ئەندامانی دەستە(ئەو کارە لە ژێر پارچەکەدا دەکرێ هەتا دەستەی دیکە نەزانن دراوە بە کێ) دوایە پارچەکە لەسەرخۆیان هەڵدەگرن و تێکڕا دەستیان ڕادەدێرنە پێشەوە. دەستەی دووهەم دەبێ بە شک دیاری بکا کە پشکیل دە دەست کامیاندایە. هەرکەسەی شکی خۆی بە سەردەستەکە دەڵێ و سەردەستە بەسەرنجدان بە شکی خۆی و هاواڵەکانی گرێک لێ‌دەدا. ئەگە هەڵێدا ئەوجار دەستەی دووهەم پشکیلەکە دەشارنەوە. ئەگینا هەر دەستەی یەکەم ئەو کارە درێژە پێ‌دەدا.

۸۱۲ پشمین

حاڵەتێک کە لەسۆنگەی ئەوەوە هەوای ناو سی‌یەکان بەتوندی و لمنەکار لە کەپۆ و زار دێتە دەر: **«قامیشی لەپەنا کونەتلیکی ڕاگرت فووی لێکرد، کچە پشمی، هەر کونەتلینکەی کرمێکی لێهاتەدەرێ.»**

[خەمی نان‌نەخۆر: مەقامەی برایسنە و براخوارە]

باوەڕ (٨١٢)

٨١٣(٨١٢) ۞ بە جارێک پشمین دەڵێن سەبر هاتن/ سەبر هێنان. جا ئەگەر ئەو سەبر هاتنە لەکاتی قسە کردن و تەگبیر و بیروڕادا بێ. بە واتای سەرنەگرتنی کارەکەیە و ئەگەریش لەکاتی چوونە سەفەر و لە ماڵ وەدەرکەوتندا بێ. هێندێک ڕادەوەستن و پاشان وەڕێ دەکەون. لە هەر حاڵەتیشدا ڕستەی: چاک دەبێ ئینشەڵڵای بە دوادا دەگوترێ: **«هەتا سەبر بوو، ڕووسەکانی ڕاگەنیو و تکا خوێندەوارێش لە سەبر هاتن – پشمین – دەترسان.»**
[هەژار، چێشتی مجێور: ٣٠٨]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٨١٢)

٨١٤(٨١٢) – **پشیلە پشمی، ساڵی خۆش دەبێ**
←٨٣٨.

---

٨١٥ پشوو

١) هەوایەک کە لە ڕەوتی پشوو هەڵکێشاندا دەچێتە ناو سییەکان و لێیان دێتەوەدەر؛ **پشوێ: «هێستری لە تەویلەی مەدا لەوێ ئێستری دە بێنە/ پەیبی بەرگەو لێبەن و بەخوا پشوێ ڕەم گەلێ لە قالبی پەیلێنە»**
[: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

٢) ڕەوتی پشوو هەڵکێشان: **«...هەستەهەستە، کەماڵ زەحمەتە بێ، بەحاڵ پشووی دێ.»**
[ئەمیری، میرزا: ١٤]

٣) ساتێک: **«ئەو سوارە ئیختێکی پڕ بوحمی وای لەسەرچەرگی من دلوە/ ئەمن بۆ پشووێکیش لە دڵم دەرناچێ دڵم لە هێش و ژانە»**
[لەحمەدی لوتفی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

باوەڕ (٨١٥)

٨١٦(٨١٥) ۞ لە کاتی ماندوویەتیدا، ئاو دەبێ بە سێ پشووان بخورێتەوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨١٥)

٨١٧(٨١٥) ✱ **پشوو پێهەڵچنین**

زەحمەت وگوشار بۆ هێنان.‖ هاوتای: **تەنگ پێهەڵچنین. کونلەجەرگ (کون دە جەرگ) کردن. هەراسان کردن. هەراس بە ڕووح هەڵگرتن.**

٨١٨(٨١٥) ⌘ **پشوو خواردنەوە**

خواردنەوەی پشوو و مشەمش کردن لە ڕق و داخی شت یا کەسێک؛ پیش خواردنەوە: **«گوتی هەستا وەدەرکەوت، ئەگە چوو تەماشای کرد پشووی دەخواردەوە، سەری دەبەرەخۆی نابوو. ئەگە سەلامی لێکرد جوابی سەلامەکە لە بەدەنی ئیزمار نەبوو. گوتی: ئەی خودا ئەت بووە غەدری وا؟ دەبێ ئەوە چی لێقەومابێ؟»**

[وەستا برایمی گۆنەخانی: بەیتی برایم و مەحمەلی مشتیان]

←٨٢٢.

٨١٩(٨١٥) ⌘ **پشوودرێژ بوون**

١) لەسەرەخۆ بوون و دەرهەڵنەبوون: **«پیاوێکی زۆر لەڵەوی زگزل، ووچسوک، قسەخۆش، زۆر لەسەرەخۆ و پشوودرێژ، قەت توڕە نەدەبوو.»**

[هەژار، چێشتی مجێور: ٢٤٩]

٢) خۆڕاگر و بەتاقەت بوون: **«سەلاح زۆر پشوودرێژ بووە کە توانیویەتی دەگژ ئەو کارە چەتوونە ڕابێ.»**

لێکدراوەکانی تر (٨١٩)

٨٢٠(٨١٩) ☆ **پشوودرێژیی**

١) لەسەرەخۆیی.

٢) خۆڕاگری و بەتاقەتی.

٨٢١(٨١٥) ⌘ **پشوو دان**

حەسانەوە، وچان دان: **«خەڵکی کرێکاری دەویست کە هەر لە بەیانییەوە تا ڕۆژئاوا پشوو نەدا و وەکوو خولخولە هەڵخولێ.»**

[الزلمی، پێکەنینی گەدا: ١٩]

٨٢٢(٨١٥) ⌘ **پشوو سوار بوون**

حاڵی کەسێک کە بە هەمر هۆیەک – نەخۆشی، ماندوویی یان تووڕەیی– خراپ پشوو بدا: **«حیزب قەراری دابوو بە هیچ جۆرێک دەگەڵ دەوڵەتی تێکنەدا و تا زۆر تەیار و ساز و ئامادەی کار نەبێ، پشووی سوار نەبێ.»**

[هەژار، چێشتی مجێور: ٣٥٤]

٨٢٣(٨١٥) ⌘ **پشوو لەسەرخۆ بوون**

هێدی و لەسەرەخۆ بوون: **«من لاموایە لەسەرەخۆیی و کەم تووڕە بوون و لە پێشدا نەڕەچوون و پەلە نەکردن نیوەی ژیانی خۆشە و بگرە ژیانیشە...»**

[هەژار، چێشتی مجێور: ٩]

٨٢٤(٨١٥) ⌘ **پشوو لێبڕان**

بڕی پشوو دان گیران بە هەر هۆیەک: **«هەتا پاڵێکی لەسەر جلانەی، بە خەنجەران لەتبەلەتیان کرد و پشوویان لێبڕی.»**

[پێشوو]

٨٢٥(٨١٥) ⌘ **پشوو هاتن**

١) = ٨٢١.

٢) «ئەگە میروای گرگاڵی بوو؛ لە هۆشی ئاوەی ما نە لەلیان. سەری دەبەرەخۆی نا، پشووی نەدەمات لە حەیفان.»

[وەستا براهیمی کۆنەخانی: بەیتی براییم و مەحمەلی سلطیان]

= ٨١٨.

٨٢٦(٨١٥) ⌘ **پشوو هاتنەوەبەر**

حەسانەوە، ئاسوودە بوون: **«دایکەکەی زانی ئەوەندەی مەحتەل بوو، دەگەڵ هێزەتیەک ڕاوەستاوە. نەیهێشت هێزەتەیەک پشووی بێتەوە سەر خۆی، لەسێک بکا. کردیە گرمە.»**

[ئەحمەدی لوتفی: زمینەڵ و گۆزەڵ]

٨٢٧(٨١٥) ⌘ **پشوو هەڵکێشان**

«حەوسەت هەڵدەکێشێتە پشووی گرینی/ دەستەدەکانەوە بە قورپێوانی؛ بە شینی»

[١: گەنجخەلیل]

٨٢٨(٨١٥) ⌘ **پشوو هەڵنەهاتن**

«پیاوێکی پیر هەر سیفاری دەکێشا، جەتێکی لەپەنا دانیشتبوو. کوتی: ئەرێ پەیبی ماڵت خرا بێ، خۆ ئەمن ڕێی نیم هێندم قانگ دەدەی، خۆ پشووم هەڵنایە.»

[ڕەسووڵی ئاسری: نەقڵ]

← ٨٢٢.

٨٢٩(٨١٥) ☆ **پشوو با**

«پشووەبایەکی فێنکی دەمات کە باریی بە تاڵتاڵە مووی ڕیشی وەسمانەزلە دەکرد.»

[کەمال، ئێنچەمەمەد: ب٢ ١٤١]

سۆزەی هەوا: «دەیگوت: بابە! سەرم بە قوربانی نیی! سەرپەنەی قەرەوشمالن بە پشووێکە بابە شەمال هەلگەتاوە/ خۆ من نەمزانیوە ئەوپێکانە حەوت پێڵێ، ناسر و مالمال لە دیوانی بابم جواب کراوە»

[حەمەدی بەهێنان: بەیتی ناسر و مالمال]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٨٢٩)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع پشووی بای نایە- ٣١/ ب.

پشی

وشەی بانگ کردنی پشیلە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٣٠)

٨٣١(٨٣٠) ✖ **پشی‌پشی بۆکردن**

دەست بەسەرداهێنان و قسەی خۆش بۆ کردن بۆ جێبەجێ‌کردنی مەبەستێک: **«بۆ کاری نهێنی و ڕازی تایبەتی خۆی زیاد لە هەموو کەس ئەوی دەنارد و هەرگیز لە کەسوکاری تلد نیزیکی هەڵنەدلوارد، هێندەی بەدەوریدا هات و پشی‌پشی بۆ کرد و چاکەی دەربارە کرد تا بەجارێک کردیە چاوەڕەڵکی خۆی و لارەملی گوێبەفەرمان.»**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٢١٤]

پشیلە

کتک. کتە.

٨٣٣(٨٣٢) – بە شای مشکانیان کوت: پشیلە دەستی هەڵگرتۆ و زیکری دەکا، زیانمەنی سازکەن بچن. چواران مەجوعمەی بۆ هەڵگرن، یەکتان دە پێشیدا بڕۆن. ئەگە چون پشیلە لەسەر بەرماڵی بوو، ڕۆیانبۆیە: چواری بە لاقانی گرت و یەکیشی بە زاری! کوتیان: وەڵڵا تۆزێکی سەقەتی کرد! جاران یەک یەکی دەگرت، ئەوجار پێنج‌پێنج!

[هەژار، بۆ کوردستان: ٦١]

٨٣٤(٨٣٢) – پشیلە هەستا ڕۆیی کوتی دەچم تۆبەی دەکەم! چۆ مزگەوتێکی لێی‌نووست. مشک بەسەریدا دەهاتن و دەچوون. تەماحی لێ‌پەیدابوو. کوتی: وەرن بیبینە دەستەبرا، ئەمن قەدەرێکە تۆبەم کردووە، بۆیە ڕووم دە ماڵە خولای کردۆ. خۆ ئیشەڵڵا تۆبەی ناشکێنم. جا

کوتیان ئەگە وایە بێنن شایی و زەماوەندێکی سازکەین. مشک لەوسەری ملیان لەداوەتێ نا. کوتی: **شایی و زەماوەندێکی جوانە/ ئەوڕۆ شایی مشک و پشیلانە.** پشیلە ئاوای‌کرد چواری کوشت، وای‌کرد چواری کوشت. مشکێک کوتی: **سەبرێک پێی‌دادە و وردێک بڕوانە/ ئەنگۆ نازانن هەر ئاغاپشیلەی چەلانە.**

[خەمچی نان‌نەخۆر]

٨٣٥(٨٣٢) – شێرێک تووشی پشیلەیەکی دەبێ، دەڵێ: لەگەڵ‌خۆ ئەتۆ تایفەی مە(ئێمە)ی. ئەدی چۆنە وا چکۆڵەی؟ پشیلە دەڵێ: هەر لێم‌گەڕێ. بە خودای هەرچی لەبەردەستی ئادەمی‌زاد دابێ لە منی‌خراتر لێ‌بەسەردێ. شێر کوتی: وەڵلاهی چونکە ئەوە قسەتە، هەر ئەلحان خۆ ڕەگەڵ ئادەمیزادێکی دەخەم با بزانم دەگەڵ‌مەن(لەگەڵ ئەمن) چی پێ‌دەکرێ؟ ماڵ‌ئاوایی‌یان لێک‌خواست و بەرەوئاوەدانێکی داگەڕا. دوور دیتی پیاوێک خەریکی ئاوداشتنی‌یە. چۆ پێشێ و کوتی: ئەتۆ ئادەمی‌زادی؟ کوتی: بەڵێ. کوتی: ئەوە بۆات لەو تایفەی من کردۆ؟ ئەگە ڕاست دەکەی وەرە دەگەڵ‌مەن جۆرەبانێکی(زۆرەوانی) بگرین. کابرا کوتی: ئەخە خۆ لە مەزرایە جۆرەبانی ناگیرێ. قەوەت و تاقەتی من لە ماڵی‌یە. جا ئەگەر لێم‌ڕادەوەستی هەتا پچمەوە ماڵێ ئەوە چاکە. دەڵێ دەی باشە. ئەمن ئەوە لێرە لەسەرت ڕادەوەستم هەتا دەگەڕێیەوە. کابرا دەڵێ: بۆچما(بۆ دەما) خودا لێی‌گۆڕیوم لێرە بەجێتحێڵم؟ ئەخێر ئەوەڵلا ناهێڵم خۆم لێ‌پشارێوە! ئەگە ڕاست دەکەی و لەفێڵێ نی؛ وەرە با بەو پەتک و گوریسەی بتبەستمەوە. شێری فەقیر، خۆی دە دەستی‌دەنێ. کابرا پەتک و گوریسی دێنێ و لە یەختەدارێکی دەیبەستێتەوە و بە شەکۆ (= داری درێژی ئاوداشتن) وەری‌دەگەڕێتی‌یە و هەتا شل دەبێ دیکوتێ. شێرە دووربەدوور هەرای پشیلەی دەکا و دەڵێ: بەقوربانت بم زۆرم ماوە بەقەد تۆم لێ‌بێتەوە؟

[ھەموورنەخۆر]

٨٣٦(٨٣٣) – وەزیرێک بوو زمانی هەموو شتێکی دەزانی. پاشا جوارێ و پشیلەیەکی هەبوو. ڕۆژێکی پشیلە هاتەدەرێ، چوارێکە غاری‌دایە و خۆی لێ‌گرز کرد و کوتی: دەتخۆم، بۆخۆت ڕۆژهەتا ئێوارێ لە پلاو و گۆشتی دەدەی و ئەمیش ورکمان ئەبێ ناممێنێ. کوتی: ئەوڕۆ مەمخۆ. سبەینێ پاشا فلانە کەڵەی دەمرێ، هیچ‌کەس بە گۆشتی قایل نابێ، جا بەکەیفی خۆت بخۆ. وەزیر لەولای حاڵی بوو، کوتی: پاشا ئەو کەڵەی بنێرە فرۆشتنێ. وەسبەینێ‌ڕا پشیلە هاتەدەرێ. دووبارە سەگ خۆی لێ‌قنج کرد. کوتی: ئێستا ئەوە بۆ هەر درۆیانم دە دەستی‌دەنێ. ئەدی کوا کەڵەکەت؟ کوتی: چوارێ‌ا سەبرم لێ‌بگرە سبەینێ فلانە ئەسپی بژاردەی پاشای دەتۆپێ، فڕێی‌دەدەن جا بەکەیفی خۆت لێی‌ڕاکێشە. وەزیر چۆوە کوتی: پاشا فلانە ئەسپ بنێرە فرۆشتنێ. دووبارە سەگ خۆی لە پشیلەی گرز کرد.کوتی: خۆ ئەتۆ بە درۆیان ماڵە منت خەرا کرد، ئەدی بۆ ئەسپ

نەتۆیی؟ گوتی: سیحەیبنی پاشا بۆخۆی دەمری، نە لە دەری و نە لە زووری کەس بە بلاوگۆشتی قایل نابێ. هەموویان خۆیان دەسەر پاشای گێرا، ئەوجار پاشا لاریوزە و چواریێ بەکەیفی خۆی ملی لێنا.

[سەید حوسێن ڕەسوولی]

باوەڕ (٨٣٢)

٨٣٧(٨٣٢) ٥ پشیلە پشمێ سالی خۆش دەبێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٨٣٧)

٨٣٨(٨٣٧) ـ **پشیلە پشمی، سالی خۆش دەبێ**

لە کاتی پشمینی چووکەدا، گەورە- بە شۆخی- بە چکۆلەی دەلێ و ئەگەر چکۆلە بۆ گەورەی دەکار بکا، بێحورمەتییە.

٨٣٩(٨٣٢) ٥ پشیلە دەوچاوی بشوا (دەست بە دەوچاوی‌دا بێنێ) ئەوە میوان دێ.

٨٤٠(٨٣٢) ٥ پشیلە دە کولانەت بمیزێ نەدامەتییە.

٨٤١(٨٣٢) ٥ پشیلە نۆ ڕووحی هەیە، بۆیە بە لێدان و بەربوونەوە هیچی لێنایە.

٨٤٢(٨٣٢) ٥ پشیلە وەک نافرەتی مالێ وایە، دەم لە هەرچی دا پیسی ناکا.

٨٤٣(٨٣٢) ٥ پشیلەی ڕەش ئەجندیە و واباشە لە مالێ ڕانەگیرێ.

٨٤٤(٨٣٢) ٥ پشیلەی ڕەش زووڕناچی ئەجندانە و داوەتیان بۆ دەگێرێ.

٨٤٥(٨٣٢) ٥ هەرکەس پشیلەی زۆر خۆش بوێ نیشانەی ئیمانیەتی.

مەتەڵ (٨٣٢)

٨٤٦(٨٣٢) § **لە قیلی ڕەشترە**
لە بەفری سپی‌ترە
لە وشتری بلێندترە
لە پشیلەی ئەوی‌ترە

فڕ (٨٣٢)

٨٤٧(٨٣٢) ● دەچمە نێو تەویلە
دەگێم وەک پێچۆ (پێچووە)پشیلە

جنێو (٨٣٢)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ءهەی پشیلەبەبا- ٢٠٤/ ب.

مەسەل(٨٣٢)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ءبە دوعای پشیلەی ڕەش باران نابارێ- ٧٣٤/ ب.

ءپشیلە بالی با/ هەبا، توزی چۆلەکەی لەسەر عەرزی/ حەرزی هەلدەگرت- ١١١١/ ب.

*****

٨٤٨(٨٣٢) * ئەگەر پشیلە لە مالێ نەبوو، مشکان تلیلیلیانە

«هەلمەت ئەبەین وەک شێران/ بۆ بژیوی جوتێران/ هەمبانە دەدڕێنین/ کەشک و نان دەفڕێنین/ ئەگەر نەما پشیلە/ مشکان تلیلیلیلە.»

[هەوار، بۆ کوردستان: ٣٢١]

←٢٠٨١/ ن.

٨٤٩(٨٣٢) * بە عالەمێ سەگ دەوەڕێ و بە مە(ئێمە) پشیلە

مارتای: خەلک بڕق دەیگرێ؛ ئەمە فتیلە.

٨٥٠(٨٣٢) * پشیلە دە قوماریدا پیاوی دەڕنێ

دوژمن دە بەرگی دۆستایەتی‌دا زەبر دەوەشێنێ.

٨٥١(٨٣٢) * پشیلەش سمێلی هەیە

پیاوەتی بە سمێل نیە.

٨٥٢(٨٣٢) * پشیلە مردۆ/ مردووە؛ مشکان تلیلیلانیانە

←٨٤٨.

٨٥٣(٨٣٢) * **گوتیان پشیلە گووت بەدەرمانە/ بە دەرمان دەشێ، دە حەوتگوناندا دەیشاردەوە**
بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە مل بە داوای کەس یا کەسانێک بۆ گوتنی گۆرانی یا هونەرنوێنی‌یەک نەدا: «- جا خەر تۆ دێنت وەرە بەو دەنگە خۆشەت بەندێکمان بۆ بڵێ. - وەڵامی ئەگە بشکۆزی ئەلحان بۆم نایە. - بۆ بۆت نایە؟ جا گوتیان پشیلە گووت..... »

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٨٣٢)

٨٥٤(٨٣٢) - **بن کورسی گەرمێنی پشیلەیە و سەر کورسی کوێستانێتی**
ئامازەیە بە گیرسانەوەی پشیلە لە دەوروبەری کورسی.

لێکدراوەکانی تر (٨٥٤)

٨٥٥(٨٥٤) - **وەک پشیلەی، بن کورسی گەرمێنێتی و سەر کورسی کوێستانێتی**
یا: **بۆتە پشیلە؛ بن کورسی گەرمێنێتی و سەر کورسی کوێستانێتی.**
١) برێتی‌یە لە مرۆڤی تەمبەل و کارنەکەر.
٢) دە دەستدا بوونی کۆی کەرەسە و پێداویستی و هەلومەرجی لەبار بۆ وەدەستهێنانی شتێک یا ئەنجام دانی کارێک.

٨٥٦(٨٣٢) - **پشیلە دەبێ وای بگێنی ئەگە ئەترێ**
بەرەنگار بوونەوە دەگەڵ نەیار، پێویستیی بە وریایی و ڕەچاوکردنی شێوازی خۆی هەیە.

٨٥٧(٨٣٢) - **دەڵێی پشیلەی حەوت ماڵانە**
کەسێک کە لێروئەوێ و لە هەر جێیەک کە بگاتێ لە خواردن ڕانەوەستێ؛ چلێس ئەوسن.

٨٥٨(٨٣٢) - **وەک پشیلە سەت سەربانان دەکەم، زگی خۆم پێ تێر نابێ**
داببین نەکرانی بژیوی ژیان سەرەڕای هەوڵی بێ‌وچان.

٨٥٩(٨٣٢) - **وەک پشیلەی بێ‌زەڕ وایە**
مرۆڤی ئەقیر و بێ‌ئازار.

٨٦٠(٨٣٢) - **وەک پشیلەی بێ‌سفەت وایە**
برێتی‌یە لە مرۆڤی بێ‌ئەمەگ. ↓

٨٦١(٨٣٢) = **وەک پشیلەی بێسفەت چاوی پیاوی دەردێنێ**

↑

٨٦٢(٨٣٢) = **وەک پشیلەی وایە قەت پشتی وە حەرزی ناکەوێ**

.١١٧٢←

باوەڕ (٨٦٢)

٨٦٣(٨٦٢) ٥ پشیلە ئەگە بەرێتەوە قەت ناکەوێتە سەرپشت، چونکە دەڵێن مەلایکەت دەستیان بە پشتی داهێناوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٢)

٨٦٤(٨٣٢) ⌘ **پشیلە دە دەرێی کەسێک هاوێشتن**

بێئابڕو کردنی ئەو.

٨٦٥(٨٣٢) ⌘ **پشیلەشۆر کردن**

شوتنی بەپەلە و ناتەواو، شوتنی بەنیوەچڵی و بە ئاوی کەم.

پێکهاتەکانی تر (٨٦٥)

٨٦٦(٨٦٥) ⌘ **خۆ پشیلەشۆر کردن**

خۆ وەبەر ئاو دان و حوان خۆ نەشوردن و خاوێن نەبوونەوە.

٨٦٧(٨٣٢) ⌘ **پشیلە لە ماڵە کەسێک چێشکە نەکردن**

زۆر لەچەر و ڕەزیل بوونی ئەو.| هاوتای: **نانکوێر.| = نانبڕە. نانخۆش.** ↓

٨٦٨(٨٣٢) ⌘ **پشیلەی کوێر ڕوو دە ماڵە کەسێک نەکردن**

.٨٦٧ ←

٨٦٩(٨٣٢) ⌘ **پشیلەی کوێر لە ماڵە کەسێک ئاو نەخواردنەوە**

.٨٦٧ ←

٨٧٠(٨٣٢) ✖ **چوارپێی کەسێک پشیلە بوون**

(**چوارپێ**: لێرەدا هەرچی بە چوار لاق - مەڕومالّ، یەکسم و ...- دەڕوا.)‖ زۆر نەدار بوون. ← ٦١٧/ ب.

٨٧١(٨٣٢) ✖ **دووگ بە پشیلە ئەسپاردن**

مالّ یا کەسێکی خۆ دە دەست مرۆڤێکی دز، داوێنپیس یا غەیان نان.

٨٧٢(٨٣٢) ✖ **وەک مشک و پشیلە بوون**

دژبەیەک بوون، دەگەلّ یەکتری نەگونجان و نەحاوانەوە.

لێکدراوەکانی تر(٨٣٢)

٨٧٣(٨٣٢) ☆ **پشیلەپایزە**

←٤٠٧.

٨٧٤(٨٣٢) ☆ **پشیلەی پادشا/ پاشا**

«وەک پشیلەی پاشا، راست چووەوە مالّە حەسێن.»

[هەژار، چێشتی مجێور: ٢٠٨]

←٨٧٧ھ.

٨٧٥(٨٣٢) ☆ **پشیلەی "ڕفتە"ی**

ڕفتە گوندێکی چکۆلەی دە مالّیە لە باشووری مەهاباد و نێوان جاددەی مەهاباد- سەردەشت. دەڵێن پیرێژنێکی ئەو دێیە دەبینێ ئەوە پشیلەیەک خەریکە بێچووەکانی بۆرەری دێ دەگوێزێتەوە. پیرێژن دەڵێ بەخودای بێ‌وەنەیێ ئەو پشیلە شتێکی زانیوە و لەخۆڕا ئەو گوێزەگوێزەی بەو بێچووانە ناکا. هەڵدەستێ بەنێو دێیدا دەگەڕێ و داوا لە خەڵک دەکا دێی چۆل کەن، بەلام کەس بەقسەی ناکا. پیرێژن هەر ئەوێ‌ڕۆژێ ڕفتە بەجێ‌دێڵێ و شەوێ لە نامێد(گوندێک لە نێزیکی ڕفتە) دەمێنێتەوە. هەر ئەوێ‌شەوێش ڕفتە جەگەی لێ‌دێ و کەسی لێ‌دەرناچێ. شوێنەواری ئەم جەگەیە ئێستاش هەر ماوە و ڕفتەش دوای ئەم ڕوداوە، هەر بەرامبەر بە شوێنی پێشووی، ساز کراوەتەوە.

٨٧٦(٨٣٢) ☆ **پشیلەی ڕەجەبەشێتی**

(وشەکانی "وەک" و "بوونە"ی لەپێشدا دێ.)‖ کەسێک کە خەڵکێکی زۆر بەخۆیەوە تووشی کێشە بکا و ببێتە هۆی زەرەد و زیانیان: **«ئێستاش کە وەبیرم دێتەوە خەڵکی هەژار و نەحەسانەکێش و بێتاوان لەسێنگەی مندا ئەو هەموو زیانەیان پێگەیشت و بەهرەی شان و**

پیلیان بوو بە ژیلەمۆ و ئاژەڵە بەستەزمانەکانیان بێتفاق مانەوە، کزەم لە جەرگی دڵ و لەکن ویجدانی خۆم شەرمەزار دەبمەوە و خۆم بە پشیلەی رەجەبەخێت دەزانم.»

[هێمن، تاریک و روون: ٤٢]

٨٧٧(٨٧٥) — کابرایەک ناوی رەجەب بوو. پشیلەیەکی بەدفەڕی هەبوو تەواوی جەماحەتی وەزاڵە هێنابوو. رۆژێکی حالەم خرِ بۆوە کوتیان: رەجەب! ئەو پشیلەی تۆ هیچی بە ئیمە نەهێشتۆ، یا فکرێکی بۆ بکەوە یا لێ‌گەڕێ با ئەمە بیبەتڵێنین. رەجەب کوتی: وەڵلا خۆ ئەمن قەت دڵم بڕوا نادا هیچی لێ‌بکەم، بۆخۆشتان چی دەگەڵ دەکەن بیکەن. جا جەماحەت هێنایان نەوتیان پێ‌داکرد و ئاوریان پێوەنا. پشیلە لەتاو ژانی گیانی دەربەڕی و رووی دە گیشە و قەڵاغی ئاوەدانی کرد و حالەمێکی بەخۆیەوە بەدبەخت کرد.

[هەژار نەخۆر]

٨٧٧a(٨٣٢) ☆ **پشیلەی ماڵە میرانی**

← ٨٧٤.

کایە (a٨٧٧)

b٨٧٧(a٨٧٧) ☞ **پشیلەی ماڵە میرانی**

منداڵ لە دەوری یەک کۆ دەبنەوە و لە نێو خۆیاندا یەکی تونددوتۆڵ و هەڵسووڕ هەڵدەبژێرن و دەیکەنە پشیلەی ماڵە میرانی. پشیلەی ماڵە میرانی، هەرچی پێی خۆش بێ لێیان دەفڕێنێ و هەڵدێ. ئەوانی دیکەش وەدوای دەکەون و حەولی ستاندنەوەی شتە ڕفاوەکە دەدەن و ئەگەر وەدەستیان کەوێ بە هەموران دەیکوتن.

[هاشم سەلیمی]

٨٧٨(٨٣٢) ☆ **پێ‌پشیلە**

گیایەکە لە پەنجەی پشیلە ئەکا.

[هەنبانەبۆرینە، لەژێر نێوتکی پێ‌پشیلە]

٨٧٩(٨٣٢) ☆ **چارپشیلە**

گیایەکە گوڵی لە چاوی کتک دەکا.

[پێشوو، لەژێر نێوتکی پێ‌پشیلە]

٨٨٠(٨٣٢) ☆ **چاوەپشیلە**

↑

٨٨١(٨٣٢) ☆ **شەرەپشیلە**

برێتی‌یە لە خەتی ناخۆش و تێکەڵ‌وپێکەڵ. **I** هاوتای **شەقڵەوبەقڵە**.

---

٨٨٢ پلار

١) داردەست یا کوتەدارێک کە بۆ هاویشتن بەمەبەستی لێدان، گێڕانەوەی گاران و مەڕومالّ، تەکاندنی گوێز و شتی لەم بابەتە کەڵکی لێوەردەگیرێ، پلار.

٢) قسەی بەتێکوڵ: **«گوێچکەم بە جوێن و پلاری خاوەنکاری ناڵەبار و ڕێڵە و خوێڕیلە خاراوە.»**

[هەژار، بۆ کوردستان: ٤]

‖ تەوس. تانە. تەشەر.

مەسەل(٨٨٢)

٨٨٣(٨٨٢) * **کچ وەک دارەگوێزی وایە، هەچی هات پلارێکی داوێتێ/ تێ‌دەگرێ**

خواستن و هاتوچۆ کردنی داواکار و خوازێنی‌کەر بۆ ماڵە کچ شتێکی ئاساییە: **«دەیگوت: خانم! دڵێت لەکن ناکەم، ئەمن دنیام بە بێ تۆ ناوێ/ کچ دارەگوێزە، هەچ کەسێکی هات پلارێکی بۆ داوێ.»**

[ئەفتاحی‌قازی، سەعید و میرسەیفوددین: ١٤]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٨٢)

٨٨٤(٨٨٢) ✖ **پلار تێ‌گرتن**

١) هاویشتنی پلار بۆ میوە تەکاندن یا لێدانی کەس یا شتێک.

٢) قسەی بەتوێکڵ بە کەسێک گرتن: **«... ئەوانەی کردبووە نیشانەی تیروتوانجی خەڵق، لە وتارێکدا لەژێر سەردێڕی "پیاوی‌چاک بە و مەبخوێنەوە"، بەمجۆرە پلاریان تێدەگرێ و هێرشی توندیان دەکاتەسەر ...»**

[محەمەدی، کوردستان و ستراتیژی دەوڵەتان: ٢٠٤]

«... کاتێک جووتیارەکان بە پەنایدا دەڕۆیشتن، جاروبار پلاریان تێدەگرت.»

[کەمال، تەپۆڵکەمەمەر: ب٢ ٣٣٥]

٨٨٥(٨٨٢) ✖ **پلار ڕێ‌هاڵاندن**

هاویشتنی پلار بۆلای شتێک یا کەسێک: **«ناسر دەڵێ: ماڵماڵ هەی ماڵت شێوێ، دەست دەکەن بە هەڵاتن. کوڕەکە بە گەرمەبوونەوە لێیان ڕاستدەبێتەوە و پلارێکیان ڕێ‌دەماڵێنێ.»**

[حەمەجان: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

٨٨٦(٨٨٢) ✖ **پلار هاویشتن**

١) ↑: **«دەڵێ: توخودالەکەی ناسر ئەتۆ لێمگەڕێ با من لەو کوڕەی بچمەپێشێ بزانم ئەو کوڕە چ کارەیە دەزگیرانی منی مارە کردۆ؟ چ پیاوێکە؟ دەڵێ وەڵڵاهی براکە ئەو کڵچیان و**

پلاری بەو کورتەیە نیە، بێتوو پلارێکمان باوێتێ ئانە هیچمان چاومان بە ئەسەر و ئەوێنێ ناکەوێ.»

[حەمەجان: بەیتی ناسر و مالمال]

٢) (٢) ٨٨٤ ←: «... بەنێو دێیدا دەگەڕا: ڕەزای من گەورە دەبێ، مامەکانی بێن و ئەبێن... ڕەزای من گەورە دەبێ. ئیراز(وەک دەڵێن) پلاری داویشت.»

[حەمەجان: بەیتی ناسر و مالمال]

←٨٨٨a.

لێکدراوەکانی تر(٨٨٢)

٨٨٧(٨٨٢) ☆ **پلاری کوێری**

کار و ئیشی بێ‌هەڵسەنگاندن و لەڕووی شانس و بەخت: «لەتی ئەو لەزێت و نێعمەتە نەدیبوو. ئەبولاھیلی خەزاڵێی هێند خواردی لەوەی باسکی یەکجار زلر بوو، تیر ، پلاری‌کوێری، چوو لە سێڵ و مەڕوالان هەڵیەلی و کونی کرد.»

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزال]

ا ئامی نەگرفتە. دوو بەختی.

٨٨٨(٨٨٢) ☆ **تەوس‌وپلار**

قسەی بەترێکڵ و ناڕوون کە زۆرتر بەمەبەستی گاڵتە پێ‌کردن و ئازار دان دەگوترێ؛ **نامونەشەر: تیروترانج: «لاڕتەرلتھی کە تلبی پێناخۆش بوو، گوتی: دیارە تۆ باوەڕت بە ئێمە نیە. — خوا نەکا، بۆچی باوەڕم پێتان نیە، ئەی بۆچی دڵەکان دەپێوەوە؟ - چونکە دەبێ تەسلیمی ھەمبارییان بکەم. خەنجەرت لێدابا خوێنی لێنەدەهات، بە تەوس و پلارێکەوە گوتی: ئەمە منداڵی ئێوەیە، کێ مێناوییەتە ئێرە؟»**

[نەسین، گلەیباو: ٣٣]

«وەک کەوی هەرلی پەپانی لە دەوری پەری دەکرد و داپوویە بەر هێرشی لاتاو و تەوس‌وپلار...»

[هێمن، چەپکی گوڵ: ٥٩]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٨٨)

٨٨٨a(٨٨٨) ✻ **تەوس‌وپلار هاویشتن**

کردنی قسەی بەترێکڵ و ناڕوون کە زۆرتر بەمەبەستی گاڵتە پێ‌کردن و ئازار دان دەگوترێ.

پلاو

برنجی کولاوی پاڵێوراوی- بە سەلە یا سوزمە- دیمکراو و ڕۆن بەسەردا کراو.

٨٩٠(٨٨٩) — کابرایەک نسحەتی کورەکەی دەکرد: کارێکی وابکە هەمیشە مایێت جانووبێ، هەمیشە خواردنت پلاو و خێزانت کچ بێ. کورە گوتی: جا چۆن شتی وا دەبێ؟ گوتی: مایێ ئەگە بەکەیف و قەڵەوی ڕابگری ئەوە هەر جانوومایێتە. ئەگەر بە برسیایەتی نانی بخۆی، هەرچی بیخۆی هەر پلاوە. ئەگەر زووزوو سەرجێیی ژنەکەشت نەکەی ئەوە هەمیشە هەر کچە.

[سەیدحوسێن ڕەسوولی]

مەسەل(٨٨٩)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ئینسان ئەگە بە پیری فێرە پلاوخواردن بوو، دەست بۆ چاو/ گوێچکەی دەبا- ٢٦١٣a/ د.

ع بابکوژراو لێدەگەڕێن، پلاوخۆر لێناگەڕێن- ٣٠٦/ ب.

*****

٨٩١(٨٨٩) * **تێگەیشتن لە پلاوخواردنێ خۆشترە**

بە تەشەر لە وڵامی کار یا قسە و بۆچوونێکی بێناقڵانەدا دەگوترێ.

٨٩٢(٨٨٩) * **خزمی ژەن پلاو بزەن، خزمی دیش، لەسەر کەوش و کەڵاش بنیش**

خزمی ژن لە ماڵە زاوا خۆشەویست و خزمی پیاو بێڕێز و دەرکراوە.‖ ← ٦٢١.

٨٩٣(٨٨٩) * **خۆڵی قوونتەندووری خۆت بخۆی لەپلاو/ سەدری خەڵکی چاترە**

هاوتای: **گۆشتی ڕانی خۆت بخۆی لە منەتی خەڵکی چاترە/ باشترە.**

٨٩٤(٨٨٩) * **کەوای سوور پلاوێ دەخوا**

جلوبەرگ کەسایەتی بە مرۆڤ دەبەخشێ و بێبەرگ و لیباس، بەچاوی سووک چاوی لێدەکرێ: **«ڕازی بوون بە کەم، ڕیشەی لە نەبوونی پێشووداﯾە، کەم خواردن لە کەمدەسەڵاتییە، دەستکورتی بیرکورتییە، دەستکورتی بانی دڵکورتی. کەوای سوور پلاوی دەخوا، فەقیری دەرێنە.»**

[ئەمیری، هاوارمەبەرە: ٢٧]

٨٩٥(٨٩٤) — مەلای مەنشوور لە ماڵە ئاغای بانگێشتن دەکرێ. ئێواری دە فریای جوونە ماڵ و شەک گۆڕینێ ناکەوێ و هەر بە شەکی کارێوە دەچێتە وێ. لەبەردەرکێ دەیگێڕنەوە و

نیزنی چوونەژووری پێنادەن! مەلا دەسبەجێ دەچێتەوە ماڵێ و دەستێک شەکی خاوێن و جوان دەبەردەکا و تەقڵەکوت دەگەڕێتەوە. ئەوجار بە چواران بەرەوپیلی دێن و وەلای سەرەوەی دەخەن! ئەگە نانیان دانا مەلا خۆشخۆش شاقەلی کەواکەی دە کێشتەکەی هەڵدەکێشا و دەیگوت: **کەوای سوور پلاوێ دەخوا** یا: **کێشتی کەوای سوورە بخۆ!**

[سەپەنامیر ئاغیری]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٨٩)

٨٩٦(٨٨٩) ✱ **بە پیری فێرە پلاو خواردن بوون**

ناشی بوون و بە باشی ئەنجام نەدانی کارێک بەهۆی نەکردن و فێر نەبوونی لەکاتی خۆی‌دا.

مەسەل(٨٩٦)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ئینسان/ پیاو ئەگە بەپیری فێرە پلاوخواردن بوو، دەست بۆ چاوی/ گرێچکەی دەبا -٢٦١١ه - د.

٨٩٧(٨٨٩) ✱ **پلاو دان**

١) شایی کردن، میوانیی دان.

٢) بە شۆخی بۆ نانی پرسە و سەرەخۆشی دەکار دەکرێ: «**بەڵێ باپیرت پلاوێکمان نەداتێ.**»

٨٩٨(٨٨٩) ☆ **پلاووگۆشت**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٨٩٨)

٨٩٩(٨٩٨) ـ **نانەرەقەی ماڵە خۆت لە پلاووگۆشتی خەڵکی خۆشترە**

هاوتای: **گۆشتی ڕانی خۆت بخۆی لە مەنەتی قەسابی چاکترە/ چاترە.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٩٨)

٩٠٠(٨٩٨) ✱ **سەر دە پلاووگۆشتدا بوون**

خواردنی بەردەوام و چەند جەمەی پلاووگۆشت.

٩٠١(٨٩٨) ⌘ **سەر دە پلاووگۆشت گرتن**

بەخێوکردن و میوانداری لێ کردن بە پلاووگۆشت: **«مەلی‌ئاشق ماتێتەوە شاوەلی، مەلا نوشتەی بۆ نووسیوە، دڵێکی سەری دەپلاووگۆشتی گرتووە. دەستەبراکانی دەورەیان داوە و قسەی خۆشیان بۆ کردووە تا زووڵە بۆتەوە...»**

[مەمن، چەپکی گوڵ: ٢٨]

«ئەری کوڕە ئەگەر خێوەتێکت بۆ هەڵدەم و بیست قەوان سەرت دە پلاووگۆشتی گرم، دەتوانی بەگژ ئەو پاڵەوانەدا بچی...»

[فتووحی و وەهبی، ١٣٧٩: ٧٦]

٩٠٢(٨٨٩) ⌘ **پلاوی کەسێک خواردن**

١) بەشداری شایی و زەماوەندی ئەو بوون: **«ئەمردین و پلاوی تۆشمان خوارد.»**

٢)(لایەنی شۆخی و جەفەنگی هەیە.)|| بەشداری کۆڕی پرسە و سەرەخۆشی ئەو بوون: **«بڵێی پلاوی باپیرت نەخۆین.»**

٩٠٣(٨٨٩) ⌘ **رمب دە پلاوی کەسێکدا ڕاوەستان**

دەوڵەمەند و ناپەدە بوون: **«گوتی: ئەری کاکە ئەخشارەزام، تاولێ مەزن باوەمەری لە کوێیە؟ گوتی: کاکە نەبووی تاولێ مەزن باوەمەری لەو باسکەیە لەسەر بیست و دوو چیلان. مەزن باوەمەر خەزووری منە، ڕمبی دە پلاویا ڕاوەستاوە.»**

[حەمەدی بەهتان: بەیتی ناسر و مالماڵ]

لێکدراوەکان (٨٨٩)

٩٠٤(٨٨٩) ☆ **خەیاڵپلاو**

خۆزیا و ئاواتی پووچ و بێ‌بنەما: **«ڕاڕیەپەڕاندم و تێیگەیاندم کە: خەیاڵپلاو دڵێک نادا.»**

[بەلیسی، شەرەفنامە: ٢و٨]

«ئەو شەوە تا بەیانی قسە ئەما ئەیکەن و خەیاڵپلاو ئەما تێکی‌ئەکەنەوە.»

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ٧٤]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٠٤)

٩٠٥(٩٠٤) ⌘ **خەیاڵپلاو کردن**

ئاوات و خۆزیاگەلێکی پووچ و بێ‌بنەما کردن: **«هەوڵنە دەچوومە سەریان و پارە وردەکانم دەژمارد و لەوێدا سەیری دیمەنی شارم دەکرد و ئەخشەم دەکێشا و خەیاڵپلاوم دەکرد.»**

[ئەسین، گەشەپیاو: ٣٢]

«بە دڵنیشتن و خەیاڵپلاو کردن دەرمانێک دەرمان ناکرێ.»

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب٢ ١٧]

٩٠٦ پڵیته

١) هەوایەک کوتیکی چکۆڵە لە لۆکە یا پارچەیەکی لۆکەیی کە سەرێکی دە دەفری چراکانی ئەڵکۆلی، نەفتی. یا ڕۆنیی ڕادەکرێ و دەبێتە هۆی سووتانی سەرەکەی دیکەی.

[فرهنگ سخن، ئەنوەر ئەنوەری فقیهە]

٢) بەشی تەنگ‌بووەی تەندوور کە کەوتۆتە سەر چینەی ئاخر و بن لێوی تەندوور.

باوەڕ (٩٠٦)

٩٠٧(٩٠٦)   ٥ ئەگە پڵیتەی چرا، بەهۆی سارد و گەرمی هەوا، پان بۆوە دەڵێن ئەوە غەیبەتمان کراوە.

مەتەڵ (٩٠٦)

٩٠٨(٩٠٦)   § **حەوزێکە و مارێکە و گڕێکە**

مارە حەوزەکە دەخوا

گڕەکە مارەکەی دەخوا

– چرا(نەفت و پڵیتە و ئاورەکە)

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٩٠٦)

a٩٠٨(٩٠٦)   ≃ **پڵیتەکەی داکێشە، دوکەڵی دەکا**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە بە ناحەق و لەخۆڕا بە خۆی یا کەسێکی تردا هەڵبڵێ.

---

b٩٠٨ پنج

١) ڕەگ و ڕیشەی گیا، بنج.

٢) ڕەگەز. ڕەچەڵەک: **«... ئەوانە لەسەر پنج و ڕەگەزی سەعیدن.»**

[فەتتاحی‌قازی، سەعید و میرسەیوەدین: ٢٧٨]

مەسەل(b٩٠٨)

c٩٠٨(b٩٠٨)   ✱ **گیا لەسەر پنجی خۆی دەڕوێ/ شین دەبێ**

«دەڵێن گیا لەسەر پنجی خۆی دەڕوێتەوە، ئەتۆ کچی نەجیبترین خانی تورکمەنی دنیای.»

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب٢ ١٥٧]

← ٩٩٣.

پنگ

گیایەکی خۆڕسکی بۆنخۆشە لە بنەماڵەی نەعنە. بەزۆری لە شوێنی شێدار و بەتایبەت لەدەم چۆم و جۆگە و دەراوان دەڕوێ. هەم بە کاڵی دەخورێ و هەم کێشتی پێ لێ‌دەنرێ. گەڵا و گوڵی بە دەرمان دەشێ؛ **پنگە، پوونگ، پوونگە.**

داوودەرمان (d٩٠٨)

e٩٠٨(d٩٠٨) ✱ جووتنی پنگە بۆ زارهێشە دەرمانە.

مەتەڵ (d٩٠٨)

f٩٠٨(d٩٠٨) § **شینە وەک شینشینکی**

هەستاوە وەکوو پنگی

ئەگە هەڵینەدەی

ئەوەت بە کونگی

– پێوانس

پووت

١) یەکەی کێشانە، بەرامبەر دەگەڵ شازدە کیلۆ: **«... ئەو کچەم لەو پیرەمەقسەدییە کڕیوە.-کڕیوتە بەچەند؟ وەڵڵا فورپان بە گران، بە پووتێک ئارد...»**

[هێمن، تاریک و روون: ٣٥]

٢) برێتی‌یە لە زۆروزەوەندی شتێک: **«ئەوە پووتی ماچان لە کن برایمی بە شایەتێکی بوو/ شەقەی لە کوڵمەی خاتوونێ دەهێنا/ وەک دەمانچێکە شەقرێناکر دەنگی دەداوە لە تەواوی هەر کاولەوڵاتی»**

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی: بەیتی برایمۆک]

٣) غللوور و غمرڕە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (g٩٠٨)

h٩٠٨(g٩٠٨) – **پێتدەڵێم پووتێک چەندکیلۆیە**

هەڕەشەیە.‖ هاوتای: **پێتدەڵێم. دەتبینمەوە. وای‌ناخۆی.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (g۹۰۸)

i۹۰۸(g۹۰۸) ✖ **بەرد(ی)/ بەردێکی پووتی لە سەر قسە/ کار/ مەسەلەیەک دانان**

← ۲۸۰۸/ پ و ۲۸۰۹/ ب.

j۹۰۸(g۹۰۸) ✖ **بۆ خۆ ڕووت بوون و بۆ خەڵک پووت بوون**

قازانج و بەرژەوەندی خۆ ڕەچاو کردن و خەڵک لە بیرکردن.

k۹۰۸(g۹۰۸) ✖ **پووت بوون**

بەفیز و دەعیە بوون، غللوور و غەڕڕە بوون: **«هەموو هەر پووتن و هیچیان لە هیچیان قبوڵ ناکەن.»**

پوور

١) خوشکی دایک و باب: **«هەکری لە شاری دە دوور/ خەنەی بۆ بسکی دە سوور/ پێی خەنی بوون دایک و پوور»**

[پاپانیانی، ئەدەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ٣٢]

٢) بۆ ژنانی دەمێوەچوو و بەساڵداچوو دەکار دەکرێ.

مەسەل (L۹۰۸)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- **بووکی خاڵان کەری دە نواڵان، بووکی پووران خوڵی لێو/ ێو تەندووران - ۲۳۰۹/ ب.**
- **بووکی خاڵان گوڵی ماڵان، بووکی پووران کزڵەوژی تەنووتەندووران - ۲۳۰۹/ ب.**
- **بۆتە پوورسللارتێ، دە ناوێدا دەبانگا دەیکوت: تروێمە-۸٦٧/ ت.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (L۹۰۸)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- **ئەوەی ناتەوێ (ناتهەوێ) بیدە بە پوورناتەوارێ-۲۳۷٦/ ت**
- **بۆتە پوورەقیتێ، هەرچی دیتی نیشتیای دەچیتێ-۲٤۸٦/ ب.**
- **پووران بۆنی دایک/ دایکانیان لێدێ-۲٤۲۲/ ب.**

*****

m٩٠٨(L٩٠٨) **= پچڕ کن پووڕەمێشی**

با: **پچڕ کن پووڕەمێشی با یەکت/ یەکێت لێ ڕاکێشی.**‖(شۆخی‌یە و گەورە بۆ چووکەی دەکار دەکا.)‖ لە وڵامی کەسێکدا دەگوترێ کە لەبەر ژانی جێگایەکی هاواری دێ: «- لەبەر ژانی ددانم نازانم چ بکەم؟ - **پچڕ کن پووڕەمێشی.**»

n٩٠٨(L٩٠٨) **= هەتا دووری پووری**

دووری، لە لایەک تامەزرۆیی دێنێ و لە لایەکیش بەهۆی نەبوونی تەگەری ڕنک‌کەوتن و تەورباس مایەی خۆشەویستی و ڕێز و حورمەتە.‖ یان: **هەتا دووری پووری؛ دەتا سەگی‌سووری.**

لێکدراوەکان (L٩٠٨)

o٩٠٨(L٩٠٨) ☆ **پووڕییسمیل**

نەوەی‌کە بیر یا هەستێکی دوودڵانەی لە کاروباری پاکوخاوێنی و شوتن و شوتنەوەدا هەبێ.

p٩٠٨(L٩٠٨) ☆ **پووڕیەکاوەخۆ**

کەمڕاپەڕ، کەمدەست.

پووچ

١) نێرەتاڵ: **گوێز، بادام، تۆو و... بێ‌کاکڵ**○ شانس و بەختێک کە هیچی تێدا نەبێ. ○ **گۆزەرەییەک کە مازووی تێدا نەبێ.**

٢) بێ‌مانا و حەللەقەمەللەق.

٣) بێ‌بنەما.

٤) بێ‌ناکام، بێ‌بایەخ.

مەسەل (٩٠٩)

٩١٠(٩٠٩) * **لە حەوت گوێزان یەک پووچ دەبێ**

یان: **گوێزان پووچیان دەبێ.**↓

٩١١(٩٠٩) * **هەمبانەی گوێز پووچی دەبێ**

١) بوونی مرۆڤی خراپ و بەتا لە کۆمەڵ. بنەماڵە. تایفە یا هەر چین و توێژێکدا شتێکی ئاسایی‌یە. ■ رەبەریەکیان تێن دەگەڵ: **چەم بێ‌چەقەڵ نابێ. یێستان بێ‌سەرەکەر نابێ. یێستانو بێ‌سەرەکەر؟**

٢) ئاسایی بوونی کەموکووڕی لە کاردا: **«- کاکە! سەلاح ڕێنێ هەر بە خاخۆبالی ئەو فەرمەنگەی مەلیملێ، کەچی هەم مەڵەی تێدایە و هەم زۆر شتێکی لەقەڵەم خستۆ.- جا مەتمەن وایە، گوێز پووچی هەر دەبێ، ئەتۆ بڵێی یا نەڵێی ئەو مۆکانەی ئەو وەبەری داوە کەموکووڕیشی دەبێ.»**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٠٩)

٩١٢(٩٠٩) * **پووچ کردن**

غەڵەت کردن. ناماقووڵ کردن. گرو خواردن: **«ئاپێنێک بوو، تایفەی کالوی، کوتیان بە خان: پووچ و ناماقووڵت کرد تا سەرت مەڵدەگری، دەس‌بەجێ دەچین بۆ لەشکری.»**

[حەمەدی بەیتان: بەیتی نەدم]

مەسەل (٩١٢)

٩١٣(٩١٢) * **پووچت کرد، داوای کڵاوی ترووچت کرد**

وەکوو نا بە داواکار دەگوترێ. ← ١٢٥٤.

لێکدراوەکان (٩٠٩)

٩١٤(٩٠٩) ☆ **پڕوپووچ**

١) **«ئۆشتەچکۆڵەی دووشاییەیی/ قسەی پڕوپووچ کەوتە ئاوایی»**

[پاپاشپاشی، کانی‌مرادان: ١٢٨]

← ٩٢٥.

٢) بیر و باوەڕی نازانستی و بێ‌بنەما.

٩١٥(٩٠٩) ☆ **پووچەک**

بێ‌کاکڵ.

٩١٦(٩٠٩) ☆ **پووچەڵ**

١) بێ کاکڵ.

٢) بێ نرخ.

٩١٧(٩٠٩) ☆ **پێچەڵ پووچ**

ئاڵۆز، سەر لێ دەرنەکراو و خوار و خێچ: «**کارێکی پێچەڵ پووچە. کوڵانێکی پێچەڵ پووچە.**»↓

٩١٨(٩٠٩) ☆ **پێچەڵاوپووچ**

↑

٩١٩(٩٠٩) ☆ **دارپووچ**

داری پیری گەنیو.

٩٢٠(٩٠٩) ☆ **دم/ دەمپووچ**

١) بێ دەدان.

٢) ←١٢٣٨.

٩٢١(٩٠٩) ☆ **قوونپووچ**

= قوونزل. قوونخڕ. قوونپان. قوونکرتک. قوونەدەزل. قووندرچ.

٩٢٢(٩٠٩) ☆ **کارپووچ**

ئەوەی کە کاری بێ کەڵک دەکا.

٩٢٣(٩٠٩) ☆ **مایەپووچ**

بەزەرەر و زیان و بێ خێروبێر؛ بێ بایەخ: «**دنیایەکی حیز و کەلێک مایەپووچە/ هەزار مڵک بێ بەرووچە/ ناخیرەتی دەچینە لەبەری بەکوچە**»

[محەممەد ئەحمەدی: بەیتی ممدم]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٢٣)

٩٢٤(٩٢٣) ✖ **مایەپووچ هاتنەوە**

زەرەر کردن لە ساتوسەودایەکدا.

٩٢٥(٩٠٩) ☆ **هیچ‌وپووچ**

بێ‌نرخ: «کاکە ئەگەر تۆ بەڕەوویی ئەمن گوێم لێیە/ دوو قسەی هیچ‌وپووچم پێیە/ بابیکەم جێبەجێیە»

[حوسێن شەشە: بەیتی حەسەنەتەڵ و خدرەتەڵ]

«... حەوت ساڵانی گێڕا، ئەلمان لەسەر حالەتێکی هیچ‌وپووچ دەری کردووە.»

[حوسێن ڕەسووڵی: بەیتی برایمۆک]

جنێو (٩٢٥)

٩٢٦(٩٢٥) ∅ **هیچ‌وپووچ**

خوێڕی.

لێکدراوەکانی تر (٩٠٩)

٩٢٧(٩٠٩) ☆ **هیچەکەوپووچەکە**

← ٩٢٥.

پووش

گیای وشکی لێکبڵاوبوو: «پاپەزین دە گوێی کەوڵی‌دا کەزی خۆی بە قەرەتاژین نیشان دا. قەرەتاژین ئەگەر وابزانی، تۆکەری بانگ کرد گوتی: برۆ حەوت دەرکم هەیە؛ پووشی تێ‌نێ، ئاوری بدە»

[حوسێن ڕەسووڵی: بەیتی مەم و زین]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٩٢٨)

٩٢٩(٩٢٨) ~ **منەتت بە پووشێ**

مارتای: منەتت بە گوێی بارگینم. «... دوایی تێتان دەگەیەنم‌ئەمست و لاقو بەپێچەوانە دەبڕم و سەرلەبەرو لە دار دەدەم. گوتیان: منەتت بە پووشێک؛ ئەوسا بەرەو پەرووەرێنمان دەچینەوە.»

[هەژار، قورئانی پیرۆز: ٣٦٩]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٢٨)

٩٣٠(٩٢٨) ✖ **بوون بە پووشی بەرپێژ**

نابڕوو چوون. سووک و بێ‌حورمەت بوون: **«ئەڵێن ئەگەر با پەڵپی لە ئاسنی گرت، ئاسنیش کابرایەکی قوماربازو عەیاش بوو خولاسە پیتۆڵ بوو؛ قسەزان بوو؛ فرووی دا، گوتی: براکە دایک و باب بەڕەحمە دەمانبەنەوە. ئەمە ئەوڕۆمان کاغەز بۆ مامم ناردی، کاغەزمان دە سەر کردی یەکدانەوی بێڵینەوە خوارێ نێو ھۆبەیە؛ وەڵڵا دەبین بە پووشی بەرپێشێ... قوماربازبوو خولاسە فرووی دا.»**

[عەلی کەریمی: بەیتی ناسر و مالمال]

←٩٤١ و ٩٤٢.

٩٣١(٩٢٨) ✖ **بە پووشێک نەکڕین**

نەکڕینی شتێک بە کەمترین نرخ: **«دەست و چاو ئێستە ئەوەند ئیزوویین/ سەد ھەزار ڕەنگە بە پووشێک نەکڕن»**

[ھەژار، بۆکوردستان: ١١٥]

↓

٩٣٢(٩٢٨) ✖ **بە پووشێک نەویستن**

↑: نەویستنی شتێک یا کەسێک بە بەلاش و خۆڕایش: **«لکن بە سەرەڕەنی ژیانی تاریێ/ ژینی ئالاوی بە پووشێک ناوێ»**

[ھەژار، بۆکوردستان: ٢٦٦]

ھارتای: **بە قەمتێک/ پەناباتێک/ قرانێک/ شاییەک نەویستن. بە ترێک نەویستن. بایی ترێک بوون. بایی تووڕنک بوون.**

٩٣٣(٩٢٨) ✖ **پووشەپەسەر کردن**

داپۆشینی قسە یا ڕووداوێک: **«پووڵێکم دڵێ، خوا وەتەسێنێ ڕێگای خۆیان دەگرت و شتەکەیان پووشەپەسەر کرد؛ وەک ج نەقەومابێ.»**

[ئەمیری، میرزا: ١٠٧]

٩٣٤(٩٢٨) ✖ **پووش دانە دەست**

زیان پێ‌گەیاندن.

٩٣٥(٩٢٨) ✖ **پووش و (شتێک/ کەسێک) پێ وەک یەک بوون**

١) بێ‌بایەخ بوونی شتێک یا کەسێک.

٢) لەلا گرنگ نەبوونی شتێک یا کەسێک: **« لەوەی بۆخۆمان نانی دەکەین پووش و میوانم پێ وەک یەکە.»**

٩٣٦(٩٢٨) ⌘ **پووشی کەسێک هەڵاڕتن/ هەڵاوێشتن**

مەیل نان و سەرنەدانی: **«نازانم لاس بە زیندەگانی ماوە، زمانم لاڵ بێ، بە دڵمدا دێ یان ماوە یان مردووە یان دڵی گیراوە و پووشی منی هەڵاوێشتووە؟»**

[فەتتاحی قازی، لاس و خەزال: ١٣٩]

↓

٩٣٧(٩٢٨) ⌘ **پووشی کەسێک فڕێدان**

↑

٩٣٨(٩٢٨) ⌘ **پووشێک پێنەدان**

←٩٣١.

٩٣٩(٩٢٨) ⌘ **پووشێک نەهێنان**

زۆر بێبایەخ بوون: **«پووشێکی نامێنێ.»** ‖ هاوتای: **تەمێک/ پەناباتێک/ قرانێک/ شایی‌یەک نەهێنان. ترێک نەهێنان. بایی ترێک بوون.**

٩٤٠(٩٢٨) ⌘ **سەری دنیا بە پووش گیران**

«بیارە دایک و بابم بەو خەبەرە زۆر تێکچوون، بەڵام هەرچۆنێک بوو دڵیان بە جەرگی خۆیان داگرت و کەوتنە دڵخۆشی‌دانەوەی من، ڕۆڵە دنیا سەری بە پووش نەگیراوە، خۆ هەموو کەس نابێتە ئەفسەر، بۆ پێت وایە ئاسمان ڕووخاوە...»

[نەسرین، گۆڵەپیاو: ٢٢]

«خێراخێرا گوێنی دەژمارد. گوتم گوێ‌بە ئەوە بەڵچی دەترسی، خۆ دنیا سەری بە پووش نەگیراوە.»

[ئازلمی، یەکەنینی کەفە: ٣٠]

←٢٩٢/ ذ.

٩٤١(٩٢٨) ⌘ **وەک پووشی بەرڕۆژ لێکردن**

سووک و بێ‌حورمەت کردن. نابڕوو بردن: **« ئەگەر بزانی خزم و کەس‌وکار/ دۆست ئاکو دوژمن، هەتا کەسێک یار/ وەک پووشی بەرڕۆژ من دەیخەنە خوار.»**

[فەتتاحی قازی: سەعید و میرسەیفەدین: ٥٧]

↓

٩٤٢(٩٢٨) ⌘ **وەک پووشی بەرڕۆژ لێهاتن**

←٩٣٠.

لێکدراوەکان (٩٢٨)

٩٤٣(٩٢٨) ☆ **پووشانە**

باج و سەرانەی لەوەڕ.

٩٤٤(٩٢٨) ☆ **پووشپەڕ**

١) کات و دەمی ئیشک بوون و بەڕینی گیا: **«وەختی راو نیە، هاوینە، پووشپەڕە، گوڵ ئەماوە لەسەری ئاستەڕێ/ مەچۆ دەرێ، ئەوە تانە بێری پڵپڵ دێنەوە خوارێ لەنێو مەڕێ»**
[فەتتاحی‌قازی: لاس و خەزاڵ: ١٩٢]

٢) یەکەم مانگی هاوین کە دەکەوێتە پێش مانگەکانی: **گەلاوێژ** و خەرمانان.

٩٤٥(٩٢٨) ☆ **پووشکە**

←٩٥٥ (ئێرتکی سەربەخۆ).

٩٤٦(٩٢٨) ☆ **پووشوپەڵاش**

وشکەگیای لێک بڵاوە بوو: **«هێندێ دار و پووشوپەڵاشم وەکوو کرد و ...»**
[هێدی، ئاوێنەشکاو: ١٩٢]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٩٤٦)

٩٤٧(٩٤٦) = **بەڵا وەک پووشوپەڵاش دەسووڕێتەوە - ٣٢٨٦/ ب.**

٩٤٨(٩٢٨) ☆ **پووشوو**

پووشوپەڵاشی وشک کە زۆرتر دەکرێتە بنەاورە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٩٤٨)

٩٤٩(٩٤٨) = **پووشووی بە ئەستۆ/ پشتەستۆیەوە نیێ، ئاور دەگرێ**

زۆر توورە بوون. **!** هاوتای: **ئاورگرتن. ئاور لە چاو بارین. ئاور هێنان. ئاورینگ دان. شەمچە بە لامل هەڵ بوون. پەرش بە با کردن. پێژینگ بردنە بەر مانگا. شێت بوون. لە دین دەری بوون.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٤٨)

٩٥٠(٩٤٨) ✻ **بوونە/ کردنە پووشووی سەر دەست**

پەند و ئەزموون لە ئیش و کارێک وەرگرتن.

لێکدراوەکانی تر (٩٤٨)

٩٥١(٩٤٨) ☆ **ئەستێ‌ڕپرووشوو - ٢٠٠٧/ ئـ.**

«ڕوح کەیە سەری ئەنگوستێ/ سوار لە سواری ڕانانەستێ/ مۆڵەت نیە یەک بە بستێ/ مۆڵەت نیە ئەگە یەک بە بستێ/ وەک سەعۆل شەقەی دەبەستێ/ هەر وەکوو پووشوو و بەردەستێ/ لەو جۆرەی ئاور هەڵدەستێ»

[محەممەدئەمین ڕاستەمی: بەیتی ئارەحمان‌پاشا]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٩٥١)

٩٥٢(٩٥١) = **دەڵێی ئەستێ‌ڕپرووشوون - ٢٠٠٧/ ئـ.**

٩٥٣(٥٧) ☆ **پرووشەڵان**

شوێنی پڕپرووش.

٩٥٤(٥٧) ☆ **پەلەپرووش**

١) دەنکەپرووش، لەتکەپرووش.

٢) سووک و بێ‌قورسایی: **«دەڵێی پەلەپرووشە؛ هەر وەزنی نیە.»**

٩٥٥ پووشکە

پرووش‌وپەلاش.

مەتەڵ(٩٥٥)

٩٥٦(٩٥٥) § **خاڵێکم هەیە لە دەشتێ**
ژن دەیهێننەوە بە پشتێ

- پووشکە

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٩٥٥)

٩٥٧(٩٥٥) = **دەڵێی بە پرووشکانت تێ‌ناخنیوە**

بۆ مرۆڤی قەڵەو دەکار دەکرێ.**|** هاوتای: **وەک خەشە/ ڕەشکە لێ‌هاتن. وەک کووری سەر وێنجە/ کووری فوودراو لێ‌هاتن. دە دەرکەوە نەهاتن. دەروئامان لێ‌بڕان.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٥٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع بە چیلکە، پووشکە دە کونگ/ قوونی کەسێک ناخنین- ١٠١/ ث.

*****

٩٥٥)٩٥٨ ✱ پووشکە/ چیلکە دە عەرز ژاندن/ وژاندن

دە زەوی وەردانی پووشکە یا چیلکە لەکاتی غەم یا هۆش ڕۆیشتن و خەیاڵ هەڵگرتندا:

«... سێ برا هەبوون ئەسپتاڵە/ هەریەک ساجی گوێز و کەمەند و شیر و مەتاڵە/ لاوە، میرمەم! هەڵستە بڕۆ، یاری خۆت موبارەک بێ، دواسین حەلاڵە! / کاکەمەم هەر راوەستا پووشکەی دەعەرزێ دەژەنی، دەنگی نەکرد.»

[مان، بەیتی مەم و زین]

«لە مەجلیسێ گوێی لێبوو ئەگە باسی برایمیان دەکرد، پوشکێکی بە دەستەوە بوو دە عەرزێی دەوەژاند، ئەگە ئەمەکی برایمی وەخۆ دەکرد ڕاپەڕیبوو دەری کا، ئەگەر قسەی کابرانی وەبیر دەهاتەوە...»

[رەسووڵ باڵەکی: بەیتی برایموک]

«عەلی بە گیرفانی پڕ و کەوشی تازە و مێزەری هاڵاوە لە پاشخانەی ئاوەحمانپاشایەبە وەژوورکەوت، ئاوەحمانپاشا بە فکر و خەیاڵەوە خەریکی چیلکە لە عەرز وەژاندن بوو.»

[بەیتی عەلی بەردەشانی: ؟]

↓

٩٥٥)٩٥٩ ✱ پووشکە/ چیلکەژەنە کردن

↑

٩٥٥)٩٦٠ ✱ پووشکە کردن

کۆکردنەوەی پووشکە: **«ئەماشای کرد پیرلاتێک لە قەراخ ملکی خۆراسانێ پووشەکەی دەکردن.»**

[حاجی ساڵە ئەورە: بەیتی مێر و وەفا]

«ئەوجار گوتیان: مام گوڕنەتەڵە هەستە با برێک پووشکان بکەین.»

[حەمەی نانەخۆر: مەتایەتی گوڕنەتەڵە]

←٩٦٢.

٩٥٥)٩٦١ ✱ پووشکە لە کا بژاردن

کاری بێکەڵک ئەنجام دان.

٩٦٢(٩٥٥) ⌘ **پروشکە وەخڕ کردن**

«ئەستا پلی، ئەگە گەیشتن تەمەشای کرد پیرژنێک لەوێ پووشکەی وەخڕ ئەکرد.»
[حوسێن شەمە: بەیتی مێر و وەفا]

← ٩٦٠.

٩٦٣(٩٥٥) ⌘ **چوونە پروشکان**

چوونە کێو و دەشت بۆ کۆکردنەوەی پروشکە: **«ئەگە تەماشایان کرد هەرێک(هەریەک) کچی مەزناهای، هاتوونە پووشکان.»**
[حەمەدی بەیتان: بەیتی ناسر و مالمال]

«کرێنەتەلە ئەگەڵ کچەکەلێ ساز بوون ئەگە بچنە پووشکان.»
[خەجی نانەخۆر: هەڵایەتی کوڕنەتەلە]

لێکدراوەکانی تر (٩٥٥)

٩٦٤(٩٥٥) ☆ **پروشکەمەلا**

مەلای بێزانیاری: **«گوتم: ئەی لە کن کێ دەخوێنن؟ ئەویش گوتیان: کڵلکەمەلایەکی لێیە لەکن وی دەخێنین. ئەمیش گوتم: ئەوەی لەکن کڵلکەمەلای بخوێنێ بلخوێ دەبێتە پووشکەمەلا!»**
[سەیدعەلی سەرمەشتی: بەیتی ئاسۆس]

هارتای: **کڵلکەمەلا.**

٩٦٥ پووڵ

١) شتێکە لە کانزا یا کاغەز بە یەکمیەکی دیاریکراو کە لە هەروڵاتەیدا بۆ ساتوسەودا، خزمەتەکان، کڕینوفرۆشتن،و شتی لەم چەشنە کەڵکی لێ وەردەگیرێ؛ پارە؛ دراو.
٢) پارمیەکی کۆنی لەرمێنکەوتوو (بەرامبەر دەگەڵ یەک لە چلی قران): **«بە پارێک ئامەێ دەرمان لە ئەغشەی چاوییە عیللەت/ بە پووڵێک ناکرم عەنبەر لەگەڵ زوڵفی ئەوە سەودا»**
[نالی]

٣) حەتدەست: **«دەگەڵت دێمە کارێ ئەما ئەمن هەمرو ڕۆژێ پووڵی خۆم دەوێ.»**

٩٦٦(٩٦٥) — کابرایەک پوڵی لێدزرابوو. یەکێک گوتی: ئەمن دەزانم لە کوێیە! کابرا لەخۆشیان خەنیبوو، گوتی: دە پێمبڵێ بە قوربانت بم. گوتی: یا لەسەرڕێیە کەوتۆ، یا لەبەرڕێیە کەوتۆ یا حەرامزادەیەک دەستیداوەتێ(هەڵیگرتووە)!
[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

باوەڕ (٩٦٥)

٩٦٧(٩٦٥) ◊ ئەگە پوولی لە بن سەنیر یا لە پشتسەرت دانێی خەونی ناخۆش دەبینی.

٩٦٨(٩٦٥) ◊ بەری دەستی ڕاستەت بخورێ پوڵت دێتە دەست و بەری دەستی چەپەت بخورێ پوڵت لە دەست دەچێتەوە.

داب (٩٦٥)

٩٦٩(٩٦٥) ⌂ ئەگەر کەسێک شیرپایی وەرگرتبا دەیکوت دەچمە لای جوولەکان هەتا بۆم حەڵاڵ بکا. جوولەکە پوولەکەی وەبن قوونی دەدا و پاشان دەیداوە و پوولەکە حەڵاڵ دەبوو!

مەسەل(٩٦٥)

٩٧٠(٩٦٥) * **پوولی بدە و مەلای لە مزگەوتێ دەرکە**

پوول شاکلیلی گرفتانە.

٩٧١(٩٦٥) * **پوولی خەڵکی گیفان/ گیرفاندڕە**

قەرز دەبێ زوو بدرێتەوە.

٩٧٢(٩٦٥) * **کەرێکی بە پوولی بەفراوێ بکڕدرێ، دە/ لە ناوێدا دەخنکێ**

← ٣٢٣٧/ ب.

٩٧٣(٩٦٥) * **ئەنووشیروان/ نۆشیروان حاکم بێ و بەختەک نایب بێ، سەت کڵاو بە پوولێکێ**

٩٧٤(٩٧٣) — ڕۆژێکی بەختەک و نۆشیروان بە جێیەکدا دەڕۆیشتن، تەلێک بە کوندێکی کوت: مێردم پێیبکە خانووت دەگەڵ ساز دەکەم. کوند کوتی: جا ئەمن خانووم بۆچێ؟ هەتا نۆشیروان حاکم بێ و بەختەک نایب؛ هەزار کەڵاوە بە پوولێکێ و دەچم لە کەڵاوێکیدا هێلانەی دەکەم. بەختێک گوێی‌لێ‌بوو؛ پێکەنی. نۆشیروان کوتی: بە چی پێدەکەنی؟ بەختەک بۆی‌گێڕاوە. نۆشیروان کوتی: لەوڕۆڕا حوکماتێ دەدەم بە تۆ، جا بزانم چ دەکەی؟ بەختەک ماوەیەکی زۆر حوکماتی‌کرد و وڵاتی ئاوەدان کردەوە. ڕۆژێکی خۆی لە حەرزێ دا. نۆشیروان دەسبەجێ ناردی لەدووی حەکیمان. بەختەک بە حەکیمانی کوت: بە نۆشیروان بڵێن دەردی من هێندە گران نیە، ئەگە بە ناوی خشتەی کۆن بەزاریدا کەن، یەکسەحات(دەسبەجێ) حەلەمی لێ‌دەبڕێ. نۆشیروان کە ئەوەی زانی پیاوی بەدوای خشتاندا نارد. زۆریان پێ‌چوو هەر نەهاتنەوە. گوڕاندی. گوتیان قوربان چ بکەین؟ یەک

خشته له ولاتی‌دا وه‌گیر ناکه‌وێ! به‌خته‌ک سه‌ری هه‌ڵێنا، کوتی: قوربان نه‌خۆش نیم و حه‌له‌میشم لێ‌نی. ئه‌وه هه‌مان ئه‌و ڕۆژمیه نه‌گه ده‌مکوت!

[خدر بالوێز]

لێکدراوه‌کانی ڕسته‌یی و ناماڵڕسته‌یی (٩٥٥)

٩٧٥(٩٦٥) = **پوڵ پوڵی دێنێ**

پوڵداریی سه‌روه‌ت و سامان زیاد ده‌کا.

پێکهاته‌کانی له چاوگ وه‌رگیراو (٩٦٥)

٩٧٦(٩٦٥) ⌘ **پووڵ پێوه‌به‌سترانه‌وه**

مه‌رجدار کرانی ته‌ڵاقی کچ یا ژنی نارازی به پیاو به دانی بڕه‌پوڵێک به پیاو: **«ئه‌وه‌ی خه‌جێ ته‌ڵاق نه‌دراوه؟ - ئه‌وه‌ڵلا پووڵی پێوه‌به‌ستراوه‌ته‌وه.»**

a٩٧٦(٩٦٥) ⌘ **پووڵ پێوه‌به‌ستنه‌وه**

مه‌رجدار کردنی ته‌ڵاق دانی کچ یا ژنی نارازی به پیاو به دانی بڕه‌پوڵێک به پیاو: **«جا مادام ئه‌و پێت ڕازی نیه، ئه‌توش هه‌ر ئاوا ته‌ڵاقی مه‌ده و پووڵێکی پێوه‌ببه‌سته‌وه.»**

b٩٧٦(٩٦٥) ⌘ **پووڵ ده پێسته‌پاڵاغ ئاخنین**

زۆر پوڵدار بوون.‖ ← ٩٨١.

٩٧٧(٩٦٥) ⌘ **پووڵ ده شتێک که‌وتن**

خراپ بوون و پێویستی ئه‌و به چاک کردنه‌وه و پووڵ لێ‌خه‌رج کردنی: **«ڕادیۆکه‌مان پووڵی لێ‌که‌وتووه.»**

٩٧٨(٩٦٥) ⌘ **پووڵ کولاندنه‌وه**

← ١٢٥٩/ ب.

٩٧٩(٩٦٥) ⌘ **پووڵ و په‌ین پێ وه‌ک یه‌ک بوون**

گرینگی به پاره نه‌دان.

a٩٧٩(٩٦٥) ⌘ **پووڵی که‌سێک خواردن**

نه‌دانی ماڵ و حه‌قی ئه‌و.

٩٨٠(٩٦٥) ⌘ **چه‌نه‌ی بێ‌پووڵ لێدان**

قسه‌ی پڕوپوچ و بێ‌که‌ڵک کردن.

٩٨١(٩٦٥) ⌘ **شه‌پ‌شه‌پێن به پووڵ کردن**

←٩٧٦.

لێکدراوەکانی تر(٩٦٥)

٩٨٢(٩٦٥) ☆ **پوولپەرست**

ئەوەی کە بەردەوام خەریکی کۆکردنەوەی پوولە و بەچەتوونی خەرجی دەکا. ↓

٩٨٣(٩٦٥) ☆ **پوولخۆشەویست**

↑

٩٨٤(٩٦٥) ☆ **پوولدار**

سامان‌دار.

٩٨٥(٩٦٥) ☆ **پوولداریی**

ساماندارێی.

٩٨٦(٩٦٥) ☆ **پوولەکی**

١) زۆر حەزکەر بە کۆکردنەوەی پوول.

٢) ئەوەی کە لە بەرامبەر وەرگرتنی پوولدا هەموو کارێکی دەکا، **بەرتیلخۆر.**

٩٨٧(٩٦٥) ☆ **پوولی ئیشک/ ویشک**

پوول و پارەیەک کە حازر و بەدەستەوە بێ و بە ملکوماش و کەلوپەل و شتی لەم بابەتە نەدرابێ.← ٩٨٩.

٩٨٨(٩٦٥) ☆ **پوولی سپی**

پوولی لە کانزا. ■ **نیسکناس.**

ە٩٨٨(٩٦٥) ☆ **پوولی نووستوو**

↑

٩٨٩(٩٦٥) ☆ **پوولی نەغد**

← ٩٨٧.

٩٩٠(٩٦٥) ☆ **قەرەپوول**

پوول بە شێوەی کانزا: **«پوولێکی هەبوو دەیکردە قەرەپوول و شایی شایی دەیدا بە منداڵان گلیان دەبرد لە دەراوی مێرگەچەکۆرەی دەکرد دەیکردە پەشانگ.»**

[رەسووڵ باڵەکی: بەیتی برایمۆک]

٩٩١(٩٦٥) ☆ **وردەپوول**

پوول بە شێوەی کانزا یا کاغەزی کەمبایەخ.

هەرکام لە داوی تەنراوەیەک کە بەلای پانایی‌دا هاتبێتەوە.‖ ← **تان، رایەڵ.**

مەسەل(٩٩٢)

٩٩٣؛٩٩٢١ * **خۆ وە/ وەک خۆ دەچێ، گلۆڵە وەک پۆ دەچێ**

لەبەری ڕواڵەت و ئاکار و خووڕەوشتەوە وەک دایک و باب یا خزم و کەسی خۆ چوون.

‖ هەروەها ڕەبەرییەکیان تێن دەگەڵ: **گیا لەسەر پنجی خۆی دەڕوێ/ شین دەبێ. پێچووی مشک هەنبانەی دەدڕێ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٩٢)

٩٩٤؛٩٩٢١ ⌘ **تانوپۆ لە ڕدێن سپی بوون**

بەپیدا بوونی تاتۆلۆتەی مووی سپی لە ڕدێن: **«حەمەدلفا، بابی لاسی، جحێڵێکی گەڕاوە دەبێ، تانوپۆی لە ڕدێن سپی دەبێ ژنێ نایەنێ.»**

[حەمەسولتان‌بەگ: بەیتی لاس و خەزاڵ]

a٩٩٤؛٩٩٢١ ⌘ **لە تانوپۆ کەوتن**

لە کەلک بوون، پیر بوون.

لێکدراوەکانی تر(٩٩٢)

b٩٩٤؛٩٩٢١ ☆ **هەپۆ**

ابۆ بەرە و جموڵ و هەرش و شتی لەم چەشنە، کە پێویستی‌یان بە هێزی پتر بۆ کوتران هەیە. لە کەرکیت کەڵک وەرگیراوە.) ‖ کەرەسەیەکی دارین و دەسکدار لەچەشنی شانە بۆ کوتانی پۆی کرێن بەمەبەستی قایم بوون.

پۆتین

کەوشێک کە لاسکەکەی هەتا سەرەوەی گوزێنگ دێ: «هەرچەند دەڕوانم بەحوکمی دووبین/ نە پاڵخلی دیارە و نە سمپەی پۆتین»

[باباتاهیانی، کانی‌مراوان: ٦٩]

مەسەل(٩٩٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع گالۆش/ پۆتین/ کەوشی‌نەرمنگ جیرەی دێ، زگ لەبرسان قوڕەی دێ -١٥٤١/ ب.

پۆلوو

١) دار یا ڕەژی گەشاوە: «بۆچما پۆلوێکی نەچوو بە پۆملی(پشتملی)! پۆلووش ع پۆلوو، پۆلووی دارەبەڕوو. کوتی: بمگەنێ ئاورم تێبەربوو.»

[ڕەسووی ناوی: نەقل]

٢) ئاورنگ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٩٦)

٩٩٧(٩٩٦) ✠ **دەست بە پۆلووانەوە سووتان**

←٦٦٤.

پۆلا

١) هاوجۆشێک لە ئاسن دەگەڵ کەمتر لە ٢%کەربۆن. کەمتر لە ١% مەنگەنیز و برێکی کەمتر سیلیسۆم، گوگرد، فۆسفۆر و ئۆکسیژێن.

٢) سەخت و پتەو و خۆڕاگر.

مەتەڵ (٩٩٨)

٩٩٩(٩٩٨) § **بابی پۆلایە و دایکی سەنگی خار**
عەولادیان دەبێ ڕەک دەنکی هەنار
ئەڤیر و هەزار پێی‌دەکەن ڕەفتار

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٩٩٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

● یەکیان ئاسنە، یەکیان پۆڵایە - ٣٣١/ د.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٩٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

● قسەی کەسێک لە کەڵێنی پۆڵا بوون و بە ئاسن جۆش نەخواردنەوەی - ٣٣٠/ د.

*****

١٠٠٠(٩٩٨) ✻ **کۆچانی پۆڵا لە ڕێگای کەس یا شتێکدا شکاندن**

هاوتای: **کاڵەی ئاسن بۆ شتێک یا کەسێک هەڵبەستن.** ← ٣٣٤/ د.

١٠٠١(٩٩٨) ✻ **وەک پۆڵا بوون**

← ٣٢٨/ د.

لێکدراوەکان (٩٩٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

● ئاسن و پۆڵا- ٣٢٩/ د.

*****

١٠٠٢(٩٩٨) ☆ **پۆڵاخۆر**

↓

١٠٠٣(٩٩٨) ☆ **پۆڵاکرۆژ**

ئەوەی کە لە کەسێک یا شتێک ناترسێ؛ ئازا و بەغیرەت: **«لەبن لکی ئیکەم ئلنیشتیان تیرئەنگێو، پۆڵاکرۆژ، لاچانگنەرد، لنکەشلپ، ملبەزنی، کوپەکوپەی ئە بەگرزادان...»**

[حەمەسوڵتانبەگ: بەیتی لاس و خەزاڵ]

پەپوو/ پەپووسێمانە

باڵندەیەکی بۆرە بەقەد کۆتر، دندووکی باریک و خوارە و سەری چکۆڵەیە و تانج و کاکۆڵێکی لە تووک هەیە کە لەکاتی هەستبەمەترسی کردندا سەروخواری پێ دەکا؛ پەپووسلێمانکە؛ پەپووسلێمانکە؛ پەپووسلێمانە؛ پەپووسلێمانی؛ پەپووسێمانە؛ پەپوەسلێمانە.

باوەڕ (١٠٠٤)

١٠٠٥(١٠٠٤) ٥ پەپووسێمانە/ پەپۆسلەمانە بە زەمانی ئەسحابان بووک بووە. خەسووی شیری پێ ئەسپاردووە و کوتوویە ئەو شیرەی گەرم کە و مەهێڵە هەڵچێ. ئەویش شیرەکەی لەسەر ئاوری داناو و چوو ئەگە سەری بشوا. هەتا هاتەوە شیرەکە هەڵچووبوو. ئەویش بەستا سەری تەڕ بوو و شانەکەشی هەر تێدا بوو. جا لەبەرخۆیەوە هەر کوتی: پەککو پەککوو... ئەوجار لە ترسی خەسووی تێر لە خودای پاڕاوە ئەگە بیکا بە باڵندەیەک. جا بوو بە پەپۆسلێمانە و ئەلحانیش ئەگە دەخوێنێ هەر دڵێ: **پەپوو پەپوو/ شیرەکەم هەڵچوو/ خەتام نەبوو.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٠٤)

١٠٠٦(١٠٠٤) ═ **هێلانەپەپوو**

(پەپوو بۆنی زۆر ناخۆشە.)‖ برتی‌یە لە شوێنی بۆنناخۆش.‖ **دەڵێی هێلانەپەپوویە وەک هێلانەپەپووی وایە.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٠٠٤)

١٠٠٧(١٠٠٤) ⌘ **پەپوو لە شوێنێک خوێندن**

چۆڵوهۆڵ بوونی ئەو جێگایە، نەبوونی هیچ کەس لەو شوێنە: **«"وەختەیە" دڵخوا ئەفلێلەی دێنێ/ یان لەجێی ئێمە پەپوو دەخوێنێ»**

[هەژار، بۆ کوردستان: ١٤٦]

«لە ڕێگەی "پەسوێ" پەپوو دەخوێنێ/ حەیران پێی‌دادێ هەڵیاندەفڕێنێ»

[باباتەباتی، کانی مرادان: ٦٢]

پەپوولە

١) دەعبایەکە بە باڵی ناسک و ڕەنگاوڕەنگ.

٢) مرۆڤی پاک و بێ‌ئازار: **«پەریزاد وەک پەپوولەی وایە. پەریزاد پەپوولەیە.»**

٣) نەخۆشی‌یەکی مەڕە کە بەهۆی بێ‌ئاوی تووشی دەبێ.‖ هاوتای: **ڕەشاو**.←١٠١١.

٤) بەکێک لە وێنەکانی کڵاوی کوردی.

[سەمەدی، وێنەکانی کڵاوی کوردی: ٣٩-٣٧]

باوەڕ (١٠٠٨)

١٠٠٩(١٠٠٨) ٥ شەوانی جومعە ڕووحانەتی مردوو دەبێتە پەپوولە و دێتەوە ماڵ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٠٨)

١٠١٠(١٠٠٨) ≈ **پەپوولەا زێڕم دەیە بەرتلەم**

(مەبەست لە زێڕ، ئەو برە ڕیوبیە کە بە دەست لێدان لە جۆرە پەپوولەیەک بە دەستەوە دەنووسێ.)‖ منداڵ لەکاتی گرتنی جۆرە پەپوولەیەکدا دەڵێن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٠٠٨)

١٠١١(١٠٠٨) ⌘ **پەپوولە هەڵێنان**

(لە فەرهەنگە کوردییەکاندا، ئەم نەخۆشییە وەکوو نەخۆشیی مەڕ و بزن هاتووە، لەکاتێکدا. بزن، بە پێچەوانەی مەڕ- کە پێویستییەکی زۆری بە ئاو هەیە و تەنانەت ئاوی بۆگەنیش ناخواتەوە- ڕۆژێ بە جارێک ئاو دان هەڵدەگا. کەوابوو ئەوەی کە پەپوولەی هەڵدێنێ مەڕە نەک بزن.)‖ هاوتای: **ڕشاو هەڵێنان.**← ٧٧٧/ ئـ.

لێکدراوەکان (١٠٠٨)

١٠١٢(١٠٠٨) ☆ **پەپوولەنیشان**

شتێک کە نیشانە و عەلامەتی پەپوولەی لەسەر بێ: **«ئەوە سەعید خۆی گورج دەکرد و دەیهاویشتە سەر پێڵی کەوانی دو تیری لەبەخۆراسانی پەپولەنیشانە»**

[فەتتاحی قازی، سەعید و میرسێوەدین: ٢٠٨]

«لەبەبینایەکی پەپولەنیشانی قاتڵی سەری هەمەوەند و تاکۆیبە/ ڕەبێکی عەینەڕانەنگی دەوەیی بیست و تێ پەپەی هەڵدەلەبیە»

[پێشوو، ١٧٦]

١٠١٣(١٠٠٨) ☆ **پەپوولەی بەھەشت**

بریتی‌یە لە مرۆڤی ڕاست و بێ‌فروفێڵ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١٠١٣)

١٠١٤(١٠١٣) ~ **وەک پەپوولەی بەھەشتی وایە**

↑ ئاواش دەگوترێ: **دڵێی پەپوولەی بەھەشتی‌یە.**

پەت

١) گوریس، شریت، پەتک، خاپ.

٢) کوتێک لە ڕێسراوی گوریس.

٣) تەنافی دە مل خستنی سێ‌دارە.

٤) بەشی دووەمی وشەکانی: **شەتوپەت، شەلوپەت، لەتوپەت.**

٥) **ئانوپەت.** ← پیتی ن (ژێر ئێرتکی ئان).

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١٠١٥)

a١٠١٥(١٠١٥) ~ **پەت/ پەتکی ئێعدامێم(ئێعدامێت، ئێعدامێی،...) دە مل/ ئەستۆ کەن...**

بۆ دڵنیایی پێدان و خاترجەم کردنی کەس یا کەسانێک لە نەکردنی کارێک دەگوترێ:

«پەتم دە مل/ ئەستۆی کەن مێردی پێناکەم.»

پێکھاتەکانی لەچاوگ‌وەرگیراو (١٠١٥)

١٠١٦(١٠١٥) ✖ **بە پەت/ پەتکی خەڵک خۆ خنکاندن**

زۆر مفتەخۆر بوون.

١٠١٧(١٠١٥) ✖ **بە پەت(یش) نەکردن(بە پەتیش نایکەی/ نایکەن/ نایکا)**

(زاراوەی شەڕەگە. سەگی وایە بۆ شەڕەسەگ پەتی دە بن پیلی دەکەن بەڵام نی‌وایە ھەر داریان لە پشتی دا، تێ‌بەردەبێ.) **||** ترسان و خۆبواردن لە کارێک: **«ھەمووکیش دەگەڵ چەند ئەفەرێدا چووینە گوندێک بە ناوی خورجین، ئاغا ڕووی خۆشی نەھو، دەیەویست جوابمان کا،**

بۆ بەهانە گوتی: ئەگەر بە شەرەشێعر کوڕی من بۆی دەن ڕاتاندەگرم... گوتم: من ئامادەم... مەتیوی ئاغای زۆر ترسا، وەک دەڵێن بە پەتیش نەیدەکرد، قسی خوارد.»
[هەژار، چێشتی‌مجێور:٤٧]

‖ ـــ ١٠١٨.

١٠١٨(١٠١٥) ⌘ **بڕ پەت کردن**

«کوڕان زۆر سەگ بوو، دەیزانی کاشماغا پیرە و بڕپەت دەیکا...»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی ئەحمەدی شەنگ]

‖ ـــ ١٠١٧.

١٠١٩(١٠١٥) ⌘ **پەت/ پەتک پساندن**

بەر بوون.

١٠٢٠(١٠١٥) ⌘ **پەتپەتێن پێ کردن**

«پاڵەوانانی ئاگریداغ و چیای ساسۆن، ئەتانەت هۆزی کەمەدەستی هەمەوەند، کە دژی ئیمپراتۆری عوسمانی ڕاپەڕیون، چۆن پەتپەتێنێکیان بەو دەوڵەتە زەبەلاحە کردوە و چەندیان خوێن و ماڵ تێچوە تا بەرەدەست کراون.»
[بدلیسی، شەرەفنامە: ٢٤]

←١٠٢٩.

١٠٢١(١٠١٥) ⌘ **پەت شل کردن**

توندوتیژی نەکردن؛ نەوی کێشان و هەڵکردن: «پەت شل کردنی قاسم، شێوەی بەرەڕەڵا کرد، وەها خلور و بەرفە ببون بە هەزار لغاو ڕام نەدەکران.»
[هەژار، چێشتی مجێور: ٢٨٥]

«هەر خۆیەتی مێندێکیان بۆ ماوەیەک بەرز دەکاتەوە و بەسەر کۆمەڵانێکدا زاڵ دەکا و بۆ ئەزموون و بەڵگە لێدەرخستن پەتیان بۆ شل دەکا و سەرەدەمێک خۆیان لێدەبوێرێ.»
[بدلیسی، شەرەفنامە:٤]

١٠٢٢(١٠١٥) ⌘ **پەت کردن**

١) گوریس دە مل کردن.

٢) هێنان و ڕاکێشانی بە سوروکایەتی: «هەرچۆنێک بێ ڕەشیدی لەگەڵ خەڵت بەری، ئەو بەڵەدە و گورگخنکێن. هاتوو بیانووی گرت پارەی بدەیە، پەتی کە بۆ هەر جێگایەکی دەتەوێ.»
[قەمیری، میرزا: ٣٥]

١٠٢٣(١٠١٥) ⌘ **پەت لەسەر داماڵان**

بەرەڵا بوون.

١٠٢٤(١٠١٥) ⌘ پەتی خۆ بەدەستەوە هاتن

بە ناکامی دڵخواز گەیشتنی کار: «**پیرێژن گوتی: وەی بابانم خەرابوو، دەگەڵ کوتی وەیرێ، چەقۆی دەست دایە و خەڵت لووتی بڕی و هاتەوە دە جێیە غزاوە. گوتی: تۆخەی ئەوە نەمردم پەتی خۆم بەدەستەوە هات! جا سبحەینێ بە دەیراوی بگەڕێ بەنێو دێیدا.**»
[رەسووڵی ئاتری: نەقڵ]

١٠٢٥(١٠١٥) ⌘ پەتی سەوحە(ش) نەبوون

نیش لەدەست نەهاتن، دەستەنەرۆین و بێدەسەڵات بوون: «**- بابێی بتوانی کارێکم بۆ بکەی؟ - نەوەڵڵا، کاری چی؟ بە خودای پەتی سەوحەش نیم/ تەواو نیم.**»

١٠٢٦(١٠١٥) ⌘ چوونەوە سەر پەت و سینگ(ی خۆ)

دەست بەکاربوونەوەی سەرلەنوێ لە نیشی پێشوودا: «**ئەو بەینە کە لە رووسیا بووم، ئرآخی لە جێگری من کاری لە ستۆدیۆ دەکرد و ببوە هاوکاری برای شەریکەکەم، راست چوومەوە سەر پەت و سینگی پێشووم و ملم لە عەکاسی نایەوە.**»
[هەژار، چێشتی مجێور: ٣٥]

١٠٢٧(١٠١٥) ⌘ لەسەر پەت و سینگی خۆ دانیشتن

هارتای: **قوون وەدەرێنی خۆ دان. لەسەر دەرێنی خۆ دانیشتن.**

١) بە نیشێکەوە خەریک بوون و پاراستنی ئەو.

٢) نەکردنی کاری زیاتر لە توانایی یا لە ئەرکی خۆ بەدەر: «**حەز دەکەی لەچیە ئۆر زنجیر و کۆت/ دانەنیشی لەسەر پەت و سینگی خۆت**»
[مەلاخەفوور]

لێکدراوەکان (١٠١٥)

١٠٢٨(١٠١٥) ☆ پەتپەتی

بەدەرد و ئازار: «**ئەگە بێتو هەرێکمان بمردایینابە، مردن پەتیەکی خاترجەمییە/ ئەما ژیانی بەحەسرەت دەربەدەری و سەرگەردانی و پەتپەتییە**»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەینەل و گۆزەل]

١٠٢٩(١٠٢٨) ⌘ پەتپەتی پێ کردن

تەفرەدان، هێنانوبردن، دەرد پێکردن و ئازار دان: «**جەبهەی لای سووریا هورمزی گرتبوو، پەتپەتێکی بە لەشکری سووریا کرد بە دڵستان بیگێڕنەوە.**»
[بدلیسی، شەرەفنامە: ٤٣٣]

١٠٣٠(١٠١٥) ☆ **سەرپەت**

سەری پەتک.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٣٠)

١٠٣١(١٠٣٠) = **لە سەرپەتێکی دەگەڕێ، خۆی پێ بخنکێنێ**

مرۆڤی بەگەڕ و تەشقەڵەباز.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٣٠)

١٠٣٢(١٠٣٠) ⌘ **سەر/ سەرەپەت بە دەست بوون**

کاربەدەست بوون: **«بەلام پرتەوپۆلە و گلەی ڕەشبیران لام گرینگە، هەر لەوان دڵنیگەرانم چونکە دەزانم ئەوانن هەوساری دوارۆژی گەل و سەرپەتی چارەنوسی ئەم وڵاتەیان بە دەست دەبێ.»**

[هەژار، [illegible]:٢٣]

پەراسوو

هەرکام لەو دوازدەجووت ئێسکە درێژ و کەوانەیی‌یانەی کە لە تیغەرەی پشتەوە خوار بوونەوە و سی‌یەکانیان دە نێو خۆ گرتووە.

باوەڕ (١٠٣٣)

١٠٣٤(١٠٣٣) ٥ ئافرەت/ حافرەت لە پەراسووی چەپە(چەپ) خوڵقاوە.

مەسەل(١٠٣٤)

١٠٣٥(١٠٣٤) * **ئافرەت/ حافرەت لە پەراسووی چەپ خوڵقاوە، بتەوێ ڕاستی‌کەیەوە دەشکێ**

١٠٣٦(١٠٣٣) ٥ لەکاتی گۆزەوشاردا، پەراسووی ئەم لا دەچێتە ئەو لا. ← **١٧٨٣/ ش.**

جنێو (١٠٣٣)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ج شەقەپەراسووی بابت دەگێم- ٢٦٩ لە ب.

*****

مەتەڵ (١٠٣٣)

١٠٣٧(١٠٣٣) § سەرلووسی بن پەراسوو

– میچ

١٠٣٨(١٠٣٣) § سینگێکم داکوتا چل پەراسووی هەبوو

– خانوو

١٠٣٩(١٠٣٣) § هەناسەی هەیە، ڕەوانی نیە
پەراسووی هەیە و گۆشتی نیە
مەمکی هەیە و شیری نیە

– کوورەی ئاسنگەریی

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٠٣٣)

١٠٤٠(١٠٣٣) ≈ پەراسووی دەژمێردرێ/ دەژمێردرێن

زۆر کز و لاواز بوون.| هاوتای: دەڵێی تاژیبە/ تاجیبەدەڵێی داوەمزیوە. دەڵێی لە ژەهراوێ لەوەڕاوە. دەڵێی تێلی خواردووە. دەڵێی بەلەچەکە لەبەر تارێت ئیشک کردۆتەوە. دەڵێی داوەگیایە. دەڵێی سیرمەیە. دەڵێی ڕەتەدارە. دەڵێی قانگەلاشکە. دەڵێی قەفەسە. دەڵێی قەفەسە. دەڵێی کرمەژێلاڵایە. دەڵێی کلکەتەشیبە. دەڵێی گای دەرزیڕەڵێ. نە دەرزییە بشکێ؛ نە دەزوویە بپسێ. دەڵێی چیلکەیە ئاڵابووکی لێهاڵاوە. ئێسک و پێست. ئێسکەڕووسک. فووی لێکەی با دەیبا.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٣٣)

١٠٤١(١٠٣٣) ⌘ پەراسووی ڕاست دە بەدەنی کەسێکدا نەبوون

خوار و بەفێڵ بوون.| هاوتای: وەک گوریسی نێوهەمبانە بوون.

۱۰۴۱ پەردوو

هەلاشی بان.

لێکدراوەکان (۱۰۴۲)

۱۰٤۳(۱۰٤۲) ☆ **دار و پەردوو**

بەرد و دار و هەلاشی خانوو: **«... لەسەر دار و پەردووی ژک دامەزرایەوە.»**

[هەژار، چێشتی مجێور:۷۲]

«لە رۆژی بیستەمی مانگی شابانەوە هەتا رۆژی نیوەی رەمەزان، داریان بەسەر بەردەوە نەهێشت و دار و پەردوویان بەسەریەکدادا.»

[بدلیسی، شەرەفنامە:۱۵۹]

مەسەل(۱۰۴۲)

۱۰٤٤(۱۰٤۲) * **لە دار و لە پەردووا لەعنەت بێ لە هەردوو**

یەک لە یەک خراپتر بوون.| ئەگەر بۆ مرۆڤ دەکار کرێ، هاوتایە دەگەڵ: **هەرتک تووتکی کۆختێکین، هەر سەیەکن. ئەگەر پێنجن، ئەگەر شەشن، هەموو توخمی دیزەی رەشن. لەتەرمەتەر، یەک لە یەک بەتەر.**

| ئاواش دەگوترێ: **لە دار بێ و لە پەردووا لەعلەت بێ لە هەردوو.**

۱۰۴۴ پەردوو

ژووری تایبەتیی بووک و زاوا لە شەوی گواستنەوەدا.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (۱۰۴۵)

۱۰٤٦(۱۰٤٥) ✖ **پەردووگیر بوون**

مردنی زاوا لە پەردوودا: **«دەیانگوت مەبیووڵەزیز ماڵویران! وەرە بگەڕێوە، کوڕی نێونجیت پەردووگیر بوو لە باڵ بووکێ نایەتەدەرێ»**

[بەحری، گەنجی سەربەمۆر:۱۰۰]

«چێشتەکەی ماڵیان کاڵەجۆش کرێ/ زاوا پەردووگیر بووک پەشێوش کرێ»

[گۆرانی ژنان]

١٠٤٧ پەرژین

چیل، شوورەی بە درەو.

مەسەل(١٠٤٧)

١٠٤٨(١٠٤٧) * **پەرژین بۆ حەڵاڵزادەیە**

(حەڵاڵزادە = حەرامزادە، زۆڵ، بیچ.)‖ تێبینی و قایمکاری بۆ مرۆڤی ڕاست و دروستە، چونکە مرۆڤی زۆڵ و خراپ لە هیچ ناپرینگێتەوە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٤٧)

١٠٤٩(١٠٤٧) ≈ **پەرژین بێ**

پێکهاتەیەکە بۆ داوای لێبوردن لەکاتی قسە کردنی ناحەز و ناشیاودا: **«ئیهیهیهیە، ئەگەر لێتهپرسم: چلۆن دەفەرەوی پادشای شەهید وەرمەگرم، وەڵڵا پەرژین بێ لە ڕووتا، بیلانمانی، ئەو شەوەی کە تێیدا مردم پەکشەممەبو، شەوەکەی هەینی رابرد و غوسڵم کرد و چوومەوە ناوچۆن.»**
[هەژار، دایەباوە:٩٣]

«جا کوتی: پیاوەلەلییە! ئەمن بڵێیە ئەو بەڵایەم لەکۆڵ کردبێوە ئەگە، پەرژین بێ، جووتەگونەکانم دەوەی بیخلم. کوتی: زۆر چاکە. پیرێی کوتی: وەرە خۆت بە جلکەیدا بێنە، پەرژین بێ، جووتە گونەکانت دەخلم. دەی بۆ برد...»
[باپانیانی، ئەدەبیاتیزارەکیموکریان:١١٢]

‖ هارتای: **لای تۆم بەگوڵ بێ. دوو/ دوور لە ڕووی تۆ.** ← ١٠٥٠- ١٠٥٢.

١٠٥٠(١٠٤٧) ≈ **پەرژینی/ پەرژینێکی بەگوڵ بێ**

↑: **«جاری وایە ئێوارنیش سەرێکی ئیدارەی دەدا، بیلامانێ پەرژینێکی بەگوڵ بێ، هەر دەڵێی حەمایەت بووە.»**

[ئەمیری، هاوارمیمەرە:٢٥]

«پەرژینی بەگوڵ بێ تا ئێستا مارتان دیوە، مارێکی گەورە!»
[کەمال، ئینجەمەمەد: پ٢ ٤٣٦]

١٠٥١(١٠٤٧) ≈ **پەرژینێکی قایم بێ**

←١٠٤٩.

١٠٥٢(١٠٤٧) ≈ **ڕووی تۆم بەپەرژین بێ**

←١٠٤٩.

۱۰۵۳ پەڕەسلێرکە

پەڕەسللێرکە، پەڕەسێلکە: باڵندەیەکی باریک و چکۆڵەیە، ملی قوڵە و باڵی درێژ و نووک‌تیژە. کلکی دوولک و دندووکی کورت و سەختە. نێر و مێ‌یەی یەک‌ڕەنگە. لەژێر ڕەوەز و کەلێن و قوژبنی خانووبەرانداا بە قوڕ هێلانە ساز دەکەن و لە هەوادا مێش و مەگەز دەگرن. جۆرەکانی بریتین لە: پاشەڵ‌سپی، پاشەڵ‌سوور، خیزەڵان، ڕەوەزان و کالی ڕەوەزان.

[بەحری، فەرهەنگی باڵندە: ١٧- ١٩]

باوەڕ (١٠٥٣)

١٠٥٤(١٠٥٣) ٥ ئەوەڵی ساڵێ کە پەڕەسللێرکە لە گەرمێنێ‌ڕا دەگەڕێتەوە، دەگەڵ‌کو چاوت پێی‌کەوت، سێ جاران لەسەر پانێی ڕاستەت بسووڕێ. جێ‌پانێکەت بدەوە ڕۆژی لێ‌وەدەردەکەوێ. بە ڕۆژێکەی بەرویشتی چاوت ڕەش کە و بەرەویلی گاڕانێ پچۆ. هەوەڵین وڵاغێک کە دەیبینی گاڕانی‌دایە سەخرەجندی لەسەرە و هەر ئەتۆ دەیبینی. پچۆ کڵاوەکەی لێ‌بڕفێنە و یا بۆ لای مزگەوتێ هەڵێ یا بۆ قەبرستانێ. ئەگەر زوو بگەیە یەکێک لەو جێگایانە و نەدگاتێ (نەتگاتێ). ئەو کڵاوە دەبێتە ئێ خۆت و هەرهەوەخت لەسەری نێی ون دەبی. بەڵام ئەگەر بدگاتێ (بنگاتێ) شەپێکت لێ‌دەدا و کڵاوەکەت لێ‌دەستێنێتەوە. شەپەکەشی وە هەر جێ‌یەکت کەوێ هەتا دەمری ئەو جێ‌یە هەر ڕووت دەبێ.

[سەعدوون بەحری]

١٠٥٥(١٠٥٣) ٥ پەڕەسلێرکە لەترسی مار هێلانە لەبەری میچ ساز دەکا و بۆ بەرگری لە ڕووخانێ، لەکاتی دروست کردنی‌دا، دەڵێ: **قوڕێ دێنم لە قوڕمشینێ/ پووشێ دێنم لە پووشینێ/ ئاوێ دێنم لە مەدینێ/ ئەوەی هێلانەم لێ خرا دەکا/ قەت کەسی نەمێنێ.**

[زەینەب قادری]

١٠٥٦(١٠٥٣) ٥ کوشتنی پەڕەسللێرکە گوناحە، چونکە ئاوی بۆ کووژانەوەی ئاوری حەزرەتی ئیبراهیم بردووە.

۱۰۵۷ پەری

بوونەوەرێکی جوان و چاکەکار و نەبەدی کە جاروبار خۆدەنوێنێ. لە هانای قارەمانی بەیت و هەقایەتەکان دێ، کاریان بۆ ڕادەپەڕێنێ و بە ئاواتیان دەگەیەنێ.

باوەڕ (١٠٥٧)

١٠٥٨(١٠٥٧) ٥ کۆتر پەری‌یان دەگەڵە. بۆیە بەر لە کوشتنەوەیان دەبێ ئاگاداریان بکەی و بڵێی: ئەمن ئەوشۆ کۆتران دەکوژمەوە هەرچی پەری‌یە لەنێویان بڕوا.

مەسەل(۱۰۵۷)

۱۰۵۹(۱۰۵۷) * **لە پەریان دەبێ وەلی، لە وەلیان دەبێ پەری**

لە مرۆڤی جوان، مرۆڤی باش و لە مرۆڤی باش مرۆڤی جوان بەوەلەد دەبێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (۱۰۵۷)

۱۰۶۰ (۱۰۵۷) = **پەری دەستیان لە دڵی داوە**

حاڵی مرۆڤی نەخۆش و حاڵگۆڕاو: **«ئەتۆ هێشتی شەیدای یان پەریان دەستیان لە دڵتداوە/ ئەو کارە بۆ کەس نەبوە و بۆکەس نەکراوە.»**

[فەتتاحی‌قازی، ۱۰۰ : ۱۳۷۹]

«لە دڵەکەی من گەڕێ چەند لە ئێشە چەند لە ژانە/ بە هیچ شتێکی دەرمانی ژانی نەشکاوە/ هێندێک دەڵێن بریندارە هێندێک دەڵێن ئەنگواوە/ هێندێک دەڵێن دەردی موبتەلایە هێندێک دەڵێن دڵی سووتاوە/ هێندێک دەڵێن ئازاری سەرمە، هێندێک دەڵێن پەریان دەستیان لێداوە»
[حەمزەی کەریمەسووری: بەیتی عەلی‌مەحموود و مەرزینگان]

«ئەمن ئەو وەختی ئاقڵم ناتەواوە/ پەریان دەستیان لە دڵم داوە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی سەدم]

۱۰۶۱(۱۰۵۷) = **دەڵێی پەری دەوچاویان شتووە**

← ۱۵/ ب، ۳۵۲۰/ ب و ۳۱۸۲/ ب.

لێکدراوەکان (۱۰۵۷)

۱۰۶۲(۱۰۵۷) ☆ **پەری‌پر - ۱۷۱۸/ ب.**

a۱۰۶۲(۱۰۵۷) ☆ **پەنجەپەری**

یەکێک لە وێنەکانی کڵاوی کوردی.

[سەمەدی، وێنەکانی کڵاوی کوردی: ۳۹–۳۷]

١٠٦٣ پەرێز

جێگای دەغڵ یا گیای دروراو.

مەسەل(١٠٦٣)

١٠٦٤(١٠٦٣) * **ئەگەر مەرمان نەدیوە لە کزری، پشکەڵ/ کشپەڵمان دیوە لە پەرێزێ**

نەزان نەبوون. لە داب و نەریتی کۆمەڵ یا کاروباری دنیا بێ‌خەبەر نەبوون.
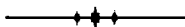
لێکدراوەکان (١٠٦٣)

١٠٦٤(١٠٦٣)a ☆ **پەرێزەگیا**

جێگا گیای دروراو.

پەڕ

١) ئەو تووکەی کە لەشی مەل و باڵندەی داپۆشیوە: **«قاقەزەکەی دەبێ پەڕی قورینگەکەی نا و کوتی: دەبێ ئەوە بەری... بۆ مەملەکەتی شێخان.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

٢) سەفحە و وەرەقەی کاغەز.

٣) باڵ: **«دەمودە حازیز چاوت بە من بمێنێ بە چاوی دەبازی، ئەوە برۆت بە من بمێنێ بە پەڕی دە پەحەدەڵی»**

[حاجی سمایلی کاکەلاو: ئازیزە]

٤) بەرگ و گەڵای گوڵ: **«کە شۆڕبەحەمووە ببینم، وەدەزانم ئانەکانی خودا دنیای داناوە تاخ بەدیبابە سەرێکە خورمایی لەسەر کوڵمێکی پەڕی گوڵ و ناسک داناوە.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شۆڕمەحموود و مەرزیەکان]

٥) یەکێک لە بەشەکانی پێکهێنەری تیر: **«ئەوان ئاشقان لێیان دەبوو بە کێشە و مرافیعە و بە تیرەندازییە/ دەیانگوت هەچ کەسانێکی پەڕی تیرێ دەگەڵ سێلی جووت کا/ خەزاڵ ئی ویەیە! ئی کەسی دە دیکە نییە»**

[حەمەدی بەیتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

باوەڕ (١٠٦٥)

١٠٦٦(١٠٦٥) ٥ نان پەڕێکی لە قورعان زیاترە و هەرکەس بۆ سوێند خواردن دەستی پێدابدا وەک ئەوەیە سوێندی بە قورعان خواردبێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٦٥)

(١٠٦٥) ١٠٦٧ ~ **دڵێی ڕۆنی سەگی بە پەڕی مریشکی دە قالبی هەڵمسوون**

یان: **دڵێی ڕۆنی سەی دە قالبی دەدەی. دڵێی ڕۆنی سەگی تێ‌هەڵمسوون.**

(١٠٦٥) ١٠٦٨ ~ **وەک پەڕی مێش**

زۆر ناسک و تەنک: **«کراسێکی لەبەردا تەنکە وەک پەڕی مێشێ/ بەو پەنجانەت بیشێلە ئازای ئەندامم دێشێ»**

[فۆلکلۆر]

«لەبەریدا کراسێکی کەتانەڕەنگی مەحمەڵدارایییە/ قەت پەڕی مێشوولەی هێندە مست و تەنک نییە»

[حەمەدی بەیتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٦٥)

(١٠٦٥) ١٠٦٩ ⌘ **پەڕ ئەنگاوتن**

«هەرچی خەزاڵە، سەت ناوی خودای لەگەڵ بێ، تازە هاتۆتەوە لە گەرمێنی گەرمەسێری، پەڕی ئەنگاوتوون دڵەی خاسەسییە/ لە بەریدایە کراسێکی مەڵمەڵکەتانی لەوی ئلرایییە»
[حوسێن شەملە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

لێکدراوەکان (١٠٦٥)

(١٠٦٥) ١٠٧٠ ☆ **نیشکەپەڕ**

←٢٥٤٦/ ت.

(١٠٦٥) ١٠٧١ ☆ **پەڕبەسەر**

ڕیندەچێ جۆرێک پلەوپایەی ماتوولی نیزامی بووبێ: **«ئەوەتی خوداوەندی مەری مەزن بەلووسەتی خۆی دنیای داناوە/ لە هیچ گەورە گەورە و پەڕبەسەر و ساحێبچیخیارێک وا نەدەڕماوە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گۆزەڵ]

ا ئەو شەڕکەرەی کە بۆ مەیدانی شەڕ پەڕی تاوس. شەهێن. شمقاڕ و ... دە سەر دەچەقێنی: **«حەیلە سەلیبیەگ بمرێ/ پەڕپەسەرە، ملبەزێڕێ/ مەردی قەلحی قەت نامرێ»**
[حوسێن ماسەرمڵی: بەیتی دمدم]

«خانی دەگۆڕتە گوێی خۆ/ لە سەرت بدە پەڕی خۆ/ سبەی تا بچینە شەڕێ خۆ»
[هەمان]

«مەسڵەحەت ئەوەیە، تاس کوتوویە بلێکێم و نەنیینگێم، هەتا گورگەکوو و پەپەسەر لە نێوان لانەچوون... ئێمە با ئەو مەیدانە بەتاڵ کەین.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«خلۆپەحموود گەڕاوە بۆ بێنارێ. ئەسەت سواری دەگەڵ بوو، هەمووی ولاغی سێ ساڵ بوو، هەمووی پەڕی خەمێنی بە سەرەوە بوو، هەموو خەنجەری ئەسوەشکی زێڕی لەسەر بوو.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی خلۆپەحموود و مەرزینگان]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٧١)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

١٠٧٢(١٠٧١) ≈ **پەڕپەسەری قادرئاغای- ٥٢٨/ ٤.**

١٠٧٣(١٠٦٥) ☆ **پەڕوپۆ**

کۆمەڵەی تووک و باڵی پەلەوەرەکان.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٧٣)

١٠٧٤(١٠٧٣) ⌘ **پەڕوپۆ دەرکردن**

لێ‌ڕووانی پەڕوپۆ: **«هەر کەسێ بیکا مەنعی دڵداری/ پەڕ و پۆ دەرکا وێنەی پاساری»**

[فۆلکلۆر]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٧٣)

١٠٧٥(١٠٧٣) ≈ **هەرکەس ماڵی هەتیوی بخوا پەڕوپۆی پێ‌دەردەکا**

خواردنی ماڵ و سامانی سەغیر خراپترین جۆری بەڵا و نەهامەتی بەدواوەیە.

١٠٧٦(١٠٧٣) ⌘ **لەپەڕوپۆ بوونەوە**

١) لێ‌بوونەوەی تووکی مریشک و ڕووتانەوەی بەهۆی هێلکەکردنی زۆر.

٢) زەرەد کردن. ڕەبەرکەوتن و تێ‌داچوون. ‖هاوتای: **لە تەپڵی نابرودی دان.**

٣) زۆر کز بوون.

٤) زۆر خۆ بەقوربانی کەسێک کردن: **«لەبەرخەمی خۆ دەسەرگێڕا، لەپەڕوپۆ بۆوە.»**

١٠٧٧(١٠٧٣) ⌘ **لەپەڕوپۆکەوتن**

↑: **«ئاخر چیبکەین بەخوا ئەرکتان زۆر قورسە، تا پێمانکرا خزمەتمان کردن، ئێستاش لەپەڕوپۆ کەوتن.»**

[فزلجی، ١٠٠٠:١٣٧٩]

١٠٧٨(١٠٦٥) ☆ **لاپەڕ**

بەلاوە و دوور لە ناوەندانی: **«ماڵە برای دلیکی چادریان لاپەڕ بوو...»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەینی لاس و خەزاڵ]

١٠٧٩(١٠٦٥) ☆ **لاپەڕ**

هەرکام لە دوو لای پەڕی دەفتەر، کتێب، گۆڤار و شتی لەم بابەتە: **«لە لاپەڕی (اعلانات)دا نووسرابوو فڵانە بانک پێویستی بە چەند مووچەخۆر هەیە.»**

[حەسین، گەلەپەلو: ٤٦]

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٧٩)

١٠٨٠(١٠٧٩) ✖ **لاپەڕ وەرگێڕان**

←١٠٨٣.

١٠٨١(١٠٧٩) ✖ **لاپەڕ هەڵدانەوە**

←١٠٨٤.

١٠٨٢(١٠٦٥) ☆ **لاپەرە**

←١٠٧٩.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٦٥)

١٠٨٣(١٠٦٥) ✖ **لاپەرە وەرگێڕان**

گۆڕینی بابەت و تێوەرۆکی باس.↓

١٠٨٤(١٠٦٥) ✖ **لاپەرە هەڵگێڕانەوە**

↑

١٠٨٥ پەرپەرۆچکە

بەرزترین شوێنی ئاسمان؛ تەشک، تەشق.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٨٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- **چنگ لە ئاسمان/ پەرپەرۆچکەی ئاسمان دان- ٣٠٢/ ئ.**
- **چوونە پەرپەرۆچکەی ئاسمان- ٣٠٣/ ئ.**

پەڕۆ

١) پارچە و قوماشی کۆن.

٢) پارچەی بێکەڵک و بایەخ: **«ئەو هەمووە پوڵەی بۆ دەدی بەو پەڕۆوپاڵەی لە»**

٣) دەرمان، سارێژ.

مەتەڵ (١٠٨٦)

١٠٨٧(١٠٨٦) § **مردووی بەپێوە، پەڕۆی بە قوونەوە**

- کەندووی ئارد

مەسەل(١٠٨٦)

١٠٨٨(١٠٨٦) * **زاری خەڵکی کوندەدیوار نیە پەڕۆی تێبەستی**

سووک و هاسان نەبوونی بەرگرتن لە بڵاوبوونەوەی قسە و خەبەری ڕاست یا ناڕاست.■

هاوتای: **زاری خەڵکی قوونی خۆت نیە بیلووچێنی.**

١٠٨٩(١٠٨٦) * **ژن پیاوی بکا ترۆ، بە دنیا نایێ پەڕۆ**

(ترۆ کردن: ئابڕوو بردن.)■ کەسێک کە ژنەکەی ئابڕووی بەرێ، هیچکەس ناتوانێ بەر بە ئازڕان و ئابڕوو چوونی ئەو بگرێ: **«ئەڵێن هەر ژنێ مێرد بکا سەنگین/ عالەم هەڵسێ پێیناپێ ئەنگین/ بەڵام هەر ژنێ مێرد بیکا ترۆ/ بە هەموو عالەم نایێ پەڕۆ.»**

[مەلاغەفووری دەبباغی]

«ئەما کورینە لە دونیایەدا ژن لە هەوەڵ هەتا ئاخری بەقای بۆ کەس نییە/ بریا لەسەر شانی پیاوان نەبوایە ئەگەر لە ژن پەیدا دەبێ سوکایەتییە ژنێکی ئەگەر بە سوک دەرچێ خەڵکی تەماشای ساحێبی دەکا بە بێکیفایەتی و بێحورمەتییە.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گازەل]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٨٦)

١٠٩٠(١٠٨٦) ≈ **چاکی پەڕزیانە، هیچی لەخۆی نەگرتووە**

بۆ مرۆڤی نەرکـرەخۆنەگر دەکار دەکرێ.|| ئاواش دەگوترێ: **لێم بۆتە چاکی پەڕزیان هیچی لەخۆی نەگرتووە.**

١٠٩١(١٠٨٦) ≈ **قسەکەت بەپەڕزیە**

هەرکات کچ هەستی کردبا کە کوڕ کەینوبەینەکەیانی لەلای ئەم و ئەو درکاندووە، بە دڵساردییەوە بە کوڕەی دەکوت: **قسەکەت بەپەڕزیەا** واتا وەک پەڕز زوو دەدڕێ. یان دەیکوت: **قسەکەت بەزاخیەا** یانی وەک زاخ زوو دەترێتەوە.

١٠٩٢(١٠٨٦) ≈ **لە خواردنێ دڵێی هەڵزیە، لە کارێ دڵێی پەڕزیە**

بۆ زانیاری زیاتر← پیتی خ(زێر نێرتکی خواردن).

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٨٦)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ჲ **برین پەڕز بوون- ١٦١٧/ ب.**

ჲ **برین پەڕز کردن- ١٦١٨/ ب و ١٦١٩/ ب.**

*****

١٠٩٣(١٠٨٦) ⌘ **بە پەڕز کلکی کەسێک گرتن**

دوورخستنەوەی کەسێک بە بێ حورمەتی.

١٠٩٤(١٠٨٦) ⌘ **پەڕزیەک لە کەسێک دادڕین**

← **١٨٩١/ ب.**

١٠٩٥(١٠٨٦) ⌘ **(شتێک) بوونە/ کردنە پەڕزی دم تووتکان**

بەشپەش بوون/ کردن و بڵاوبوون/ کردنەوەی ئەو: **«کوڕ هەمووی هەر جوێ بوونەوە و ماڵیان کردە پەڕزی دم تووتکان.»**

لێکدراوەکانی تر (١٠٨٦)

١٠٩٦(١٠٨٦) ☆ **پەڕزی شین**

مایە و نیشانەی شەرم و شوورەیی و ئابڕووچوون: **«شتێکی کە تلدی پێوەگیرابووم، ئێستاش**

گرتییە لەسەر ملم و بۆتە پەڕلی شین لەسەر شانم نراوە، ئەوە بوو خەلک هەر خەلکەکەی جاران بوو ئەمیش هەر لەلدنەکەی پێشوو.»

[ئەمیری، میرزا: ٣٦]

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١٠٩٦)

١٠٩٧(١٠٩٦) ✱ **پەڕۆی شین لەسەر شانی کەسێک دان/ دانان/ دروون**

بوونە هۆی ئابڕوو چوونی ئەو: «جا ئەوە خاتوونم دەڵێ: کاکەگیان بەسەری تۆو حەیبە لەبۆ تۆ، پەڕلی شین لەسەر شانی خۆت دەدرووی هەر لەسەر ئەوێ کاولەدنیایە»

[: بەیتی برایماۆک]

«دەترسم لەوەیدا ئەو قسەیە پەرە بگرێ و لەنێو تەواوی عاشیرەت و سەرداریەکاندا بپێتەوە بلاوە/ چۆن مێر مەڵبەت پەڕلی شین و پەڕلی ئامەرەدی لەسەر شانی من دانساوە!/ چۆن! ئامۆژا... بەجێیهێشتووە لانکە و بێشکەی منداڵی سارا»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبەل و گازەل]

جنێو (١٠٩٦)

١٠٩٨(١٠٩٦) ✔ **پەڕۆی شینت لەسەر شانێ**

١٠٩٩(١٠٨٦) ☆ **پیرپەڕۆ**

برتییە لە پیروچاکی بێ‌کەلک.

١١٠٠(١٠٨٦) ☆ **پینەوپەڕۆ**

←١٦١٠.

١١٠١(١٠٨٦) ☆ **سیسەپەڕۆ**

کز و ڕیزیلە.

١١٠٢ پەڕین

١) حاڵەتی هاوێشتن یا هاوێشترانی شتێک بەخێرایی بۆ سەرا یا کەش، یا لە شوێنێک بۆ شوێنێکی تر: «جانۆوەماینەی دەکوژێنەوە، دڵۆپێک خوێن دەپەڕێتە نێو حەساری، دەبێتە دارێک...»

[حەمەی ئاژنەخۆر: مەڵبەندی دەنگەمەندا]

٢) جووڵەی خۆنەویستی پێڵووی چاو.

٣) ئاوا بوونی مانگ و هەتاو.

٤) شکان و کەوتنی بەشێک لە شتی وەک: لێواریی ئیستیکان و دەوریی چینی:
«ئیستیکانەکانمان هەمووی لێوبان پەڕیوە.»

٥) ئیشک بوونی گیا و دەغڵ و دانەوێڵە: **«ئەگەر من نەیەم گەنمەکەمان دەپەڕێ. گێ گەنمەکەمان دەدرووێتەوە دڵپە گیان.»**

[کەمال، شێخمحەممەد: ب١ ٤٣]

٦) سواربوونی جوانەگا لە مانگا، بەران لە مەڕ و نێریی لە بزن. بۆ گوێدرێژ و ئەسپ: لێ‌هاتن، سەگ و تازی و توولە پێوەڕوان. پەلەوەر و باڵندە پێ‌داقسین دەکار دەکرێ.

٧) بەربوونەوە، فڕێدران: **«ڕەمەختێک وەلی‌خان کەوتە عەرزێ، دەمانچەکەش لە دەستی کەچەکە پەڕی و کەوتە سەر زەوی... »**

[پێشوو، ب١ ١٧٤]

○ **«دەرزی/ مووروکەم بە دەستەوە بوو، پەڕی نازانم چی لێ‌هات؟»**

٨) لێ‌هاتن، پەیدا بوون: **«نازانم ئەو زیپکەیە چۆن پەڕیوەتە ئەو لاڕوومەتەم؟»**

٩) تەواو بوون، کۆتایی پێ‌هاتن.

١٠) شکانی شتی تورت: **«ئەو دڵەم بۆی دەربەدەرە/ چ بکەم ئەمنی بێچارە/ ناوێرێ بێتە ژوانێ/ پۆست و قەرەوڵ دیارە/ جا چەی لێدەی دەپەڕێ/ ناسکە دەڵێی خەیارە»**

[مەلاحوسێن]

باوەڕ (١١٠٢)

١١٠٣(١١٠٢) ○ ئەگە هەویر پەڕێ میوان دێ.

مەسەل(١١٠٢)

١١٠٤(١١٠٢) * **سوار هەتا نەپەڕێ نابێتەسوار**

تێ‌شکان و دۆڕان لە شەڕ، سەرنەکەوتن لە ڕاپەڕاندنی کار یا نەگەیشتن بە شتێک، بنەما و هۆکاری سەرکەوتنە.‖ هاوتای: **سوار هەتا نەگلێ/ نەکەوێ نابێتەسوار.**

١١٠٥(١١٠٢) * **مشک بۆ زۆر پەڕینێیە**

(ئیلاقە کردنی زۆر، بۆ مشک هاتووە نەک بۆ مرۆڤ.)‖ خۆ بواردن لە ئیلاقەکردنی زۆر.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١١٠٢)

١١٠٦(١١٠٢) * **تێکپەڕین**

چوونە نێو یەکتری دوو شت، تێکەڵ بوونی دوو دەستە سوار: **«لەبەر دەرکی ماڵە مەلای، سوار تێکپەڕین.»**

[ڕەسووڵی نادری]

١١٠٧(١١٠٢) ⌘ **چاو پەڕین**

جووڵان و کورتانی خۆنەویستی پێڵووی چاو.

باوەڕ (١١٠٧)

١١٠٨(١١٠٧) ◊ چاوپەڕین خراپە و بۆ وەخێرگێڕانی لەتکەناتێکی لەسەر دانەنێن.

٥١١٠٨(١١٠٧) ◊ چاوی ڕاستە پەڕێ خەبەری خۆشە، چاوی چەپە پێی دەگری.

١١٠٩(١١٠٢) ⌘ **دڵ پەڕینە سەر کەسێک**

خۆشویستنی ئەو. ↓

١١١٠(١١٠٢) ⌘ **ڕوحم/ موحەببەت پەڕینە سەر کەسێک**

↑: **«ئەگەڵ میرزائاغای بابی هاتەوە لە تاوڵی بابی دانیشت. جا دڵێکی کەیفی پێی ساز بوو، لە خلیا ڕوحمیان پەڕیبووە سەری و چاویان تارمایی ئەکرد و کەیفیان پێی ساز ببوو خوڵایە ئەگە دەڵێن ئەتۆ کوڕی ئێمەی هەوێنیە ئەوە ئەر‌‌مە، ئەگەر لە کن وان ڕاهاتووی، کوڕی مە نەماون. پەس ئەمە بۆ لە خلیا ئەو مەڕەبەمان خۆش ئەولێ و ڕوحممان پەڕیوتە سەری....»**

[عەلی کەریان: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

«پیرۆژن بوو بە شەیتان، چوو دەبن پیلەوە. مێر ڕوحمی پەڕیە سەری، دوویەشیش بە قسەی پیرۆژن.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبەڵ و گوڵزەڵ]

«هێندە پیاوێکی ئەجیب و ناسک بوو، نانەکەی هێندە بە ئەجیبانە دەخوارد و دەکلاوە، بای خەیاڵ موحەببەتی پەڕیبووە سەری. کوتی تا ئەوە کوڕەمە نیە! مەعلووم ئەوە شتێک هەیە.»

[حەمەی بەهنان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١١١١(١١٠٢) ⌘ **زەڕین هەبوون و پەڕین نەبوون(ی کەسێک)**

هاوتای: **هەر قسە هەبوون، خوڕین هەبوون و بڕین نەبوون، تڕ کەڵلن.**

١١١٢(١١٠٢) ⌘ **شەرت پەڕین**

تەواو بوونی ماوەی قەراری کاری کاردار و شوان و گاوان: **«..چۆ کن ماڵێکی، ئەوێ‌ساڵێ تا شەرتی پەڕی سەعتەمەنی لەوانیش وەرگرت.»**

[نەڵۆ: ڕەسووڵی نادری]

١١١٣(١١٠٢) ✖ **لە لاق پەڕین**

لەدەست دانی توانای ڕۆیشتن.‖ هاوتای: **لەلاق بوون. ١٦٨٦.**

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١١٠٢)

١١١٤(١١٠٢) ✖ **پەڕاندن**

١) بڕین، لەت کردن: **«بە دەستی شیری میسرییە/ دایهێنا شاەباسییە/ بەخت نەبووە و نەیگرتییە/ دیبەکن خیوەتیی گرتییە/ سەری دوو کوڕانی پەڕاندییە»**

[بەیتی دمدم: حوسێن مامەڕەش]

٢) بەجێ‌هێشتن: ←١١١٨.

٣) فڕێ کردن لەکاتی کێشانی شتێکدا: **«تۆ کیسەی پەڕاندبوو. نیوەیان لێ دەپەڕاند.»**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١١١٤)

١١١٥(١١١٤) ـ **باڵدار بێ باڵی دەپەڕێنن و ناڵدار بێ ناڵی دەوەرێنن**

یا: **«ئەوە حەوت ساڵە ئەو شێرە و هەژدیهای تێدان لەوێ نێوی بیشەی باڵدار چووین باڵیان پەڕاندووە و ناڵدار چووین ناڵیان وەراندووە.»**

[بەیتی زەمبیلفرۆش: ئەحمەد کلسوری]

بریتییە لە جێگای پڕمەترسی کە ڕزگاربوونی لێ چەتوون بێ.‖ هاوتای: **باڵدار هاتوە باڵی وەراندوە، ناڵدار هاتوە ناڵی وەراندوە. باڵدار بێ باڵی دەشکێنن، ناڵدار بێ ناڵی دەردێنن.**

١١١٦(١١١٤) ـ **سەرمایەکە سەری کەوێ دەپەڕێنێ**

هاوتای: **سەرمایەکە وەک چەقۆی سەران. تلی هەلاڕێی دەبەستێ. سەگ ماڵە و ماڵی ناکا.**

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١١١٤)

١١١٧(١١١٤) ✖ **تێکپەڕاندن**

١) ڕاپەڕاندنی کار بەخێرایی.

٢) دە باڵیەکتر نان، تێکبردن و تێکخستنەوە: **«مەحەمەدخان دەڵێ:" ئەمرم! بڕۆم بمێنم، ئینشائەللا، وڵاتی باڵەکیان و مامۆیینانت ڕاست و چەپ بۆ تێکدەپەڕێنم/ بای خەزاڵ دەکەم بە جاریە خانزادیش بە ئیخسیری دێنم.»**

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«دەسبەندی قەپانیان لێدام، هەرتک دەستیان بۆ پشتەوە تێکهەڕاندبووم.»
[ڕەسووڵ ناوی: نەفل]

١١١٨(١١١٤) ⌘ **دانگە پەڕاندن**

(زاراوەی مەڕداری‌یە.)‖ بەجێ‌هێشتنی دانگە، نەدیو بوونی مەڕ لە دانگە.

‖← پیتی د (زۆر نیزتکی **دانگە**).

a١١١٨(١١١٤) ⌘ **دەست پەڕاندن**

فێڵ کردن لەکاتی کێشانی شتێک‌دا: **«حوسێن دەست دەپەڕێنێ.»**

b١١١٨(١١١٤) ⌘ **دەست لێ‌پەڕاندن**

فێڵ لێ‌کردن لەکاتی کێشانی شتێک‌دا: **«هوشیار بن حوسێن دەستو لێ نەپەڕێنێ.»**

١١١٩(١١١٤) ⌘ **سونگە پەڕاندن**

(زاراوەی مەڕداری‌یە.)‖ ڕۆیشتنی مەڕ لە حەوشە و ناودیو بوونی لە لای ناسۆوە.←

پیتی ح (زۆر نیزتکی **حەوشە**).

١١٢٠(١١١٤) ⌘ **قسە پەڕاندن**

قسەگەلێکی بێ‌مانا و بێ‌سەروبەرە کە زۆرتر لەکاتی تاورتوێ(تب و لرز) یا شێواویی زەینیی و ڕەوانیی یا لە خەودا بەسەرزاردا دێ: **«خەو بۆ وێ نەهوو هەر فکر و خەیاڵ/ تلە بە خەمناکی، بە بڵێکی هەبداڵ/ هـا دەمێ ج بڵێ بە منی بێ‌کەماڵ/ من لە جوابی هـا مەحتەل دەمێنم/ خۆ دەپەشۆکێنم، قسە پەڕێنم»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی میرزام لەلای خلو]

١١٢١(١١١٤) ⌘ **گوێ لە کڵاو پەڕاندن**

باخی بوون. شەو لێ‌هەڵکێشان بێ‌تام کردن لە تام بردنەدەر: «ڕاستە بەشێکی عەشایر گوێیان لە کڵاو پەڕاندبوو و چارەنووسی خراپەیان لێدەکرا، ڕاستە خەزێنەی کۆمار بەتاڵ‌وحەتاڵ بوو و هەمووی دراببوو بە تووتن و هێشتا نەفرۆشرابۆوە.»

[هێمن، تاریک و ڕوون: ٢٨]

١١٢٢(١١٠٢) ⌘ **پەڕاندنەوە**

بردنی شت یا کەسێک لە لایەکی ناو، شەقام یا هەر پانایی‌یەک بۆ لایەکی تر: **«هەتا بەهار بە سەرڵەات و چوون بۆ هەوارێ. بە گەمێ و بە کەڵەکێ چادر و چێغیان پەڕاندبوونەوە.»**

[حەمەدی ئاغای: بەیتی خەیاڵ]

مەسەل(۱۱۲۲)

۱۱۲۳(۱۱۲۲) * **کوێر کوێری ناپەڕێنێتەوە**

بۆ کەسێک دەگوترێ کە سەرەڕای ئەوەی‌کە لە ڕاپەڕاندنی کاری خۆی‌دا مابێتەوە، کەچی تەمای ڕێکوپێک کردن و چارەسەرکردنی کەموکوڕی کاری ئەم و ئەوی بێ.

پێکهاتەکانی تر(۱۱۲۲)

۱۱۲٤(۱۱۲۲) ⌘ **خۆ پەڕاندنەوە**

۱) لە لایەکی ناو، شەقام یا هەر بانایی‌یەک بۆ لایەکەی تر چوون: **«ئەو کابرا بلیمەت و هەلکەوتوە تێر بە دەخلوپادیوی، باسکی لێهەلمالیوە و لەو کێلاوە خۆی پەڕاندنەوە.»**
[بەلیسی، شەرەفنامە: ۲۹]

۲) **پاکانە بۆ خۆ کردن، پاسار بۆ خۆ هێنانەوە.**

۱۱۲٥(۱۱۰۲) ⌘ **پەڕاندنەوە**

۱) ۱۱۲٤(۱) ←

۲) تێپەڕ کردنی مەترسی و بەلا.

۱۱۲٦(۱۱۰۲) ⌘ **پەڕینەوە**

↑: **«هاتەوە تەیری گەرمێنی، بە ویم دەلێن سێ لالە/ تیلت لەسەرچاوی نییە، لێکی‌دەدان هاباڵە/ پەڕیوە لە کادەری، زانی کوردستان خاڵ‌خاڵە/ سەت جار خۆزگەم بەو کەسەی، ئەگە هەوێکت ئاواڵە»**

[ڕەسوول شێرمۆج]

۲) نیشک بوونەوەی زەویی کەش‌هاتوو: **«دەبوو درێنی کێڵدرابا، تازە وا پەڕیوەتەوە لەکەلک کەوتوو، نای‌ڕوێنێ.»** ‖ = **کەشی زەویی‌یەک خۆش بوون.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (۱۱۲۶)

۱۱۲۷ (۱۱۲٦) ـ **ئەو پەلەپەلەت لەچی(چی‌یە) خۆ کەشت نەپەڕیوەتەوە؟**

زۆر بەپەلە بوون.‖ هاوتای: **دەڵێی لەسەر ئاوانی؟ دەڵێی هاتووی بۆ ئاوری؟ دەڵێی ئاورت پێ‌یە؟**

١١٢٨(١١٠٢) ⌘ **پەرپیوە**

١) تاراو و دوورکەوتوو لە وڵات یا شاری خۆ:←

٢) ↓

مەسەل(١١٢٨)

١١٢٩(١١٢٨) * **بنیادەم تۆوی پەرپیوەیە**

«لە هەموو وەختێک چوون خودا وای دنیا داناوە موفەتیش و ئەوسەت لە هەموو جێگایەک هەیە، بنیادەم تۆوی پەرپیوەیە»

[ئەحمەدی لونقی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

← ١٣٤b/ ب.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو(١١٢٨)

١١٣٠(١١٢٨) ⌘ **پەرپیوە بوون**

تاران و دوور کەوتنەوە لە وڵات یا شاری خۆ.

١١٣١(١١٢٨) ⌘ **پەرپیوە کردن**

دوورخستنەوە و ئاوارە کردن لە وڵات یا شاری خۆ: **«خەمی تێل و ئەوانەی وەکی تێلن پەرپیوەی هەندەرانم دەکا...»**

[ئەمیری، میرزا: ٣٤]

١١٣٢(١١٠٢) ⌘ **تیەراندن**

١) گوزەراندن، تیەڕکردن.

٢) رەت کردن، بردن.

٣) بەجێ‌هێشتن، بواردن:

٤) تەواو کردن.

١١٣٣(١١٠٢) ⌘ **تیەڕین**

١) رابو

٢) رابرانی کات.

٣) تەواو بوون.

مەسەل(١١٣٣)

١١٣٤(١١٣٣) * **سەگ وەڕی کاروان تێپەڕی**

یا: **کاروان دەڕوا و سەگ دەوەڕێ.|** بێبایەخ بوونی قسەی بێتام و عەیبگرتنی ناحەزان لە ڕەوتی بەرەوپێش چوونی کارێکدا.| هاوتای: **ئاش کاری خۆی دەکا، چەقەنە دم و ددانی خۆی دەشکێنێ.**

١١٣٥(١١٠٢) ⌘ **تێکپەڕین**

دوورخستنەوەی کەسێک بە بێحورمەتی: **«هەرچەندی کەوی کوێستانی بوو، هەمووی بۆ خزمەتی فەرخی دەهاتە خوارە،ئەوبەر ئەوبەر تێکەپەڕین دەیانکردەوە هاوارە.»**
[بەیتی شێخ ڕەزا و شێخ فەرخ]

١١٣٦(١١٠٢) ⌘ **داپەڕین**

هاتنەخوارێی بەپەلە لە داوێنی چیا و جێگای بڵێند.

١١٣٧(١١٠٢) ⌘ **دەرپەڕان**

١) لەپڕ دەرچوون بۆ دەرەوە.

٢) زەق دیار بوون.

١١٣٨(١١٠٢) ⌘ **دەرپەڕاو**

١) وەدەرنراو.

٢) زەق و زۆپ.

١١٣٩(١١٠٢) ⌘ **دەرپەڕاندن**

١) دەرکردن لە شوێن یا لەسەر کارێک بە ترساندن و زۆر بۆ هێنان.

٢) قووچ کردنەوەی ئەندام.

پێکهاتەکانی تر (١١٣٩)

١١٤٠(١١٣٩) ⌘ **سینگ دەرپەڕاندن**

خۆ ڕانان.

١١٤١(١١٠٢١) ⌘ **دەرپەڕین**

١) لەناکاو لە شوێنێک چوونەدەر: **«... گوتی: بەمەڕەڵەدی شێخیبورهانی شاور بەهەق بێ ئەمن دەستیپێ‌ڕاناپەرم! وەڵڵا مام ئەحمەد دەرپەڕی.»**

[سەیدحوسێن ڕەسوولی]

«... پاشا لێیڕاستجڵوە و مستێکی لە نێوانی هەردک شانان دا لفاوێکی لە زاری دەرپەڕی.»
[پێشوو]

٢) لە ماڵ دەرکەوتنی بێ‌وەخت: **«ئێستا بەو بەیانە/ بیوەژنە/ شەوێ بۆ دەرپەڕیوی؟»**

○ **«ئەولی وەختێک دەستی بە پشمینی کرد... دەستێکیان جل بۆ هێنا، دەبەری کرد و ئێستا قسەی نەکردبوو گوتی با پەیبی برایمی مەلان دەگەڵ براڵێنی مەت لێ نەلەومابێ وا بە جستانێ دەرپەڕیوی.»**

[خلە دەرزی: بەیتی برایموک]

٣) بۆلای دەرەوە هاتن: **«خاڵە لە خاڵۆژنم گەرێ/ سمتی خۆی وەک مەرپەڕێ/ دەستی لێدەی دەردەپەڕێ»**

[فۆلکلۆر]

پێکهاتەکانی لەچاوگ‌وەرگیراو (١١٤١)

١١٤٢(١١٤١) ⌘ **وەک بزووت دەرپەڕین(ی شت یا کەسێک)**

دەپەڕینی توند و خێرای ئەو: **«ژنەکەی سمی شینیلوە شوانەی لەو دووبڵییە ئەستاندەوە و وەک فیشەکی دەرپەڕی...»**

[ئەمیری، هاولرەمبەرە: ٦٩]

↓

١١٤٣(١١٤١) ⌘ **وەک فیشەک دەرپەڕین(ی شت یا کەسێک)**

↑: **«بایە وەک بزووت دەرپەڕی: دەیکوژم، فەرتە نەمێڵم نانی زیندوان بخوا...»**
[ئەمیری، هاولرەمبەرە: ١٨٩]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١٤١)

١١٤٤(١١٤١) ≃ **چاوی وەک کەشکەفەریکەی دەرپەڕیوە**

برتی‌یە لە چاوی زەق: **«بابا ئەسپەکەی بە دارێ خست و تەسمێکی لە خۆی خوێند، سەری بەلەد پشکەڵی بوو، نێوەڵەدی وەکوو مێرووڵەی، چاوی وەک کەشکەفەریکەی دەرپەڕیبوو، ڕمبێکی دووماچەی پێوەبوو... بابا چوو بە جلدی پشیلەیەوە...»**
[حاجی خەلووری جەمانگیری: حەکایەت]

١١٤٥(١١٤١) ≃ **دڵی لە کونەتلینکی شەیتانی دەرپەڕیوە**

زۆر بەدفەڕ یا زیرەنگ بوون.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١١٤١)

١١٤٦(١١٤١) ✖ **لە زار دەرپەڕین**

گوتنی قسە یا بابەتێک بێ‌ویستی وژیر.

لێکدراوەکانی تر (١١٤١)

١١٤٧(١١٤١) ☆ **دەرپەڕیو**

بۆلای دەرەوە هاتوو.

١١٤٨(١١٠٢) ✖ **راپەڕاندن**

١) نازایانە جێ‌بەجێ کردنی کار: **«جێگایەکی بەرپلاوە/ حەیفێ کەمێک بێناوە/ خانی موکری دەڵێ: ئەگەر بژیم و بمێنم/ ئەو کارە رادەپەڕێنم لە... را ئاوێ دێنم»**

[حوسێن مامەرەش: بەیتی دمدم]

٢) لە خەو هەستاندن، تێ‌گەیاندن و وریا کردنەوە: **«گرمانێ و خرمانێی بەرەی بەردەستی فەرهادی مەرد رایپەڕاندم و تێی‌گەیاندم: کە خەیاڵپلاو دانیک نادا.»**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٧و٨]

١١٤٩(١١٠٢) ✖ **راپەڕین**

١) لەنەکاو لە خەو هەستان: **«برایم خەوی لێ‌دەکەوت خاتوون جارێکی راپەڕی سەعاتی شەو مابوو جاری دی راپەڕی، ... تولای سڵایان بوو...»**

[مەحموود کەناوی: بەیتی برایموک]

«وەختێ خاتوونئەستێ راپەڕی، ئەقووچێکی گەیاندە فەرخە، گوتی: فەرخە! بەڵێ، گوتی: هەستە ماڵت بەقوربێ نەگیرێ، ئەڵمان دەبێ مەڕ بشتەوە سەر تاوڵێ، بە قوربان پووەفات ئەوڕۆ دەمبرێتەوە.»

٢) گورج دەستبەکار بوون.

٣) لەنەکاو راستبوونەوە.

٤) داچڵەکان، هەڵبەزین.

٥) راستبوونەوەی بوێرانەی تاقم و دەستەیەک بۆ بەرەنگاربوونەوە دەگەڵ کەشی زاڵ، بزووتنەوە.

١١٥٠(١١٠٢) ✠ **وەسەرپەڕین**

١) بەسەردا ڕۆیشتن، پێ لێنان: «کوتیان دەبێ چادریان لێک جودا کەنەوە و هەڵیانماڵێن، دوایێ بێژی فلان کەسی وەسەری پەڕین و شیریان لێ ڕشتووە و لالی بەرخی فلان پەمیەتان شکاندی.»

[عەلی کەردار: بەیتی ناسر و مالمال]

١) ← ١١٥١.

٢) ← ١١٥٢.

١١٥١(١١٥٠) ✠ **پیاو وەسەرپەڕین**

نیزیکایەتی کردنی ژن دەگەڵ ناحەلاڵی خۆی و دیتران و ئاشکرابوونی.

١١٥٢(١١٥٠) ✠ **وەسەر ژن پەڕین**

نیزیکایەتی کردنی پیاو دەگەڵ ناحەلاڵی خۆی و دیتران و ئاشکرابوونی.

١١٥٣(١١٥٠) ✠ **وەسەر زڵلە پەڕین**

تووشی گوناح بوون.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١٥٠)

١١٥٤(١١٥٠) ✍ **وەک وڵاغی هەر وەسەردەپەڕێ**

١) بەبێ پارێز و سڵ کردنەوە بەسەر شوێن یا شتێکدا ڕۆیشتن.

٢) گوێ بە داب و نەریتە باوەکان نەدان و لەبەرچاو نەگرتنیان.

١١٥٥(١١٠٢) ☆ **هەڵپەڕین**

١) بزووتنی ڕێکوپێکی لەشیی کە بە یارمەتی موسیقی و بە شێوەگەلێکی جۆراوجۆر بەڕێوەدەچێ. ناسراوترین جۆرەکانی هەڵپەڕکێ لە موکریان ئەمانەن:

چەپی، داغە، دووپێی، ڕۆینە، سوڵسکەیی، سەنناری، سێ‌پێیی، شێخانی

چه‌پی:

♩=126

گورانی

D.C

داغه:

دووپێی:

♩ = 120

D.C

ڕژینه:

سۆنسکەیی:

♩=120

گورانی

D.C

سەنتاری:

♩=132

گورانی

D.C

سێ‌پێی:

شێخانی:

٢) هەڵاریشتن و لاواندنەوەی منداڵ.

باوەڕ (١١٥٥)

١١٥٦(١١٥٥) ٥ هەڵپەڕینی بە ڕەشبەڵەک حەرامە و ئەو شوێنەی ئەم جۆرە داوەت و هەڵپەڕینەی لێ‌بکرێ چل شەوان غەزەبی لێ دەبارێ.

مەتەڵ (١١٥٥)

١١٥٧(١١٥٥) § هەڵدەپەڕێ لاقی نیە
دادەنیشێ قوونی نیە

– گلێرە

مەسەل(١١٥٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع خلە ژنێ دێنێ، بلە هەڵدەپەڕێ- ٢٠٣٢/ ب.

*****

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١٥٥)

١١٥٨(١١٥٥) ~ **لەسەرپەڕی قورعان/ قورعانێ هەڵپەڕی بەقا/ باوەڕت پێ ناکەم**

ئەوپەڕی بێباوەڕی بە کەسێک.‖ **لەسەر پەڕی قورعان/ قورعانێ هەڵپەڕی بەقا/ باوەڕت پێ ناکا.**

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١١٥٥)

١١٥٩(١١٥٥) ✖ **بە تری لۆتی هەڵپەڕین**

زۆر لەزەوق بوون و بە هەر دەنگ و ئاوازێک وەسەما کەوتن.

١١٦٠(١١٥٥) ✖ **پیتێک هەڵپەڕین**

یان: **پیتێک لێدان.** ←١٦٧٩.↓

١١٦١(١١٥٥) ✖ **دەورێک/ گەڕێک هەڵپەڕین**

↑: «گوڵ دەپشکوێن لە ئاستەیێ/ سینگ وەکوو بەردی مەڕێ/ با بووک بێ گەڕێک هەڵپەڕێ»

[ئەنتاحیقازی، سەعیدومیرسەیفوددین: ٢٧٤]

١١٦٢(١١٥٥) ✖ **شاباشی خۆ دان و قیت هەڵپەڕین**

(تا ئەوکاتەی کە شاباش نەدراوە بە شایەر، واهەیە مرۆڤ، بە هەر هۆیەک، سەرداخا و خۆ گێل بکا. بەڵام هەرکە شاباش درا، ترسی لە شایەر دەشکێ و بێمنەت و بە قیتی هەڵدەپەڕێ.)‖ ئەرکی خۆ بەجێگەیاندن و بێمنەت بوون: **«- چەندوەختە دەڵێین دەچینە ماڵە سەروینی، بەوخودایەی ئەگە دەبینم لە خەجاڵەتیانی هەر خۆ دێزەوەوێ دەکرتم. - هەرئەویش نازانم چیان بۆ بکڕین؟ خۆ هەرچی دەستی بۆ دەبەی وەک ماری پێوەتدەدا. — کوڕە جا ئەو ترس و لەرزەی بۆچی، ئەوەی بۆت کرەا بۆی بەرە و خۆت خلاس کە، شاباشی خۆت بدە و قیت هەڵپەڕە.»** ‖ **شاباشی خۆت بدە و قیت هەڵپەڕە.**○ **شاباشی خۆم داوە و قیت هەڵدەپەڕم.**

١١٦٣(١١٥٥) ⌘ **هەڵپەڕاندن**

١) وە هەڵپەڕین خستنی کەسێک یا شتێک.

٢) هەلاریشتن و لاواندنەوەی منداڵ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١١٦٣)

١١٦٤(١١٦٣) = **ورچی لەپێش هەڵپەڕێنی پێکەنینی‌نایە**

ڕەزاگران و مرچ‌ومۆن بوون.▌ بۆ زانیاری زیاتر ← پێتی **ل** (زۆر نیزتکی **لۆتی**).

پەل

بەلا و گرفت.

پێکهاتەکانی لەچاوگ‌وەرگیراو (١١٦٥)

١١٦٦(١١٦٥) ⌘ **خۆ بە پەلەوە کردن**

کێشە و گرفت بۆخۆ سازکردن.

١١٦٧(١١٦٥) ⌘ **خۆ بە پەلێکدا کردن**

خۆ تووشی بەلا و گرفتێک کردن.

١١٦٨

پەل

دەست و لاق.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١١٦٨)

١١٦٩(١١٦٨) = **پەلەو/ پەلەی هەزار(یا ...)**

زاراوەی کڕین و فرۆشی یەکسە: **«لەبینی ئەملە حەپەیەک ئەسپێکی پێیە دەویەیان داوە مشتەرییەک دەیەوێ هەزار، یەک بڵی دەکاتەوە دوو هەزارە/ ئەمما سەعید لێی‌دەکڕی پەل و هەزارە/ خەڵکی موسڵی دەیانکرت ئەوە شێتە، هێندێکیان دەیانگوت ئەوە فێڵە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی سەعید و میرسەیوەدین]

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١١۶٨)

١١٧٠(١١٦٨) ✖ **لە چوار پەلان گوێ ساغ بوون**

بە چەند نەخۆشی‌یەوە گرفتار بوون: «سەرەڕای ئەمانەش ئەوەندەیان بردبوو گەل و هەرەوەز وەک لەسەلوتان دەڵێن لە چوار پەلا کولەکەی ساغ بوو.»

[قزلجی، پێکەنینی گەدا: ٩٤]

١١٧١ پەڵ

تەخت و لووس.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١٧١)

١١٧٢(١١٧٣) = **وەک جگی پەل وایە، قەت لە بار ناکەوێ**

برتی‌یە لە مرۆڤی قایم‌کار و لاپارێز کە بەپێی هەلومەرج و بارودۆخ دەجوڵێتەوە.

I ←٨٦٢.

پەلە

١) بەلەز کارکردن یا کەم‌جێکڵدانی لەخۆنیشان دان.

٢) خێرایی.

مەسەل(١١٧٣)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

● ئەو پەلەی لە ئاشێرە لە ئاشەوان نیە- ٤٥٠/ د.

*****

١١٧٤(١١٧٣) * **خولا/ خودا کاری بەپەلە بە سی‌ساڵی دەکا**

خودا بەسەبرە.

١١٧٥(١١٧٣) * **شەیتان پەلەی کرد، چاوێکی کوێر بوو/ چاوێکی خۆی کوێر کرد**

پەلە کاری شەیتانە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١٧٣)

١١٧٦(١١٧٣) ≃ **کاری بەپەلە پێیەکی شەلە**

بریتی‌یە لە پرکەوکووڕی بوونی کاری بەپەلە.

١١٧٧(١١٧٣) ≃ **کاری خێر پەلەی لێبکە**

بورک نەگەر مارەکرا، هەتا زوو بگوێزرێتەوە درمنگەر.

١١٧٨(١١٧٣) ≃ **کاری بەپەلە، شەیتانی دەگەڵە**

←١١٧٥.

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١١٧٣)

١١٧٩(١١٧٣) ✖ **لە ئاش زۆر پێچوون و لە ڕێیە پەلە کردن**

هاوتای: **لە کانی زۆر پێچوون و لە ڕێگا پەلە کردن.**

لێکدراوەکانی‌تر (١١٧٣)

١١٨٠(١١٧٣) ☆ **پەلەپەل**

پەلەی زۆر و لەڕادە بەدەر: **«گوتی: مامۆستامەلا قادر، من لەرخم هێناوە کە تور بەوەندەی مانگێ دەسخەتی بۆ بەرم. ئەلعان لەو مانگەی دوو پلۆ سێ پلۆشی ماوە! گوتی: جا بەم پەلەپەلە و بە دوو پلۆ فێر دەبی؟!»**

[ئالەفەریب: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١٨٠)

١١٨١(١١٨٠) ≃ **ئەو پەلەپەلەت لەچی(چی‌یە) خۆ کەشت نەپەڕیوەتەوە؟**

←١٥٩٧/ ن و ٢٢٨٦/ ب.

١١٨٢(١١٧٣) ☆ **پەلەوهەلە**

←١١٨٠.

١١٨٣ پەڵە

بارانی تیژی دەخڵ.

پێکهاتەکانی لەچاوگ‌وەرگیراو (١١٨٣)

١١٨٤(١١٨٣) ✖ **پەڵە دان**

بارینی باران بەرادەیەک کە زەوی بەتەواوی پێ تێرئاو بێ و بە قەولی جوتیاران نیشک و تەڕ تێکەڵ بکا: **«باران وردورد دەبارێ، پەڵەی داوە...»**

[ئەمیری، هاوارمەیەرە: ٥٠]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١٨٣)

١١٨٥(١١٨٣) ━ **کرمانج هەتا باران نەگاتە سەر قەبری بابی، هەر دەڵێ کرەی دێ**

(**کرەهاتن**: دەنگی کرەی‌گاسن کە بۆی هۆی وێک‌کەوتنی گاسن و زەوی نیشک دەبیستری.)|| ناغاوەت و شارستانی، لەکاتی بارینی زۆردا دەڵێن. بەم مانایە کە، هەرچی بباری، دیسانیش وەرزێر و جووتبەندە قایل نابن و دەڵێن کەمە و نێستا پەڵەی نەداوە!

لێکدراوەکانی‌تر (١١٨٣)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع بارانی پەڵی- ٧٤٧/ ب.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١١٨٣)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع دەڵێی بارانەی پەڵەمان بۆ دەبارێنێ- ٧٤٨/ ب.

١١٨٦(١١٨٣) ☆ **حەڵەپەڵە**

أ: **«سەرفی وەک حەڵەپەڵەی پاییز، فرمێسک هەڵدەوەرێنێ...»**

[ئەمیری، هاوارمەیەرە: ١٦]

«...تفالی زستان دلخرا، دێهکێڵ بە هیوای بارانی بەرەحمەت و حەڵەپەڵەی پاییز، دێمەکار و نیشکەکەشیان دلچان...»

[هێمن، چەپکوگوڵ: ٢٩]

پەڵە

بەشێکی چوڕکە لە شتێک: «بریا ئەو پەڵە هەورە بام/ لەجیاتی ئەو ماڵە گەورە بام»
[بابانیانی، کانی مرادان: ٦١]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١١٨٧)

١١٨٨(١١٨٧) ــ **پەڵە هەورێک بە ئاسمانێوەیە**

ئاگادار کردنەوەی کەس یا کۆڕێک لە ناڵەباریی بارودۆخی قسە کردن و بیروڕا دەربڕین بەهۆی زەبروزەنگی زاڵ بەسەر کۆمەڵ یا بوونی شۆفار و بێگانە.|| هاوتای: **هەورە.**

پەنا

١) تەنیشت، لا: **«کوڕی باپیری خودایە من لەو سەرلەبرانە بمرم و ئەچمەوا بەشەقم لێی بمنێژن لەپەنا خاتوونەستی‌دا.»**
[قالە مەریو: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی]

٢) پشتیوان و لاگیر: **«چەند کەس لە ڕێگای تۆدا ڕوحی خۆیان کرد فیدا/ ژینی خۆیان وەلانا، مەتڵەبیان نەبوو دنیا/ بۆ پلەی سەرەمەرگن، پەنا ئەتۆی یا ئەڵڵا»**
[حاجی سمایلی کلکەلاو: بەیتی عەبدولرەحمان]

٣) گۆشە و قوژبن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١١٨٩)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع دڵێ بووکی پەنا جەواڵییە- ٢٢٧٢/ ب.

*****

١١٩٠(١١٨٩) ــ **ژن دەڵێ: نانی نیشکم دەستکەوێ، نەک پلاو لە پەنای هەوێ**

هاوتای: **تیسوڵی پەلەسوێیە، برێنی هەوێیە، هەمیشە لە نوێیە.**

پێکهاتەکانی لەچاوگوەرگیراو (١١٨٩)

١١٩١(١١٨٩) ⌘ **پەنا بۆ (کەس/ شوێن/ شتێک) بردن**

بۆ دووری لە زیان یا مەترسی بۆلای ئەو کەس یا ئەو شت و شوێنە چوون و داوای

بارمەتی کردن: « ئەوە هاوارت لێدەکەم یا چاکی پیر چاکەسوارە/ ئەوە جارێکیشم پەنا بۆ تۆ هێناوە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی سەعید و میرسێوەدین]

1192(1189) ⌘ پەنا دان

لەکاتی خەسار و زیان یا مەترسی‌دا، ئاگادار و پارێزەری کەسێک بوون: «حەزرەتی وەیس بە ئیرادەی تۆ بوو ئەولیایە/ کەوتە دەریایە/ دە زاری ماسی‌دا ئەتۆ پەنات دایە»

[حەمەشەریف: بەیتی زەمبیلفرۆش]

1193(1189) ⌘ پەنا گرتن

١) لەپشت کەسێک یا سووچێک خۆ حاشار دان.

٢) خشت بوونی مانگ و هەڵاتنی بەجۆرێک کە بکەوێتە دوای ئاوابوونی ڕۆژ.

[خاڵ، بەرگی ١: ژێر ئەوتکی پەنا گرتن]

1194(1189) ⌘ لە ترسی ئاور پەنا بۆ مار بردن

ئاواش دەگۆڕێ: لە ترسی مار پەنا بۆ ئاور بردن.I ← ١٥٢٠/ ئ.

1195(1189) ⌘ لە ترسی هار پەنا بۆ مار بردن

↑

لێکدراوەکانی تر (١١٨٩)

1196(1189) ☆ پشتوپەنا- ٧٢٨ هەتا ٧٣٠.

1197(1189) ☆ پێچ‌وپەنا- ١٨٠٩هەتا ١٨١٤.

پەنابات/ پەنات

پەناباد. جۆرێک پارە، بەرامبەری دەشاهی(نیوقران): «کراسەکەی بەرت گوڵپەنابات‌ی/ خەبەرپەلەی بۆ ئەرەنگ هاتی.»

[بابانیهانی، کانی مرادان: ١٢٢]

مەسەل(١١٩٨)

1199(1198) ⌘ کەری دوو ریاڵی، هەر جاشکی دووپەناباتی لێ دەبێ

ژنی ناشیاو، منداڵی ناشیاوی دەبێ.I یان: کەری پێنج قرانی، جاشکی دوو ریاڵی

دمیی.أ هاوتای: دێڵی فسکەن تاجی ڕەشکوژی لێ نایێ. مایینی قۆتر تەسپی شێی نایێ.

١٢٠٠(١١٩٨) * هاروێ هەتا شلکە بە قرانێکە، ئەگە پیر بوو دمێتە پمناتێک

نافرەت هەتا لاوە، داواکاری هەیە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١٩٨)

١٢٠١(١١٩٨) = کەوڵی سێ پمناتان نایەنێ

برتی‌یە لە مرۆڤی بێ‌بایەخ.

١٢٠٢ پەند

١) ئامۆژگاری، دەرس لێ‌وەرگرتن.

٢) سووکایەتی.

مەسەل(١٢٠٢)

١٢٠٣(١٢٠٢) * ژن هەیە پیاو دەکا بە پەند، هی واشە دەیکا سەربلند

← پیتی ژ(زیز نیزتکی ژن).

١٢٠٤(١٢٠٢) * کوتیان جوعە بۆ وا ناڵی؟ کوتی لە هەر خەسارێ پەندێ

یان: لە باڵوولیان پرسی چۆنە وا ناڵی؟ کوتی: هەر ناڵەی لە خەسارێ. هەر ناڵەی لە خەسارێک.↓

١٢٠٥(١٢٠٢) * کۆسە پەندێکی دی و پەندێکی گرت

← ٥٨٧/ ن و ↑

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٢٠٢)

١٢٠٦(١٢٠٢) = هەوەڵ ئەخشوونیگارم دووهەم هێلکەهەلارم/کۆچ وکۆچبارم سێهەم پەندی ڕۆژگارم- ٢٣١٩/ ب.

پێکهاتەکانی لەچاوگ‌وەرگیراو (١٢٠٢)

١٢٠٧(١٢٠٢) ✖ بوونە پەندی دنیا/ عالەم

«ئەبولهەحسان کە وای دی لەدڵی پەیدا بوو هاوار/ دەستی کرد بە مەناجات، دەیکوت یا

قیبلەی حاجات/ لەسەر میللەتی کوففار یارەببی بیدەی نەجات/ بۆخاتری پێغەمبەری نەبینە پەندی وڵات»

[حاجی مسایلی کاکەلاو: بەیتی عەبدولرەحمان]

▌ هاوتای: **ئابرووی بە هەزار ساڵی چوون. ئابروو بڵاو بوون.**

١٢٠٨(١٢٠٢) ⌘ **بە پەندیسیا هەڵێنان**

ڕەبەریەکیان نێن دەگەڵ: **بۆکردنە تاڵا. بە بووک بردن. ئابرووی بە هەزار ساڵی کەسێ بردن. ئابروو پێ‌نەهێشتن. ئابرووی کەسێ دە قوونی سە(سەگ) ڕۆ کردن. ئابرووی کەسێ کردنە ئابرووی پیوازفرۆش.**

١٢٠٩(١٢٠٢) ⌘ **پەند بەسەر هاتن**

← ١٢٠٧.

a١٢٠٩(١٢٠٢) ⌘ **پەند بەسەر هێنان**

↓: **«دۆستی گیانیبەگیانی من، دۆستی ڕاست و ساغی منا دەبێ پەندێکت بەسەر بێنم بۆخۆت کەیفی پێبکەی.»**

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب٢ ٣٠٢]

b١٢٠٩(١٢٠٢) ⌘ **پەند پێ کردن**

سووکایەتی بەسەرهێنان، ئابروو بردن: **«سمێڵی‌ئەرحەمی بەژنکەڵلەقەند/ گەر منت نەویست بۆ پێتکردم پەند؟»**

١٢١٠(١٢٠٢) ⌘ **کردنە پەندی ڕۆژگار**

کارێکی وەها دەگەڵ ئەو کردن کە بێتە هۆی زانیاری و وریایی یا پەند لێ‌وەرگرتن: **«ئێوە ئەفەر ئەقڵمەندیان نارد تا بچن بزانن ئەو قسەیە ڕاستە؟ ئەگەر چوون گوتیان قورییان ئەحمەد و بیللا ڕاستە. گوتی: دەنگی لەشکر دەن بۆ سەر ئایشێخان، سەری بتاشن و بیکەنە پەندی ڕۆژگار»**

[قالە غەریب: بەیتی سەعید و میرسەیوەدین]

پەنیر

ماکەیەکی بەستوو، سپی و نەرم، لە جۆرەکانی پێ‌خۆر کە بە زیادکردنی مایەی پەنیر لە شیر پێکدێ و چەند جۆری هەیە.

▌ لە فۆلکلۆری کوردیدا نەرم و سپی وەک پەنیر: **«دەبەرت مرم هەرێری/ سینگت کوونی پەنیری/ بۆت دێنم کچی وەزیری»**

[پاپانیانی، ئەحمەدیانی زارەکی منداڵانی موکریان: ٣٩]

«مەمکی تۆم ناشی پەنیری/ قابیلە بە کوڕی دەمیری/ چی لێبکا لاری فەقیری/ دەترسم لە پلەی ئاخرەتی»
[سۆفی مستەفای دڕبازی: بەیتی زەمبیلفرۆش]
«لەبەر خانمی هەوری/ سینگی تۆم ناشی پەنیری/ بەڵام قابیل بە کوڕەمیری/ چۆنلوە لەستی فەقیری؟»
[سەیدحوسێن ڕەسوولی: بەیتی زەمبیلفرۆش]
«جوتێک زەرەمەکانت لەبن کراسێکە مەحمەڵدارایی‌دا ئەمینە/ ئەمن لەبەر سنگێکی سافت دەمرم! دەڵێی پەنیرە/ بۆ وا خاڵ و پەرچەمت لێک زیرە؟»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گازەل]

مەسەل(١٢١١)

١٢١٢(١٢١١) * ناو دەزانێ پەنیری مەلای لەکوێیە - ٨٢٤/ ن.

١٢١٣(١٢١١) * شوان کەیفی لێبێ لە گونی بەرانی پەنیری دروستدەکا

نیش، نەبوونی نیە و چەتوونترین کار و گرفتەکانیش رێگەی ڕاپەڕاندنیان هەیە.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٢١١)

١٢١٤(١٢١١) ✱ پەنیر کردن

سازکردنی پەنیر لە شیر.

١٢١٤a(١٢١١) ✱ لێک بوونە کێرد و پەنیر

لێک بوونە دوژمن، دەگەڵ یەکتر نەسازان.

١٢١٥(١٢١١) ✱ وەک کێرد و پەنیر بوون

دوو کەس لەوبەڕی دوژمنایەتی لەگەڵ یەکتردا.

فڕ (١٢١١)

١٢١٦(١٢١١) ● ئەمن لەوبەری نیری
ئەتۆ لەوبەری نیری
نەمگای لەسەر پەنیری

١٢١٧(١٢١١) ● سووڕسووڕ هەننیری
هەڵتدێنم بە کیری
وەک بابۆڵەی پەنیری

لێکدراوەکانی‌تر (١٢١١)

١٢١٨(١٢١١) ☆ پەنیراو

چێشتێکە لە ڕۆن و پیواز و پەنیر بە گشتی و پەنیری پێستە بەتایبەتی؛ **پیرمزاڵ**.

a١٢١٨(١٢١١) ☆ **پەنیری ئیشک**

پەنیری کوتراوی ناخندراو.| ← ١٢١٩.

١٢١٩(١٢١١) ☆ **پەنیری پێستە**

پەنیرێک کە دە پێستەدا ڕابگیری.

a١٢١٩(١٢١١) ☆ **پەنیری تەڕ**

«سومبول و گیا خا و پاکی گوڵی دلوە/ ناڵەی کوێستانە و جلگەی بەفراوە/ سنگت پەنیرە و تازە کوشراوە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گۆزەڵ]

«کاولی دوژمنی هەڵبردن مەڕە/ سینگی نازداریم پەنیری تەڕە/ خۆزگەم بەو کەسەی لەسەر تۆی شەڕە»

[پاپانباشی، کانی مرادان: ٩٨]

| ← ١٢١٨.

b١٢١٩(١٢١١) ☆ **پەنیری سەلک**

↑

١٢٢٠(١٢١١) ☆ **کونەپەنیر**

← a١٨٥٧.

پەرەست

١) بە مانای پەرەستن.

٢) بەشی دوایی هێندێک لە وشە لێکدراوەکان، بە مانای "پەرەستەر": **«قەوای بوتپەرەستی دنیایە ئەگەر ئەو ئیفتیخارە بکا تەمەللوق بە تۆ دەکەن.»**

[خاڵە سوورە: بەیتی محەممەد حەنیفە]

«لەشکرێکی بێشومار چوارسەد و بیست و چوار هەزار/ حابیدی سەنەمپەرەست، هەموویان موشریک و کوفار»

[مەلاعەبدوڵلای کانیمرەشی: بەیتی سیسەبان]

لێکدراوەکان (١٢٢١)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع بێگانەپەرست - ٣٧٣٣/ ب.

مەسەل(١٢٢١)

١٢٢٢(٢٧٧٣/ب) ✱ **سەت ساڵی بکەی یێگانەپەرستی ئاخری دێنی نشوستی**

یان: **ئەوی/ هەرکەس بکا یێگانە پەرستی، ئاخری دێنێ شکەستی- ٧٣/ ب.**

١٢٢٣(١٢٢١) ☆ **خواپەرست**

بەدین: **«پیرێژن ژانی، بە سەری و سواری، کە موسڵمانە و خواپەرەستە. پیرێژنیش خواپەرەست بوو، بانگی کرد.»**

[حاجیسالە ئەورە: بەیتی مێر و وەفا]

١٢٢٤(١٢٢١) ☆ **مردووپەرست**

↓

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٢٢٤)

١٢٢٥(١٢٢٤) ⇔ **زیندووگێی مردووپەرست**

کەس یا کەسان، گەل یا گەلانێک کە بەزیندوویی، ڕێز لە هونەرمەندان و نووسەران و شاعیران و بەگشتی هەڵبژاردانی خۆیان ناگرن.

١٢٢٥ پەک

ناچاری و ئیحتیاج.

لێکدراوەکان (١٢٢٥)

١٢٢٦(١٢٢٥) ☆ **پەک خستن**

١) بێ‌کار و سەرگەردان کردن: **«بیرێکەی خلم ماڵیئاوا/ پەکم ناخا پێڵی ئاوا»**

[مەوی، ئاوێنەکاو: ٣٢٦]

٢) بێ‌کارکردن بەهۆی لەدەستدەرهێنانی کەرەسەی کار.

٣) دواخستن، ڕەدرادان.

لێکدراوەکانی شێوە ڕستەیی (١٢٢٦)

١٢٢٧(١٢٢٦) ≈ **خودا کەس پەک ناخا**

یان: **خودا پەکی کەس ناخا.|** شتێک وەک: **خودا کارسازی کارانە. خودا دەلیلی دامارانە.**

١٢٢٨(١٢٢٦) ≈ **کارێکی بۆ کارێکی دەیێ پەک بخەی**

هاوتای: **دووشووتی بە دەستێکی هەڵناگیرێ.**

١٢٢٩(١٢٢٥) ☆ **پەککەوتن**

١) بێ‌کار و سەرگەردان بوون.

٢) سەرگەردان/ بێ‌کار و سەرگەران بوون بەهۆی بەدەستەوە نەبوونی کەرەسەی کار: **«برایم گوتی: سەگبابە چلۆنم دەدوێنی!/ مێر بۆ ماڵی دەدەمێنی؟/ پەکی کەوتوە لە خەزێنی؟/ حیزباب بە تاجی و تولانمان دەخنکێنی.»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٥٩٢]

«ئەوان بۆخۆیان پوڵی چاکردنەوەکەی لەسەر دەوڵەت حیساب دەکەن و دەیخۆن، منیش کارم پەکی ناکەوێ.»

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٣٢٠]

٣) مەنزوور بوون، لە لا گرینگ بوون.

لێکدراوەکانی شێوە ڕستەیی (١٢٢٩)

١٢٣٠(١٢٢٩) ≈ **ئەمن(ئەتۆ، ئەو، ...) چ پەکم(ت، ی، ...) بە ... دەکەوێ**

«جا توخوا ئەوانسانە حەیب نین؟ مەرزا چ پەکی بە ماڵی خەڵک کەوتووە؟»

[ئەمیری، هاوارمەمر: ١٣١]

«رۆیشتن، گوتیان: ئێوەی ئابڕوومان چوو، هیچمان بەخۆمان‌دانەدەوە، خاتوون ئەستی دەڵێ: ئەمن پەکم بەوەیکەوتووە وەسوێنالا ئەمن دەیبینێ یا نایبینێ؟»

[مان، تۆحفەی‌موزەفەرییە: ٥١١]

«کابرا کەری لێهەڵدەدێرێ، دەڵێن: جا چ پەکی پێی‌دەکەوێ، نە کەر نی خۆیەتی و نە بار.»
[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

↓

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٢٢٩)

١٢٣١(١٢٢٥) ✖ **پەک بە شتێک/ کەسێک نەکەوتن**

١) بێ‌کار و سەرگەردان نەبوون بەهۆی نەبوونی کەس یا شتێک: **«سەماوەرێکی هەفتیی، دەگەڵ دەستێک ئیستیکان/ دوکانێکی چکۆلەت بێ، دابنیشی لە شارستان/ سێ مسقاڵ چا**

هەبن؛ دەگەڵ دوو درەمە قەندان/ دەبا لەمە میوان بن سەد رەبیس و سەرگوریان/ هیچ پەکم پێناکەون؛ تلۆم کابان بی ناسک گیان»

[پایانیهانی: کانی مرادان: ١٠٣]

«یەکیان پێیوایە ئەمن هەر کوالێرمجلم هەیە، ئەوی‌دیش دەزانێ ئەمن لەسەر هیچ شتێک پەکم ناکەوێ.»

[ئەفووریەخێر: هەڵاپەت]

٢) لە لا گرینگ نەبوون؛ مەتزوور نەبوون: **«لەکوشتندا خەڵک نوورەوویەئوریدوو/ پەکی پێناکەوێ ویجدانی مردوو»**

[هێمن، بارگەی‌یاران: ٢٤٠]

١٢٣٢(١٢٢٥) ☆ **پەک‌کەوتە**

تایبەتیی ئەو کەسەی‌کە لەسۆنگەی نەخۆشیی، کەمئەندامیی، یا پیری و شتی لەگوێن ئەوانە، توانای کردنی کار یا چالاکیی وەکوو خەڵکی نیە: **«دایکی هەرچەند پیر و پەپووت و کەنەفت و پەککەوتە بوو، جێگەی بیروبارەری خەڵک بوو.»**

[ئزلمی، پێکەنینی‌گەدا: ١٠٥]

«گەر دەناڵێنم ئەمن پەککەوتە نیم/ تێدەکۆشم بۆ وەسڵ تاکوو دەژیم»

[هێمن، نالەی‌جودایی: ٢٢]

پەککوو

١) شێوەرستەی سەیرمان: **«پەککو لەو درێژەی!»**

٢) شێوەرستەیەکە بۆ دەربڕینی داخ و کەسەر کاتی لەدەست دانی کەسێک یا شتێک یا نەبوونی هەلومەرجێک دەگوترێ؛ حەیف، مخابن: **«لە دوێنێ کلا پەکوا کە نوستوو ئێستن/ بەرببر و خەیاڵ کەمن لەبیرچوو ئێستن/ هەرچەندی کە دەپوانە بیابانی نەبوون/ سەدەمێندی ئەوانی چوون نەهاتوو ئێستن»**

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

٣) بۆ دەربڕینی بێزاری و ناخۆشەویستی شتێک دەگوترێ: **«لچاوەکەی دەرهێنا و بۆخۆی خواردی و تەرمەڵولێکی دە زاری وەهاویشت! گوتی: پەککو ڕێوی وەڵامی بلێی تەرمی لێدەمات!»**

[پایانیهانی، ئەدەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان:١٥٤]

لێکدراوەکانی شێوە ڕستەیی (١٢٣٣)

١٢٣٤(١٢٣٣) = **پەککور پەککو بە دوو شایی**

(شایی: یەکەی پارەی ئێرانی کە بایی‌یەکەی لە سەردەمە جۆراوجۆرەکاندا جیاواز بووە، بۆ وێنە لە دەورەی سەفەوی سکەی زێڕ. لە دەورەی قاجار هاوتای پەنجا دینار، و لە دەورەی پەهلەوی‌دا هاوتای پێنج دینار بووە. دیارە لێرەدا بەمانای بێ‌بایەخ هاتووە.) ‖ پێویستی تێبینی و قایم‌کاریی بەر لە کردنی هەر کارێک.‖ هاوتای: **هەزار هاوار بە پووڵێکی:**

«تا هەل ماوە ئەو تۆزەنیە و ژینەمان کە لا ماوە بپارێزین، ئەگینا مێندەی پێ ناچێ ئەوەی ئێستا ناومان ناوە دێن و ئایین دەتروکێتەوە و شوێنیشی کوێرەبێتەوە، ئەوسا هەزار حەیف و پەکو بە پوڵێکە و پەشیمانی بەهرەی نادا.»

[شەریعەتی، دایەبلوە: ١٢٢]

١٢٣٥ پەڵوو

چێشتێکە لە ئاو و ئارد و ڕۆن.

١٢٣٦(١٢٣٥) = ڕێوی حاجی لەگلەگی بانگهێشتن کرد و پەڵووی بۆ لەسەر تاتەبەرد ڕۆکرد. حاجی لەگلەگ هەر تەقەی لە بەردەی دێنا و هیچی وەبەر دندووکی نەدەهات. ڕێویش هەچەندجاری ئەگە زمانی ڕە بەردەی دەخشاند لایەکی لە پەڵووی لێ‌دەکردەوە. لەگلەگ زانی دەگەڵی دەرنابا، گوتی: مام ڕێوی دەردت لە گیانم نێی من و تۆ بمێنین! لە ئەلحانیشڕا پێتبڵێم بۆ سبەینێ میوانی منی. جا چوو مالێ پەڵووی وەسەرنا و هێنای دە کوولەکەی کرد. مام ڕێوی هەرچی بە دەوری پەڵووی‌داهات لیچی ڕێی‌نەکەوت!

[سەیدحوسێن ڕەسوولی]

مەسەل(١٢٣٥)

١٢٣٧(١٢٣٥) * **ئەگە بەدبەختی هات بە پەڵووی ددانت دەشکێ**

یان: **ئەگەر بەدبەختی هات پەڵوو ددانت دەشکێنێ.** ٢٠٧٥/ ئـ.

لێکدراوەکانی‌تر (١٢٣٥)

١٢٣٨(١٢٣٥) ☆ **دەمپەڵوو**

هاوتای: **بێ‌دەمودوو/ بێ‌دەمودووە. دەمکرلیس. دەمەردوولە. دەمیسوێچ.** ‖ = **بەدەمودوو/ بەدەمودووە. دەمەوەر. دەمەڕاش.**

١٢٣٩ پەمۆ

گیای لۆکە.

لێکدراوەکانی شێوە ڕستەیی (١٢٣٩)

١٢٤٠(١٢٣٩) **= بۆتە وشتری نێو پەمۆیە**

نە هیچ نەپرینگانەوە و لەکەس نەترسان.

١٢٤١(١٢٣٩) **= نە گوێلک بە پەمۆی فێر بێ و نە پیاو بە ژن**

«دڵەسە و دەوێت زەناوێر/ گوێلکن بە پەمۆی ئێمە فێر»

[هەژار، بۆ کوردستان: ٤٨]

▌ هیچ‌کامیان دەستەمۆگری ناکاریان نابن.

١٢٤٢(١٢٣٩) **= وەک گوێلکی پەمۆخواردوو وایە، تازە تەرخی ناکا**

(تەرخ‌کردن: تەرک‌کردن، دەستەمۆگرتن و خۆبواردن لە شت یا ناکار وکردەوە و خوورەوشتێک.)▌ بۆ پیاوی هەرزە و ژنباز دەکار دەکرێ.

١٢٤٣(١٢٣٩) **= یان گاڵ دێ یان پەمۆ**

(گاڵ: هەرزن. ← ٢٢٢٠/ ت.)▌ کارەکە یا دەبێ یا نابێ، یا چاک دەبێ یا خراپ:

«ڕۆژێک لێی‌پرسیم بۆ کاسبیەک ناکەی؟ کوتم: دەسمایە چۆن؟ گوتی: تۆ زۆر بە من لەرزداری، ها پێنجسەت تمەنی دیشت بدەمێ، یان گاڵ دێ یا پەمۆ.»
[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٤١]

« بەو حاڵەش چوومە بەر دەرگای چێشتخانەیەک، دەمەویست لەوێ کارێک بدۆزمەوە... بەڵام هەرچی دەمکرد لاقم لەدوا نەدەهات، دوو سەعات لە پشت چێشتخانەکەوە ڕاوەستام ... هەتا دەمەویست بچمە ژوورێ لەڵەمی دەست و پێم شکا. سەرەنجام بڕیارمدا یا گاڵ دێ یا پەمۆ.»
[حەسەن، کچەپیاو: ٢٣]

لێکدراوەکانی تر (١٢٣٩)

١٢٤٤(١٢٣٩) ☆ **پەمۆدانە**

تۆوی گیای لۆکە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٢٣٩)

١٢٤٥(١٢٤٤) **= ئەسپەندەر دانەدانە/ چاوی‌بەد و بێگانە/ هەڵترۆقێ وەک پەمۆدانە- ١٩٢٢/ ت.**

١٢٢٥ پەنجە

کزمەڵەی قامک و بەری دەست یا قاچ: **«ئەی وەی لەنجە و هاوار لەنجەیە/ پلپینی بە سەری پەنجەیە»**

[فۆلكلۆر]

«دڵی منی ماڵوێران چەندی لە برینە و چەندی لە برینەبرینە/..هێندێک ئی پەنجەی دە بەخەنەن، هێندێک ئی ڕیخووی دە لەرەپلەشینە...»

[حوسێن شەملە: بەندی ئازیزە]

جنێو (١٢٤٥)

١٢٤٦(١٢٤٥) ⁂ **پەنجەت هەڵوەرێ**

= ١٢٤٧.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٢٤٥)

١٢٤٧(١٢٤٥) ≈ **دەست و پەنجەت نەرزێ**

لەکاتی ئافەرین و بارەقەڵڵا بۆ هان دان و دەستخۆشانە پێ‌گوتن‌دا دەگوترێ.

١٢٤٨(١٢٤٥) ≈ **وەک پەنجەی دەست**

ڕایی زۆری خەڵک: **«خەڵکی لێ‌هاڵابوو وەک پەنجەی دەست / پەنجەی دەستی چۆنە ئەتارا بوو.»** **ا پەنجەی دەستی چۆنە ئاوا دەوریاندابوو.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٢٤٥)

١٢٤٩(١٢٤٥) ☆ **پەنجە بزاوتن**

«ئەمن دەپێچەدەکرد جووتێک کەوشی نوێڕەدلار/ پەنجەم لێ‌دەبزاوت و هەر پانیەم لە بەردی مەڕمەڕ دەدانە/ ئەوە بڕووسکی ئاوریان لێ‌دەبلووە/ هەر دەیانکردەوە بە ئاورپارانە ...»

[بەهری، گەنجی سەربەمۆر: ١٢٢]

«جووتێکم کەوش دە پێدا بوون/ پانی بڵیندی پەنجەنەوی دەچاڵی، کوورەکی/ ئەگەر پەنجەم لێ‌دەبزاوتن پانیەم لە بەردی مەڕمەڕی دەدانە...»

[پێشوو، ١١١]

١٢٥٠(١٢٤٥) ⌘ **پەنجە چەقاندن**

«ئەوە بەژنی‌باریک، زەشەنی بەبانی دەیگوت: ئەمن بووم... زیز دەبووم لە ماڵی دە مێردان، ڕووم دەکردەوە ماڵی دە باوانە/ دەهاتمە خوارێ هەر پاشەوەستام لە چوار سووچی، پەنجەم دەچەقاندن، پانیەم لە بەردی مەڕمەڕ دەدانە...»

[پێشوو، ١٣٦]

لێکدراوەکانی تر (١٢٤٥)

١٢٥٠(١٢٤٥)a ☆ **پەنجەپەڕی**

← ١٠٦٢a.

١٢٥١(١٢٤٥) ☆ **پەنجەشمشاڵ**

تامکبارێک: **«بینی سەربلم پەنجەی شمشاڵت/ بێنە بیمژم دوو لێوی ئاڵت»**

[بابانیانی، کانی مرادان: ١٢٥]

«بەو پەنجەی دە شمشاڵ و بە گەرێنێکە زەرد چەندیان سۆسن و هەلاڵ و بەیبوونیان لەبۆ مێی ماڵۆیان دەچنینە...»

[حاجی سالە ئەورە: بەندی ئازیزم]

١٢٥٢ پەین

١) پیسایی ئێسکهەڵاتوو و وردبووی مەڕ و ماڵات و یەکسم و گوێدرێژ: **«کوتی جا ئەگە دەزانی ملجیزاتە؛ بیبەنە کرلاوکەی بەهاربەندەوە بیخەنە خولێ، مەیتەر سەبەینێ بە پەین و شیاکەوە تێی‌دەدا وەدەزانێ ولاغە بەروپخستێ.»**

[قالە هەرب: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

٢) شتی ناخۆش و بێ‌تام: **«دەڵێی پەینە.○ پەین خۆشترە.○ دەڵێی پەینی دەخوی.»** ‖ هاوتای: کا: **«دەڵێی کایە.○ کا خۆشترە.○ دەڵێی کای دەخوی.»**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٢٥٢)

١٢٥٣(١٢٥٢) ≈ **پەینت خوارد**

↓

١٢٥٤(١٢٥٢) ≈ **پەینت گێرە کرد**

نا گوتنێکی بێ‌نەدمانەیە بە داخوازێک. ‖ هاوتای: **ئەوە دە ورمەورمەی‌دایە. ئەو گونیە. گووت خوارد هەتا سەرت هەڵدەگری. ئەوە دە قوونی کەرێ/ کەرە شینی‌دایە. ٩١٣.↑**

١٢٥٥(١٢٥٢) ≈ **دەڵێی سینگە لە پەینی داکرتراوە**

← ٤٣٠.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٢٥٢)

١٢٥٦(١٢٥٢) ✖ **پووڵ و پەین پێ وەک یەک بوون**

←٩٧٩.

لێکدراوەکانی تر (١٢٥٢)

١٢٥٧(١٢٥٢) ☆ **تەختەپەین**

یەکتەختە پەین، یەکسەر پەین: **«هۆڵەکە تەختەپەینە.»**

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٢٥٧)

١٢٥٨(١٢٥٧) ✖ **تەختەپەین کردن**

بە پەین تەخت کردن.

١٢٥٩(١٢٥٧) ✖ **جێی کەسێک تەختەپەین بوون**

چاک بۆ گوزەران.

پیادە

١) کەسێک کە بەپێیان ڕێ دەبڕێ. ↔ سوار.

٢) ئەوبەشە لە لەشکر و قوشەن کە ئەسپ و وڵاغی سواریان پێنییە و بەپێیان شەڕ دەکەن: **«ئەمما لەشکری بێدینان، جویرەئیل وای دا ئیخبار/ چوارسەد هەزار سوار بوون، پیادە بیست و چوار هەزار»**

[عەزیزی کەریمەسوور: بەیتی سیسەبان]

ا هاوتای: **سەڵتە.**

٣) هەژار و بێدەسەڵات.

کایە (١٢٦٠)

١٢٦١(١٢٦٠) ☏ **سوار سوار بێ یا پیادە سوار بێ؟** ← پێنی ک(ژێر تێرتکی کەر).

دوعا (١٢٦٠)

١٢٦٢(١٢٦٠) ⊠ **ڕسڵت سوار و بۆخۆت پیادە بی(ڕسڵی/ ڕستویان و ...)**

حەولودەوتی زۆر و کەمداهات بوون: **«مەرگەیی ا پەیی هەر وا بێ و هەر ولو لێ بەسەرێ/ هەر وا پووچەڵووت و برسی بێ هەر پساو بخشتەوە سەر پخشتی پیرەکەری»**

[حوسێن شەمشە: بەیتی کاکەمیرو کاکەشێخ]

‖ مارتای: **نانی خۆت بە دزی خۆت ئەخۆی. ئەگە نانت هەبێ دزت نەبێ، ئەگە دزت هەبێ نانت نەبێ.**

باوەڕ (١٢٦٢)

١٢٦٣(١٢٦٢) ◊ گاوان چونکە خەبەری مردنی خاتوونئەستی بە شێخفەرخ دا، کەوتۆتە بەر تووک و نزای شێخفەرخ. بۆیە گاوان هەمیشە ڕستی سوار و بۆخۆی پیادەیە: **«[شێخفەرخ]ئەڵێ: گاوان! لە شاری دلوبیەی چ لەومەوە؟/ ئەڵێ: ئەتزانی مامی ڕەبێنسپی، مانی لەولاوە؟/ خاتوونئەستی ئەمڕۆ حەوت ڕۆژە نەماوە/ بچو خێراتی بخۆ ئەواوە/ [شێخفەرخ]ئەڵێ: گاوان، هەی، بۆ ڕۆژت سوار بێ، بۆخۆت پیادە بی، لەت نایکەیلی»**

[مان، تحفەمظفریە: ٥٧٣]

مەسەل(١٢٦٠)

١٢٦٤(١٢٦٠) * **ئەگەر سوار و پیادە کەیفیان لێ‌بێ ماندوونەبوونی لێکدەکەن**

یان: **سوار و پیادە ئەگە حەزیێکەن دەست و ڕووی یەکتری ماچ دەکەن.**

بگونج بوونی سازان و ڕێککەوتنی هەژار لەگەڵ دارا و دەسەڵاتدار.

١٢٦٥(١٢٦٠) * **پیادە ناگاتە سواری**

ناتوانایی و بێ‌دەسەڵات بوونی هەژار لە ئاست دارا و دەسەڵاتدار.

١٢٦٦(١٢٦٠) * **سوار ئاگای لە پیادەی نیە**

مارتای: **تێر ئاگای لە برسی نیە. زگی تێر ئاگای لە زگی برسی نیە.**

١٢٦٧(١٢٦٠) * **سواری خەڵکی هەر پیادەیە**

مارتای: **ئەسپی خەڵکی دەبێ هەر لێی‌دابەزی. بەڕی خەڵکی دەبێ لە سەری هەستی. گرتلکی خەڵکی هەر گوتلەوسارەکەت پێ‌دەمێنێ.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٢٦٠)

١٢٦٨(١٢٦٠) = **ئەتۆ سوار و ئەمن(ئێمە/ ئەوان) پیادە**

ئەو/ ئەوان سوار و ئەمە/ ئێمە پیادە: «ئا پیرۆت، ئێستا تۆ دەرەفەتی وی نایەی و نابێ ئێمە خۆمان وا نیشان بدەین کە شکمان لەوێیە و قاتڵی جوانەمەرگەکەمان ئەوە، دەنا ئێمەش دەبەتڵێنێ و هیچ تۆڵەیەکمان بۆ نائەستێندرێتەوە. ئێستا ئەو سوارە و ئێمە پیادە»

[قازی، ١٣٥٩: ٥١]

→١٢٦٠(٣)

لێکدراوەکانی تر (١٢٦٠)

١٢٦٩(١٢٦٠) ☆ **پیادەیی**

بەپێ‌یان: **«چووینە کازمین و داوای کارمان کرد، بەڵام لە گەڕانەوەدا بیست فلسی نوتوبوسمان نەبو، بەپیادەیی گەڕاینەوە بەغدا...»**

[هەوار، چێشتی‌مجێور: ١١٦]

١٢٧ پیاڵە

١) دەفرێکی چکۆڵەی قووڵ یا پەل لە چینی، بلوور، و شتی لەم بابەتە بۆ ئیستیکان لەسەر دانان و چا پێ‌خواردنەوە، ناڵبەکی، ژێرپیاڵە: **«کابرا کە پیاڵەی نزیک دەمی کردبو لە پرمەی دا و چڵم و لیکی تێکەڵ بو، لەبەر پێکەنین ڤانی کرد.»**

[هەوار، چێشتی‌مجێور: ٢١٠]

٢) ← ١٩٢١/ ب.

٣) یەکێک لە وێنەکانی کڵاوی کوردی.

[سەممەدی، وێنەکانی کڵاوی کوردی: ٣٩–٣٧]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٢٧٠)

١٢٧١(١٢٧٠) ~ **چاوی دڵێی پیاڵەیە**

وەکوو مەدح بۆ چاوی گەورە دەکار دەکرێ: **«ئەگەر سەر دەبەمە سەر سەڵاتە/ لێم تێکدەچێ جەماتە/ چاوی وەک پیاڵەی حوکمانە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێخی سەنعان]

لێکدراوەکانی تر (١٢٧٠)

a١٢٧١(١٢٧٠) ☆ **پیاڵەزەنگی**

١) جۆرێک گوارەی زێڕی کوردی.

٢) یەکێک لە وێنەکانی کڵاوی کوردی.

[سەمەدی، وێنەکانی کڵاوی کوردی: ٣٩-٣٧]

١٢٧ پیاو

١) نێرینەی مرۆڤ کە تەمەنی لاویی تێپەڕاندبێ: **«خاتوونبەیخان تێدی کەیف لە پیاوان بوو...»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٥٧٧]

٢) (مەجازا) مرۆڤ بەگشتی؛ تاک: **« لە مەڵبەندێ کە ئازادی نەبێ پیاو/ بە ساچمەژەن بچێتە کێوی بۆ ڕاو/ سەگی تێری ع ترخێکی هەیە ژین؟/ ستەم تا کەی مەگەر ئێمە بەشەر نین؟»**

[هێمن، تاریک و ڕوون: ١٥١]

٣) مێرد: **«ژن پیاوی بکا تۆڕ، بە دنیایە نابێ پەڕۆ»**

٤) خاوەنی تایبەتی‌یەکانی بەرزی ئینسانی: **«ئەحمەدلفا زۆر پیاوە، ئەتو کەژاوە و ڕەوڕەوەیەک و دەستەسوارێکی ساز کە بینێرە بۆکن ئەحمەدلفای، بڵێ کچێم بۆ بنێرێتەوە بەخۆشی بەئەجەلی مانگێکی؛ بۆت دەنێریتەوە، ئەوەدەمی مەبینێرەوە.»**

[عەلی شەمسی: بەیتی‌لاس و خەزاڵ]

٥) تایبەتیی ئەوە پیاوەی کە توانایی نێزیکایەتی‌کردنی هەبێ: **«ئەگەر هەر کچ بێ ئەو کابرا پیاو نیە و مارەشت لەوی نەهاتوە.»**

[حوسێن حەمەلە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٦) ئازا و بەغیرەت: ← ١٣٤٨.

٧) شایان و لێوەشاوە بۆ جێ‌بەجێ‌کردنی کارێک: **«میرسولێی دەستی بە چەڵەکی چادری ئەحمەدئاغای گرت، ئەحمەدئاغا کوتی: ئەتۆ پیاوی ڕاوەستانی لێ، دلنیشە.»**

[حوسێن ڕەسوولی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

←١٣٤٩.

٨) نێردراو؛ ڕاسپاردە: **«تەموای دەردەکەم مرێم/ تۆ ڕێبواری ئەمن ڕێم/ تۆ سەنیری ئەمن جێم/ ئەتۆ کانیی ئەمن دێم/ پیاو مەنێرە بۆخۆم دێم»**

[باباتاهیر، کانی‌مرادان: ١١٢]

«هێندێک له پیاوی شێخی/ کاڵەسوورییان ناوە/ جوابیان دانا بۆ شێخی/ با شتێ خاڵت کردوە»

[حەمەی بەیتان: بەیتی حەمزاغای مەنگوڕ]

٩) هێزی کار، کاردار، فەعلە: **«- خاڵدا بڵێی وا زوو لە کاری بێوە؟- وەڵڵا پیاو نیی، دەنا کارێکی رامان نەمارە.»** ○ **«هەرەوەزێکم وەخۆ کرد، وەخۆم کردن سێ پیاوە/ ماچوسێنی ئاشەوان سمێڵ خەباتەی خاوە/ یەکیان بابێی نەنەری وەک پلستەی خوڵقاو/ یەکیان حەلی مەلایە تۆپی لە حەموووان داوە»**

[خدر بالوێز: بەیتی مرزات]

١٠) نۆکەر.

١١) بۆ دەربڕینی نارەزایەتی لە شتێک یا کارێک دەگوترێ: **«- میوان ئەگەر میوانی پیاوی دەبێ زۆر لەسەی خۆش دەکا و دڵی پیاوی خۆش دەکا. — ئەوە مەسەلەی قەدیمیانە دەڵێن پیارا گوێ مەدەیە...»**

[لەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گۆزەل]

باوەڕ (١٢٧٢)

١٢٧٣(١٢٧٢) ○ ئەگەر ژن مریشکی بکوژێتەوە، نابێ پیاوی لێ دیاربێ، دەنا مریشکەکە مندار دەبێ.

١٢٧٤(١٢٧٢) ○ پیاو نابێ دڵ بخوا، پیاوێکی دڵی بخوا لە شەڕدا دڵی دەلەرزێ.

١٢٧٥(١٢٧٢) ○ پیاو هەمیشە دەبێ نانێشکی کەوای درابێ

هەقایەت (١٢٧٢)

١٢٧٦(١٢٧٢) ⊕ **پیاوەفەقیرەیەک** بوو. **پیاوەفەقیرە** ئەگە تەماشای کرد ورچێک لەسەر بەردێکی بەری دەتاشی! گوتی: هێی ورچەی دە ناشی! ئەوە دەیتاشی بە تەلاشی؟ ورچە ئاوای کرد، کەسی نەدی. گوتی: هێی ورچەی لەسەر ناشی! ئەوە دەیتاشی بە تەلاشی؟ ئاوای کرد، پیاوەفەقیرەی دی. گوتی: بۆخاتری خوڵای، هەنگوینت بۆ دێنم، مەوێت بۆ دێنم. ئاردت بۆ دێنم هەرچی ئەتۆ بڵێی بۆت دێنم، لەکن کەس مەڵێ. گوتی: زۆر چاکە. بەڵێ هێندی بۆ هێنا، هێندی بۆ هێنا، دەوڵەمەند بوو. شەوانەش ورچە دەهاتە بن کولانەی دەیکوت بزانم ڕاستی ناڵێ. ئەگە تەماشای کرد، پیاوەفەقیرە ژنەکەی لێی لاڵووت بوو. گوتی: خافرەت ئەتۆ بۆ وا قەڵس و نارەحەتی؟ گوتی: چۆن قەڵس نەبم؟ ئەوە داخوڵا حەز لە چ سەرلارشکاوێکی دەکەی؟ بێئەسەر نێ ئەو هەموو شتەت بۆ دێنێ. ئێستاش پێم دەڵێی، چاکە، دەنا دەبێ تەڵاقم دەی! کچێ گوتی ماڵوێران وەڵڵا ورچێک بەری دەتاشی بە تەلاشی، ئەمن گوتم: ورچەی لە ناشی! ئەوە دەیتاشی بە تەلاشی؟ ورچە گوێی لێبوو. گوتی: پیاوەفەقیرە ئەوە دەنگت کرد؟ وەڵڵاهی مەگین ڕۆژنمێتەوە. بۆ سبەینەکەی

پیاوەفەقیرە تووشی ڕێوێکی بوو. کوتی: پیاوەفەقیرە بۆا کزی؟ کوڕە کوتی پیاوی چا بە، حاڵرەمدبەکی وایە، بە خودای ورچە دەمخوا. کوتی: نا، ئەمن ئەوە دەچم قانگەلۆشکی لە کلکم دەبەستم، دێم و دەچم، تەپەوتۆزی و خۆڵی دەکەم، ئەگە هات قسەکەی خۆتی پێ‌کوتی، بڵێ: ماڵت خرا نەبێ چت لێ‌بکەم؟ ئەتۆ چەڵێ لە فکری خۆتدابە. ئەگە کوتی بۆ؟ بڵێ هەها سواری پاشای لە بەزی چاوی ورچی دەگەڕێن. جا ئەو دەمی هەرام کە. کوتی: باشە. بەڵێ ورچە هات. کوتی: پیاوەفەقیرە ئێستا ئەمن چ خراپەیەکم دەگەڵ کردووی؟ کوڕە کوتی: لەو قسانەگەڕێ، ئەمن لەسەرەخۆمڕا خەمی تۆمە! کوتی: ئی چی؟ کوتی: پاشا چاوی کوێر بۆ، هەها سواری پاشای لە بەزی چاوی ورچی دەگەڕێن. کوتی: ئەدی چم لێ‌دەکەی؟ کوتی: وەرە بچۆ دەو جەواڵەیەوە. دە جەواڵی نا و هەرای لە ڕێوی‌کرد. ماهڕێوی بە ئیری، و پیاوە فەقیرە بە ئامووری؛ ورچەیان کوشت. جا کوتی: پیاوەفەقیرە! ئەمن بۆیە ئەو بەڵایەم لەکۆڵ کردێوە ئەگە، پەرزین بێ، جووتەگونەکانم دەیەی بیخۆم. کوتی: زۆر چاکە. ڕێوی کوتی: وەرە خۆت بەو جۆگەیدا بێنە، پەرزین بێ، جووتە گونەکانت دەخۆم. دەمی بۆ برد، کابرا شەقەتڕێکی لە دەمی دا! کوتی: بۆا دەکەی؟ کوتی: کاری خۆت بکە بابم، کاری خۆت بکە! هەر دەگەڵکوو دەمی بۆ برد، دیسان هەمان دەستوور شەقەتڕێکی لە دەمی قایم کرد. کوتی: ئەخە پێم بڵێ ئەو تەقوتۆقە چێ سازت کردۆ؟ کوڕە کوتی: بابم! ساڵی‌گرانێ تاجی و تولەم خواردۆ، بۆنی تۆیان کردۆ، تولە دەڵێ: ئەمن دێمە دەرێ، تاجی دەڵێ: ئەمن دێمە دەرێ. کوتی: ئەگە وایە بیقوچێنە با هەڵێم! کوتی: ها لێرە ها لەوێ، ها لێرە ها لەوێ، ڕێوی هێندی خۆ بێرپەوێ‌دادا هەتا پسا! کابرا ئێواری کەلاکی هەرتکانی بەسەر شانی‌دا دا و ڕۆیەوە ماڵێ.

[پاپانیانی، ئەفسانەیانی‌زارەکی‌موکریان: ١١١– ١١٢]

سوێند (١٢٧٢)

١٢٧٧(١٢٧٢) ♦ **شەرتە بە شەرتی‌پیاوان/ خودای**

«ئوورینگی لەدەم گۆلاوان/ بێری سەر کانی و شاوان/ لێرەڕات لەسەرگێم/ ئا سەهەند و سۆلاوان/ ئاوە مەیلت بەرنادەم/ شەرتە بە شەرتی پیاوان»

[پاپانیانی، کانی‌مرادان: ١٢٨]

یا شەرت بێ بەشەرتی پیاوان:«مالمال دەڵێ: شەرت بێ بەشەرتی پیاوان کاکەناسر ئەمن ئەمێلم مابنی وەزیری بەخەلیە میهشتێکی لێبێ.»

[محەممەد بالەکی: بەیتی ناسر و مالمال]

مەتەڵ(١٢٧٢)

١٢٧٨(١٢٧٢) § ئی/ هی ژنان قولانجێکە
ئی/ هی پیاوان بستێکە

٢٢٧/ ب.→: جیاوازی جۆری ڕاوەستان و دەست گرتنی ژن و پیاو لەکاتی نوێژ کردندا.

a١٢٧٨(١٢٧٢) § دیوێکی تاریک تاریک
تێی‌دا پیاوێکی باریک

– فیشەکە(فیشەکێک کە بە نێو لولەدا دێتە ژوور)

١٢٧٩(١٢٧٢) § ژن نیە و پیاویش نیە
بێ‌دایک و بابیش نیە

– کەچ

مەسەل(١٢٧٢)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- بۆ پیاوی لەقیر بەغدا/ گەرمێن دوورە- ٣١٩٠/ ب.
- بە پیاوی برسی نانی مەکرە- ١٥٢٨/ ب.
- بەردی/ چاکەی لەخۆوە سەری پیاوی دەشکێنێ- ٢٧٦٣/ ب.
- پیاو ئەگە بە دەستی بەتاڵ چوو بۆ جێیەکی وەک شووتی لە کەرێ/ دمی کەرێ بەر پێتەوە ئاوایە- ٢٤٥٢/ ب.
- پیاو ئەگە بەختی بوو سە/ سەگی دەرکێشی چا/ چاک دەبێ - ١٩٢٤/ب.
- پیاو ئەگە دە ئاوێ کەوت دەست بە کلکی سەگیش/ دەست بە پنچکیش دەگرێ- ٣١٠/ ب.
- پیاو ئەگە ئاعیلاج بوو بە حەریفی دایکی دەڵێ خاڵە- ٣١٠/ ب.
- پیاو ئەگە مەجبوور بوو بە زڕبابی دەڵێ بابە- ٤٦٣/ ب.
- پیاو ئەگە ئاعیلاج بوو بە جوولەکەی دەڵێ: بە ڕیشی مربارەکی باوکت/ بابت قەسەم- ٣١٠/ ب.
- پیاو بای دەرێیە- ١٩/ ب
- پیاو دە ڕۆژی بەهارێدا بابی بمرێ هەتا ئێوارێ لەبیری دەچێتەوە - ٣٤٦٢/ ب.
- پیاو نەعلیە و ژن بەننایە- ٣٣٦٢/ ب.

ع پیاو کەوتە بیری چ گەزنک و چ چل گەز- ٣٥٩٤/ ب.

ع پیاوی خراپ لە خراپی ناکا- ١٧٩٥/ ب.

ع پیاوی گوێبەگوار، ژنی شەدەلار، ساڵی دووبەهار، پەسند/ پەسەند نینە- ٣٤٥٨/ ب.

ع پیاوی غەریب وەک بازی چاوبەستراوە- ٨٢٢/ بە

ع کوڕی بێوەژنی دەبێتە ماڵ، نابێتە پیاو- ٣٧٤٦/ ب.

*****

١٢٨٠(١٢٧٢) ✻ **بە کرمانجی بڵێی مەرحەبا؛ پێ لە گوونی پیاوی دەنێ**

یان: **ڕوو بدەی بە کرمانجی؛ پێ لە گوونت دەنێ.‖** ئەگەر مرۆڤی نارەسەن بەهێند بگری، کەڵکی خراپت لێ وەردەگرێ و دەرفەتت لێ‌دینێ.

١٢٨١(١٢٧٢) ✻ **پیاو ئەگە چۆ/ چووە شاری کوێران دەبێ دەس/ دەست بە چاوی بگرێ**

پێویستە مرۆڤ خۆی دەگەڵ دەوروبەری ڕێکبخا و هاوشێوەی خەڵک بێ.

١٢٨٢(١٢٧٢) ✻ **پیاو ئەگە ڕەفیقی کەرێ بێ، دەبێ بە تڕ و تسانیشی قایل بێ**

یان: **پیاو ئەگە بە دوای کەر/ گوێدرێژدا بڕوا دەبێ تڕ و تسەکەشی قبووڵ کا/ بپژێرێ.‖** لەبەرچاوگرتنی ناکام و دەرئەنجامە خراپەکانی دۆستایەتی لەگەڵ مرۆڤی بێ‌ئاقڵ.

١٢٨٣(١٢٧٢) ✻ **پیاو ئەو پیاوەیە تاڵیی پێ قووت درێ**

ڕابواردن و چاران لەکاتی خۆشی و فەرعانی‌دا گرنگ نیە. گرنگ سازان و هەڵکردن لەگەڵ بارودۆخ و هەلومەرجی چەتوون و دژوارە.

١٢٨٤(١٢٧٢) ✻ **پیاو دە شاراندا بێ دەبێ دە کاراندا بێ**

دانیشتن لە شار، پێویستی بە بوونی پێوەندی لەگەڵ کاربەدەستان و دەسترۆیشتوان هەیە.

١٢٨٥(١٢٧٢) ✻ **پیاو بچێتە/ بچێتە ماسی‌یان قوونی تەڕ دەبێ**

یان: **پیاو ماسی/ ماسی‌یان بگرێ، قوونی تەڕ دەبێ.‖** لەدەستدانی شت یا شتگەلێک لەپێناو وەدەستخستنی شتێکی دڵخواز: **« ئیش بە بێ‌زەحمەت مەحاڵە بوونی/ پیاو ماسی بگرێ تەڕ دەبێ قوونی»**

[مەلاغەفووری دەبباغی]

١٢٨٦(١٢٧٢) ✻ **پیاو کە لێی‌قەوما، قەرزی کۆن و خزمی دوور ڕەچاو دەکا**

مرۆڤ لەکاتی نەبوونیی و بێ‌دەرەتانی‌دا هانا بۆ کۆنەقەرز و خزم و کەسی دوور دەبا، واتا

ئەو شتانەی کە پێشتر و لەکاتی ئەرعانیدا لەبیر دەکرێن: **«پیاو قەرزی کۆن و خزمی دووروڵات/ دێنێتەوە بیر گەر تەنگی بۆ هات»**

[پێشوو]

▌هاوتای: **خزمی دوور و قەرزی کۆن بۆ تەنگانەن.**

١٢٨٧(١٢٧٢) * **پیاو هەتا کەرێ حاڵی دەکا، بۆخۆی کەر دەبێ**

چەشنی بوونی تێگەیاندنی مرۆڤی بێئاقڵ.

١٢٨٨(١٢٧٢) * **پیاو هەندوو هەندوو، ژن لەدوو لەدوو**

(**هەندوو**: دۆم.)▌ گوێڕاگوێزی پیاو نابێ ببێتە هۆی دابڕانی ژن لە ئەو.

١٢٨٩(١٢٧٢) * **پیاوی پیر و ژنی جوان ئەگە بترێ دەڵێ: گیان!**

←١٤٢٣.

١٢٩٠(١٢٧٢) * **ژن پیاوی بکا ترۆ، بە دنیا نابێ پەرۆ**

←١٠٨٩.

١٢٩١(١٢٧٢) * **ژنی خراپ تۆقی لەعنەتە، دەچێ دەستۆ(ئەستۆ)ی پیاوێوە**

پیاو لەدەست ژنی خراپ خلاسی نایە.

١٢٩٢(١٢٧٢) * **ژنیان ژن کوتووە و پیاویان پیاو**

خۆ تێهەڵەقوتاندنی ژن لە کاروباری پیاو: **« شارستانی لەهاست ژن زۆر ناڵین، ناوێرن بە بێ ئیزنی ئەو قامک لە ئاونێن، تکات لێ دەکەم ئەو دابە مەخە ئەو وڵاتە، لێمانگەڕێ با لەسەر دابوودەستووری کوردەواری ژن ژن بێ و پیاو پیاو.»**

[ئەمیری، هاوارمبەرە: ١٤٧]

١٢٩٣(١٢٧٢) * **کەر بە لاق دەبەسترێتەوە و پیاو بە قسەی خۆش**

هاوتای: **مار بە قسەی خۆش لە کون دێتە دەر.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٢٧٢)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- **ئاواڵی ئاواڵان زۆرن؛ پیاوی کردنی کەمن- ١٤٥٦/ ت.**
- **ئەگەر پیاوی- ٢١٢٩/ ت.**
- **باڵای پیاو- ١١٨٥/ ب.**
- **دەڵێی بەردی بە گورچووی پیاویدا دەدەن- ٢٧٩٩/ ب.**
- **گوللە نیە پیاوی ببڕێ- ١٨٠٥/ ب.**
- **بەفر لە سینگی پیاوێ-٣٢٢١/ ب.**

گەوک شێر/ شێری پیاوی دەبرێ- ١٨٠٦/ ب.

*****

١٢٩٤(١٢٧٢) = ناوی پیاوانم وێ نەکەوتبێ

وەکوو هەڕەشە و بۆ دڵنیا کردن لە ئەنجام دانی کارێک دەگوترێ. ■ هاوتای: **حەڵاڵزادە نەبم، کوڕی پیاوان نەبم.** ← ١٢٩٦.

١٢٩٥(١٢٧٢) = ئەو پیاوە نی (نیێ/ نین)

«ئەوان قسانە مەکە، ئەو قسانە زۆر لە تۆ زیادییە/ ئەو پیاوەش نین خۆ باوێنەوە بن ڕکێفی تۆ بڵێن ئەوجاریشمان ببەخشییە...»

[حوسێن ڕەسوولی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

←١٣٤٩.

١٢٩٦(١٢٧٢) = بریا پیاو لە بەراز/ گامێشی با و لە ژنێ نەبایە

لەکاتی بینین یا بیستنی ناکار و کردەوەی دزێو لە ژن. لە لایان پیاوەوە دەگوترێ.

١٢٩٧(١٢٧٢) = بۆ پیاوی ژن و دەدان

زۆر لەم شێعرە فارسی‌یە نیزیکە: **«لذت دنیا زن و دندان بود/ بی زن و دندان جهان زندان بود»**
[نسیم شمال]

١٢٩٨(١٢٧٢) = پیاو ئەگە زۆری کوت، چاکیش دەڵێ و خراپیش دەڵێ

یان: **پیاو زۆری بڵێ، چاکیش دەڵێ و خراپیش دەڵێ.** ■ ناسایی بوونی هەڵەی زارەکی مرۆڤی زۆربڵێ.

١٢٩٩(١٢٧٢) = پیاو ئەها!

«نازێ چوو ئەو قسەی بۆ خاتوونەستی گێڕاوە، خاتوونەستی بڵند بوو، قەرخۆڵەی بە ناسێنێ گرت، ئەویش چوو شێخاڵی بکەوێ بە چاوە/ بە خێرانێ شێخاڵی دەکرد، دەیگوت: بۆ لێرە مەحتەلی، بچۆ مەنزڵی بابم، ئەوە چێشتانە ئەهار دروست کراوە/ کوتی: پیاو ئەها! چم لە مەنزڵی بابی تۆ داوە؟ ئەمن کاسبم دەگەڕێم، کە کاری خۆم بێنێ تەواوە»
[قالە مەرەیە: شێخ‌فەرخ و خاتوونەستی]

١٣٠٠(١٢٧٢) = پیاو بەجێ‌بمێنێ لە خێڵێ، عەرزی بە کەڵان بکێڵێ، نایێ میوان بەجێ‌بێڵێ.

١٣٠١(١٢٧٧) = پیاو بە وەسییەت نامرێ

دەبێ هەموو حەوتووان وەسییەتێ بکەێ. یان: **مردوو بە وەسییەت نامرێ.**

١٣٠٢(١٢٧٧) = پیاو بە هەقێ/ حەقێ ماڵی وێران نابێ

↓

١٣٠٣(١٢٧٧) = پیاو حەق/ هەقێ خوڵا/ خودای بڵێ

↑

١٣٠٤(١٢٧٧) ≈ **پیاو دڵی‌نایە پڕ بە چاوان تەماشای‌کا**

← ٣١٨٢/ ب.

١٣٠٥(١٢٧٧) ≈ **پیاو دەستی بۆ کارێ ناچێ**

↓

١٣٠٦(١٢٧٧) ≈ **پیاو دەستی بۆ هیچ شتێکی ناچێ**

دەست بۆ کار نەچوون، مەیلی کار نەبوون.

١٣٠٦(١٢٧٧)a ≈ **پیاو نابێ گۆشتی کاڵ ببینێ**

گۆشت بە کوڵین کەم دەکا. بۆیە ژن دەڵێن: پیاو نابێ گۆشتی کاڵ ببینێ. چونکە دواتر داوای گۆشتی زیاتر دەکا: «ئەرێ ئەو هەمرە گۆشتە چی لێ‌هات؟»

١٣٠٧(١٢٧٧) ≈ **پیاو هەتا نەمرێ نازانێ چی بەسەردێ**

«حوکمی دەرکردنی من دووسێ سەعات زیاتری نەخایاند و ئەوەندەی بڵێی یەک و دوو هەموو شتێک تەواو کرا. لەکاتێکدا دایک و باوم چاوەڕێ بوون پاش مانگ و نیوێکی‌تر کوڕەکەیان بچێتە زانستگای ئەفسەری. خەتەکانیان لێ کردمەوە و وەدەریاننام: پیاو هەتا نەمرێ نازانێ چی بەسەردێ!»

[ئەسین، گڵەپیاو: ٢٠]

«دڵنیام کە ئەمجارە زۆر دەمێنمەوە و بەپێچەوانەی جاران کە چونکە بێ‌تاوان دەگیرام زوو بەرەدەبووم، ئەوجار بەخاتیرجەمی دەبێ پاڵی لێبدەمەوە، زۆرم کلەمەگ پێ‌بکەن . ئەرێ هەتا بیست ساڵی دیکەش خوا دەزانێ کێ دەمرێ و کێ دەمێنێ، لەوانەیە لیسمەت جارێکی دیکە دەرەوەی بەندیخانەم پێ نیشان بداتەوە، لەوانەشە بشمێنم و دووبارە پێشهات و کارەساتی سەیروسەمەرە ببینم، پیاو هەتا نەمرێ نازانێ چی بەسەردێ!»

[ئەسین، گڵەپیاو: ٢٠]

١٣٠٨(١٢٧٧) ≈ **پیاوی دووژنە جەرگی کونکونە.**

١٣٠٩(١٢٧٧) ≈ **پیاوی دەخوا**

١) برتتی‌یە لە مرۆڤی زماندرێژ و بێ‌حەیا.

٢) برتتی‌یە لە چزم و ناوی خورێن.

← ٥٢٣.

مەتەڵ (١٣٠٩)

١٣١٠(١٣٠٩) § هەتا دار بوو ئاوی دەخوارد
ئەگە بڕیان پیاوی دەخوارد

– وەکازی حەزرەتی موسا

١٣١١(١٢٧٧) ≈ پیاوی‌چاک/ چا بە

«کاروانەکە دەڵێ: ئەرێ ئەتۆی هەمزاغا؟ دەڵێ: بەڵێ ئەمن هەمزاغام. پێی دەڵێ: وەڵڵاهی هەمزاغا وەرە بە خاتری خواڵێ مەچۆ، کورە وەڵڵاهی دەتکوژن. جوابی ناداتەوە، دەڕوا لە پاشان پیرێژنێک بە دوای کاروانیدا دێ، ئەویش دەڵێ: ئەگەر ئەتۆ هەمزاغای وەرە پیاوی چا بە بگەڕێوە، بە خواڵێ دەتکوژن.»

[حەمەدی بەیتان: بەیتی هەمزاغای مەنگوڕ]

← ٣٥٨/ ب.

«بەڵێ! خانسولەیمان لە ئەخلاقییەکەی چا دەبێتەوە و دەڵێ: لەشکری وڵاتان خاوێن کەنەوە. دەبێ ئەملەوکی بگرین پێچینە ئێو ترکان. دەڵێ: ئاغا! مەچۆ پیاوی چا بە. بە خودای بە ئەزەرم وایە ئەتۆ لەو سەفەرەی نایەوە.»

[حەمەدی ئاغای: بەیتی لەشکری]

١٣١٢(١٢٧٧) ≈ پیاوی شەرمێون شاییەک/ شائێکی دێنێ، ژنی شەرمێون شارێکی دێنێ

شەرم بۆ ژن زۆر باشە. بەڵام بۆ پیاو مافخوراوی و چەرساوەیی پێوەیە.‖←١٣١٩.

١٣١٣(١٢٧٧) ≈ پیاوی قیت و چاوی زیت

مرۆڤی قیت و قنج و چاوی وریا و لەسەرهەست پەسندن.

١٣١٤(١٢٧٧) ≈ پیاوی‌کەر قسەی لێ ناگیرێ

بەهێند نەگرتنی قسەی مرۆڤی بێ‌ئاقڵ.

١٣١٥(١٢٧٧) ≈ ڕۆن لە پیاو بکڕە و گەنم لە ژن

ڕۆن بەرهەمی حەولی ژنە و گەنم نی پیاو و هەرکامەیان بە یەکێکیانەوە ماندوو بوون. بۆیە ئەگەر دەخوازی گەنم و ڕۆنی هەرزانت دەست کەوێ و سووکت بۆ نەکێشرێ ڕۆن لە پیاو بکڕە و گەنم لە ژن.

١٣١٦(١٢٧٧) ≈ ژن هەیە پیاو دەکا بە پەند، هی واشە دەیکا سەربڵند

← پێتی ژ (ژیر نیزنکی ژن).

١٣١٧(١٢٧٧) ≈ لە سەیان: قوڕلە، لە وڵاغان: شلە، لە پیاوی: قوڵە

یان: **ژنی شلە، پیاوی قوڵە، سەگی قوڵە، پەسەند نین.**

١٣١٨(١٢٧٧) **ـ شەرم بۆ پیاوان نەهاتۆ/ نەهاتووە**

←١٣١٣.

١٣١٩(١٢٧٧) **ـ قسە لە زاری پیاوان دێتەدەر**

بۆ دڵنیا کردن لە بردنەسەری بەڵێنی‌یەک دەگوترێ. ←١٣٢٦.

١٣٢٠(١٢٧٧) **ـ قسەی پیاوان یەکە**

یان: **قسەی پیاوان یەکە و نابێ بە درۆ: «لەو مەحمەلی پەوانە/ گوتی: نامم کاک برایم گیانە!/ سەرمان تێدا دەچێ، زۆر قەسانە ئەو خاتوونیمەریخانە/ برایم گوتی: نابێ بشکێ قسەی پیاوانە/ ئەمن بەجێم هێشتوە عەرز و مەکانە/ بۆ خاتوونیمەریخانم بۆ بێنە ئێرانە/ ئەتتا دنیا خرا دەبێ لێمان‌دەگێڕنەوە قسانە»**

[ن مەحمەل و برایمی دمشتیان]

«بەنگین دەڵێ: میرەم چەند دەکەم تەگبیری تور بە من ناکرێ بەخوڵا، قسەیە پیاو دەگرێتی بێ نابێ دەست هەڵگرێ دەنا خولارەندی میری مەزن لەزەبی لێدەگرێ»

[مان، تۆحفەی‌موزەففەرییە: ٣٦٤]

١٣٢١(١٣٢٠) ـ لە مەلای مەزیوەریان پرسی چەندساڵی؟ گوتی: ٤٠ ساڵ. چەند ساڵ دواتر ئەو پرسیارەیان لێ‌کردەوە. دیسان گوتی: ٤٠ ساڵ! گوتیان: مەلا ئەتۆ چەند ساڵە هەر دەڵێی چل‌ساڵم! گوتی: ئەخر قسەی‌پیاوان یەکە.

١٣٢٢(١٢٧٧) **ـ کار لە پیاوان دەقەومێ**

ئاسایی بوونی کێشە و گیروگرفت لە ژیانی پیاودا.

١٣٢٣(١٢٧٧) **ـ لە پشتێندی پیاوی**

←٧٧٧.

١٣٢٤(١٢٧٧) **ـ لە ژن ژنە و لە پیاو پیاو**

تایبەتی ژنی کارامە و لێهاتوو.

١٣٢٥(١٢٧٧) **ـ لێی‌گەڕێ پیاو**

یان: **لێی‌گەڕێ پیاو شتێکی دەشکێنێ:** لەکاتی هەڕەشەوگوڕەشە و لاف و گەزافی کەسێکدا دەگوترێ.

١٣٢٦(١٢٧٧) **ـ مرو لە پیاوان دێ**

←١٣١٩.

۱۳۲۷(۱۲۷۷) = **مەلاشێخی بە حەوتان پیارێکن**

(مەلاشێخ دێیەکە سەر بە ناوچەی سونسایەتی سەردەشت.)‖ بەپێچەوانەی ئەم بۆچوونە، خەڵکی مەلاشێخ دەڵێن پیارێکی ئێمە بە حەوت پیاوی خەڵکی دیکەیە: **«چنارە یا لاولاوە/ دووەم لێ ڕاوەستاوە/ بۆ ئەهلی مەلاشێخی/ لێیانبێ ئەو سڵاوە/ مەسەلەی قەدیمیانە/ یەستا لەبیرم ماوە/ دەڵێن حەوتیان بە یەکێن/ بەڵام خەیاڵپلاوە/ ئەوان یەکیان بە حەوتێن/ مێژوو نیشانیداوە»**

[سمایل سەردەشتی]

۱۳۲۸(۱۲۷۷) = **ناعیلاجی/ ناچاریی هەموو شتێکی بە پیاری دەکا**

« کابرایەک ... گوتی: غەوس چکارەیە؟ بۆ ناچی زیارەتی ئیمام موسای کازم، ناچاری هەمو کارێکی بە پیار دەکا، چوینە کازمین و داوای کارمان کرد.»

[هەژار، چێشتیمجێور: ۱۱٦]

۱۳۲۹(۱۲۷۷) = **وەک پیاوان**

۱) ئاکاری مەردانە لەخۆ نیشان دان. پیاوانە جووڵانەوە: **«ئێستر کابرایەکی پادشایە دەبێ کارگەرێکی لەپێش بکەم خۆم دیاری کەم وەک پیاوان»**

[؟: بەیتی مەحمەل و برایمی دەلێشان]

«دڵنیشتن ساحێبئیختیار/ تۆکەر و خزم و قەوم و کار/ وەک پیاوانیان دەکرد ڕەفتار/ بۆ دوژمنی نەماوە چار»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی دمدم]

۲) دنە دانە بۆ کردنی کارێک: **«سەرم دێشێ دڵم لە گرینە/ بەنگینە! جووتێک کۆتر لە دیوانی میرزێندینین وەک پیاوان بیانگەیە، هەرکان هەڵبفڕینە»**

[سەید حوسێن ڕەسوولی: بەیتی مەم و زین]

۱۳۳۰(۱۲۷۷) = **هەناوت ڕەش بێ پیاریگول/ بە ڕۆژ تۆق و بە شەو جل/ لەبن جێشردا قسەی زل**

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (۱۲۷۷)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع پیاو دەباڵدا بوون- ۱۱۷۱/ ب

ع پیاو دەباڵدا گیران- ۱۱۷۲/ ب.

ع هەزار پیاوی(...)دە باغەڵ نان- ۱۰۵۲/ ب.

*****

١٣٣١(١٢٧٧) ⌘ **بوون بە پیاوێکی دیکە**

گۆڕانی بەرچاو بەسەردا هاتن: **«مامزە و چەکمە و جیرەجیر/ هەرا و قیرە و شیرەشیرە/ هەروا بەم فاکولیکە/ بو بە پیاوێکی دیکە»**

[هەژار، بۆ کوردستان: ٢٩٠]

١٣٣٢(١٢٧٧) ⌘ **بوونە پیاو**

تێپەڕکردنی قۆناغی لاوێتی: **«وەختایەکی بابیان ئەگە دەمرێ، ئەو دوو کوڕە هەرکیان دەگەنێ، دەبنە پیاو.»**

[حوسێن شەطە: بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

«گوتی: ئەوبان دوو کوڕم دەبەر خوێندنێ نابوون، منداڵ بوون کوڕەکانم ڕاکەبوون. هومێدم لێنابوون بەمرانی نەماون، کەوتبوونە وڵاتی کوێستانێ. لە سایە خوڵای و سەری تۆ بوون بە پیاو.»

[حەمەدی بەهێنان: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

← ٣٠٧٠/ ب.

١٣٣٣(١٢٧٧) ⌘ **بوونە پیاو**

لابردنی کچێنیی بووک، بوونە زاوا.

١٣٣٤(١٢٧٧) ⌘ **لێنەبوونە پیاو**

« یا ئەو کچە ئەوەندە دزێو و ناشیرن بووە کە کەس لێینەبۆتە پیاو، یا ژنێکی ئاسایی نەبووە.»

[مان، تۆحفەیموزەففەرییە: ١٢١]

← ٢٢٧٥/ ب.

١٣٣٥(١٢٧٧) ⌘ **بوونە پیاوی کەسێک**

بوونە خزمەتکار و کارداری کەسێک.

١٣٣٦(١٢٧٧) ⌘ **بە پیاو دانان/ زانینی کەسێک**

بایەخ و گرینگایەتی بە ئەودان؛ بڕوا پێکردن و پاڵ وێدان: **«ئەوە برایم دەڵێ سەرێ من دێشێ/ دڵێ من پانارەستێ لە بەر ئەوێ ژانێ/ ئەوە ئەوڕۆ کەس بە بابەسەگێوە ڕێیناکەوێ سەرێ لەسەر ڕانی من دانێ/ ئەمن ئەوڕۆکانە کەس بە پیاو نازانم چوونکی لە بنی گرێیانم خۆلدەی قاقای خاتوونپەریخانێ/ دەڵێ سەرێ میرحەجی لێرێدا سەر عەرزێ. میرحەج گوتی: کوڕە ئەتۆ بۆچی وادەکەی برایم!؟ ئەتۆ بۆ لە خۆڕا ئەو قامەت کوت و سەرێ منت لێرێدا عەرزێ!؟ گوتی: ئاغا بە پیاوت نازانم، دەنگێکی پێکەی دەتکوژم.»**

[ڕەسووڵ باڵەکی: بەیتی برایمۆک]

١٣٣٧(١٢٧٧) ✱ **پیاو بوون**

«سەرم نێشێ، دڵی منی چەندی لە ڕایە، هەروەکی لە ڕایە/ ئەتۆ نە بابت پیاو بو، نە بۆخۆت پیاوی/ بۆیە ئەت پیاوەتیت لە چەنگ نایە»

[حەمەدی بەهتان: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

«مەحمەڵ برلچووکە بووە و برایم براگەورە بووە؛ زۆر جوانچاک و پیاو بوونە.»

[حوسێن شەڵمە: بەیتی برایم و مەحمەلی‌حەڵمیان]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٣٣٧)

١٣٣٨(١٣٣٧) = **ئەگەر بۆخۆت پیاو نی، خەڵکی بە پیاو بزانە**

یان: **پیاو ئەگەر بۆخۆشی پیاو نەبێ، دەبێ خەڵکی پێ پیاو بێ.!** بۆ کەسێک دەکاردەکرێ کە:

١) لە قەول و بڕی خۆی پاشگەز بووبێتەوە.

٢) بێ‌ڕێزی کردبێ.

١٣٣٩(١٣٣٧) = **پیاو دەبێ پیاو بێ**

«... ئەمن گلێم پێ‌دڵوە، قسەی کورد یەکێکە و دوو نیە. پیاو دەبێ پیاو بێ و لەسەر قسەی خۆی ڕاوەستێ.»

[قازی، ١٣٥٩: ٦٧]

١٣٤٠(١٢٧٧) ✱ **پیاو بوون**

توانای سێکسیەتی‌کردن تێ‌دا بوون: **«جا دایکی لە وێڕا هات. ئەگەر هات (تەماشای کرد) کچی وەک بە مێیە نەربە. کوتی ڕۆڵە بۆچی وای؟ کوتی وەڵاهی دایە نازانم بە خوێنی هێناوم؛ بە ئەتکی هێناوم؛ نازانم؛ نە پیاو نیە. وەکی ئەگەر هاتووم کچم هەر کچم.»**

[حوسێن شەڵمە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«دایکەکە بە کچەکەی کوت: دەگەڵ ئەو کابرایەی نێوانت چۆنە؟ کوتی. دایە! دەگەڵ کابرایەی نێوانم چۆنە؟ پلار و گازەنتی مێرحەجی تلیینەوەندە هەر دەمەی ژنێکیان ئەمن دەیخوا. ئەو کابرایەش ئەگە لێی دەپرسی، پیاو نییە پازدە شەوە ئەمن شەوێ کوتویە کچێ وەزیری بەخێزلی، ئەگەر سەری وەسەر سەرینێ کرد ناسوێ. کوتی: جا ڕۆڵە عیللەتی؟ کوتی: وەڵاهی نازانم یا پیاو نی یا ئەمنی پێ هیچە یان هێندە کەرە دڵ و گورچی نی.»

١٣٤١(١٢٧٧) ⌘ **پیاو بە دەست زایە بوون**

پیار کوشتن، پیاو بە دەست کوژران: **«وەرزێرێک لە ڕەحیمخانی، نێوان بۆکان و میاندواو، پیاوێکی بەدەس زایە بوە.»**

[هەژار، چێشتی مجێور: ٣٨٣]

← ١٣٤٥.

١٣٤٢(١٢٧٧) ⌘ **پیار کوشتن**

کوشتنی کەسێک.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٣٤٢)

١٣٤٣(١٣٤٢) ـ **پیارم کوشتۆ و خۆم دە ماڵێت هاویشتۆ**

لەکاتی پارمەتی خواستندا دەگوترێ.

١٣٤٤(١٢٧٧) ⌘ **پیاو گرتن**

دامەزراندنی کاردار و خزمەتکار و نەعلە.

١٣٤٥(١٢٧٧) ⌘ **پیاو لە دەست زایە بوون**

«بابی کاکەمیر و کاکەشێخانیش ئەی پیاوی لە دەست زایە دەبێ! ئەی دوژمنایەتی دەبڕێ! دەڕوا و...»

[حوسێن شەمامە، بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

«دوو برا بوون لە وڵاتی گەرمێنی. یەکیان نێوی خدر بوو یەکیان نێوی حەسەن بوو. لەوێ پیاویان لە دەست زایە ببوو، هەڵاتن هاتن بۆ وڵاتی ئێرانێ.»

[حوسێن شەمامە: بەیتی حەسەنەڵەل و خدرەڵەل]

← ١٣٤٢.

١٣٤٧(١٢٧٧) ⌘ **پیاو لەسەر گیران**

← ١١٧٢/ ب.

١٣٤٨ (١٢٧٧) ⌘ **پیاو وەسەر پەڕین**

← ١١٥١.

١٣٤٩(١٢٧٧) ⌘ **پیار ویستن(ی کارێک)**

تایبەتی کاری ناسەم: **«پیاوی دەوێ بە درێژایی ساڵ و مانگ سێسەرەی لەسەرهەڵنەگرێ و هەتا ئەو کەلاوە هەروا لە هەموولاوە سەرنەگرێ کاری بە کاری کەس نەدابێ.»**

[بێلیسی، شەرەفنامە: ١٧]

«ئەیگوت: پیاوم ئەوێ لار بڕوانێتە لورستان و مەردم گەرەکە بەرەم وەبەرهێنێدا.»
[هەمان، ١١٤]

١٣٤٩(١٢٧٧) ⌘ **پیاوی کارێک بوون**

→١٢٧٧(٧)

١٣٥٠(١٢٧٧) ⌘ **پیاوی کەسێک بوون**

(٩ و ١٠)١٢٧٧→: «لەشکری هێندی بۆ ئیچاندبووا نانخۆریشی بوو! پیاویشی بوو، ئاواشی دەگەڵ کردا ئەمەک بەحەرامیی کردا»
[حوسێن شەمشە: بەیتی لەشکری]

«بانگی کرد لێی‌پرسی. گوتی ئەتوو پیاوی کێی؟ گوتی وەڵاهی ئەمن پیاوی لاسەکۆلەی باڵەکانم و مایەی لێوون بووە.»
[حوسێن شەمشە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٣٥١(١٢٧٧) ⌘ **خۆ بە پیاو زانین(خۆم بە پیاو دەزانم، خۆت بە پیاو دەزانی،...)**

شایی بەخۆ بوون، دە خۆرادیتن، پیاوەتی لەدەست هاتن: «کانەبیش پیاوێک بوو پەمک بوو، لە گەرمێنێ بوو، زۆری خۆ بە پیاو دەزانی.»
[حاجی ساڵە ئەورە: کانەبی و خولزێ]

١٣٥٢(١٢٧٧) ⌘ **کردنە پیاو**

بە فرەتی و ناسوودمی گەیاندن: « ئەو مەحموودەش هەچ کەسێکی مێردی پێنەکا، ئەمن بە سەرۆەتی خۆم ژنی بۆ دێنم. دەیکەمە ماڵ، دەیکەمە تۆکەری خۆم و تەرەفی پێ دەدەم. دەیکەمە پیاو. جا ئەوچەلەکە مەحموود دەبێتە لەشکری.»
[حەمەدی ئاغای: بەیتی لەشکری]

١٣٥٣(١٢٧٧) ⌘ **کەس بە پیاو دانەنان**

١) خەڵک لەلا سووک بوون، لەبەر چاوی ئەوان کاری ناشیاو کردن.

٢) کچ یا ژنی بەحەیا و حەدەب یا بەفیز و هەوا: «... گوتیان: ئەو ماڵە کچێکی زۆر جوانی هەیە، کەس بە پیاو نازانێ و قسە و سەتمەنیش دەگەڵ کەس ناکا. کەچەڵ گوتی: ئەگە وایە ئەمن دەچم هەتا ماچێکی لێنەستێنم نایەمەوە...»
[خەجو نانەخۆر، هەڵەبجە]

↓

١٣٥٤(١٢٧٧) ⌘ **کەس بە پیاو نەزانین**

↑

١٣٥٥(١٢٧٧) ⌘ **کەس پێ پیاو نەبوون**

.١٣٥٣←

١٣٥٦(١٢٧٧) ⌘ **مووی پیاوان لێ نەهاتن**

پیاو نەبوون: **«مووی پیاوانم لێ نەهاتبێ ئەگەر تۆڵەت لێ نەکەمەوە.»**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٣٥٦)

١٣٥٧(١٣٥٦) ═ **ئەو موویە لە پیاوان نەهاتبێ ئەگەر...**

←١٢٩٤.

لێکدراوەکانی تر (١٢٧٧)

١٣٥٨(١٢٧٧) ☆ **پیاوانە**

١) تایبەت، بابەتی پیاو.

٢) وەک پیاوان: **« (براکانم) پیاوانە خەم خواردن و گریانیان وەلاناوە و مەردانە ملیان لە کار و خوێندن ناوەتەوە ...»**

[هەژار، بۆکوردستان: ٢٢٠]

«ئێوارێ سوێندی بۆ دەخوارد بە سوێندی پیاوانە/ تەلاقی بۆ دەخوارد بە تەڵاقی ژنانە/ ئەتۆ بە پەیمانەت بچۆوە بەحەشتێ، قەندیلەم بۆ بێنە/ ئەمن بە قالبی تۆ ناکەمەوە غەیانە»

[حەمەدی بەهێنان، بەیتی شێخ‌مەند و شێخ‌ڕەش]

٣) لە ڕووی پیاوەتی‌یەوە، نازایانە.

١٣٥٩(١٢٧٧) ☆ **پیاوچاک**

شێخی پیرۆز، مرۆڤی چاک و ئیماندار: **«ئەم هەموو ڕۆڵە خەوی خێرێت بێ/ نوشتووی پیاوچاکان لەژێر سەرت بێ»**

[باپیانیانی، کانی‌مرادان: ١٩]

لێکدانەوەی خەون (١٣٥٩)

١٣٦٠(١٣٥٩) ؏ پیاوچاک باشە.

١٣٦١(١٣٥٩) ؏ عەجەم پیاوچاکە.

باوەڕ (١٣٥٩)

١٣٦٢(١٣٥٩) ٥ ئەگەر ڕۆژ (خۆر) بگیرێ، پیاوچاکێک دەمرێ.

١٣٦٣(١٣٥٩) ٥ ژن ئەگەر لێ‌نەهێتەوە، دۆخینی پیاوچاکێکی بۆ دێنن.

١٣٦٤(١٣٥٩) ○ لە حەوت زگان یەکێکیان پیاوچاکە(هەر بە نێوان حەوت منداڵێک کە لە دایک دەبن، یەکیان پیاوچاکە).

دوعا (١٣٥٩)

١٣٦٥(١٣٥٩) ⊟ **حەشرت دەگەڵ حەشری پیاوچاکان بێ**

١٣٦٦(١٢٧٧) ☆ **پیاوخراپ**

مرۆڤی ناڕاست و بێ‌نیمان.

١٣٦٧(١٢٧٧) ☆ **پیاوخراپ**

خەتابار.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٣٦٧)

١٣٦٨(١٣٦٧) ⌘ **بە پیاوخراپ دەرچوون**

لە چاکەیەکدا خەتابار بوون: **«ئەوهەموو چاکەیەم دەگەڵ کردن ئاخیری ئەوەی بە پیاوخراپ دەرچوو ئەمن بووم.»**

١٣٦٩(١٣٦٧) ⌘ **پیاوخراپ بوون**

↑

١٣٧٠(١٣٦٧) ⌘ **پیاوخراپ کردن**

بە خراپە جوابی چاکەی کەسێک دانەوە.

١٣٧١(١٣٦٧) ⌘ **خۆ پیاوخراپ کردن**

خۆ خەتابار کردن بەهۆی لەسەر کەسێک کردنەوە یا وەجواب هاتن و لایەنگری کردنی: **«... حاڵی کرابوون کە لەوەنێ‌ئاغا دوژمنی کوردانە وە نەکەن لەسەر وی گوللە بە برای خۆیانەوە بنێن وە لەحاست کوردان خۆیان پیاوخراپ بکەن. جا لەبەر ئەوە هیچ تەقەیان نەکرد.»**

[قازی، ١٣٥٩: ١٣٧]

١٣٧٢(١٣٦٧) ⌘ **لەسەر کەسێک خۆ پیاوخراپ کردن**

↑: **«مەزناغا دەڵێ: بەگزی بابیانەوە ئازە ئەمن خۆ پیاوخراپ دەکەم لەسەر کوران؟ ئەگەر بۆخۆیان کوڕ بن با مڵکی خۆیان بستێننەوە.»**

[محەممەد بالەکی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

١٣٧٣(١٢٧٧) ☆ **پیاوخۆر**

١) وەحشی، کێوی: **«ئەبازیرس تێچلکری، سەربڕووت و پێخواس! گوتی: لێن دیوانەست؟ گوتم: بابە دێوانەی چی؟ ئەدی ڕەنگبێ پیاوخۆر بم!»**

[ڕەسووڵی ئاوری: نەقل]

٢) بەدفەڕ و بێحەیا.

١٣٧٤(١٢٧٧) ☆ **پیاوکوژ**

بکوژ، میرکوژ: **«لەبن ئەو لکم دلنیشتبانەوە سوێندخۆر و پیاوکوژی دە میراوەدلییە»**

[عەلی شەممی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٣٧٥(١٢٧٧) ☆ **پیاوماقوڵ**

پیاوی بەرێز و بەحورمەت؛ پیاوی تێگەیشتوو کە لەلای خەڵک ڕێزی هەیە و قسەی بڕەکا: **«... هەرت بێ دەچمە سەر تێلان، تێلگراڤان، کن پیاوماقوڵان/ ئەگەر تکایەم نەکرن، خۆم دلوێمە بن ئاڵای حووەسی؛ حاشا دەکەم لەوێ دینێ ئیسلامێ»**

[باباتاهیانی، کانی‌مراوان: ١٨٨]

١٣٧٦(١٢٧٧) ☆ **پیاوەتی**

١) خاوەنی تایبەتی‌یەکانی بەرزی ئینسانی؛ جوامێری.

٢) ئازایەتی؛ دلێری: **«جا ئەوە بوو بە پەهلەوەتی ئەتۆ سەت سوار لەسەر کچێک دانێی (بەڵێ) هەلی کو دەستێنم؟»**

[؟: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

٣) چاکە.

٤) توانای ئیزیکاتی کردن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٣٧٦)

١٣٧٧(١٣٧٦) ⌘ **پیاوەتی بوون**

(١) ١٣٧٦←: **«پیاوێکی ناسری بە ماڵماڵی گوت: ئەرێ برایە! گوتی برایە. گوتی مامی مە بۆخۆ لەوەلێکی دەگەڵ بابی کردوە، ئەگەر بێتو هیچ پیاوەتی بێ و لەسەر ئەوێ قەراری مابێ، با بەکن بچین بببین بە قەنتەدار و بەکن ببین بە هەباهەڵگری هیچ هەیب نێ.»**

[مەحموود کەناوی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

١٣٧٨(١٣٧٦) ⌘ **پیاوەتی پێ‌کران**

پیاوەتی لەدەست هاتن: **«حەسەن پیاوەتی پێ‌دەکرێ.»**

١٣٧٩(١٣٧٦) ⌘ **پیاوەتی دانەوە**

ولامی پیاوەتی دانەوە: **«ئەوە برایم دەڵێ: خاتوون سەری من نێشێ، دڵێ من چەندی لە**

نەمانی/ بەخودای کاکت ئەو پیاوەتیانەم دەدلتەوە، ئەو چاکانە وەبیر نەدەماتی/ ئەگەر گول بوو. گول پارێزی لێدەکرد حەو ساڵان بە کۆڵی خۆم بە سواری کەرەشینی دەمگێڕا لەو وڵاتی»

[قالە ضین: بەیتی برایمۆک]

١٣٨٠(١٣٧٦) ⌘ پیاوەتی کردن

١) جوامێری کردن.

٢) چاکە کردن: **«چۆن ئەتۆ پیاوەتیت کرتۆ و ئەویش ئەو ناپیاوڵی دەگەڵە تۆ کرد؟ جا دەڵێ برایم سەعاتێکی لێ بە دوو سەعات دەڕژێ پلاکێکی لێ بە دوو پلاوە دەڕژێ.»**

[قالەطین: بەیتی برایمۆک]

« وەڵڵاهی ولچاکە بچمەوە لای قازی و سەتمەنەی لەویش وەرگرمەوە، جا ئەوجار چیدی پیاوەتی ناکەم، ماڵی پێ دێنم و ...»

[ڕەسووی ناری: هەڵابەت]

١٣٨١(١٣٧٦) ⌘ پیاوەتی بە ئاری حەمامەوە کردن

یان: **پیاوەتی لەسەر ئاری حەمام کردن.‖** ماوتای: **شەڵڵە لە مەشکە، تەقە لە دیزەی.**

← ٥١٧/ ت.

١٣٨١(١٣٧٦)a ⌘ ڕەگی پیاوەتی هەبوون

«بەغموراغا کە ڕەگێکی پیاوەتی هەبوو و لە وەزعی شێخیش ناڕەحەت ببوو، پارەکەی وەرنەگرت.»

[کەمال، ئەنجەمەمەد: ب٢ ٢٠٩]

١٣٨٢(١٣٧٦) ⌘ لەسەر ماڵی خەڵک پیاوەتی کردن

↑

١٣٨٣(١٣٧٦) ⌘ لەگەڵ کەسێک پیاوەتی کردن

جوامێری و چاکە دەگەڵ کردن.

١٣٨٤(١٣٧٦) ⌘ لە پیاوەتی خستن

توانای نێزیکایەتی پێنەهێشتن.

١٣٨٥(١٣٧٦) ⌘ لە پیاوەتی کەوتن

نەمانی توانای نێزیکایەتی کردن: **«هەر ئەو حاجی‌ساڵحە وەختێک ژانێکی دروست کردبوو هەرکەس خواردبای لە پیاوەتی دەکەوت.»**

[نەسین، کەلەپیاو: ١٠٢]

«زۆر کەس لەبرسان مردن، زۆر پیاو لە پیاوەتی کەوتن، زۆر ماڵ لە ماڵ بوون...»

[هێمن، تاریک و روون: ٣٦]

١٣٨٦(١٢٧٧) ☆ **پیاوەکە!**

وشەی بانگ‌کردنی مێرد: **« ژنێک بە مێردەکەی گوت: پیاوەکە! هەموو کەس دەماڵێدا تەختەبەڕووبەکی هەیە...»**

[خەجێ نانەخۆر: عەقایەت]

١٣٨٧(١٢٧٧) ☆ **پیاوی پیاو**

پیاوی ڕاستەقینە: **«میران بە نەڕەنەڕ و گڕەگوڕ وەدەرکەوت هەی لەبەرت مرم پیاوی پیاو.»**

[ئەمیری، هاوارمەمرە: ٨٦]

← ١٤١٣.

١٣٨٨(١٢٧٧) ☆ **پیاوی تەواو**

→ ١٣٩٠.

١٣٨٩(١٢٧٧) ☆ **پیاوی حوکماتی**

پارێزەر، جاسووس: **«خودا وای قودرەت لەسەرووی، مەڕ بوو بە حیسان، پیاوی حوکماتی گرتیان کوتیان ئێستا ئەو حیسانەت بۆ کوشت؟»**

[سەعیدی مێنەمێنەگیری، عەقایەت]

١٣٩٠(١٢٧٧) ☆ **پیاوی حیسابی**

بەڕێز، گەورەکەسایەتی و نێوگەیشتوو: **«ڕاستێکەی چەند ڕۆژێک گیرابوم، ئاغا گوێی کرد و لەقاقای پێکەنینی دا: ئێستا بوویە پیاوێکی حیسابی، باشە بڵێ بزانم لەسەرچی گیرای؟»**

[ئەمین، کێلەپیاو: ١٤٩]

«گوتی: یا ڕەبی خودایە سەرۆسمێڵێکم لێ بروێ ببمە پیاوێکی حیسابی کەس ئەمامم لێنەکا ئەم ولاغەم لێنەستێنێ.»

[قالە غەریب: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

١٣٩١(١٢٧٧) ☆ **پیاوی‌خودا/ خوڵا**

عارف، مرۆڤی تەواو: **«خدرییزینده... دێتە دیوای لایلەرەماوان، پیاوی‌خولایە نیدی.»**

[ئەمیری، هاوارمەمرە: ٤٨]

- کوردیەک چوو دەرکێکی بۆ نانی. ماڵە لێی‌وەدەرکەوتن زۆریان لێ‌دا. قەدەرعەیامێکی پێ‌چوو، کابرا مرد و مەلایکەی هاتنەسەری. کابرا گوتی: ئەنگۆ کێن؟ گوتیان: ئەمە پیاوی خوداین و هاتووین لێتبپرسین. کابرا گوتی: ئەدێ بە قوربانی خودای‌بم، ئەگەر ئەوێ‌جارێ لەسەر لەتکەنانێکی ئەو هەمۆ شەقەم وێ‌کەوت بۆ پیاوی نەنارد و لێی‌نەپرسیم؟

[سەیدحوسێن‌ڕەسوڵی]

١٣٩٢(١٢٧٧) ☆ **پیاوی دەرک و دیوانان**

پیاوی وریا و چاوکراوە و کارلەدەستهاتوو: **«ئەمن لانکێکت بۆ دروست دەکەم لە داری دەلەزوانێ/ لایەلایەکت بۆ دەکەم مەگەر خودا بزانێ/ ... ئەمن هەڵتدەگرم بۆ سەهەند و مانبلاغی، ناوەڵلا لەبۆ کوێستانێ/ وەرە ڕۆڵە ئەسپاردەی خودای بی و بۆ من بیبەوە پیاوەکەی دەرک و دیوانێ»**

[خەجێ نانەخۆر]

١٣٩٣(١٢٧٧) ☆ **پیاوی دەوڵەت**

مووچەخۆر؛ کارمەند. کەسێک کە لە کاری ئیداریدا کاربەدەستە: **«قانوون هەیە، ئەمن پیاوی دەوڵەتم، هەر بۆخۆم دەوڵەتم، هەزاری وەک ئێوە بەختەدەکەم.»**

[ئەمیری، هاوارمەرم: ٢٢]

١٣٩٤(١٢٧٧) ☆ **پیاوی گەورە**

کەسێک‌کە پلە و پایەی بەرزی کۆمەڵایەتی یا حکومەتی هەیە.

لێکدانەوەی خەون (١٣٩٤)

١٣٩٥(١٣٩٤) ۶ شەڕەکەڵ، شکانی پیاوی گەورەیە.

١٣٩٦(١٢٧٧) ☆ **پیاوی مەیدان**

خۆڕاگر لە مەیدانی شەڕدا، ئازا و ڕەشید و دەس‌کەرەوە: **«ئەوە سوار وەدەرکەوتن لە زینوان، میر دەروە؛ ئاییی لەدووە/ ئاورەنەوە کاڵتەخەنجەرە بۆسەری من و تووە/ پیاوی مەیدانێم دەوێ نەیمێنێ ئارزوەرجووە»**

[مان، ئۆحفەی‌موزەفەرییە: ٥٩٩]

«ئەوانە خەڕەکەرن، بێدەسەڵاتن، دەستوپێ‌سپیلکەن پیاوی مەیدانانیان نیە...»

[حەمەسوڵتانێک: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٣٩٧(١٢٧٧) ☆ **پیاوی یەکەیەکە**

پیاوگەلی ناسراو و بژاردە: **«خەج حەوت برای بوو، هەمووی پیاوی دە پیاو، ساحێبهێز، ساحێبهێزبانگ، هەمووی پیاوی یەکەیەکە.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی خەج و سیامەند]

«بەڵێ ئەگەر برایان کوژران، ئەو دوو کچە دەستیان دا شیری و دەستیان بە شەڕێ کرد. لە مەرگەیان سێ و سێ کەسیان کوشتن؛ هەموو پیاوی یەک یەک.»

[حوسێن شەملە: بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

←١٤١٦.

١٣٩٨(١٢٧٧) ☆ **بالاپیارێک**

یەکەی قورلْبی و بلیندی: «**کانێکی لێبوو، کانی کاکەمەلمانی مەنشوور بوو، هەر چوارمورەی کەلەپووش و دەبەند و بالاپیارێک. ئەگە نوێژێ بەرمەلم نێتاوە ئاوی دەخواردەوە و لێیدەکەوت هەمووی دەنگوت لە بەندمنیت پڕووتەوە سەرە!**»

[خلە دعرزی: بەیتی قەر و گولەزەر]

«**تلیان چالاو لێدان. بالاپیارێک بە هەرێیدا چوونە خوار هەمووی خیز و خرکەبەرد بوو.**»

[کەمال، ئینجەممەد: ب٢ ٥١٨]

١٣٩٩(١٢٧٧) ☆ **بۆرەپیار**

پیاوی ڕەمەکی و نەناسراو: «**چوون بە کڵێشەی مامڵستاوەوە و نەیانهێشتووە کچەکەی بدائن و پێیان سەلماندووە مەلازادە بۆ بۆرەپیاو نابێ.**»

[هێمن، چەپکەگوڵ: ٢٧]

= ١٤٠٧ و ١٤١٦.

١٤٠٠(١٢٧٧) ☆ **خوێریەپیار**

«**یەک دوو مەلا و شێخی خوێریەپیاو دەسبەسەر کرابوون.**»

[هێمن، تاریک و روون: ٣١]

←١٤١٢.

١٤٠١(١٢٧٧) ☆ **دەستەپیار**

پیاوی نە کورت و نە درێژ، و خاوەن بەژن و بالای مامناوەندی: «**رووخساری رەشێنەسمەرە، چەنەکەی باریکە، رەنگی تاوەسووتە، دەستەپیاوە، دەرێی بە یەکەوتەنگ مەلدەگرێ، ئازایە، پیاوە.**»

[کەمال، ئینجەممەد: ب١ ١٢٢]

| ← ١٤٠٣ و ١٤٠٩.

١٤٠٢(١٢٧٧) ☆ **دەمارپیار**

تایبەتیی پیاوی بەغیرەت و مەرد و ڕند.

١٤٠٣(١٢٧٧) ☆ **ڕەنگپیار**

پیاوی ونچوو و سەنگین و بەشەرم و حەیا: «**هەمووی لەپێنیەرانی و ڕەنگپیاو و ڕەشەسمەرە**»

[فەتتاحی قازی: سەعید و میرسەیوەدین: ٢٠٥]

١٤٠٤(١٢٧٧) ☆ **قەدەپیار**

١٤٠١ →: «**بۆ قەد و ئەندامیشی پیاوێکی قەدەپیاوە/ نە زۆر بلیندە و نە زۆر نەوییە**»

[حەمەسولتانبەگ: بەیتی لاس و خەزال]

١٤٠٥(١٢٧٧) ☆ **کانی پیاوان**

کانی‌یەک کە تایبەتی پیاوان بووە و بۆ کاری ئاو (دەست بەئاو گەیاندن) و دەس‌نوێژ هەڵگرتن کەڵکی لێ‌وەرگیراوە: **«ها دڵم بتۆقێ لە تاوان/ بچێ نێو هەوێر و ساوان/ یا ژنم وەگیرنەکەوێ/ لەسەمەند و سۆلاوان/ کانێ نێوێلی ناخۆشە/ بڵێم وەرە کانی پیاوان»**

[پاپانیانی، کانی‌مرادان: ١١٢]

١٤٠٦(١٢٧٧) ☆ **کەرەپیاو**

پیاوی نەفام، پیاوێک کە خاوەنی هەڵس‌وکەوت و تاخاوتەی دروست و باش نەبێ.

١٤٠٧(١٢٧٧) ☆ **کەڵەپیاو**

پیاوی بزارده و مەزن و پایەبەرز.

١٤٠٨(١٢٧٧) ☆ **گردەپیاو**

پیاوی کورتەباڵا و خڕەکە.

١٤٠٩(١٢٧٧) ☆ **گەندەپیاو**

کەسێک کە لە ئاکاری باش و تایبەتی‌یە جوانەکان بێ‌بەری بێ؛ ناجوامێر.

أ ← ١٤٠٠.

مەسەل(١٤٠٩)

١٤١٠(١٤٠٩) ✱ **پیاوی مەرد ماڵی ناوێ، پیاوی‌گەند ماڵی بۆچیە/ بۆچێ؟**

کوڕ، باش یا خراپ، پێویستی بە ماڵ و سامانی باب نیە. ئەگەر باش و شیاو بێ، خۆی ماڵ و سامان وەسەریەک‌دەنێ و ئەگەر خراپیش بێ، هەرچەندی میراتی بابی پێ‌گەیشتبێ بڵاوی دەکاتەوە و لەنێوی‌دەبا.

١٤١١(١٢٧٧) ☆ **گێلەپیاو**

حۆل و کەم‌ئاوەز: **«کابرایەک بوێک گێلەپیاو بوو، ئەکەلی زۆر جوان بوو، ئە حەزی لە یەکێ نەکرد...»**

[پاپانیانی، کانی‌مرادان]

١٤١٢(١٢٧٧) ☆ **ناپیاو**

«عەلی‌چکۆلی دەڵێم باوەڕم نەدەکرد هێندە ناپیاو بێ...»

[کەسال، ئینجەممەد: ب١ ٤٢٣]

«رابوێرە بە سەریەرزی بە نان و ئاوێک/ سەر دامەنەوێنە بۆ هەموو نامپیاوێک/ لەم ژینە کە هەر دەمێکە دێت و دەڕوا/ مەردانەتی مەفرۆشە لە پێناو تاوێک»

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

↓

١٤١٣(١٢٧٧) ☆ **ناپیاوی**

ناپیاو بوون. لە ناکاری باش و تایبەتی‌یە جوانەکان بێ‌بەری بوون.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٤١٣)

١٤١٤(١٤١٣) ═ **نەیکردە ناپیاوی**

ئەرکی خۆ بە حەقی کەسێکی تر بەجێ‌هێنان: «ئەمجا حەمەدی‌پاشاخانیشم نەیدەکردە ناپیاوی/ هەڵدەستا خاتوونگوڵەزەری بەدەستی خۆی دەهێنایەوە دەرە/ چەندی کەرلسی دە هەڵمەپارە، چەندی کولێچەی دەکردەوە دەبەرە، قاندەرێکی پانی دوولاتی دەکردەوە دە بەیە»

[طه دمرزی: بەیتی قەر و گولەزەر]

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٤١٣)

a١٤١٤(١٤١٣) ⌘ **ناپیاوی کردن**

«... ئەوەدەم هاوڵاتە نامەردەکانی خۆی دەیخەنە داوی ژاندرمەوە... پیاو حەق بڵێ زۆریان ناپیاوی لەگەڵ کرد.»

[کەمال، نیوەهەمەد: پ١ ١٤٣]

١٤١٥(١٢٧٧) ☆ **نێرەپیاو**

«کوڕێکی هێژا و هەڵکەوتە و بەرچاوتێر و نێرەپیاو و دلاوا و مەفەرەفەخۆش بوو.»

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٤٨٦]

═ ١٤٠٢.

١٤١٦(١٢٧٧) ☆ **یەکەپیاو**

(١٣٩٧) →: «... زۆریان خۆش‌دەویست، ئاوەڵگرانیش یەکەپیاو بوو.»

[حەمەدی ئاغای: بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

١٤١٧ پیر

ئەوەی یا ئەو شتەی کە ماوەیەکی زۆر لە تەمەنی لایدابێ: بەساڵداچوو، بەعومر، بەتەمەن، کۆن. لەمێژە: « تەماشای کرد شوانێک لە وێندەرێ بوو شوان نووری لەقەت خۆی هێنابۆوە سەر هەتیەتی کابرایەکی وا پیر ببۆوە، کرم، ڕێڵێنکی سپی وەکوو بەفری پەک شەوە.»

دوعا (١٤١٧)

١٤١٨(١٤١٧) ☒ **پیر و خەرۆ بی**

هاوتای: هەزار ساڵ بی. مووی چۆکت سپی بێ. حەمەدرێژ/ حەمردرێژ بی.

١٤١٩(١٤١٧) ☒ **پێکەوە پیر و خەرۆ بن**

دوعایە بۆ بووک و زاوا.

١٤٢٠(١٤١٧) ☒ **یاخوڵا/ خودا هەر پیر بی و جوان بێرە**

جنێو (١٤١٧)

١٤٢١(١٤١٧) ♦ **پیرکوونی**

(تایبەتیی پیاوانە.)‖ پیری هەرزە و جلف.

مەسەل(١٤١٧)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع **ئینسان هەتا چجێڵە میرە، بازی بەزنجیرە، مێردی کرد یەخسیرە، کەوتە زگان پیرە- ٢٦١٨/ ئ.**

ع **بۆ/ لە جستان/ زستان شەوێ، بۆ/ لە پیران تەوێ، بۆ/ لە بۆزان هەوێ**

یان: **بۆپیران شەوێک، بۆ جحێلان خەونێک-٢٣٥٣/ب.**

ع **پیرە لە مردنە، جوانە لە بردنە، ماڵە لە خراکردنە- ١٤٣٢/ ب.**

ع **خەتێ خوار لە بن سەری گای پیردایە- ٢١٧٧/ ب.**

ع **دار پیر دەبێ جارێک/ جارێکی باز لەسەر دەنیشێ**

یان: **باز لەسەر داری پیر دەنیشێ- ٨٢١/ب.**

*****

١٤٢٢(١٤١٧) * **ئەوەی پیرێکی نەبێ پوولێکی نایەنێ**

پیر، بایەخ و زینەتی ماڵە.

١٤٢٣(١٤١٧) * **پیاوی پیر و ژنی جوان، ئەگەر بترێ دەڵێ گیان**

پیاوی پیر ئەگەر ژنی لاوی هەبوو، دەبێ گوێڕایەڵی بێ.

١٤٢٤(١٤١٧) * **شێر ئەگە پیر بوو مێش و مەگەزی لە کونی دەهاڵێ**

(داخ و پەژارەیە لە پیر بوون.)‖ بە هۆی نەمانی هێز و توانا، پیر دەسەڵات و بڕشتی لاویی نامێنێ و دەبێتە گاڵتەجاڕی ئەم و ئەو.‖ یان: **شێر ئەگە پیر بوو ڕێوی دەمی لێ خوار دەکاتەوە. شێر ئەگە پیر بوو کلاوی پێ دەگرن.** ← ١٤٢٧ و ١٤٢٨.

١٤٢٥(١٤١٧) * **شێر پیریش بێ هەر شێرە، پیر شێریش بێ هەر پیرە.**

١٤٢٦(١٤١٧) * **گا دەڵێ: لە حەیفی کەرێ پیر بووم**

(ئەگەرچی ئەرکی جووت کردن لەئەستۆی گایە، بەڵام ناهێڵن چاوی بە خەرمان بکەوێ. کەچی کەر، هەتا ئەو کاتەی کە خەرمان لەگۆڕێیە ئەوە لە دەوری خەرمان لاناچێ و دان نەبێ نایخوا!)‖ ئەرک و زەحمەتی کارێک لەئەستۆ بوون و خێر و دەسکەوتی ئەو بۆ کەسێکی تر بوون.

١٤٢٧(١٤١٧) * **گورگ ئەگە پیر بوو بە کەروێشکی دەڵێ خاڵە**

← ١٤٢٤.

١٤٢٨(١٤١٧) * **گورگ ئەگە پیربوو دەبێتە سۆدرە/ مەخسەرەی سەگان**

«هەی وەسانەزلەی نەفام! ئەوە کە دەڵێن گورگ ئەگەر پیر بوو دەبێتە سۆدرەی سەگان بە هیچ جۆر ڕاست نیە.»

[کەمال، ئینجەممەد: ب٢ ٤٠]

← ١٤٢٤.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٤١٧)

١٤٢٩(١٤١٧) — **ئای پیری**

«ئاناناای پیری ماڵت خەرا بێ! حەیف کە بۆخۆم لەخۆم پانابینم ئەرکاکە بکەمەوە، بۆخۆم ناتوانم...»

[کەمال، ئینجەممەد: ب٢ ٤٢]

a١٤٢٩(١٤١٧) — **ئینسان/ پیاو تا ئاقڵ دەبێ پیر دەبێ**

ئەقڵ بەرهەمی ئەزموونە.

١٤٣٠(١٤١٧) ≈ به تەمەن جحێلی بە ئاقڵ پیر

مرۆڤی کەتەمەنی ئاقڵ.

١٤٣١(١٤١٧) ≈ بەهار پیر بوو

ئاخرونۆخری بەهار بوون.

١٤٣٢(١٤١٧) ≈ پیر لە پیریی مەڕوانە، لە هەوڵوداوی بڕوانە

گرینگ توانایی و ئاستی هەوڵ و تێکۆشانە؛ نەک تەمەن.

١٤٣٣(١٤١٧) ≈ پیری ئاخرشەڕ

← ٨٤/ ئ.

١٤٣٤(١٤١٧) ≈ پیری دەرمانی نیە

← ١٤٧٧ و ١٤٨٨.

١٤٣٥(١٤١٧) ≈ تەماح و ئارەزوو دە ئینساندا پیر نابن

تەماح و ئاوات دوو هاوڕێی هەمیشەیین.

١٤٣٦(١٤١٧) ≈ ژن وەک گوڵە، جێی خۆش بێ پیر نابێ.

١٤٣٧(١٤١٧) ≈ ژنی پیران وەکوو میران/ شەوێ وەکوو ئەسیران/ یەخسیران.

١٤٣٨(١٤١٧) ≈ حەولاد لە دایک و بابی پیر نابێ

حەولاد لە هەر تەمەن و هەلومەرجێکدا بێ لەلای دایک و باب هەر منداڵە و پێویستی بە لاواندنەوە و چاوەدێری هەیە.

١٤٣٩(١٤١٧) ≈ خودا بینووسێ، قەڵەم بکا کار/ ژن بۆ پیاوی پیر، کچ بۆ هەرزەکار.

١٤٤٠(١٤١٧) ≈ سەری کیری لێ گیر دەکەم، دە غەمانیدا پیردەکەم.

١٤٤١(١٤١٧) ≈ مردن پیر و جوانی نازانێ

= ١٤٤٣.

١٤٤٢(١٤١٧) ≈ هەتا پیرێک دەمرێ، سەت جوان دەمرێ

↑

١٤٤٣(١٤١٧) ≈ هەتا جحێلی بلەوەڕێ، ئەگەر پیریشی وەگەڕێ

= ١٤٤١ و ١٤٤٢.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٤١٧)

١٤٤٩(١٤١٧) ✱ پیر بوون

تێپەڕ کردنی تەمەنی لاویی.

لێکدراوەکانی تر (١٤١٧)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع باپیر-٤٥٣/ب و ٤٥٤/ب.

ع باب و باپیر-٣١٤/ب و ٤٤١/ب هەتا ٤٤٣/ب.

١٤٤٤(١٤١٧) ☆ **بە پیرەسەری**

بە پیری، لەکاتی پیریدا:«... **ئێستاش یا بە سەرەپیری پاش بیست و ئەوەندەسال لێکەوتنی و هەڵبڕان و تامەزرۆیی یەکترمان دەبینەوە.**»

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٩٤]

←١٤٤٧.

مەسەل(١٤٤٤)

١٤٤٥(١٤٤٤) * **بە پیرەسەری کەڵاش مێ کەری؟**

(کرداری ئەم مەسەلە بە ئانقەست و بە مەبەستی شوێندانانی زیاترگۆڕاوە.)ا لە کاتی پیریدا دەستپێکردنی کاری گەورە بێ کەڵکە.

١٤٤٦(١٤٤٤) * **بەپیرەسەری کەڵاشەکەری**

↑

١٤٤٧(١٤١٧) ☆ **بە سەری پیری**

←١٤٤٤.

١٤٤٨(١٤١٧) ☆ **پیرایشۆکە**

گیانداڕێکی چووکی بۆرە، پێی وردە و سەر و زاری دوو چنگاڵی هەیە. لەبن خاکی نەرم، لەسەر ڕێی جرجانەوەریی ورد، لانەیەکی وەک ڕاحەتی ساز دەکا و خۆی لە بنەوە دەشارێتەوە. کاتێک مێروو یا گیانداری دیکە تێکەوێ، هاتنەدەری زەحمەتە و ئەویش گورج خۆی پێدادەدا و دەیباتە بن خاک و دەیخوا. **پیرایشۆکە، داپیرۆکە، پیرژنۆکە، پیرۆشک، داپیرۆشک.**

[ئانەولزادە، ٢٠٠٥: ١٩٤]

←١٤٨٤.

١٤٥٠(١٤١٧) ☆ **پیرەڕۆ**

←١٠٩٩.

١٤٥١(١٤١٧) ☆ **پیرووپێشینیان**

«ئەو جار دەڵێ: خودایە! ئەوە پیرووپێشینیان دەڵێن: هەموو کەسانێکی ئەگە پێکا مابەینی دوو دڵانە/ دەبێ لە قالبی خۆ نەبینێ و خێر و خۆشیانە»

[ئا: بەیتی شێخفەرخ و خاتوونئەستێ]

«ئەوە عەبدولڕەحمانی داستیان دەڵێ: لە دەورەی پیرووپێشینیان و هەر لە زەمانی جانی بنیجانەوە/ کێ دیوە ئەوە لە سێ کوڕان یێکیان دەگەڵ بابی خۆی ئەکاتەوە جەڕنەپیران»

[عەولاسەرخوراو: بەیتی سەیدەوان]

←١٩٥١.

١٤٥٢(١٤١٧) ☆ **پیرە**

→١٤١٧: «ئەمنت دەمرمەوە لەبەر بەژنێکە باریک، دەڵێی چووەبیژایە/ سینە و بەرۆکت جووتێک زەرەمی تێدایە/ لیمەتیان تەواو نابێ؛ مەگەر بڵێی بەڕاستی پیرەبەغدایە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێخفەرخ و خاتوونئەستێ]

«ئەمن لە ناو ئاغای خانسولەیمانخانیدەڵولیبەگیان/ ڕووبەکەمەوە نێو قەوم و خێڵی لە وێ دە پیرەداستیانە»

[سۆفیقادر: بەیتی لەشکری]

«ئەوە لە بن ئاغایێ من ڕاخراوە/ کەوڵێکی قەزی لەوێ دە قەرەپیرەخۆڕاسانە»

[هەمان]

«هەی ڕۆ غەریبەییم ڕۆ! کانەبیم ڕۆ! دەک نەمێنم لە بۆ سەرداریەتی سوورچی و نەداری و مامسال و پەوەندی دە پیرەشنۆ»

[حاجی حەمەدی‌ئەسعەری: کانەبی]

«ئەوە کانەبیم دەیداوە دەنگی تۆکەر و قەرپاش و قەندەداران... ئەوە سوار دەبوون لە باریکحەددەکێ بەعام/ ئەوە تاوانی خۆی لەسەر پردی پیرەمەرانەی دەگێڕاوە»

[عەولاسەرخوراو: کانەبیوخوازی]

«ئەوڕۆ سەدلیەکی ئەوێ پیرەپایێ دێ، ئەمێنم و پایزێکە دەنگم پێزانی/ ئەوە لەبن گوێیانم دێ: دەنگی بازی، شەمێنی، شمشاڕی ناوەڵلا چریکەی دە پیرەتەڕانی»

[حاجی سمایلی کاکەلاو: بەیتی پایزە]

جنێو (١٤٥٢)

١٤٥٣(١٤٥٢) ✗ **پیرەگاندەر**

«ئیرتەقسیر بڵێ چۆ پێڵێ نەیکرد هیچ خۆف و خەتەر/ چوو لە پێڵی ڕاوەستا هەیوانی پیرەگاندەر»

[مەلاعەولای کانیمەرەش:بەیتی سیسەبان]

١٤٥٤(١٤٥٢) ☆ **پیرمباب- ٤٥٨/ب هەتا ٤٥٩/ب.**

١٤٥٥(١٤٥٢) ☆♦**پیرەبەراز**

١) بەرازی پیر: **«لەبن گوێیە منی ماڵوێران دوو قاسپەی کەوێ، سەدلە گوێتنێ... سەدجاران دەگەڵ نرکەی پیرەبەرازی»**

[ئەلیعەولای گلولان: حەیران]

٢) مێردی پیر و ناشیاو: **«جا وەرە خودایەندی مێری مەزن قبووڵ بکا ئەو ناسک و نەجیم و فلوەل و هەنارەملێ/ هەوێ دە سێبەری شەوێدا دەبن ئەو پیرەبەرازەیدا چلۆن دەناڵێ!»**
[قادر زالە: نازیزە]

←١٥٤٣.

مەسەل(١٤٥٥)

١٤٥٦(١٤٥٥) * **دەستان لە من خوازی و چاران لە پیرەبەرازی**

لە ئیش و کاردا شازا نەبوون.

١٤٥٧(١٤٥٢) ☆ **پیردایک**

دایکی پیر: **«سەرێکت بەمن دەکردەوە شوانی/ سەرێکت بەمن دەکردەوە شێخەتی و مێری/ ئالییەتی هەموانت هێنامەوە ئێرەکانە/ لە بۆ پیرەدایکی پیرەکە دەکەمەوە باوەشێنی هەوری»**
[سەلیم بایزیدی: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

١٤٥٨(١٤٥٢) ☆♦**پیرسەگ**

١) سەگی پیر: **«پیرەسەگی لەبەر مەڕی/ هەر چەقڵەت دێت وە دەومەڕی/ ئەمن نازانم بۆچی لە ئەرخی بێچارە و مەزڵووم لە شەڕی؟!»**

[حوسێن شمشە: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

٢) وەکوو جنێو بۆ مرۆڤی پیر دەگوترێ: **«لە نێو شەڵفەکانا خولەیەک بوو/ عەجەب زیانیخوێڵ و پیرەسەیەک بوو»**

[هێمن، بارگە: ٢٣٧]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٤٥٨)

١٤٥٩(١٤٥٨) ــ **پیرەسیەکی بۆ خودای بەخێودەکا**

بۆ پیاوی ژنباز دەکار دەکرێ.

١٤٦٠(١٤٥٢) ☆ **پیرەشەوێن**

شەوێنی درەنگ.! ← پیتی ش (زۆر نیزتکی شەوێن).

١٤٦١(١٤٥٢) ⌀☆ **پیرەکەر**

١) کەری پیر.

٢) ١٤٥٨ →: **« گوێی چەندەباتمانی/ وەک قاللۆر بوو لە شانی/ لە خلۆمەتی دەرپەڕی/ وەک گوڵەسەگ دەوەڕی/ وەک پیرەکەر دەزەڕی»**

[حوسێن شەشە: بەیتی حەتەم]

دوعا (١٤٦١)

١٤٦٢(١٤٦١) ⊟ **«مەرگەیی! پەبی هەر وا بێ و هەر واو لێ بەسەرێ/ هەر وا پووشوالووت و بێسی بێ هەر پسلو بخشەوە سەر پشتی پیرەکەرێ»**

[حوسێن شەشە: بەیتی کاکەمیروکاکەشێخ]

! هاوتای: **یاخودا بۆخۆی هەر پیادە و رسلی سوار بێ.**

مەسەل(١٤٦١)

١٤٦٣(١٤٦١) ≈ **پیرەکەری چیمەن لێ‌خۆش‌هاتوو**

کەسێک کە لە شوێنێک زۆر دەمێنێتەوە، و بە تەول دەیچەقێنێتەوە.

١٤٦٤(١٤٦١) ⌘ **کاران کارکردە، گانان پیرەکەر**

نیش دەبێ بدرێتە دەست مرۆڤی کارزان.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٤٦١)

١٤٦٥(١٤٦١) ≈ **پیرەکەر و زەنگوڵە؟!** - ١٨٨٣/ ن.

١٤٦٦(١٤٦١) ≈ **پیرەکەر و قەڕاسە؟**

↑

a١٤٦٦(١٤٦١) ≈ **دەڵێی پیرەکەرە تووکی بەرداوە!**

تایبەتیی پارچەی کوڵکە لێ‌هەڵبوو: **«تازە تەوطی گۆرانی کردنێم بوو، کەواوپاتۆڵێکی گازۆڕم کڕیبوو دەتگوت پیرەکەرە تووکی بەرداوە»**

[ڕەسووی نادری]

١٤٦٧(١٤٥٢) ☆ **پیرەمەڕ**

مەڕی پیر.

مەسەل(١٤٦٧)

١٤٦٨(١٤٦٧) * **دنیا عەمری پیرەمەڕێکی**

ژیانی دنیا کورتە.▌ ← ٢٠٤٩/ ن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٤٦٧)

١٤٦٩(١٤٦٧) = **وەک پیرەمەڕی سەری خۆی کڕییەوە**

لە کاری پڕکێشە خۆ ڕزگارکردن.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٤٦٧)

١٤٧٠(١٤٦٧) ✖ **عومری پیرەمەڕێک مان**

لە مردن نیزیک بوون: **«ئەو دنیایە بۆ هیچکەس هەتا سەر نەماوە/ ئەو حوکمانەی ئی منە، بابم عومری پیرەمەڕێکی ماوە/ هەکا لەو سەفەرەی نەگەڕاوە دووایە/ ئەمن بە بێ مێردی قەت لە خۆم نابینم کام و کاوە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی مێر و وەفا]

▌← ١٦٨٠.

١٤٧١(١٤٦٧) ☆ **بەرخی پیرەمەڕێ**

١) بەرخی مەڕی پیر: **«ئەوە ئەرخۆڵەم دەڵێ: ئەی بەرخۆکەم بەرخی پیرەمەڕێ/ دەرەبیی سەرێکت لێ ڕەمەزار سەری گەڕێ»**

[؟: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

٢) ← ٢٧٢٤/ ب.

١٤٧٢(١٤٦٧) ☆ **پیری**

بارودۆخ و حاڵەتی پیر؛ پیر بوون.

مەسەل(١٤٧٢)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع **ئاخری پیری جۆ بە تیری- ٦٨/ ن.**

ع **بۆ ڕۆژی پیری کوڕ گۆچانی دەستی بۆ بابی- ٣٠٨/ ب.**

*****

١٤٧٣(١٤٧٢) * **پیری و هەزار عەیب**

(وەکوو شۆخیش دەگوترێ.)‖ ناسایی بوونی نەخۆشیی و هێندێک گرفتی وەک فەرامۆشی لەکاتی پیریی‌دا.

١٤٧٤(١٤٧٢) * **پیری و فەقیری؛ هەردووم بە کیری**

هەردووک ناخۆشن.

١٤٧٥(١٤٧٢) * **خوویەکی بیگری بە شیری، تەرکی ناکەی بە پیری**

« ... کاتێک کە زایان ڕێگای ئەم پیارەیی‌یە هەڵەموت و دژوارە و زۆر حەستەم و پڕئازارە گورج کەوتنە سەرهەوای تەلار و ژیانی ناوشار و وەک پیرێژنەکە بە دەردی‌پار چوون و دایانەوە سەرشۆپ و ڕێگی بابوباپیران؛ کە ژیانی ئۆکەری و دوور لە دەردی‌سەری‌یە، لە کوردەواری خۆمان دەڵێن: خوویەکی بگری بە شیری؛ بەری‌نادەی بە پیری... »

[بەلیەسی، شەرەفنامە: ٣٩]

یان: **خووی شیری هەتا پیری. خوویەک گیرا بە شیری، تەرخ ناکرێ بە پیری.**‖

←١٥١٧/ ن.

١٤٧٦(١٤٧٢) * **دار بە شلکی دانەیە بە پیری دانایە**

←٢٥٠٦/ ن.

١٤٧٧(١٤٧٢) = **ئینسان بە هیچ نەمرێ بە پیری دەمرێ**

←١٤٣٤.

١٤٧٨(١٤٧٢) = **دەرمانی پیری مردنە**

←١٤٣٤.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٤٧٢)

١٤٧٩(١٤٧٢) ⌘ **بە پیری فێرە پڵاو خواردن بوون**

←٨٩٦.

مەسەل(١٤٧٩)

١٤٨٠(١٤٧٩) ⌘ **ئینسان/ پیاو ئەگە بە پیری فێرە پڵاو خواردن بوو دەست بۆ گرنچکەی دەبا**

ئەگەر لەکاتی خۆیدا فێری نیشتێک نەبی، دواتر فێری نابی.

لێک‌دراوەکان(١٤٧٢)

٥١٤٨٠(١٤٧٢) ☆ **گۆچانی پیری**

ئەوەی‌کە ئەکاتی پیری و پەک‌کەوتەیی‌دا دە هانای مرۆڤ دێ.

١٤٨١(١٤١٧) ☆ **پیرێژن**

١) ژنی بەساڵداچوو.کە لە ئەدەبیاتی زارەکی موکریاندا، بەزۆری، ڕۆڵی مەنفی هەیە و خەریکی دەلالی و شەیتانی‌یە: **«پیرەژنێک دوو مانگای چووبوون، هاتە بنتاوڵی بای‌خەزاڵێ کوتی: گوڵی‌بێلەبەبایە لە پاڵ بای خەزاڵێ نایەتەدەرێ و ئەمەش هەموو تاڵان کراوین!»**

[حەمەدی بەهتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«پیرەژنی تۆجار سی‌ساڵ زاو کوتی: شەرت بێ ئەمن نەچمەوە، هەتا تۆڵەی لە فەرهاد نەکەمەوە.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شیرین‌وفەرهاد]

«پیرەژن گریا و گوتی: ئەی فەرهاد ڕەنجت بەبایە/ ئاخر شتی وا کاری دنیایە/ بریا ڕوحی من بلووبا نەمایە/ ئەو کاری گەورەم نەت نەدیبایە/ شیرینی شۆخ چوو بە بای فەنایە»

[هەمان]

«... کە ئیمامی هەمزە لەو سەحرایەی ئەو ماڵەی دروس کردبوو(کردبوو) بە ژنی و بەو دوو حەولادانەی لەو سەحرایەی مابوونەوە لە تەپوف کوری لەڕاڵی لەوێنگەوە پیرەژنێکیان ساز کرد. ناردیانە کن ژنی ئیمامی هەمزە، کن گوڵەندامی، کوتیان: ئەتۆ هێندە ژنێکی شۆخ‌وشەنگی، لەو چۆڵەوەڵ و بیابانەی دەگەڵ ئەو دەرلێهەی بۆ دەیگوزەرێنی حەمرێ خۆت و جوانی خۆت سەرف کردوو بە هیچ و خۆڕایی...»

[ڕەسووڵ شیرمۆخ: بەیتی هەمزە و گوڵەندام]

«پێی‌گوت: ها! دایەپیرێ ئەورۆ بۆ دیار نەبووی؟ گوتی: وەڵڵاهی بۆیە دیار نەبووم ئەمن میوانم هەبوو. گوتی: میوانەکەت کێیە؟ گوتی: وەڵڵاهی میوانەکەم پێچوایە کژنە مێردەکەی تۆیە. هاتی ئەو ئەنگوستیلەی بۆ ناردووی گوتویەتی دەگەڵم بێتەوە هەڵیدەگرمەوە.»

[حەمەدی بەهتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«...لە پاشان کژنەژنەکەی پێی‌گوت بە پیرەژنێ: بچۆوە بە ئەحمەدئاغای هەروا بگێڕەوە، سبەینێ بێتەوە سەر کانێی دڵوای ئاوێ بکا...»

[هەمان]

٢) ←١٤٤٨.

مەسەل(١٤٨١)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ﻉ لی خۆت بردووە لە گەوێ، چت لە پیرێژنی دەوێ؟ - ٢٣٩٥/ ت.

ﻉ پیرێژنی ئەو زەمانەی خۆیان خستە بەر بایە، خەرمی من و تۆ دەکەن هی/ لی خۆیان وە بیر نایە- ٢٠/ ت: «جا هەر لە باسان لەسەر خوونان/ سرخوەلوی پیرێژنان/ لە پیرێژنی نە ئەولایە/ دەکەن لۆمەی من و تایە/ ئەوان حینێ خۆیان وەبیرنایە»

[خدر بالوێز: بەیتی خوازێ]

هەتا بەخت بوو یار، ئەسپەئدەر و هەزار سوار/ ئەگە بەخت نەبوو یار پیرێژنێک و تانەدار- ٢٥٠٤/ ب.

*****

١٤٨٢(١٤٨١) * گاران بە هەوهەوی سواران نەدەگەڕاوە، ئۆزەی چەقەچەقی پیرێژنییە

نیشێک کە بە گەورە و بەهێزان نەکرێ، کوا بە چووکە و لاوازان دەکرێ؟

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٤٨١)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ﻉ پیرێژن دەڵێ: خودایە لە دینی محەممەدیم بکەی لە ڕێی بەیانانم نەکەی - ٣٥٠٨/ ب.

ﻉ سەرتان ئەیشێنم/ ئەهێشێنم سەرهێشان بۆ ئێوە/ بۆنگۆ باش نیە، بۆ پیرێژنێکی شەلەی قولەی کارنەکەری بارنەبەری پشتێند لە حەوت جێ هەڵپچڕاو باشە - ٦١٤/ب.

*****

١٤٨٣(١٤٨١) ~ پیرێژن وەرە دەرێ، کوڕیان کوشتی بە خەنجەرێ

منداڵ وترای گوتنەوەی ئەم بەندە، بە چیلکە لە کونی پیرایشۆکە دەوژێنن و دەیهێننەدەرێ.

١٤٨٤(١٤٨١) ~ پیرێژنی فەرهادکوژ

(ئەو پیرێژنەی کە بوو بەهۆی مەرگی فەرهاد.)‼ پیرێژنی فێڵاوی و درۆزن. ↓

١٤٨٥(١٤٨١) ~ پیرێژنی ئۆجار سێساڵزاو

«پیرێژنی ئۆجار سێساڵزاو دەستیان کرد بە گریان و لەخۆ دان و سینگ کوتان...»

[سلێمانی محەممەدی لوتفی: بەیتی خەج و سیامەند]

«لەلایەکی دی، پیرێژنی تۆجارسی‌ساڵزاو ناگایان لێبوو، چوون بۆ بولکانی خەجێیان گێڕاوە.»
[پەنجوو]

←٦١٤/ ب و ١٤٨٤.

١٤٨٦(١٤٨١) = **دەڵێی پیرێژنی دۆلی‌ڕژاوە**

← ٢٣٨٥/ ب.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٤٨١)

١٤٨٧(١٤٨١) ✱ **وەک چاڵی پیرێژن لێ‌کردن**

کردیە/ کردیانە چاڵی پیرێژنێ: ئاشکرا کردنی نێوونیشانی کەس یا شوێنێک بە کرتنی کۆد و ڕەمز و شتی لەم بابەتە.

١٤٨٨(١٤٨٧) — "خەمە" تەپڵ‌کوتی مەنگوڕان بوو. ڕۆژێکی مەنگوڕ بە دێیەکیان‌دادا. پیرێژنێکی فەقیر دووربەدوور خەمەی ناسی. بێ‌دەنگێکی بانگی کردە کەلێنێک و کوتی: خەمە بە بابەوەت دەبەرمرم! کوڕە لەداری دنیایە لە چاڵە جۆی بن ئەو تەلاغەی پتر شک نابەم، دەبەر ئەو کەوشانەت مرم نەهێڵی کەسی تخوون بێ. وەڵڵا خەمە. کەرڕەی بمیانی. لەسەر چاڵی پیرێژنی تەپڵی لێ‌دا و کوتی: مەنگوڕی نا! ئەوە چاڵی پیرێژنی‌یە کەس حەقی نیە دەستی لێ‌دا. ئەما بەقوربانو بم وڵاغانیشو برسی مەکەن!

[سەیدحوسێن ڕەسوڵی]

لێکدراوەکانی‌تر(١٤٨١)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع شیرەی پیرێژن- ١٢٨٥/ ب.

*****

١٤٨٩(١٤٨١) ☆ **پیرەپیرێژن**

زنی پیر و کۆنەپەرست: **«دەبیکوت بابەکەی بابم لێمەدە لاف و گەزافان/ قسەی ئە پیرەپیرێژنان ئیعتیبارێکیان لە کنە من نییە»**

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«ئەڵێ: برالە وەرە پیاوی چابە، خەون هیچی بۆ نییە، قسەی پیر و پیرێژنانە، با وەدووی کاروباری خۆمان کەوین.»

[مەحموود گەنایی: بەیتی ناسر و مالماڵ]

١٤٩٠(١٤٨١) ☆ **سەرمای پیرێژن**

a١٤٩١←

١٤٩١(١٤٨١) ☆ **کوڕی پیرێژن**

برتی‌یە لە مرۆڤی قایم‌کار و لاپارێز.

a١٤٩١(١٤٨١) ☆ **وشتری پیرێژن**

سەرمایەکی حەوتڕۆژە لە ٢٠ هەتا ٢٦ی ڕەشەمە.

باوەڕ (a١٤٩١)

b١٤٩١(a١٤٩١) ○ وشتر هەتا سەرما دانەیە بەران ناگرێ. پیرێژن کە دە مانگی ڕەشەمەدا، بەهۆی خۆش بوونی هەوا، لە بەران گرتنی وشترەکەی ناهومێد دەبێ بەهۆی بارینی بەفر و داهاتنی سەرماوسەخڵەتی ئەم حەوتوویە وشترەکەی بەران دەگرێ و دەبووژێتەوە.

١٤٩٢(١٤١٧) ☆ **پیرونیختیار**

پیر و پەک‌کەوتە: **«بەلان ئەوە سێ مانگە من خەبەری ماڵ و منداڵم لێ قەدەغەیە/ ئەوە چا بوو خودا ڕەحمی بە پیر و ئیختیاریی من کرد/ لە نێو ڕەوەی تۆم مەڕامی لاسی بەساحێب کردییە»**

[عەلی قەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«لە دینت کردم دەربەدەرە/ خزڵی دنیایەم لەسەرە/ وا خۆت داوە نیشانم/ دەستت باوڵاە سەر ملانم وەدەزانم چارەسالانم/ ئیختیاریی و پیریی نازانم»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شێخی سەنعان]

١٤٩٣(١٤١٧) ☆ **پیرەمێرد**

«بەو باڵی شلک و شەلاڵە/ پیرێژن دەچوون لەو ماڵە/ پیرەمێردان کاڵەکاڵە/ برسی دەبوون ئەو منداڵە»

[خدر بالۆز: بەیتی مرۆت]

١٤٩٤(١٤١٧) ☆ **داپیر**

نەنک، دایکی دایک و باب.

مەسەل(١٤٩٤)

١٤٩٥(١٤٩٤) * بز شیردا، بز داپیردا، داپیر کلکەقوڵەم ڕێدا - ١٩٠٤/ ب.

لێکدراوەکانی تر(١٤٩٤)

١٤٩٦(١٤٩٤) ☆ **داپیرە**

«داپیرە مەزنت نییەیە و بەڵکو مەزنی بە ئەسەحییە/ سەری مێزێت بێتەوە بە قوربانی سەرییە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی مێر و وەفا]

← ١٤٩٤.

١٤٩٧(١٤١٧) ☆ **گای‌پیر**

مەسەل(١٤٩٧)

١٤٩٨(١٤٩٧) * **خەتی خوار لە بن سەری گای پیردایە**

← ٢١٧٧/ ب.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٤٩٧)

١٤٩٩(١٤٩٧) ـ **دڵێی گۆشتی گای پیری خواردێ/ خواردووە**

(گۆشتی گای پیر زگ‌چوونی پێوەیە.)|| کەسێک کە زووزوو دەچێتە سەر پێشاو.

١٥٠٠(١٤١٧) ☆ **گۆڵەپیر**

«ئەمتەم مەرپە خۆشکەپیر/ دەستی بەدا قەبزەی شیر/ دایدەهێنایە گۆڵی پیر/ دایدەهێنایە تۆڵی سەر/ گۆڵی پیری بەدەنەڕ/ ئەو مەلعوونی ماڵڵکەر/ دەیکەم بە قوربانی سەر»

[خاڵەسوورە: بەیتی محەممەدحەنیفە]

«کیژێ وا دەکا نەگبیر/ بچمە سەر ڕێی گۆڵی پیر/ بە منی بەخشە دەرگیر»

[دەروێش مامەند: محەممەدحەنیفە]

← ١٤٦١.

١٥٠١ پیر

پێشواز. بڕوانە ١ ← ١٥٨٦.

١٥٠٢ پیس

١) حاڵی هەرشت و شوێنێکی ناخاوێن. ≠ خاوێن: «پیاوێکی گوتی: شێتێکە! زۆر پیس و دزێوێتم، وەرە ئاگایەکت لەو مەڕەی بێ هەتا ئاوێکی بەخۆمدادەکەم.»
[پاپانیانی، ئەدەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ١٦٨]

٢) ناپاک: «وەکوو سەگ دووشەڵی کرد لێی بڕا هاوار و داد/ پوحسی پیسی چوو بۆ شار جەهەندەمی پڕبێ شاد»

[عەزیزی کەریمەسووری: بەیتی سیسەبان]

٣) بێ‌ناموس و داوێن‌پیس.

٤) هێلکەی تێوزگمن و خرابوو.

٥) خراپ و بێ‌کەڵک: «پیرێکی ڕەنجەڕۆشاری کەوت، چەن کەڵەبابی ئی دووخەت و سێ خەت ئی لەبوە بە زیندوویی چەرمی لاقەکەی لێوەدەکرد و بە لاقی وێوەی دەدا، وەکوو چەسپی ئەڵمان ئەگەر پێوەی‌بەدەنێی، دەڵێی بەفەڕاوەی... لاقێکی لوولاکی وەفای وا لێکرد هێتی وا پیس و بەدفەر نەبوو.»

[حوسێن شەفەق: بەیتی مێر و وەفا]

٦) گڕل: «وا دەفەرمێ محەممەدی نازدار، کافرێکی زۆر خەسیسی/ ئەتوو دە ملاندت کەوێ پیسی، پێم وابێ لێم ناترسی»

[دەروێش حەسەن: بەیتی محەممەد حەنیفە]

٧) خێجار لە کایەی قەرەقەرێندا. ← پیتی ق (زۆر نێزتکی قەرەقەرێن).

٨) چاک، خۆش (تەنیا لە زمان هەڕەمەی خەڵک و لە پەسنی گۆرانی‌بێژاندا دەگوترێ).

٩) زۆر، چاک: «...لەوسەرووبەندانەدا هەبووڵکەریچاسم لێمانکەوتبوە فەندەڵفێلان، نەدەی بلێنامەی ئالووەی دەدا ئیسپاتی بکا کورد بنچینەهاوەبن، پیسی بەگاڵبڵچووم.»
[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٣٥١]

«... دەگەڵی ڕۆیشت، کە هاتەوە گوتی: پیس دەستی‌بڕیم، تا بەردەرگای ماڵەوە چووم کە زۆر دوور بوو، لە دەرکە شتەکانی لێوەرگرتم و ماچێکی دامێ و گوتی: سپاس، دەرکەی داخست و ...»
[پێشوو، ٣٢٩]

«... دەرامەتێکی زۆری هەبوو، بەڵام پیس فێرەقومار ببوو.»

[پێشوو، ١٤٨]

«ئەوجار ڕووی‌کردە زنبار کە بەردەستی سەعیدپاشای ئامێدی بوو، سەعیدپاشاشی زۆرپیس شکاند.»

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٥١٠]

١٠) خراپ: «لەو بەزمووبەزمەدا میرانی بەتلیس پیسیان بەسەرهات.»

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٣٦٤]

١١) ناخۆش: «هەڵامەکەی دلچڵڕابوو، بۆسارێکی پیسی لێدەهات.»

[پێشوو، ٦٤]

١٢) کز و چووکە و ناشیرین، قرخن، نابووتە: «...کاوڵن و پەڕەی گیراوە، هاتەوە لەولای مالان، یێکی پیسی پلخڵ خۆی دەبن گوێنی نابوو تیرێکی هاویشت لە ڕلی لاسیدا.»

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٣) خاوەنی ڕواڵەتی دزێو و ناشیرین، ناحەز: «تەماشای کرد مارێکی پیس پەمارێکی جوان دەکەوێت.»

١٤) ناشیاو، ناجوان: «لەو بەینەدا جارجار گۆپاڵێک و کەسێکی کەوتووە، جنێویپیس دەدرێ و شەڕ گەرمتر دەبێ.»

[ئەمیری، میرزا: ١٠٤]

باوەڕ (١٥٠٢)

١٥٠٣(١٥٠٢ ◊ نارنک (جۆم و جۆگە و...) کە بتوانێ حەوت دەنکە کشپەڵان دەگەڵ خۆی بەری، پیس نابێ.

جنێو (١٥٠٢)

١٥٠٤(١٥٠٢ ∅ «دەڵێ:هێنای ئامۆژنی سواری یەستری کرد، گوتی: وەرە هەتیوەپیسە پێش کەوە.»

[قالە غەریب: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ]

«گوتی:دایە بە قوربانت بم ئەوە فەرخی ئامۆزامە، با بەجێنەهێڵین، گوتی برۆ کچەتیوە پیسە ئەتۆ چ کارت بەو هەتیوە؟»

[پێشوو]

مەتەڵ (١٥٠٢)

١٥٠٥(١٥٠٢ § **بە خاوێنی دەبێ، بە پیسی دەمرێ**

– بەفر

١٥٠٦(١٥٠٢ § **بە خاوێنی ناخورێ**

بە پیسی دەخورێ

– پێست

١٥٠٧(١٥٠٢ § **سەری پیسە و قوونی پاکە**

– گەسک

١٥٠٨(١٥٠٢) § **قفلّی ئاوه**
کلیلی داره
پاک ڕژیی
پیس به دواوه

- ٨٠٣/ ف

مەسەل(١٥٠٢)

له بەرگەکانی پێشوودا:

ع **ئاوێکی بڕێژی به پیسی، سەتان بڕێژی به پاکی هەر له دوای پیسەکەی دەڕوا** - ٩١٧/ ت.

ع **بەحر به زاری سەی پیس نابێ** - ٢٤٨٥/ ب.

*****

١٥٠٩(١٥٠٢) * **پیس له پیسی دەهاڵێ**
← ٤٨٨/ ت.

١٥١٠(١٥٠٢) * **چۆمەکە پیسە، دەنا مەلەوانی چاکە**
هاوتای: **ئاو نیە دەنا مەلەوانی چاکە.**

١٥١١(١٥٠٢) * **خودا پاکی بەدەم پیسەوە نادا**
خودا مرۆڤی پاک، له زوڵمی مرۆڤی ناپاک دەپارێزێ.

١٥١٢(١٥٠٢) * **کراسێکی بدڕی به پیسی؛ سەتان بدڕی به پاکی هەر له دووی پیسەکەی دەڕوا**
← ٩١٧/ ت.

١٥١٣(١٥٠٢) * **مێش/ شتی پیس له شتی پیس دەنیشێ**
هاوتای: **ئەیری گوڵ ئاشق به داری ژەقنەمووته** - ٤٨٨/ ف

١٥١٤(١٥٠٢) * **نفووسی پیس وشتری دە دیزەی دەنێ**
(نفووس: نەفس؛ زات و سروشتی هەرکەس یا هەرشتێک.) ‖ نیشانەری ئاستی کاریگەریی چاو یا نەفسی پیسە کە دەتوانێ وشتر تا ڕادەی دە دیزەوە چوون چووک بکاتەوە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٥٠٢)

١٥١٥(١٥٠٢) ≈ **پیس بە پیسی دەچێ**

خراپ بە خراپ دەفەوتێ.

a١٥١٥(١٥٠٢) ≈ **پیسەپیس**

وشەی سەیرمانە: **«دێ شاگری ئێبەریووە، ئەو لەبەر ئاگرەکە راوەستاوە، پیسەپیس پێدەکەنێ.»**

[کەمال، ئینجەمەمەد: پ٢ ٤٤]

١٥١٦(١٥٠٢) ≈ **تەماح پیسە**

← ١٥١٨.

١٥١٧(١٥٠٢) ≈ **تەماح/ ئەو تەماحە شتێکی پیسە.** ↓

١٥١٨(١٥٠٢) ≈ **تەماحی دنیایە پیسە**

١) لەکاتی دیتن یا بیستنی بێنەمەگیی، لێکبوون یا حەیانەتی کەسێک بەهۆی ماڵ و سامانەوە دەگوترێ: **«بزانە بە حوکمی پووڵێک، تەماحێک، فڵانێکی، کارێکی وا ناکا بادلتەوە لە ئاپەحمانپاشا و دەکەلی بەفەرێ. بە تۆ و بە خاڵندپاشای لێیدەدەن، ئاپەحمانپاشا دەشکێ و لەبەین دەچێ. دەڵێ: وەزیران! فکری چاکە. کاغەزێکی بۆ خاڵندپاشای دەنووسن. خاڵندپادشا برازای ئاپەحمانپادشای بۆ. ئەویش زۆر عاشیرەتێکی قەوی و جەسوور بوو. تەماحی دنیایە پیسە. بە تەماحی دنیایە، خاڵندپادشا هەڵدەخەڵەتێ.»**

[حەولا سەرخورلو: بەیتی ئارحمانپاشا]

٢) پێویستیی ڕوون بوونی حیساب و قازانج و زەرەری نێوان دوو کەسی خزم یا زۆر دۆست: **«هەتا زوویە دەگەڵ کاکت حیسابی خۆتان بکەن و لێکبنەوە، تەماح پیسە، سبەینێ هەزار دڵ‌هێشیتان لێپەیدا دەبێ.»** ا ← ٩٤/ نـ.

١٥١٩(١٥٠٢) ≈ **دارێکم(دارێکت، دارێکی، ...) بە دەستەوەیە هەردوو سەری پیسە/ گواوێ**

«میرزاگیان! نەخوێندەوار کرێم، بەڵام بڕوا بکە ئەتۆش لەجیاتی من بای دەبوویە چەتە، سەرلوان و بنارانم لێ گیرابوو، دارێکم بەدەستەوە بوو هەردووسەری پیس، کەس نەبوو هاواری بۆ ببەم، ئاغام کوشتبوو، هەموو جێگایەکیش ئاغای لێبوو، چ لوێکم وەسەرخۆ کردبا؟»

[ئەسیری، میرزا: ٧٣]

١٥٢٠(١٥٠٢) ≈ **ڕۆنی لێ بڕژێ پیس نابێ**

بۆ شوێنی خاوێن دەگوترێ.

١٥٢١(١٥٠٢) ≈ **زەمانەیەکی پیسە**

«بە حەسەن و بە حوسێن، بە زاتی ئیمام ڕەزا/ چوونکێن زەمانە زۆر پیسە، هەیتانیش زۆر

بێ‌ڕەزا/ پەناهمان ڕەحمی تۆیە یا پادشاهی موعین/ ئاتیقیش ئیمان‌دار بێ یا سەیەدەلموورسەلین»
[مەلامحەممەد بالەبان:بەیتی عەبدولڕەحمان]

← ۹٤/ ت.

۱٥۲۲(۱٥۰۲) ≈ سەرلووسی بن‌پیس

هاوتای: سەرسووری بن‌هەمبانە. سەروە هەری‌هەری؛ بنەوە بە قوونی‌کەری.

! ← ۷۱۳/ ت.

۱٥۲۳(۱٥۰۲) ≈ (فلان کەس) پیسە، لاقی دەڵێی گوریسە، سەری دەڵێی تەلیسە

منداڵ بەکتری پێ تەڵس دەکەن: «ڕزنیا پیسە، لاقی...»

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (۱٥۰۲)

۱٥۲٤(۱٥۰۲) ⌘ پاک و پیس لێک‌دران

← ۲٥۱۸/ ت.

۱٥۲٥(۱٥۰۲) ⌘ پاک و پیس لێک جوێ کردنەوە

← ۲٥۷.

۱٥۲٦(۱٥۰۲) ⌘ پیس بوون

۱) خێچاو لە کایەی قەرەقەرێن‌دا.

۲) ناخاوێن بوونی شوێن یا شتێک.

۳) گوڵ بوون. تووشی نەخۆشیی گوڵی هاتن.

٤) خراپ بوونی هێلکە.

٥) بێ‌ناموس بوون.

٦) تێک‌چوونی ڕەنگ‌وڕوو و ڕواڵەت، و ناحەز بوون.

باوەڕ (۱٥۲٦)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ← ۷٦۸/ ت.

*****

١٥٢٧(١٥٢٦) ⌘ پیس بوونی کار

تووش بوونی شتی ناخۆش، بە دەست شتێک یا کەسێکەوە گرفتار بوون: **«نەقیب گوڵچکەی ساڵحی گرت و وەک جلکی شۆڕاو رایتەکاندنی، دیتم کارەکە خەریکە پیس دەبێ گوتم: گەورەم! ساڵح تاوانی نیە.»**

[نەسرین، گڵێنەپیاو: ١٩]

«چاکوایە زووتر بیمە جندۆکەی بیسمیلکراو و هەتا کارەکە پیس نەبووە بڕۆیەدەرچم.»
[پێشوو، ٧٤]

«ئەمنگە نەگەییایە کارەکە پیس دەبوو...»

[ئەمیری، میرزا: ١٠٦]

١٥٢٨(١٥٠٢) ⌘ پیس پێوە بوون

تووشبوونی شتی ناخۆش، بە دەست شتێک یا کەسێکەوە گرفتار بوون.

١٥٢٩(١٥٠٢) ⌘ پیس کردن

١) هەڕماندن بە شتی زیاندەر، بەچڵک بوون: **«ڕووی ڕەش بێ ئەحمەدبەگییە/ ئەو کردەی خەیانەتییە/ لێی پیس کردبوون کانییە»**

[حوسێن مامەڕەش: بەیتی دمدم]

٢) خراپ کردن و هەڵەهێنانی هێلکە: **«ئەو هەمووە هێلکەم وەبەرنابوو هەموی گنخاندوون/ پیس کردوون.»**

١٥٣٠(١٥٠٢) ⌘ خۆ پیس کردن

١) پیسایی بەخۆداکردن: **«خاتوونئەستی گوتی: بابە بڵا ئەو لانکەی بەرین بەو لاوە، فەرخ خۆ پیس ناکا، خاوێنە ئیحتیاجی بە لانکێ نەماوە/ فێری کۆشی من بووە دە لانکێدا نابێ ڕاوەستاوە»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ١٩٤]

٢) پیسایی بەخۆداکردن بەهۆی ترس یا ڕێکەوتنی زۆر: **«وەختێک دەنگی جەنابی نەقیب هات و پرسی: جەنابی شێخ! تەشریفتان لە ماڵەوەیە؟ هێندەی نەمابوو خۆمپیسکەم!»**
[نەسرین، گڵێنەپیاو: ١٥٩]

«... بەتایبەتی ئەگەر دەیزانی "ئەو" لە دڵی ئێمەیە پانتۆڵەکەی پیس دەکرد، خەڵکی پیس دەکرد پیس! ...»

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب٢ ٤٧٤]

«لەنەکاوڕا دڵمهاتنێیە، ئەوەندەیان لێدام، خۆم پیسکردبوو نەمزانیبوو!»
[ڕەسووی نادری: نەقڵی بیرۆت]

I هاوتای (دەگەڵ مانای دوو): دەرپێ زەرد کردن.

باوەڕ (١٥٣٠)

١٥٣١(١٥٣٠) ٥ منداڵ ئەگە زور خۆی پیس کرد ئەوە شیری دایکی تیژە.

١٥٣٢(١٥٠٢) ⌘ **لێ‌پیس‌کردن**

١) خراپ‌تر بوونی نەخۆشی.

٢) برتی‌یە لە مرۆڤی حاڵ‌گۆڕاو.

لێکدراوەکانی‌تر (١٥٠٢)

١٥٣٣(١٥٠٢) ☆ **پاکـەوپیس**

←٢٥٦.

١٥٣٤(١٥٣٣) ⌘ **پاکـەو پیس کردن**

←٢٥٦a.

١٥٣٥(١٥٠٢) ☆ **پیسایی**

گرو: «چل سەر پێشاوی، دەستی بەناوکەیاند و پیساییەکەی دە دەستی کرد و گوویەکەی شەق بە دمی سۆفی‌دادا!»

[سەید حوسێن ڕەسوولی]

لێکدانەوەی خەون (١٥٣٥)

١٥٣٦(١٥٣٥) ؟ پیسایی پووڵ و ماڵە.

باوەڕ (١٥٣٥)

١٥٣٧(١٥٣٥) ٥ بۆ پووچەڵ کردنەوەی چاووزار، پیسایی سەگ دە مل یا شاخی ئاژەڵ دەکەن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٥٣٥)

١٥٣٨(١٥٣٥) ~ **وەک پیسایی/ گووی وایە، هەتا چیلکەی تێ‌وەردەی بۆنی زیاتر دێ - ٢٤٠١/ پ.**

١٥٣٩(١٥٠٢) ☆ **پیسدروو**

(تایبەتی درونەی بەداس.)ا کەسێک کە گوڵ و داوڵی زۆر لەپاش خۆی بەجێدێڵێ.

١٥٤٠(١٥٠٢) ☆ **پیسکە**

«ماڵی نەو لەچەر و پیسکە تەنها ئەوسالی رزقی بۆ نەدەگیرا.»

[مجمن، تاریک و روون: ٣٣]

← ١١٢٠/ ب، ٢٠٠٣/ ب.

١٥٤١(١٥٠٢) ☆ **پیسکێر**

کەسێک کە پاکوخاوێنی لەبەرچاو ناگرێ.

جنێو (١٥٤١)

١٥٤٢(١٥٤١) ♦ **پیسکێری گلاو**

١٥٤٣(١٥٠٢) ☆ **پیسە**

مێردی ناخۆشەویست، **گولەی مێردان: «لوس و هانە و مەنگەلە/ ترکی و کوردیم تێکەڵە/ سەرەچە و دەرد و بەلا / لەسەر پیسەی وە خو بێ/ لێکیا دەڵێین نیشەڵلا»**

[پاپلنهانی، کانیمرادان: ٩٩]

«ئەپووتوور و شەمێنێ/ باز لە ئاسمان دەخوێنێ/ هەسڵێ گولە ماتەوە؛ لیکی لەسەرەدەچێنێ/ پەککوو کوڵوایتدایە، پیسە عەمرت نەمێنێ»

[پێشوو، ٨٠]

١٥٤٤(١٥٠٢) ☆ **پیسەکە**

(١٢و ١٣) ١٥٠٢ ← «ئەمر یەکی کەچەڵی پیسەکەی ئابرووتی خولری، یانی هیچ ئامیەتی هتی وای نەبووا گرتیان ئەوەیە تەمرا؟!»

[مەحموود کەنناوی: بەیتی ناسر و مالمال]

١٥٤٥(١٥٠٢) ☆ **پیسەماڵ**

= گەورماڵ.

١٥٤٦(١٥٠٢) ☆ **پیسی**

١) خاوێن نەبوون.

٢) چەپەڵ بوون: **«پیس گەر گەرای دلخست لە دڵدا/ ناچێ تا نەتیا بە ناخی گڵدا»**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٢١١]

٣) نەخۆشی گولیی.

١٥٤٧(١٥٠٢) ☆ **پیسی هەموو پیاوان**

له هەموو پیاوان ناحەزتر: **« ڕەبی بابە گەنمی دەکەی زیزانەی بێنێ/ برینجی دەکەی دڵپەچانێ بێنێ/ ئەمنت دلوە بە پیسی هەموو پیاوان، شەو هەتا ڕۆژ پشتی خلۆم پێدەخورێنێ... »**
[پاپانیانی: کانی مرادان: ١٩٠]

←١٥٤٣.

١٥٤٨(١٥٠٢) ☆ **چاوپیس**

ئەوەی‌کە بە چاو زەرەر و زیان دەدا: **«چووکەسەفەرێکت لەبەرە لەبۆ دەشتی کەربەلایە، بچۆوەسەر مەرقەدی حەسەن و حوسێنی، گومبەزی حوسێنی غازی/ دە ڕەبی سولە بەدوور بی هەر لەدەرێلان، لەبەلایان، لەئەفەسی‌بەچاوپیسی لە گرلەی حەمەدی مەبدوڵڵای حەسازی وەلەدی بەرازی»**

[ڕەسووی نادری: بەندی سوارێ]

١٥٤٩(١٥٤٨) — لەو‌ **کۆنەدێ** ‌(گوندێکە لە ڕۆژهەڵاتی مەهاباد)یەی کابرایەک بەرانێکی مرد. کابرایەکی چاوپیسی بردە شەرعێ. مەلا گوتی: ئەگە پێشتر پێومیان دیبێ لێی‌دەکەیێ و دەبێ بۆت بژێرێ.

[سەیدحوسێن ڕەسوولی]

باوەڕ (١٥٤٨)

بۆ بەرگری لە مەترسی مرۆڤی چاوپیس:

١٥٥٠(١٥٤٨) ۵ کروزەکەی شین بە مێو لە لۆلەپی مەشکەی دەدەن.

١٥٥١(١٥٤٨) ۵ کورزەکەی شین بە لانکەی منداڵەوە هەڵدارەسن.

١٥٥٢(١٥٤٨) ۵ موررووی شین بە مێو یا بنێشت لە تورکی سەری منداڵ قایم دەکەن.

١٥٥٣(١٥٤٨) ۵ پیسایی سەگ لە پەڕۆ یا شتێکی دیکەوە دەپێچن و دە کەلێنی دیواری دەگرن.

١٥٥٤(١٥٤٨) ۵ ناڵ لە دەرک یا دیواری ماڵ دەدەن.

١٥٥٥(١٥٤٨) ۵ گرنی چەپە بادەدەن.

١٥٥٦(١٥٤٨) ۵ لەخۆیان(جێیەکی خۆیان) بادەدەن.

١٥٥٧(١٥٤٨) ۵ ئەسپەندەر دەسووتێنن.

١٥٥٨(١٥٤٨) ۵ زووروا سووتووی پەڕۆوباڵ)ی ئاتەگی نیشانی چاوپیس بە ناوێ دادەدەن.

١٥٥٩(١٥٤٨) ۵ دووربەدوور قسە بە مرۆڤی چاوپیس دەڵێن و ڕووشکێنی دەکەن.

دوعا (١٥٤٨)

١٥٦٠(١٥٤٨) ⊡ **یاخوا لە نەفەسی چاوپیس بەدوور بی**

« ئە ڕەبی سوارە بەدوور بی!/ هەر لە دەردان، لە بەلایان، لە نەفەسی دە چاوپیسی! لە گوللەی حەمەدی عەبدوڵڵای حەمسای وەلەدی بەرازی/ ئەتۆ ئەگە دەچیوە سەفەری، بۆ خوداحافیزیان لە من ناخوازی؟!»

[ڕەسووی ئاغری: بەندی سوارێ]

«ئەوەکیژ گاز دەکا دەڵێن خودایە/ ڕەبی سواری من بەدوور بن لەدەردان! لە بەلایان،لە نەفەسی دە چاوپیسی لە گوللەی قەرەبینایە!»

[پێشەوا]

١٥٦١(١٥٤٨) ☆ **چاوی پیس**

دوعا (١٥٦١)

١٥٦٢(١٥٦١) ⊡ **لە چاوی پیس بەدوور بی**

«بەو خودایەی بە حەواوە/ وەک ستێم سەرلێشێواوە/ قوڵکی بەرێگەربنی/ کانی و حەوز و گزلاوە/ لە چاوەپیس بەدووربی/ شلکەڕەیحانەی ساوا»

[قالەطین]

↓

١٥٦٣(١٥٦١) ⊡ **یاخودا چاوی پیست لە ڕاستان کوێر بێ**

(لە ڕاست: لە جاند، لە بەرامبەر.)‖ دوعایە بۆ پارێزران لە چاوی پیس.

١٥٦٤(١٥٠٢) ☆ **زمانپیس**

جوێن/ جنێوفرۆش، زمانشڕ، زمانچەرەک، زمانبەگور: «... تا خوا حەز دەکا ناشیرین و خوێنتاڵ و زمانپیس و شەڕانێش بوو...»

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٩٩]

«و دووبارە قسەی سووک... هەتا بڵێی زمانپیس بوو...»

[کەمال، ئیحەمەمەد: ب١ ٨٦]

١٥٦٥(١٥٠٢) ☆ **داوێنپیس**

ـ ٢٦٤.

١٥٦٦(١٥٠٢) ☆ **داوێنپیس**

↑: « مینەئاغا هەرچەند چوار ژنی هەبوو بەڵام نیسانەکەی دڵنەدەمرکا و یەکجار زۆر داوێنپیس بوو.»

[قازی، ١٣٥٩: ٣٣]

١٥٦٧(١٥٠٢) ☆ **دڵپیس**

ئەوەی کە لە هەموو کەس و لەهەموو شتێک دڕدونگە.

لێکدراوەکانی تر (١٥٦٧)

١٥٦٨(١٥٦٧) ☆ **دڵپیسی**

دڕدونگیی، بیرخراپیی.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٥٦٨)

١٥٦٩(١٥٦٨) ✖ **دڵپیسی لە کەسێک کردن**

لە پێوەندیی ئەو دەگەڵ ڕەگەزی جیاواز دڕدوونگ بوون: **« لەدڵدا پارەی خۆش‌دەویی، هێشتی هەڤاڵەکەیەتی، دڵپیسی لێدەکا، پێیوایە ئەو کوڵانەی بۆ یەکی دی بوو.»**
[ئەمیری، هاوارەبەرە: ٢٧]

١٥٧٠(١٥٠٢) ☆ **دەردەپیس/ دەردەپیسەکە**

شێرپەنجە.║ ناوهێنانی هێندێک لە نەخۆشی‌یەکان جۆرێک تابووبە. یەکێک لەو نەخۆشی‌یانە شێرپەنجەیە کە نەتەنیا ڕاستەوخۆ ناوی ناهێنن بەڵکوو زنان کۆڵێک ڕستەوشێوەرستەی دوعاییشی وەپێش‌دەخەن: **قوڕعان/ قوڕحان مەعبەین بێ. داروبەرە گرێی کەرێ. لە زارم پێتەدەر با بیبا:« کچێ خۆ، قوڕحان مەعبەین بێ، دەڵێن سەیحەمەد دەردەپیسەکەیەتی/ ئەو دەردەپیسەیەتی.»**

١٥٧١(١٥٠٢) ☆ **دەردی پیس**

نەخۆشی چەتوون و چارنەکراو: **« سۆفی‌حەمەلا ماڵی لە قزڵجەی خوارێ بوو، دەردێکی پیس دە ماڵاتەکەی کەوتبوو...»**

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

١٥٧٢(١٥٠٢) ☆ **دەستپیس**

نانەمین؛ سپڕمەخۆر: **«کوردی دەستپیس و شەوخۆر تکیەی تێدیان چوونەلای خان...»**
[بدلیسی، شەرەفنامە: ١١٥]

١٥٧٣(١٥٠٢) ☆ **دم/ دەمپیس**

← ١٥٦٤.

١٥٧٤(١٥٠٢) ☆ **گژچانپیس**

شوانێک کە مەڕەکەی کز و بێشیرە: **«خەلەدرێژ چارەسەری قولاغ هێناوەتەوە، گژچانپیسی وەک خۆی لە دنیایەدا نیە...»**

[ئەمیری، هاولرمبەرە: ١٦٢]

= گژچانپەشیر.

١٥٧٥(١٥٠٢) ☆ **قسەی پیس**

قسەی ناحەز و ناشیاو: **«پیاوێکی وا درۆ و بوختان و قسەی پیس لە پیاوی دەڵێن بدزێ و ...»**

[عەریەمتی، دایە باوە: ٥١]

١٥٧٦(١٥٠٢) ☆ **گۆشتپیس**

ئەوەی کە برینی درەنگ چاک دەبێتەوە.

١٥٧٧(١٥٠٢) ☆ **لەشپیس**

حاڵەتێک کە بەهۆی هاتنەوەی شاوات وەدیدێ و هەتا دەرکردنی غوسڵ یا تەیەممومی ئەنجامی نوێژ و ڕۆژوو و هێندێک کردەوەی دینی، لە مرۆڤی لەشپیس قەدەغە دەکا.

باوەڕ (١٥٧٧)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

← ٢/١٧٠ ن.

*****

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٥٧٧)

١٥٧٨(١٥٧٧) ⌘ **لەش پیس بوون**

پیس بوونی لەش.

١٥٧٩(١٥٧٧) ⌘ **لەش پیس کردن**

بوونە هۆی لەشپیسی.

مەسەل(١٥٧٩)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع گانی بە زۆری، لەشی پیاوی پیس ناکا - ٢٣٧٩/ ئـ.

١٥٨٠(١٥٠٢) ☆ **نەزەرپیس**

١٥٤٨→ : «کێ دەبوو لە مەرەمەی موحتەبەرە/... پێی دە رکێفی ئەسپی بۆرە دەنا، لە زینی مورەسسەعی خۆی دەکەوتە سەرە/ ماشاڵلا! مێندێک دەیانگوت: ئەوە ئەمسە مێندێک دەیانگوت: ئەوە قەمبەرە/ رەبی، نەزەرپیس لێی‌نەکەنەوە ئەزەرە!»

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٢٥١]

١٥٨١(١٥٠٢) ☆ **نێرچاوانپیس**

شووم، نەحس و نامبارەک.‖ هارتای: **نێرچاوانی(تـ ی،...) نانی تێدا نیە.**

پیش

٨١٥←.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٥٨٢)

١٥٨٣(١٥٨٢) ⌘ **پیش بردنەوە بەرخۆ**

٨١٨←.

a١٥٨٣(١٥٨٢) ⌘ **پیش خواردنەوە**

↑: **«... تۆ کڵفی بۆ بکە و شلۆیەن و گۆریەشی لەسەر من. حاجی پیشی خواردەوە و مژێکی لە جگەرەکەی دا.»**

[قزلجی، پێکەنینی گەدا: ١٠٠]

پیشان

١) پێگەیشتنی خۆراک و خواردنی وەک کرولەکە و جەوەندەر دە ێیر ژیلەمۆ و خۆڵەمێش و بەدوور لە گڕی ئاور.

٢) هەست بە گەرمای زۆر کردن: **ئەوە دەپیشێم.○ پیشام.○ لەگەرمان پیشام.○ وەختە بپیشێم.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٥٨٤)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع دەڵێی بزنی پێشاوە - ٢٣٧٥/ ب.

*****

١٥٨٥(١٥٨٤) = **دەڵێی بێی پێشاوە**

زۆر ڕەنگ‌زەرد بوون.

پیک

بەشێک لە سازە فووداوە قامیشی‌یەکانی وەک: زوڕنا، تووزەلە و نایە کە دەچێ دە ماپیکەوە و دەنگ ساز دەکا.

زوڕنا　　　　نایە

لێکدراوەکان (a١٥٨٦)

b١٥٨٦(a١٥٨٥) ☆ **ماپیک**

ئەو بەشە لە سازە فووداوە قامیشی‌یەکان کە ئەرکی ناڵ‌وگۆڕ کردن و تیژ و زل کردنی دەنگەکانی لە ئەستۆیە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (a١٥٨٦)

c١٥٨٦(a١٥٨٥) ⌘ **لە پیک(یش) دان لە ماپیک(یش) دان**

بە تونکڵەوە قسە کردن، بیرورا دەرنەبڕینی بە ڕوونی.I هاوتای: **لە ناڵ(یش) دان و لە بزمار(یش) دان.**

١٥٨٦ پیل

شان و سەرقۆڵ.

باوەڕ (١٥٨٦)

١٥٨٧(١٥٨٦) ◇ لە کاتی بەران تێبەرداندا منداڵێکی کچ سواری بەران دەکەن، ئەگەر مەڕی ڕەشی بەپیلەوە بێ دەڵێن ئەوە ساڵی ناخۆش دەبێ و ئەگەر مەڕی سپیش بێ دەڵێن ساڵی خۆش دەبێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٥٨٦)

١٥٨٨(١٥٨٦) ═ **ئەو پیلەم ئەزری تۆ (ئەنگۆ، ئێوە) بێ**

وەئەستۆ گرتنی ئەم زیانە لە دۆخی ڕوودانی کارێکی دیاریکراودا: **«ئەمن قسەیێکو پێ‌دەڵێم ئەگەر قسەکەی من ڕاست بوو ئەوە چاکە، ئەگەریش ڕاست نەبوو ئەوە پیلی من ئەزری ئێوە بێ و لە سێدارەم دەن.»**

[حەمەدی ئاغای: بەهێنی لەشکری]

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٥٨٦)

١٥٨٩(١٥٨٦) ⌘ **بە پیل کەسێکەوە چوون**

پێشوازی لێ‌کردن، بەپێشوازی ئەوەوە چوون.

١٥٩٠(١٥٨٦) ⌘ **بەرەوپیلی کەسێکەوە چوون**

↑

١٥٩١(١٥٨٦) ⌘ **بە پیل کەسێکەوە هاتن**

١٥٨٩ →: **«خان‌سولەیمان‌خان بەو دەستوورەی دەگەڵ لەشکری دەچێتە نێو ترکان. بەپیلیەوە دێن، کاوگەرنووێی دە پێشدا دەکەن.»**

[حەمەدی ئاغای: بەهێنی لەشکری]

١٥٩٢(١٥٨٦) ⌘ **شتێک یا کەسێک بەپیلەوە هاتن**

باوەڕ (١٥٩٢)

١٥٩٣(١٥٩٢) ◇ لە کاتی سەفەردا تووش بوون و وەڕێ‌هاتنی ڕێوی باشە و بینین و وەڕێ‌هاتنی کەروێشک خراپە.

مەسەل (١٥٩٢)

١٥٩٤(١٥٩٢) ✖ **خەڵک ڕێوی بەپیلەوە دێ، ئەمە شێرمان بەپیلەوە دێ**

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٥٩٢)

١٥٩٥(١٥٩٢) ✖ **ڕێوی ڕەش بەپیل کەسێکەوە هاتن**

هاوتای: بەخت ڕوو تێکردن. بۆ کەسێک گرتن.

١٥٩٦(١٥٨٦) ✖ **بەرەوپیلی کەسێکەوە هاتن**

← ١٥٨٩.

١٥٩٧(١٥٨٦) ✖ **لە شان و پیل بوون/ کەوتن**

(تایبەتی کاری دەستە.)‖ زۆر ماندوو بوون.

١٥٩٨ پینە

کوتەچەرم یا پەڕۆیەک کە لە جێدڕاوی جلوبەرگ یا کەوش و شتی لەم چەشنەی دەدەن.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٥٩٨)

١٥٩٩(١٥٩٨) ✖ **بوونە پینە**

زۆر لە شوێنێک مانەوە: «ئەوە حەوتوویەکە لێرەین، ئابڕوومان چوو، بووینە پینە.»

١٦٠٠(١٥٩٨) ✖ **پینەکردن**

لێدانی پینە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٦٠٠)

١٦٠١(١٦٠٠) ━ **وا نەدڕاوە پینە کرێ**

١) زۆر مەغموون بوون لە ساتوسەودادا. ← ٢١٩٣/ ب.

٢) گرفت و کەموکوڕی سەرەکی هەبوون و چارە نەهاتنی کار یا بارودۆخێک.

پێکهاتەکانی تر(١٦٠٠)

١٦٠٢(١٦٠٠) ✖ **بۆ پینەکردن**

داپۆشینی عەیب و هەڵەی کەسێک و بەر بە بڵاوبوونەوە گرتنی: **«... قەرەتاڵەبینێیەک بەخۆی و بە تایفەیەوە کوتیان: ماڵمان خرابوو، کێشە پەیدابوو/ جا قەرەتاڵەبینێیەک بۆ ئەوەی بۆی پینەکا، کوتی: کاکەمەم ئەگەر قەرابی خوارەوە ویشکی دەبێ بنی زمانە/ چونکە قەرییە کەس لێی نەگرێ قسانە»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی مەم و زین]

«بۆیە دەڵێ: دزی ناشی روو لە کادینی دەکا، ئێستا چبکەم؟ ئەو گووکارییەی چلۆن پینە بکەم؟»

[ئەسین: کۆمەڵیاو: ٧٩]

لێکدراوەکان (١٥٩٨)

١٦٠٣(١٥٩٨) ☆ **پینەچی**

ئەوەی پینە لە کەوش و پێڵاوی دڕاو دەدا یا دەیدروێتەوە: **«ئلێم مەکە هەرچییەرچی/ سەرم لەوەی نەرناچی/ سەد ماڵت دەبەر مرێ/ دووکانەدار و قاچاخچی/ پانیەی کەوشی دڕاوە/ بۆی دەبم بە پینەچی»**

[سمایل سەربەڵندی]

مەسەل(١٦٠٣)

١٦٠٤(١٦٠٣) * **پینەچییان دایمە کەوشیان دڕاوە**

↓

١٦٠٥(١٦٠٣) * **کەوشی پینەچی قەت پاشپانێی پێوەیە**

بەرهەمهێن و خوڵقێنەری هەر شتێک، لە خراپترین جۆری بەرهەمی خۆی کەڵک وەردەگرێ.

لێکدراوەکانی تر (١٦٠٣)

١٦٠٦(١٦٠٣) ☆ **پینەچێتی**

ئیشی پینەچی.

١٦٠٧(١٦٠٦) ☆ **کۆنەپینەچی**

پینەچی کۆنەکار.

١٦٠٨(١٦٠٧) ☆ **مێشوولە/ کێچی کۆنەپینەچی**

تایبەتیی مێشوولە و کێچی بەخوورر: « **کوتی: شای ئەوشەو لەتاوی کێچان خەوم لێنەدەکەوت، کێچی ئێستا هەمووی دەڵێی کۆنەپینەچین.** »

[ڕەسووی نادری: نەقل]

١٦٠٩(١٥٩٨) ☆ **پینەدروو**

ئەوەی جلوبەرگی دڕاو پینە دەکا.

١٦١٠(١٥٩٨) ☆ **پینەوپەڕۆ**

١) پینە.

٢) جلوبەرگ و پارچەی کۆن و بێ کەڵک.

مەسەل(١٦١٠)

١٦١١(١٦١٠) * **جستانان/ زستانان پینەوپەڕۆ، هاوینان وردورد/ ڤیتڤیت بڕۆ**

١٦١٢(١٦١٠) * **کاری پینەوپەڕۆ، ناگاتە نیوەڕۆ**

پێویستیی دروستیی کار و نابەردەوامیی پینە و کاری نابناغەیی.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٦١٠)

١٦١٣(١٦١٠) ≈ **پینەوپەڕۆی دنیایە دەکا**

کەسێک کە جلوبەرگ و شمەکی کۆن کۆدەکاتەوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٦١٠)

١٦١٣a(١٦١٠) ⌘ **پینەوپەڕۆ کردن**

کاری پینە کردن: « **خەزاڵ کە لە نێو ماڵەکە دانیشتبوو بە لەبەر چراتیلەکە دەرپێ و کەواکەی باوکی پینەوپەڕۆ دەکرد...** »

[قازی، ١٣٥٩: ٦٨]

١٦١٤(١٥٩٨) ☆ **چوارپینه**
پینه له پەنجه و پاژنەی کەوش.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٦١٤)

١٦١٥(١٦١٤) ▬ **چوارپینەیکەی ناگاته (بەهارێ/ ئەوساڵ ناباته سەرێ)**
بۆ مرۆڤی نەخۆش و کەلوپەلی شڕودڕ دەکار دەکرێ. I ← ٣١٥.

پیواز

قلەگیایەکی ژێرزەوی‌یە کە ڕەنگی سوور، زەرد و سپی هەیە، خڕ و توێ‌توێ‌یە و بە کاڵی و بە کوڵاری دەخورێ.

باوەڕ (١٦١٦)

١٦١٧(١٦١٦) ○ ئەگە چاوت بە پیوازی تیژ بوو، بڵێ: پیواز مێردت پێ‌دەکەم. ← ١٦٣٦.

١٦١٨(١٦١٦) ○ هەرکەس شەوی جومعانە سیر یا پیوازی بخوا مەلایکەت لێی نیزیک نابنەوە.

داوودەرمان (١٦١٦)

١٦١٩(١٦١٦) ✠ بۆ چارەسەری گوێ‌ئێشە، نێرتکی پیوازی پیشاو دە گوێ دەکەن: **«گوێم وەژان هات و تێری ناڕەحەت کردم. شێخ هەر بەپەلە پیوازێکی نایە سەر ئاگر تا پێستەکەی سوتا، نێرتکی پیوازەکەی پیشابوو، خستیە ناو کونی گوێم و ژانی‌شکا.»**
[هەوار، چێشتی‌مجێور: ٤٩٧]

١٦٢٠(١٦١٦) ✠ سەگ ئەگە سەبینیی (تایبەتی سەگە، چاوی ناو دەکا) گرت، بۆ چاک بوونەوەی پیواز و بەنی سووری دە ملی دەکەن.

١٦٢١(١٦١٦) ✠ منداڵ ئەگە بترسێ، پێش مەلابانگ‌دان پیوازێک لەت دەکەن و لەبەری دەست و پێی‌دەدەن و شلکەی‌گرێی پێ‌دەگەزن و پیوازەی لە کۆڵانان فڕێ‌دەدەن.

١٦٢٢(١٦١٦) ✠ منداڵ ئەگە لەمەی(ئەخۆشی منداڵە، لە ترسڕا دێ و زگ‌چوون و ڕشانەوەی پێوەیە.) گرت، پیوازی جووتراو وەبەر مەلاشووی دەدەن.

١٦٢٣(١٦١٦) ▬ حەمەسوور گۆرانی‌بێژێکی نێوبەدەرەوە بوو. ڕۆژێکی لەسەر داوەتێ، سەروبەندی ئەهارێ، برسیایەتی هێرشی بۆ دێنێ. داوەتەکەی دەبڕێ و هەرای شاگردەکەی دەکا هەتا بچێ و

دروستی چڵی لەو باخچەپیوازەی حەساری بۆ بێنێ و بەردڵێک بێ تا جەنگەی نەهاری.
ئەگەرچی کابرای سەحەبپیواز دەنگی شاگردەکەی دا و نەیهێشت چڵێکیش پیواز بکێ.
حەمەسوور ئەگە ئەوەی زانی، هەرای شاگردەکەی کرد و کوتی: هیچ نیە ئەلحان
داوەتەکەی ساز دەکەمەوە و بە بەندان دەیخافڵێنم و ئەتۆش پیوازان ببڕەوە. جا داوەت ساز
بوو. حەمەسوور کوتی:

تۆق و تەلەسم و بەریەنە

ئەوەی پێمکوتی هەڵێنە

شاگرد کوتی: **کاکە مردم من بەتەنێ**

بووم بە بنی دارەبەنێ

بنی ڕەدە و هەڵناقەنێ

حەمەسوور کوتی: **خۆ تۆ کوێر نی چاوت هەیە**

جۆگەی ئاوی لەسەر هەیە

بەری بگرە و ڕۆی ببەیە

گۆلی بگرە و ڕێنگەی دەیە

شاگردم دڵێی فەقێیە

ڕەنگی دڵێی زەردەمێیە

جۆگەی ئاوێ لە پشتێیە

پلکی بگرە ڕیشەی دێیە

شاگرد کوتی: **بەو خودایەی من و تۆی ڕۆناوە**

وەک ئاودێریم ئاو لێ ناوە

هەر وەک جووتێریم کێڵاوە

بابی سەحەبباخچەم گاوە

چڵێکی تێدا نەماوە

حەمەسوور کوتی: **بەو خالەقی بە حەواوە**

چلچڵی هەر تێدا ماوە

شاگرد کوتی: **ئەوەی دەوێدا شین دەچێ**

ئەوە هەر بژارە و گیایە

خۆراکی پیرەمانگایە

مامۆستای ئاوەدانێ لە دەوری شایەی دەهات و دەچوو. بە فێڵەکەی زانی و ویستی
خۆی بکاتە شەریکە پیواز. بە بەند کوتی:

شاگرد برۆ بە ڕەوانی

پیوازان بێنە دەگەڵ نانی
هەتا بیکەین نۆشی گیانی
با ڕووحم دەربێ لە گیانی

شاگرد ئەگە ئەوەی بیست. بە ڕوح تۆقی و گوتی: جا خودایە هێشتا هیچ نەبۆ جاری ماموستا پێی‌زانیوە، وا چاکە حاشای لێ‌بکەم:

مامۆستا! پیوازان ناخۆین سوێرە
بۆنی دەکەن خەڵکی ئێرە
من بەڵەد نیم ئەلەو دێ‌یە
ماڵە خانەخوێم لە کوێ‌یە؟
مامۆستا گوتی: هەتیوێکی بەگێچەڵی
دەڵێی بێنگونی بەکەڵی
کۆڵی هەلگرە باری کەلی
بۆ ماڵە حەولاکەچەلی

شاگرد گوتی بێ‌فایدەیە. وا دیارە مامۆستا دەست هەڵناگرێ، واچاکە هەتا حالەمێکی دیکەشمان تێ‌نەگەیوە پیوازان ببڕمەوە و ڕوو دە ماڵە مامۆستای کەم. پیوازی بڕینەوە و چۆ ماڵە مامۆستای. مامۆستاش بەو بەری‌دا داوەتی بەجێ‌هێشت و چۆوە ماڵێ. جا چونکە ناوەچۆرەی پیوازەکان بە لەشی شاگردەی‌دا هاتبۆخواری و ئازای بەدەنی تەڕ کردبوو، گوتی:

مامۆستا مەدرسێ پێیان نەداوم
لە کنەخۆ من دەڵێم پیاوم
ئۆ کاریان(کار–کاریلە) لێ‌ڕاکێشاوم
سەرمامە و بۆیە خەزلاوم

[سەید حوسێن ڕەسوولی]

= کابرایەک لە "دۆڵی‌ئاغەلان" ژنی بۆ کوڕی خواستبوو. چۆ مزگەوتێ کن عالەمێ، گوتی: کەیخودای ئەا ئەو کابرایە ئەوە لێم عاسێ‌یە. کچەکەم دە دەستی نانێ. گوتیان: هەڕۆژە کنی، ئەوجار ئەگەر نەیدایەی بەزۆری لە ماڵێ دەردێنین. گوتی: کاکە خۆ کچی من هەمبانەی ئاردی نێ بیبەی دە ناشی باوێ! دەبێ شایەران بێنێ. گوتیان: هەرۆ سەردەشتێ شایەرمایەری لێ‌هەن. لەوێ هەرچی بەرەک گوتنێ بزانێ بێنە. ئەو بێتۆشی (بیانوویەشی) لێ خەلاس کە با بە ناخۆشی نەبێ. ئەگە چوو، عەلی و حەمەڕەش لەسەر دووکانان دانیشتبوون. حەمەڕەش ڕەفیقی عەلی بوو. گوتی: ئەوە ژنێ بۆ کوڕی دەگوێزمەوە و کابرا پەلێی لێ‌گرتووم دەبێ شایەران بێنێ و چل تمەنیشو دەدەمێ. گوتیان:

خاڵە ئەمە لە شتیوا دەگەڕێین. دەگەڵی هاتن. ئەوێ ساڵیش کولۆ(کوللوو، کللۆ) هاتبوو. شینایی بە عەرزیوە نەمابوو. پیرێژنێک هەر لە دۆڵیناغەلان پیوازی بە چارۆکێ داپۆشیبوون. جێبەڕێنک(جێی بەڕمیەک) بوو مابوونی. لە نێو پیوازەکاندا بوو. حەمەڕەش کوتی: پیرەدایک! دوو چڵێ پیواز دەیە. ئەمە شایەرین دەنگێ(دەنگمان) پێخۆش دەبێ. کوتی: وەڵڵا بینە مشک لێیان ناقرتێنێ! حەمەڕەش کوتی: لێیگەڕێ وەڵڵا ئەوشۆ چڵێی لێ نایەڵم. کوتی: ئەوشۆ داوەتی بگرم پیرێژنێ دەستەسڕێکی هەیە نێ دووری کچێنێتی. لە بوخچەی دەردێنێ و دێ خۆ دە عەرزی دەکوتێ و سەرچۆپی وەردەگرێ. ئەمیش پیوازەکانی هەڵدەقەنم. جا ئەگە داوەت گیرا شەوێ. پیرێژنی دەستەسڕەی دەرهێنا و هەر دەیکوت بە ملانە. سەرچۆپی وەرگرت.

جا کوتی: هۆی کاکە ڕەنگجنگەنە!

هۆی دەستەبرا ڕەنگجنگەنە!

ئەوە کرمەک و گوارە و زێرچەنە

کاکە! چم پێگوتووی هەڵیانقەنە

سوورەگوڵ لە باغان جەننەتە

ئەویش کوتی: کاکە ڕەنگبادارێ

هۆی دەستەبرای ڕەنگبادارێ

بەو پیرێژنی نیوەشەوێ

وا بکەن خەوی لێبکەوێ

سوورەگوڵ لە باغان جەننەتە

کوتی: کاکە وەی ڕەنگجوونەیییە

هۆی دەستەبرای ڕەنگجوونەیییە

خۆ ئەوە زەمزەمە و شاییە

قەد دایکیش ئاگای لە کوڕی نییە

هەڵیانقەنە و فایدەی نییە

سوورەگوڵ لە باغان جەننەتە

(عەلی ڕۆیی بۆ نێو پیوازان. ئەگە چوو لەمێژبوو دێرابوون. دەپسان)

هۆی کاکە! هەنامە شێخی ئەشکەنێ

هۆی هەنامە شێخی ئەشکەنێ

ئەوێ بەژنی کارگێ هەوڵبەنێ

خۆ بنیان ڕەقە و هەڵناقەنێ

سوورەگوڵ لە باغان جەننەتە

کاکە خۆ تو کوێر نی چاوت هەیە

جۆگەلەیان لە پشتەوەیە

هۆ بەری بگرە و بەریان دەیە

گەلایان بگرە و بنیان دەیە

سوورەگوڵ لە باغان جەننەتە

خورەخوری ئاوێ لە پشتەوە دەهات، چوو بەری گردەوە جێبەجێ پڕ بوو. جێبەڕەیەک بوو ڕۆدەبۆ چڵێ لە ڕیشەڕا دەهاتە دەر، بارەشێکی هەڵقەند. گوتی: با هەرای کەمێ بزانم بارەشێکن بەسە.)

هەنام وەبەر شێخی کۆسە

هۆی دوومین وەبەر شێخی کۆسە

بارەشێکان یێنم بەسە

سوورەگوڵ لە باغان جەننەتە

هەنامە وەبەر پیرخدری

هۆی دوومینی وەبەر پیرخدری

بە جوانەمەرگی نەمری

چڵێک بمێنێ کڵەکان ناگری

دەی بە گورسیان هەڵبگری

سوورەگوڵ لە باغان جەننەتە

گوتی: بمندم دەوێن هەزار و سی

دەچمە کن حاکمی ئینگلیسی

خۆ دەی خودا بۆم بنووسی

جا ئەمن لێرە چ بکەم بۆ گورسی

سوورەگوڵ لە باغان جەننەتە

گوتی: هەرۆ ماڵە مامێندریسی

مریشک هەڵنیشتوون لەسەر لیسی

لەوێ یێنە یەک گورسی

چۆ ماڵە مامێندریسی هەموو لە دارتێ بوون. گورسێکی لە هێچکێ لێ کردەوە، هێنای پیوازی لێ نان.

[عەوڵا وەلیئەحمەدی]

مەسەل(١۶١۶)

١٦٢٤(١٦١٦) * بە کوردەیان ئەدەدا پیوازی، دووانددووانی دەخوازی

حاڵی ئەوکەسەی کە لانی کەمیی شت یا پلەیەک پێ نەدراوە و داوای لانی زۆر دەکا.

١٦٢٥(١٦١٦) * بە کوڕی بابت مەنازە، موچەت نان و پیوازە

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە سەرەڕای بارودۆخی نالەباری ماڵی، خۆ بە باب و ڕەچەڵەک و بنەچەکەیەوە ڕادەنێ.

١٦٢٦(١٦١٦) * دڵی دڵخوازی نان و پیوازە

کەسێک کە ئەتۆی بوێ بە نان و پیوازی تۆ ڕازییە.

١٦٢٧(١٦١٦) * سیر بە پیوازی دەڵێ: بۆنت لێ دێ- ٢٤٢٣/ ب.

١٦٢٨(١٦١٦) * کوردە نێتی پیوازێ؛ دراندران دەخوازێ

← ١٦٢٤.

١٦٢٩(١٦١٦) * نانی نیە پیوازی دەکڕێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١۶١۶)

١٦٣٠(١٦١٦) = ئەو/ یەک دەڵێ: سیر، ئەو/ یەک دەڵێ: پیواز

ناکۆک و ناتەبا بوون.| = لە قسەی یەک دەرنەچوون. قسە یەک بوون.

١٦٣١(١٦١٦) = لە سیری هەتا پیوازی

گێڕانەوەی وردی ڕووداو یا بەسەرهات و مەسەلەیەک لە سەرەتاوە تا کۆتایی: «باقسان بەسەرهاتەکەم لەسیر هەتا پیواز بۆ گێڕاوە، ئەوەندە پێکەنین هەموویان کەلەزگ بوون.»
[نەسرین، کلەهیاو: ١٧]

«حەمەد لە سیرێ هەتا پیوازێ هەموو شتێکی بۆ سڵەمان گێڕاپەوە.»
[کەمال، ئیتجەمەمە: بە١ ١٤١]

هاوتای: لە نووکەوە/ لە نووکەوەرا گێڕانەوە (ی قسە، ڕووداو و...)

١٦٣٢(١٦١٦) = نە سەری سیریە، نە قونچکی پیوازی

← ١٦٣٤.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١۶١۶)

١٦٣٣(١٦١٦) * پیواز پا کردن

خۆ بە پەرۆش و غەمبار نیشان دانی بەدرۆ و بەڕیایی.

١٦٣٤(١٦١٦) ✖ **سەری سیر(بوون) بنی پیواز بوون**

برتی‌یە لە نەبوونی حەقی بیر و ڕا دەربڕین و تەما گرتن.

‖ هاوتای: **سەری توور(بوون) بنی گێزەر بوون.**

لێکدراوەکانی تر (١٦١٦)

١٦٣٥(١٦١٦) ☆ **پیوازفرۆش**

کەسێک کە پیواز دەفرۆشێ. ← ٣٢/ ت.

باوەڕ (١٦٣٥)

١٦٣٦(١٦٣٥) ٥ نەگە چارت بە پیوازی تیز بوو بڵێ: ژنی پیوازفرۆشم. ← ١٦١٧.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٦٣٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ئابڕووی کەسێک کردنە ئابڕووی پیوازفرۆش- ٣٢/ د.

*****

١٦٣٧(١٦١٦) ☆ **تەڕەپیواز**

پیوازی شین.

پێ

١) ← ١.

٢) بەشێک لە دەزگای ئاشی ئاو کە برتی‌یە لە چەند پارچە دار بۆ هەڵهێنان یا هێنانە خواری بەرداشی سەروو بەمەبەستی ورد و درشت کردنی ئارد.

٣) پێوانە، پێ‌ودان، حیساب.

نیوونرتکه (١۶٣٨)

١٦٣٩(١٦٣٨) ❄ پێ‌پان

a١٦٣٩(١٦٣٨) ❄ پێ‌لەڕچ

↑

مەسەل (١۶٣٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع سەر بەپێی خۆی و بزن بەپێی خۆی

هەرکەسەی بەرپرسی کار و کردەوەی خۆیەتی.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١۶٣٨)

b١٦٣٩(١٦٣٨) ≈ ئەوی/ هەچی/ هەرچی پێ یا لاقی حەرزی دەگرت

«هەچی پێی حەرزی دەگرت کوتی: ئەمن کوشتوویە.»

[سەیدحوسێن ڕەسوولی: هەقایەت]

١٦٤٠(١٦٣٨) ≈ پێ(~ ت،~ ی،~ یان...) لەسەر چاوم

لەکاتی بەخێر هێناندا دەگوترێ: «زۆرزۆر بەخێرێن، پێو لەسەر چاوم.»

١٦٤١(١٦٣٨) ≈ پێ(~ ت،~ تان) لە چاوم نا

↑

١٦٤٢(١٦٣٨) ≈ سەری زل دەوڵەتە، پێی زل مەینەتە

سەری گەورە نیشانە عەقڵ و بەختەوەری و پێی گەورە نیشانەی نەفامی و نەدامەتی‌یە.

a١٦٤٢(١٦٣٨) ≈ کەوشان دە پێ کە، بنەبڕ بووی

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە باسی فەرزداریی خۆی دەکا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١۶٣٨)

١٦٤٣(١٦٣٨) ✱ بەپێی فیلان بوون(ی شتێک)

زۆروزەوەند بوونی نمو: «ئێمەیش گۆشت و پلاو بەپێی فیلان بو، تێرمان لەبەر مایەوە.»

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ١١٨]

«لەپەکاری، میوە و خواردەمەنی بەپێی فیلانە... چەندی دڵت دەییا بخۆ و ببە.»

[ئەمیری، هاوارمەرد: ١٣٦]

← ٤٠٩/ ئ.

١٦٤٤(١٦٣٨) ⌘ **به پێی کەری شەلەوە بوون**

١) بە دەست کەسێکەوە گرفتار بوون: **«ئەری بۆ هەر لێمان ناپرسی؟ - جا لێ‌پرسینی چی؟ بە ناشکوری نەڵێم جاری ئەوە بە پێی کەری شەلەوە بووم.»**

٢) توانای کردنی کارێک هەبوون: **«ئەخە دەتوانی دەگەڵم بێی؟ - بۆ ناتوانم خۆ بە پێی کەری شەلەوە نیم. ○ ئەری بۆوا سەیر دەڕۆی خۆ بە پێی کەری شەلەوە نی!»**

١٦٤٥(١٦٣٨) ⌘ **بە پێ‌پەک(بۆ شوێنێک) چوون**

بەپەلە بۆ شوێنێک چوون و گەڕانەوەی بەتاڵووکە و بێ‌گیر بوون: **«گیەر مەبە خوشکم، هەستە بە پێیەکی سەرێکی ماڵی عەبدیخان بدە...»**

[کەمال، ئیدحەممەد: پ١ ٣٠]

! ← ١٦٩٣.

١٦٤٦(١٦٣٨) ⌘ **بە چوار پێ ڕۆیشتن**

زۆر بێ‌ناقڵ و نەزان بوون: **«خۆ بەشەر نی، بە چوار پێیان دەڕوا.» !** هاوتای: **پشتە/ وشتەی لێ‌بکەی تەرسی دەکا. هەر ئەوندەیە سەر و قوونی کونە. ٣٠٧.**

١٦٤٧(١٦٣٨) ⌘ **بە دەست و پێ سەما کردن**

١) سەما کردن و بزاوتنی دەست و پێ بە شێوەیەکی ڕێکوپێک لە شایی و زەماوەند یا هەر بۆنەیەکی شاددا.

٢) چەپڵە لێدان و لاق دە عەرز کوتانی لە خۆشیان.

٣) ڕاوەشاندنی دەست و پێ بە هەر مەبەستێک.

مەتەڵ (١٦٤٧)

a١٦٤٧(١٦٤٧) § ← ٣٧.

b١٦٤٧(١٦٣٨) ⌘ **بە سەرپێوە چوون**

← ١٦٤٥.

١٦٤٨(١٦٣٨) ⌘ **بە سەرپێوە کردن**

دە پێ کردنی کەوش بە نووشتاوەیی، بە چەشنێک کە پەنجە دە کەوشدابێ و پانیە بکەوێتە سەر پشتە نووشتاوەکە، بەهۆی پەلە بوون یا هەر بەنیشتیا و بۆ پیاسە کردن:

«هەر بەتوێی کراس و دەرپێیان کەنەکەوشێکم بەسەرپێوەکردن و ...»
[نەسین، گەڵەپیاو: ١٤١]

«بە سەر شانانیدا دەدا کەوڵێکی قالم، بە سەر پێیانێوە دەکرد جووتە کەوشێکی شامی، بە لێوانیەوە دەدا قەنێکی ماریچ سەرسەبر ئەرمەدەرم بە قسە و گولتەگاز دەگەڵ قاسیدی بۆ لای دیوانی میری دەهاتی»
[سەیدحوسێن رەسوولی: بەیتی برایموک]

١٦٤٩(١٦٣٨) ✱ بەقەد/ لەقەدەر بەرەی خۆ پێ راکێشان

← ٣٠٢٩/ ب.

١٦٥٠(١٦٣٨) ✱ پێ بە حەرزەوە/ عەرزەوە ئیشک/ ویشک/ رەق بوون

سەر سوورمان، واق ور مان: «لەپڕ شتێکی وامان گوێلێبوو کە وەختابوو پێمان بە عەرزەوە وشک بێ.»
[هێمن، تاریک و روون: ٣٦]

«... شێخی وا هەبوون و کاری وایان کردووە پیاو سەری سوور دەمێنێ و پێی بە عەرزەوە وشک دەبێ»
[مان، تۆحفەی موزەفەرییە: ١٠٥]

١٦٥٠(١٦٣٨)a ✱ پێ بە حەرزەوە/ عەرزەوە گیر نەبوون

«مینەتافا تێگەیی کە ئەخشەکەی سەری گرتووە و ئەو دڵپەڵ و تەبوون و ورگنە، لەخۆشیان وەختەبوو بفڕێ و پێی بە عەرزییەوە گیر نەدەبوو...»
[قازی، ١٣٥٩: ٣٩]

← ١٦٧٤a.

١٦٥١(١٦٣٨) ✱ پێ‌پرژە کردن

↓

١٦٥٢(١٦٣٨) ✱ پێ‌پڕکە کردن

لاق دە خۆڵ وەردانی مریشک و هێندێک لە باڵندەکان بۆ دۆزینەوەی دان: «کەو چوو لەسەر دوولکەبەردێکی هەڵنیشت. مەلۆ گوتی: پێ‌پڕکەی مەکە چاوم پڕ دەبێتەوە!»
[سەیدحوسێن رەسوولی: مەسەلی پیانوو]

١٦٥٣(١٦٣٨) ✱ پێ پێوەنان

١) غار دان، هەڵاتن: «... با هەڵێین، بریندار بین باشترە لەوەی رووتمان کەن. ئەگەر قەرار بێ رووتمان کەن، باشتر وایە بمانکوژن. عەلی: یاڵڵا. بە جووت پێیان پێوەنا.»
[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ٢٤١]

«شاپاسەمی گورینیش لە خۆگلێپەن وانی هێنا و پێی پێوەنا و لە پەناوە بۆی دەرچوو...»
[بەدلیسی، شەرەفنامە: ١٠٨]

٢) توند لێخوڕینی ماشێن: «رابکێشام بۆلای ئوتومبێلەکەی سوار بووین و پێی پێوەنا...»
[نەسین، گەڵەپیاو: ٤٣]

١٦٥٤(١٦٣٨) ⌘ **پێ تێ نان**

١) دەست پێ کردنی قۆناغێکی نوێی تەمەن: **«باران چوارساڵەی تەواو کردووە و پێی دە پێنجەی ناوە.»**

٢) وەژووورکەوتن: **« لەم خانە دووبەرگانە کە پێت تێناوە/ مانووی بەپەلە و دەچیە دەرێ لەو لاوە/ ژینت بە خەفەتبارییە مەرگیش سەریار/ پێتوایە نەتلاوی؟ خەیاڵت خاوە!»**
[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

«عەبدی‌خان: پێت لە ماڵێ نانێم. پێمبڵێ ئەو هەتیوە لەکوێیە؟»
[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ٥٢]

١٦٥٥(١٦٣٨) ⌘ **پێ تێ نەنانەوە**

پێ لێ برینی یەکجاری: **«شەرتە بە شەرتی خودای تازە پێ دەو ماڵەی نانێمەوە.»**

١٦٥٦(١٦٣٨) ⌘ **پێ چەقاندن**

(بەندەمانە نیە و ناکرێ بە جێگەی "پێ داگری". بە لانی نەرێنی دەکارکرێ.)

١) راوەستان نە رۆیشتن و مان گرتن.

٢) مان گرتن و پێ داگری و لەسەر قسەی خۆ سوورر بوون: **«ئەو تەمەنتەمەن دەماتە خوارێ ئەمیش تەمەنتەمەن دەچۆ سەرێ. حسێنقولی لە دوازدەتمەن پێی چەقاند.»**
[قزلجی، پێکەنینی گەدا: ١٣٠]

پێکهاتەکانی تر (١۶٥۶)

١٦٥٧(١٦٥٦) ⌘ **وەک کەری دێزە پێ چەقاندن**

برنتیبە لە مرۆڤی مانگرتوو: **«وەک کەری دێزە پێی چەقاند. ○ بۆ دەڵێی کەری دێزەی پێت چەقاندوە/ پێ دەچەقێنی.»**

١٦٥٨(١٦٣٨) ⌘ **پێ خوار دانان**

کاری دزێو لێ روودان، لە رێگای راست لادان.

a١٦٥٨(١٦٣٨) ⌘ **پێ دەبەر پێ نەنان**

نەمانی توانای رۆیشتن بەهۆی ماندوویەتی یا نەخۆشی: **«هێند ماندووم پێ دەبەرپێ نانێم.»**

١٦٥٩(١٦٣٨) ⌘ **پێ دە بەند چوون**

«هێندە جوانە دەڵێی یوسفی میسرییە، ئەگەر چاوم پێکەوت لە سوێیانی شێت بووم. نە توانیم بێمەوە، نە توانیم بچمە سەراوێ، پێم دە بەند چو هەتتا سەعاتێکی.»
[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٥٧٨]

← ٣٣٨٠/ ب.

١٦٦٠(١٦٣٨) ⌘ **پێ دە دەرک نان**

زۆر بۆ هێنان، قوون دە دەرک نان: **«لە لایەک ئارامی دڵم بە عومری تۆ لەبەر چاوم هەڵگیراوە/ لەلایەک دوژمنایەتی حەوت هەزار سوار پێی دە دەرکێناوە.»**

١٦٦١(١٦٣٨) ⌘ **پێ دە گوویەوە چوون**

گرفتاری کار یا مەسەلەیەکی نەگونجاو و بێ گەڕانەوە بوون.

١٦٦٢(١٦٣٨) ⌘ **پێ ڕاکێشان**

حاوانەوە، قبوڵ کردن: **«ژنێکی وا بێنە ئەگە دەگەڵت پێ ڕاکێشە.»**

١٦٦٣(١٦٣٨) ⌘ **پێ ڕەزگەی کەسێک خستن**

١) پێشێل کردنی زگی ئەو.

٢) وەکوو هەڕەشە دەگوترێ: **«وەڵلاهی پێت ڕەزگی دەخەم/ دەخا...»**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٦٦٣)

١٦٦٤(١٦٦٣) ⇐ **پێت ڕەزگی خەن نانی من/ مەت لە زگی دێتە دەر**

١) بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە سەرەڕای هاودەم بوون و چاکە دەگەڵ کرانی، بێ نەمەگی کردبێ.

٢) بە کەسێک دەگوترێ کە سەرەڕای نانبدەمێ، بە نانکوێر بوون تاوانبارت بکا:
«گوتت لێیە دڵی چی؟ دڵی: ئەتم نانی تۆ نەگەستوە دە بەخودای پێی ڕەزگی خەن نانی منی لە زگی دێتە دەرا»

١٦٦٥(١٦٣٨) ⌘ **پێ گرتن**

لاق گرتن و پەیدا بوونی توانای ڕۆیشتن لە منداڵ و بێچووی ماڵاتدا. ▌← ١٦٧٥.

١٦٦٦(١٦٣٨) ⌘ **پێ لە پێی کەسێک بەستن**

چاولێ‌کەری و ڕقە کردن دەگەڵ ئەو: **«ئەتۆ پێی خۆت لەپێی برایمی مەبەستە، بە پێنج پیاوی وەک من و تۆ دەگەڵ/ وەک ویسان پێ‌ناکرێ.»**

١٦٦٧(١٦٣٨) ⌘ **پێ لەدوو نەهاتن**

توانای ڕۆیشتن لێ‌بڕان بەهۆی ماندوویەتی؛ ژان؛ هەواڵی ناخۆش یا ترس: **«هێند لەدووی کوردلەتی چووم هێز و تینم لێ‌بڕا/ پێم لەدوو نایە بڵێم هەنگاوی دی داوێمەوە»**

[هێدی]

١٦٦٨(١٦٣٨) ⌘ **پێ لە کلک نان**

وەخۆ خستن و هاروووژاندنی کەسێک.

١٦٦٩(١٦٣٨) ⌘ **پێ لێ‌بڕین**

هاوشۆ نەکردن، بەسەرنەکردنەوە.

١٦٧٠(١٦٣٨) ⌘ **پێ لێ‌داخستن**

داگرتنی پێ بۆ هێنانەخواری خێرایی بەرداشی سەررو. ≠ ١٦٧٣.

١٦٧١(١٦٣٨) ⌘ **پێ لێ‌نان**

١) بەسەردا ڕۆیشتن: ← ١٦٧٢.

٢) دان(ددان) پێ‌دا هێنان، دان پیانان: **«کوتی: سبحەینێ دەتانبەن بۆ داپەوی، بەهیچ‌جوور پێی لێ‌نەنێن، بڵێن بۆ کاسپێ هاتووین یا شتێک.»**

[ڕەسووی ناسری: نەقڵ]

لێک‌دراوەکانی ڕستەیی و ناماڵ‌ڕستەیی (١٦٧١)

١٦٧٢(١٦٧١) ـ **دەڵێی پێ لە مێرووان/ مێرووولان دەنێ**

ئەوەی‌کە سەبر بەرێ‌یەدا دەڕوا.

١٦٧٣(١٦٣٨) ⌘ **پێ لێ‌هەڵێنان**

١) = ١٦٧٠.

٢) ١١٢١→ : **«وەختێک دەیدی خەڵک لەپێش دووکانەکەی خڕ بوونەوە، هەستی دەکرد تەلەی پێ لێ‌هەڵێناوە. قسەکەی دەگۆڕی.»**

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب٢ ٣٤]

١٦٨٦(١٦٣٨) ⌘ **قەڵەم/ قەڵەمەی پێی کەسێک شکاندن**

وەکوو هەڕەشە بۆ بەرگری لە هاوشۆی ئەو بۆ شوێنێک دەگوترێ.

a١٦٨٦(١٦٣٨) ⌘ **لە پێ کەوتن**

١) ماندوو و شەکەت بوون: **«بارگین جاریەجار لە پێ دەکەوت و لە نێو کۆڵانەکەدا دەخەوت.»**

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ٥٥]

٢) بێ‌تین‌وتوان بوون بەهۆی پیری یا نەخۆشی.**I** ← ١١١٣.

b١٦٨٦(١٦٣٨) ⌘ **لە پێی شتێک ڕاوەستان**

قبووڵ کردنی بەرپرسایەتی ئەو.

c١٦٨٦(١٦٣٨) ⌘ **لە پێی قسەی خۆ ڕاوەستان**

لە قسە و بەڵێنی خۆ پاشگەز نەبوونەوە.

d١٦٨٦(١٦٣٨) ⌘ **لەسەر پێی خۆ ڕاوەستان**

سەربەخۆ بوون. پشت بەخۆ بەستن.

e١٦٨٦(١٦٣٨) ⌘ **لەسەر پێ بوون**

(موسەللەح بوونی دەمانچە.)**I** ساز بوون. ئامادە بوون: **«ئەمسەری دڵێ وەمێم/ لە مەهابادێ نیشتەجێم/ وەک دەمانچەی لەسەر پێم/ دەستم لێدەن دەترازێن»**

[فولکلۆر]

١٦٨٧(١٦٣٨) ⌘ **یەک‌پێ لەبەر کەسێک هەستان**

(٢٠٦٣/ ب) →: **«هەموو ڕووی دە مەدرەسەی مامۆستای کرد، یەکێک کەوتن، لێیانکرد سڵاو/ مامۆستا یەکپێ لەبەر ماچەڵیەی و ئەو عالەمەی هەڵستاوە»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٤٩٩]

لێکدراوەکانی تر (١٦٣٨)

١٦٨٨(١٦٣٨) ☆ **بەپێوە**

لەسەرلاقڕاوەستاو.

باوەڕ (١٦٨٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ج ← ١٩٩٧/ ت و ١٩٩٩/ د.

مەتەڵ (١٦٨٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

١٦٨٩(١٦٨٨) § **مردووی بەپێوە**

بەرزای بە قوونیەوە

– ٢٧١/ ت.

*****

فڕ (١٦٨٨)

١٦٩٠(١٦٨٨) ● **دایکت دەگێم بەپێوە**

زەنگوڵەی بەلای قوزێوە

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٦٨٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ئاوی بەپێوە سەد دەردی پێوە - ٨٣١/ ت.

*****

١٦٩١(١٦٨٨) ـ **بۆ دڵێی بەپێوە بووی؟**

کەسێک کە لەسەر پێ ڕادەوەستێ و دانانیشێ. ‖ هاوتای: **بۆ بوویە/ دڵێی داری چاکی؟**

١٦٩٢(١٦٣٨) ☆ **بەپێ‌یەکی سووک**

←١٦٤٥.

١٦٩٣(١٦٣٨) ☆ **بەسەرپێوە**

↑: **«لە بلم بێژن، چەند قەدەم دووری تیرەندازی ئەوانە/ ئەمن هەر بەسەر پێوە تیرێکی داوێمن/ ئەگە تیری من سێڵی ئاڵەکرد...»**

[وەستا برایمی کۆنەخەڵتی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٦٩٤(١٦٣٨) ☆ **بەری پێ**

☚ پشتی پێ.

باوەڕ (١٦٤٩)

a١٦٩٤(١١٠٧) ◊ بەری پێت بخورێ سەفەرت دێتە ڕێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٦٤٩)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع مچوڕکێکم بە بەری پێی‌دا هات لە تەپڵی/ تۆڵی/ فەرقی سەرم چۆ دەرێ- ٢٥٨٦/ب.

«جا ئەوە میم گاز دەکا دەڵێ: برایمی مەلان و مەلانەبیانە، ئەمن ئەویلکانە مچوڕکم دێ لە بەری پێیان و لە فەرقی سەرم دەکەنەوە بریسکانە/ جا ئەوە برایم دەڵێ: چت لێ بکەم میرەگیانە! دەڵێ برایم ڕاو بەتاڵە با بڕۆینەوە بەرەو ماڵە، مەزینەکەی لە دنیایەم، ئەویلکە زێدە لە ڕێتان ئەمن حاڵم گەلێکی بێحاڵە!»

[مەحموود گەنلوی: بەیتی برایموک]

*****

b١٦٩٤(١٦٣٨) ≃ **دەبەر/ لەبەر بەری پێ‌یانت مرم**

بەقوربانت بم؛ دە بەرت مرم: **«خان... لەبەر بەری پێیانت مرم خان... هەمەدەم ملتفتا نەماتۆتەوە ماتم خەبەرێکی بزانم...»**

[کەمال، قینچەمەمەد: پ١ ٣١]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٦٣٨)

١٦٩٥(١٦٤٩) ⌘ **بەری پێ چوونە پشتی پێ**

ماندوو بوونی زۆر بەهۆی هاتوچۆی لەڕادەبەدەر: **«ئەمن دەمزانی مەجلیسی سوڵتانی سەد قەڵەمبەیسی تێدایە، ئەما چ بکەم بەری پێم چۆتە پشتی پێم ئەوەندەی بەسووڕامەوە هەتا کەسێک پەیدابێ و بڵێ ئەو قەڵەمبەیە ئی منە»**

[خەجێ نانەخۆر: هەڵاهەت]

هاوتای: **هێز دە بەر ئەژنۆدا نەمان. ئاوی لاق/ ئەژنۆ چوون.**

١٦٩٦(١٦٤٩) ✖ **سابوون لە بەری پێی کەسێک دان**

١) برتی‌یە لە فریو دانی کەسێک. مەغروور کردن(بەتایبەت لە ساتوسەودادا): **«هەر موشتەری کە دێتە بەر دەم دووکانی ئێوە/ سابوون ئەدەن لەژێر پێی ئەشتەر لە شادەماری»**
[زیوەر]

←٦٧٠.

٢) بەخراپە باسی کردنی کەسێک بۆ لابردن و هەڵقەندنی ئەو لە شوێن یا لەسەر کارێک.

▌ هاوتای: **بۆ کەسێک تێ‌چاندن. بۆ کەسێک لێدان. لە پای‌سەری کەسێک دان.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٦٩٦)

١٦٩٧(١٦٩٦) ═ **سابوونێکی لە بەری پێی دا تەپڵی سەری لە حەرز/ وە حەرز کەوت**

↑

١٦٩٧a(١٦٤٩) ✖ **لە بەری پێ هەتا تەپڵی سەر تەماشای کەسێک کردن**

بە وردی تەماشا کردنی ئەو: **«وەسمانەزلە کورتانەکەی لەلای دانابوو لە تەپڵی سەری هەتا بەری پێی تەماشای میوانەکەی دەکرد کە بە تەپڕی بەپێوە ڕاوەستابوو.»**
[کەمال، ئیتمەممەد: ب٢ ٢٠]

١٦٩٨(١٦٣٨) ☆ **پێ‌باز**

چەند بەردی ڕیزکراو لە تەنکاوی چۆم و جۆگەدا بۆ بازدان و پەڕینەوە. **بەردەباز.**

١٦٩٩(١٦٣٨) ☆ **پێ‌بەتاڵ**

١) پێڵاوی لەڕادەبەدەر گەورە.

٢) قاچی پان و زل.

١٧٠٠(١٦٣٨) ☆ **پێ‌بەستە**

١) بەستراوە بە پێ.

٢) گیرۆدە، ئەوین‌دار.▌ **پابەستە.**

١٧٠١(١٦٣٨) ☆ **پێ‌بەستی**

١) پابەستە بوون.

٢) گیرۆدە بوون. ئەوین‌دار بوون: **«قسەی ئەو کیژۆ مەرزینگان یەکجار خەمناکی و پێبەستی هاوڕێشتوومە دڵییە/ جوابی بدەوە بزانە مەنزووری چییە»**
[فەتتاحی‌قازی، لاس و خەزاڵ: ١٢٥]

١٧٠٢(١٦٣٨) ☆ **پڕبەقوونە**

باڵندەی ئاوە، دندووک و ملی قوڵمیە و کلکی نییە. بەپێچەوانەی باڵندەکانی تر، لاقی زۆر بۆ پاشەوە چووە و هەر بۆیەش ئەم ناوەی بەسەردابڕاوە.

[بەحری، فەرهەنگی باڵندە: ٢٠-٢١]

لێکدراوەکانی تر (١٧٠٢)

١٧٠٣(١٧٠٢) ☆ **پڕبەقوونەی سەربەکڵاوە**

لە تورەمەی خۆیدا لە هەموان گەورەترە. کڵاوی سەری قاوەیی مەیلەوڕەشە، بەڵام زستانان دیاری ناکا.

١٧٠٤(١٧٠٢) ☆ **پڕبەقوونەی شاخدار**

لەسەر برۆی تووکی مەیلەوزەرد ڕواوە کە لە دوورەوە وەک شاخ دەچن. تووکی بەرزگی لە هی پشتی کاڵترە و لە کاتی فڕیندا سەرباڵی سپی دەنوێنێ.

١٧٠٥(١٧٠٢) ☆ **پڕبەقوونەی گەردنڕەش**

بە ملی ڕەش و نێوچاوانی پانییەوە لە هاوڕەگەزانی جودا دەکرێتەوە.

١٧٠٦(١٧٠٢) ☆ **پڕبەقوونەی گەردنسوور**

سەری گەورە و ملی قاوەییتوندە و دوو تیسکی لێڕواوە. دندووکی زەردی ڕوونە و سەری دندووکی ڕەشە. پشتی قاوەیی مەیلەوبۆرە.

١٧٠٧(١٦٣٨) ☆ **پڕبەکوڵکە**

مریشکی لاق تووکاوی: **«پلوی [بە مریشکی] گوت: هەرامە پڕبەکوڵکە/ جووجکە و مووچکان وەخر کە/ ئەوی قورسە نی خلم کە/ وەرنە سەیری دیلانێ»**

[پاپانیانی، ئەدەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ١٩٢]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٦٣٨)

١٧٠٨(١٦٣٨) ـ **دڵێی مریشکی پڕبەکوڵکەیە**

تەشکەرداونشێرێو. ← ٣١٢.

١٧٠٨(١٦٣٨)ه ☆ **پێ‌بەهەرزانی**

کەسێک کە هاتنی دەبێتە هۆی خێر و خۆشی و فەرعانی: **«کافەزێکی بۆ بنووسن/ خزمەت پاشای ئێرانی/ حاکمێکن بۆ بەرێ کا/ چاک بێ، پێ‌بەهەرزانی»**
[حەمەدی بەهیتان: بەیتی هەمزاغای مەنگوڕ]

= ١٦٨٥.

١٧٠٩(١٦٣٨) ☆ **پێ‌پیلکە**
↓

١٧١٠(١٦٣٨) ☆ **پێ‌پیلکان**

پلیکان. قاڵدرمان.

١٧١١(١٦٣٨) ☆ **پێ‌پرژە**

خۆڵ بڵاوکردنی مریشک بە لاق. ↓

١٧١٢(١٦٣٨) ☆ **پێ‌پرکە**
↑

١٧١٣(١٦٣٨) ☆ **پێ‌پەتی**

١) پێخواس. بێ‌پێڵاو.

٢) هەژار و نەدار.

١٧١٤(١٦٣٨) ☆ **پێ‌تانە**

← ١٧٢٥.

١٧١٥(١٦٣٨) ☆ **پێ‌تاو**

بێ‌پۆشی، کاڵە و زەنگاڵ، پاتاوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧١٥)

١٧١٦(١٧١٥) ⌘ **پێ‌تاوی غەریبی لە شوێنێک/ لای کەسێک کردنەوە**

یەکەم شوێن یا ماڵێک کە غەریب تێی سەقامگیر دەبێ: **«میوانی ئەو پیرلانە بوو کە مەولجار لە موسڵێ کاڵە و پێتاوی غەریبی لە ماڵە وان کردەوە.»**
[ئەسین: گەلەپیاو ٩٧]

پیچاڵ ☆ ١٧١٧(١٦٣٨)

١) فرلکەیەک کە پێشتر پێتانەی جۆلابەتی تێدا دادەندرا. و دواتر بەهۆی ئاسەواری خراپ و ناکامی نەخوازراوی، وەک باداری، بۆ جۆلا هەڵگیرا.

٢) یەکەی پێوانی قروڵی: **«کوڕەش چوو تیرۆکەوانی لە خۆی دا و قۆڵی هێنانە دەرێ ... و کاسنێکی کەلانی برد بە سێڵێوەی دلکرد و تیری دە مالی کەوانی نا. لە کاسن و سێڵی دا، لەو دیوی، پێچاڵێکی عەرز بڕی‌ا ئەو ئاغلانە یەک بە یەک چوون تیرەکەیان بۆ دەرنەهات. بۆخۆی چوو تیرەکەی هێنا دەرێ.»**

[حەمەدی بەهیتان: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«کوڕێت دەچێتە سەری مەیدانێ، دەحیلێنێ، سمکۆڵێن لەعەرزی دەکا، پێچاڵێک عەرزی قووڵ دەکا/ غیرەتێ لەکەلەی ساحێبی پەیدا دەکا»

[عەولا گوڵناز: بەندی سوارێ]

٣) دەزگای جۆلایی کە لەم بەشانەی خوارەوە پێک‌هاتووە (نابشارمەوە، ئەم بەشە قەرزداری دوو وتاری مامۆستا قادری فەتتاحی‌قازی و کاک برایمی مەعرووفی و هاوکاری ئەو جۆلا بەڕێزانەیە کە لە سەرەتای ئەم بەرگەدا ناویان هاتووە):

١٧١٨(١٧١٧) ☆ **بەرۆشە**

↓

١٧١٩(١٧١٧) ☆ **بەرگیرە**

دوو داری تێک‌کشاو پێک‌هاتوو لـە نێرە و مێ‌یـە و چـەرم یـا قایشـێکی بازنـەیی(بۆ ڕاست ڕاگرتنی نێرە و مێ‌یە) لە نێو قەددا تانیشکەی بۆ ساز کراوە. کاریی لێکـولووس ڕاگرتنی کرە(تەنراو) کە بەهۆی دوو بزمار، ئەم سەر و ئەو سەری لە تان و پۆ گیر دەبێ.

١٧٢٠(١٧١٧) ☆ **بەرهێچک**

↑

١٧٢١(١٧١٧) ☆ **بەندال**

بەنێک کە چۆلەکەی پێوەهەڵاوەسراوە.

١٧٢٢(١٧١٧) ☆ **داری بەندال**

دارێکی باریک کە کەوتۆتە لاجامەی سەرەوە و بەنەکانی چۆلەکەی پێوەهەڵاوەسراوە.

١٧٢٣(١٧١٧) ☆ **پرد**

چەرم یا قایشێکی بازنەکراو بۆ ڕاگرتنی نێرە و مێ‌یەی بەرگیرە.

١٧٢٤(١٧١٧) ☆ **پردەڵە**

تەختەیەکی هێندێک پان کە بەهۆی دوو کوتە داری ئەستوونی بە لاجامەوە لکاوە و ڕایەڵ بەسەری‌دا دەچێتە ژێر مۆلەقە.

١٧٢٥(١٧١٧) ☆ **پێ‌تاتە**

تەختەیەک بەقەدرا بەری پێ، کە بەهۆی تەسمەیەکی چەرمی لە نێوەڕاستی تەختەیەکی باریک، کە لەژێر دارگورد داندراوە، قایم دەکرێ. پێ‌تاتە چوار دانەن و کەوتوونەتە ژێر پێی جۆڵا و لەکاتی جۆڵایەتی‌دا بە پێی جۆڵا دادەگیرێن. بە داگیرانی پێ‌تاتە گورد دادەکشێ و هێندێک لە ڕایەڵەکان دەگەڵ خۆی دێنێتەخوار. واتا ئەو ڕایەڵانە لەوانی تر دادەبڕێ و جۆڵا پۆیەکەیان تێ‌دەکێشێ.

[فتاحی‌قاضی، ١٣٦٢: ٦٣]

١٧٢٦(١٧١٧) ☆ **پێش‌گیرە**

←١٧٥٢.

١٧٢٧(١٧١٧) ☆ جارپێچک

دارێکی ئەستووری خەڵەڵەبیچم بەدرێژایی یەک میتر بۆ هەڵکردنی کر.

لێکدراوەکانی تر (١٧٢٧)

١٧٢٨(١٧٢٧) ☆ داری جارپێچک

دار یا ئاسنێک بە درێژایی ٣٠ سانتی‌میتر کە بۆ بەرگری لە سووڕانی جارپێچک دە کونی جارپێچک ڕادەکرێ.

١٧٣٠(١٧١٧) ☆ چۆلەکە

تەختەیەکی ئەستووری دووفلیقانە کە هەرکام لە هاچەکان قەڵەشتێکیان هەیە و بەیارمەتی تەوەرێکی دار، وڵاڵەیان دەخۆگرتووە. پێچاڵ دوو چۆلەکەی هەیە کە بەرامبەر بە یەکتر و بە ستوونیەکی دیاریکراو لە یەکتر لەسەرەوەی گورد بە بەنێک هەڵاوەسراون.

لێکدراوەکانی‌تر (۱۷۳۰)

۱۷۳۱(۱۷۳۰) ☆ **نێوچۆڵەکە**

تەگەرێکی بچووکی دارین لە قەڵەشتی چۆڵەکەدا بۆ هێنان و بردنی بەنی گورد.

ە۱۷۳۱(۱۷۱۷) ☆ **چەڵەنە**

باسکی دەفەیە و دایم دە هاتوچۆدایە و بزوتنی دەفە ڕێکوپێک دەکا. ◄ ۱۷٤۸.

۱۷۳۲(۱۷٤۱) ☆ **داری بەرگرتنەوە**

دارێکی کەندرتێهاڵاو بۆ ڕەهابوونی ڕایەڵ لە گوریس و هێچک.

۱۷۳۳(۱۷۱۷) ☆ **دەفە**

تەختەیەکە لە سەختەدار، لاکێشەییچم، بەدرێژایی پتر لە میترێک و پانایی ۲۰ سانتی‌میتر کە لەپێش دەستی جۆلا هەڵکەوتووە و بە دوو شریت. کە لەبەری میچی وەتاغ دراون، قایم کراوە. لە ژێر دەفەدا تەختەیەکی دیکە بەناوی ژێردەفە، ڕاست لەچەشنی دەفە، هەڵکەوتووە کە لە هەرتک لاوە بەهۆی گوێ‌دەفە بە دەفەوە لکاوە. لە ژێر دەفەدا، دەدانۆک‌گەلێک بە نێوی "شە/ شێ" هەڵکەوتوون کە ڕایەڵ بەنێویاندا ڕادەبری. دوای ئەوەی‌کە جۆلا، بە

مەکووک پۆی دە مابەینی ڕابەڵ ڕاکرد، بە دەفە دەیکوتی، دەدانۆکەکانی "شە/ شێ"، ئەم پۆیە دەگەڵ پۆیەکانی تر جووت دەکا.

[فتاحی‌قاضی، ١٣٦٢: ٧٢ و ٧٣]

لێکدراوەکانی تر (١٧٣٣)

١٧٣٤(١٧٣٣) ☆ **زنەدەفە**

↑

١٧٣٥(١٧٣٣) ☆ **گوێ‌دەفە**

ئاڵقەیەکە لە ئاسن یا بزمار کە بۆ ڕاگرتنی سەرێکی لالمنگەرە لە پانایی دەفە دەردێ.

١٧٣٦(١٧١٧) ☆ **زێ**

تەسەکانی هەڵاوەسراو بە وڵاڵە. هەر وڵاڵەیەی زێیەکی پێوەیە کە هەرکام لە زێیەکان بە یەکێک لە دارگوردەکانی سەرەوە بەستراونەتەوە.

١٧٣٧(١٧١٧) ☆ **سەکۆی جۆلا**

شوێنی دانیشتنی جۆلا: **«دوێنەی ماڵی سەیەحموو/ چاڵەکەی پڕ کرد لە گوو/ جۆلا خۆی و مەکۆکەی/ گووی وەبانی سەکۆکەی»**

[سەعید محەممەدئەمینی: نۆینە]

١٧٣٨(١٧١٧) ☆ **شه/ شێ**

←١٩٨٣/ ت.

١٧٣٩(١٧١٧) ☆ **شه‌پیته**

←١٧٣٣.

١٧٤٠(١٧١٧) ☆ **شیره‌په**

←١٧٢٧.

١٧٤١(١٧١٧) ☆ **گورد**

← ١٩٨٣/ ت.

لێکدراوه‌کانی تر (١٧٤١)

١٧٤٢(١٧٤١) ☆ **به‌ن‌گورد**

ئه‌و به‌نه قایمانه‌ی که له دارگورد گرێ دراون.

١٧٤٣(١٧٤١) ☆ **پاش‌گورد**

دارێکی لێکه‌ولووس و باریک که بۆ ڕێکه‌ڕێک ڕاگرتنی ڕایه‌ڵ، ده نێو ڕایه‌ڵ ڕاده‌کرێ.

١٧٤٤(١٧٤١) ☆ **دارگورد**

←١٧٤١.

١٧٤٥(١٧٤١) ☆ **قوونه‌گورد**

چه‌رم یا به‌نێک که سه‌رێکی به گورد و سه‌ره‌که‌ی دیکه‌ی ده مشاره‌ی پێتانه ده‌کرێ و مشاره به‌هۆی ئه‌مه‌وه به گورده‌وه هه‌ڵاوه‌سراوه.

١٧٤٦(١٧١٧) ☆ **لاجامه**

چوارچێوه‌ی دزگایه که هه‌موو ئامرازه‌کانی که‌وتوونه‌ته سه‌ر.

١٧٤٧(١٧١٧) ☆ **لووله**

دارێکی باریکی خه‌ڵه‌ڵه بێچم و نێوبه‌تاڵ به درێژایی ٦ سانتی‌میتر که له خه‌ره‌کدا به‌نی

لەسەر هەڵدەکرێ و پاش تێ‌کێشرانی شیشەمەکورک، دەخرێتە ناو مەکورک.

١٧٤٨(١٧١٧) ☆ **لەنگەرە**

دارێکی ئاسۆیی بە پانایی کەم و درێژایی ٧٠ سانتی‌میتر کە سەرێکی لە گوێ‌دەفە و سەرەکەی دیکەی لە لالەنگەرە قایم کراوە. لالەنگەرە بە شێوەیەکی ئەستوونی دەخرێتە ناو دەدانۆک یا قەڵشتگەلێکی دارین بە ناوی زێرلەنگەرە. دەدانۆکەکانی زێرلەنگەرە "مشارە"یان پێ‌دەگوترێ. سەرجەمی ئەم بەشانە "چەقەنە" پێک‌دێنن.

لێک‌دراوەکانی‌تر (١٧٤٨)

١٧٤٩(١٧٤٨) ☆ **ژێرلەنگەرە**

سەختەدارێکی ئارادەیەک ئەستوور کە لالەنگەرەی تێ‌کوتراوە.

١٧٥٠(١٧٤٨) ☆ **لالەنگەرە**

← ١٧٤٨.

١٧٥١(١٧١٧) ☆ **مشارە**

← ١٧٤٥ و ١٧٤٨.

١٧٥٢(١٧١٧) ☆ **مزلەقە**

دارێک کە لە کوتایی دەزگای جۆلایی و بەرامبەر بە جاوپێچک هەڵکەوتووە. ڕایەڵ لە ژێر پێشگیرە تێ‌دەپەڕێ و بەهۆی هێنجک بە گوریسەوە دەلکێ و گوریسیش لە تەپان قایم دەکرێ. I ← ١٧٢٦.

١٧٥٣(١٧١٧) ☆ **مەکوک**

کوتەدارێکی لێک‌ولووسی لە هەرتک سەر باریک‌بۆوە بۆ تێوەدان و تێک‌کێشانی پۆ دە ڕایەڵ.

١٧٥٤(١٧١٧) ☆ **ولاله**

←١٧٣٠.

١٧٥٥(١٦٣٨) ☆ **پێ‌چرا**

جێگەیەکی تایبەت بە دیوارەوە بۆ چرا لەسەر دانان: **«ومسمانەزلە چرالتیلەیەکی کە لە پشتەوەی ئاگردان لەسەر پێچراکە دانرابوو دەست دایە و چووە سووچێکی دیکەی ماڵەکە و...»**

[کەمال، نینجەممەد: پ٢ ٢٨]

١٧٥٦(١٦٣٨) ☆ **پێچک**

١) پایەی کورسی و سەندەڵی و لانک: **«لەسەر ئەوان مالوویان دادەندران پێنسەت کورسی پێچکزلوین/ لەوی دە مەسل زێرنیشانە»**

[حاجیساڵە ئەورە: بەیتی لەشکری]

«لانکی ئەسمەری تەختەی سەندەڵ بێ/ پێچکەی قەتتێل بێ، ئەما پەوارێ لە داری دە دار خورما بێ»

[حاجیسمایل کلکەلاو: کەلێ]

٢) چەرخی داشقە و عارەبە.

٣) پاچەی ئاژەڵ.

٤) گلۆڵەبەنی خاوی هێشتا بانەدراو.

١٧٥٧(١٦٣٨) ☆ **پێچکە**

↑

١٧٥٨(١٧٥٧) — کابرایەک ژنێکی تەوسنی بوو، سەرباقی تەوسنیانیشی هەچەندی خودا حەزی بکا تەمبەڵ بوو، حەوت ساڵی ئەگە کاری مەزرایان برایە بە بیانوویەکی خۆی لە مێردەکەی دەدزیەوە. جارێکی خوداوڕاستان دەگەڵ مێردەی دەچێتە مەزرایە، بڕێک دێ و دەچێ و دەڵێ: حەک ئەستۆی شەیتانی شکێ! کوڕە خۆ کابرا لەبیرم چوو بێژینگی جیرانەکەمان بدەمەوە! وەڵڵا گیر نابێ و بەرەوماڵ دەچێتەوە.کابرا دەگاتە یەسکانی. دەڵێ با بچم بزانم ئەوە بۆ هێندەی ماڵی پێ‌خۆشە؟ ئەگە تەماشا دەکا ئەوە ژنە دەچێتە ماڵە جیرانێکی، تۆ نانان بەقەرز وەردەگرێ. لە دەرکێکی دی لاقەگایەکی دەست دەداتێ. دەچێتەوە ماڵێ و قابڵەمەیەکی زەلام دێنێ و هەڵرای وەسەردەنێ. هەرنانەی دەکاتە دوو پاروو و خۆش‌خۆش

دە زاری داخنی. کابرا خۆ بە ژووری‌دادەکا و دەڵێ: **نۆ نانی ناناوایە/ هەڵوای بە پێچکەگایە/ خودا نەدا شفایە!**

[زێنەب تەورە]

١٧٥٩(١٦٣٨) ☆ **پێ‌خاوس**

بێ‌پێڵاو، پێ‌ڕووت.I ←١٧٦١ و ١١.

١٧٦٠(١٦٣٨) ☆ **پێ‌خڕە**

نەخۆشی هەڵسان و نەستوور بوونی لاق و پێیەکان وەها کە شێوەی پێی فیل دەدا؛ پاماسی؛ پاماسە؛ پاگرە(عەر: داءالفیل. فار: پاغر، پاغرە).

[فەرهەنگی هەرمان؛ لەوێر نۆرنگی پێخڕە]

١٧٦١(١٦٣٨) ☆ **پێ‌خواس**

(١٧٥٩) → : **«ڕەشید دەربەدەرێ بەسەری ڕووتی، بەپێی پێ‌خواسی...»**

[خلەمەرزی؛ مەتومغان]

١٧٦٢(١٦٣٨) ☆ **پێ‌خوس**

وەبەرپێ‌دراو.

١٧٦٣(١٦٣٨) ☆ **پێ‌خوست**

بەرپێ دراو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٦٣)

١٧٦٤(١٧٦٣) ⌘ **پێ‌خوست کردن**

وەبەرپێ دان.

١٧٦٥(١٦٣٨) ☆ **پێ‌خولە**

منداڵی تازەپێ‌گرتوو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٦٥)

١٧٦٦(١٧٦٥) ⌘ **پێ‌خولە بوون**

←١٧٧٢ه.

١٧٦٧(١٦٣٨) ☆ **پیدزگی**

↓

١٧٦٨(١٦٣٨) ☆ **پیدزە**

خۆکشاندنەوەی کەمکەم.

١٧٦٩(١٦٣٨) ☆ **پیدزەکی**

↑

١٧٧٠(١٦٣٨) ☆ **پیدزیلکە**

→١٧٦٨: **«کەلەباب لە ترسان هەر پیدزیلکەی بو، ولێن هەتتا گەیشتنە مەنزیکی...»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ١٩٢]

١٧٧١(١٦٣٨) ☆ **پیدەشت**

دەشتایی بن چیا.

a١٧٧١(١٦٣٨) ☆ **پیڕۆ**

«لە دەشتی ئاناوارزا هەموو بوونەوەرەکان لە باڵندە و پیڕۆ بەو بۆنە سەرخۆشن.»

[کەمال، نێنجەمەمەد: ب٢ ٩]

← ١٧٧٣.

١٧٧٢(١٦٣٨) ☆ **پیڕۆکە**

←١٦٧٥.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٧٢)

a١٧٧٢(١٧٧٢) ⌘ **پیڕۆکە بوون**

منداڵی پیهەڵگرتوو.‖ ١٧٦٦ و ١٦٧٥.

١٧٧٣(١٦٣٨) ☆ **پیڕەو**

نموەی کە بەرێدا دەڕوا.‖ ←a١٧٧١

باوەڕ (١٧٧٣)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

● لە باڵندان قاز و قورینگ ڕێ بە خەڵەت ناکا و لە پێڕەوان وشتر- ١١٤٤/ ب.

● لە دەعبای پێڕەو، سوێندی بخۆی بڵێی ڕێوی یە. لە باڵندانیش بڵێی ئەوە مراوی یە سوێندت لێ ناکەوێ (مەبەست ئەوەیە ئەو دوو شتە زۆر و گەڕۆڵن.) - ١١٤٥/ ب.

*****

٥١٧٧٣(١٦٣٨) ☆ **سە/ سەگی پێ سووتاو**

بریتی یە لە کەسێک کە زۆر دەگەڕێ: **گەڕۆڵ.1 وەک سە/ سەگی پێ سووتاو وایە.**

دەڵێی سە/ سەگی پێ سووتاوە: «میهەئاغا ترگەیی کە نەخشەکەی سەری گرتووە و ئەو دڵەڕەق و نەبووین و ویکنە... پێی بە عەرزییەوە گیر نەدەبوو، هەر دەتکوت سەگی پێ سووتاوە.»

[قازی، ١٣٥٩: ٣٩]

١٧٧٤(١٦٣٨) ☆ **پێ سووک**

←١٧٩٢.

١٧٧٥(١٦٣٨) ☆ **پێ شێل**

١) وەبن پێ دراو. پێ خوست.

٢) فەوتاو.

٣) بەکەی پێوانی قوڕی شێلدراو بۆ سواغ یا قوڕەکاری کە هەتا ئەژنۆی مرۆڤ دەگرتەوە: **«پێ شێلێکم قوڕ شێلاوە بۆ سواغێ.»**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٧٥)

١٧٧٦(١٧٧٥) ✻ **پێ شێل کردن**

١) وەبن پێ دان.

٢) فەوتاندن.

لێکدراوەکانی تر (١٧٧٥)

١٧٧٧(١٧٧٥) ⌘ **پێ‌شێلکراو**

١) وەبن پێ‌دراو.

٢) نموونە: **«ئێمەی کوردی موسوڵمانی بەستەزمانی هەمیشە مافمان‌شێلکراو، لەت ئاسمانی سامان نەدی...»**

[دیوانی مەلای جزیری: ٩]

١٧٧٨(١٦٣٨) ☆ **پێ‌کڕاڵ**

١) سم دە زەوی کوتانی جوانەگا و کەڵ بۆ شەڕ. و سەر و بزن لەکاتی جن خۆش کردن بۆ نووستن‌دا.

٢) لەشەڕ بوون و هەڕەشەوگوڕەشە کردن:← ١٧٧٩(٢).

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٧٨)

١٧٧٩(١٧٧٨) ⌘ **پێ‌کڕاڵ کردن**

١(١) ١٧٧٨→

٢(٢) ١٧٧٨→: **«... کرێیان هاوار/ دیلانبێژ کرێیان گفتار/ کاکەلی دەکا پێ‌کڕاڵێ/ بەڵام بێتن نەیانا و دەعوڵێ»**

[خدر بالوێز: بەیتی خولێی]

١٧٨٠(١٦٣٨) ☆ **پێ‌لاقە**

زەبرێک کە بە بەری پێ لێ‌دەدرێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٨٠)

١٧٨١(١٧٨٠) ⌘ **پێ‌لاقە پێ‌دادان**

پێ‌لاقە لە کەس یا شتێک ڕاکێشان.

١٧٨٢(١٧٨٠) ⌘ **پێ‌لاقە لێدان**

↑

١٧٨٣(١٧٨٠) ⌘ **پێ‌لاقە هاویشتن**

← ١٧٨١.

١٧٨٤(١٦٣٨) ☆ **پێڵاو**

← ٢٠٤٢.

١٧٨٥(١٦٣٨) ☆ **پێمەڕە**

←٢٠٤٨.

١٧٨٦(١٦٣٨) ☆ **پێ‌مەلە**

جۆرێک مەلە کە لە قووڵایی ئاودا و بە جووڵاندنەوەی لاق دەکرێ: **«بنواڕە وشکەسۆفی و پەلسی بەهەلهەلە/ دیسان لە بەحری وشکی هەوا کەوتۆتە پێ‌مەلە»**
[نالی]

← ١٨٠١.

١٧٨٧(١٦٣٨) ☆ **پێ‌وشوێن**

پەی، شوێن؛ سۆراغ.‖ هاوتای: **ڕێ‌وشوێن.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٨٧)

١٧٨٨(١٧٨٧) ⌘ **پێ‌وشوێن گرتن**

١) شوێنی کەس یا شتێک گرتن و حەولی دیتنەوە دانی؛ بەدوادا گەڕان؛ پرسین.

٢) لە کارێک پرسین و وەدوا کەوتنی: **«بە منیلیی گوت: تۆ لەگەڵ جەنابی سەرهەنگ پێ‌وشوێنی ئیشەکە بگرە و پەیوەندیتان هەبێ ئەوەک من لەبیرم بچێ.»**
[هێدی، ئاوێنەشکاو: ١٤١]

سۆراغ گرتن.

١٧٨٩(١٧٨٧) ⌘ **وەدوای پێ‌وشوێن(ی کەس یا شتێک) کەوتن**

↑

١٧٩٠(١٦٣٨) ☆ **پێ‌وقەدەم**

شوێنی چاک یا خراپی هاتنەژووری کەسێک بۆ شوێنێک. هاتنەژوور یا لەدایک بوونی کەسێک لە باری چاک و بێ‌فەڕ و شووم بوونی ئەو: **«... و چووبایە گەڵ هەر دەستەیەکیش، ئەو دەستەیە ئیتر پێ‌خۆش نەبوو؛ چونکە هەموویان پێ‌وقەدەمی ئەویان بەخێر نەزانی.»**

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ١٨٨]

دوعا (١٧٩٠)

١٧٩١(١٧٩٠) ☐ **پێ‌ڕوقەدەمی خێر بێ**

وەکوو پیرۆزبایی بۆ بووک و منداڵی تازەلەدایک‌بوو و شتی لەم بابەتە دەگوترێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٩٠)

١٧٩٢(١٧٩٠) ✱ **پێ‌ڕوقەدەمی کەسێک(باش/ خێر/ چاک) بوون**

وەرمێن کەوتنی کار و پەیدا بوونی خێر و بەرەکەت بەهۆی هاتنی ئەو بۆ شوێنێک.

▌ ← ١٧٧٤.

١٧٩٣(١٧٩٠) ✱ **پێ‌ڕوقەدەمی کەسێک ڕەش بوون**

خرایی باروودۆخ و ڕوودانی‌کردنی بەدبەختی و چارەڕەشی لەسۆنگەی هاتنی ئەو.

▌ هاوتای: **شووم بوون. پێ‌ڕوقەدەم‌چاک نەبوون. پێ‌ڕوقەدەم‌ڕەش بوون.**

١٧٩٤(١٦٣٨) ☆ **پێین**

لای خوارەوە، پشتێندبەرمۆزێر: **«قەقلیپانم بۆ بێننە پێینێ، مەلایانم بێننە سەرینێ/ بەدەنگی خۆش لەبۆ منی ماڵوێران بخوێنن یاسینێ»**

[بەحری، گەنجی‌سەربەمۆر: ٢٢٢]

«پێلاڵێکم دادەوە بە سەرینێ/ ئەوی دیکەم دادە بە پێینێ/ بڵێ ئاماژنا گلۆڕەرییەکەی من ئەوەتانێ »

[بەحری، گەنجی‌سەربەمۆر: ٣١٤]

١٧٩٥(١٦٣٨) ☆ **چوارپێ**

سەگ.

باوەڕ (١٧٩٥)

١٧٩٦(١٧٩٥) ○ چوارپێ ئەگە لووراندی:

١) بوومەلەرزە دێ.

٢) حرووس دێ.

٣) خاوەن‌سەگ دەمرێ یا بەڵایەکی بەسەر دێ.

٤) سێلاو دێ.

٥) قاتی‌وقڕی دێ.

١٨٠٥ پێچراو

لوولدراو.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٠٦)

١٨٠٧(١٨٠٦) **= نە ڕێسراوە و نە پێچراوە**

ئێستا وەدی‌نەهاتووە، دڵنیا نەبوون لە جێبەجێ بوونی ئەو: «... **گوتی: ئێوە مەشخەڵی دەکەن من خزمەتکارم، چلۆن دەوێ بۆتان دەکەم، بمکەنە شەریک، مای بە کلکی خێوی! خۆ هێشتا نە ڕێسراوە و نە پێچراوە شەڵڵەی دێ، زۆ لە جنگی ئەویش مەڵاتین.»**
[هەژار، چێشتی مجێور: ٦٢]

یان: **نە ڕێسراوە و نە پێچراوە شەقەی دێ. نە ڕێسراوە و نە پێچراوە جۆڵا شەڵڵەی دێ.**

١٨٠٨(١٨٠٦) = دوو کوڕ پێکەوە قەپانچەلەیان داوێشت. ئی یەکیان دەنگی نەدەهات و ئی یەکیانیش شەقەی وەک دەمانچەی دەهات. گوتی: ئەرێ ئەو قەپانچەلەی تۆ چۆنە دەنگی ناوا دێ؟ گوتی: وەڵڵا تووکی بەری ئەنگم تێوەداوە! گوتی: وەڵڵا ئەگە وایە ئەمنیش هەر ئەلحان دەچمە ماڵە ئەنگم و ئی خۆم وا لێ‌دەکەم! ئەگە چوو ئەنگی لەسەر پێشاوێ بوو. گوتی: ئەنە شتێکی وام دەوێ! ئەنگی دەنگی دا. ئەما هەتیو ئەکشاوە. هەر ئەنگی دەنگی دا و ئەو چۆ پێشێ. و چما لەپڕا ڕۆ ئەبوە بەری ئەنگی! ژنە زانی پێ‌گەیی و بایەکی لێ‌بۆوە. هەتیو کردێ گرمە، گوتی: ئەی گیان! نە ڕێسراوە نە پێچراوە شەقەی دێ.

[حەمە گەردەن]

ئەوەی شتێکی شاراوە و ناڕوونی تێدابێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٨٠٩)

١٨١٠(١٨٠٩) **✱ بەپێچ‌وپەنا بوون**

١) مرۆڤی ناڕاست و نێڵاوی.▌ هاوتای: **دە باڵ خۆدا حەفتا/ ئەود و نۆ/ سەد ماڵ بوون، خوار بوون، وەک گوریسی نێو هەمبانە بوون، لە گوریسی نێو هەمبانە خوارتر بوون، ڕەگی ڕاست دە بەدەنێدا نەبوون.**

٢) تایبەتیی کەسێک کە بیروباوەڕی خۆی نادرکێنێ.

٣) کەسێک کە کاروباری خۆی بەنهێنی دەکا.

١٨١١(١٨٠٩) ✖ **بەپێچ‌وپەنا قسە کردن**

دەتوودۆغر نەدوان، بە ڕوون و ئاشکرایی قسە نەکردن.

١٨١٢(١٨٠٩) ✖ **بێ‌پێچ‌وپەنا بوون**

= ↑

١٨١٣(١٨٠٩) ✖ **پێچ‌وپەنا نەبوون**

← ١٨١٠ و ١٨١١.

لێکدراوەکانی تر (١٨٠٩)

١٨١٤(١٨٠٩) ☆ **بێ‌پێچ‌وپەنا**

دەتوودۆغر، ڕوون و ئاشکرا: **«فەرمانی بێ‌پێچ‌وپەنای پاشای بۆ دەچوو کە ئەوەی وڵاتی بابانی هەبێ و دەبێ دەگەڵ بداخێکی پێکەوە بێ‌ڕابگا و هیچیان لەو فەرمانە سەرپێچی نەکەن...»**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٥٢٤]

«ئیدریس بەگ براڵە با بێ‌پێچ‌وپەنا پێت بڵێم، ئەو سوڵتانییانە ئەو کردوونیە کەڵلا.»

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب٢ ٣٣٦]

پێ‌چوون

دەست لە بێ‌شەرمی و ڕووهەڵماڵاری هەڵگرتن. تەریق بوونەوە، خەجاڵەت بوونەوە؛ لە ڕوو چوون.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨١٥)

١٨١٦(١٨١٥) = **کوا پێ‌دەچی؟(پێ‌دەچێ؟ پێ‌دەچن؟)**

↑

لێکدراوەکانی تر (١٨١٥)

١٨١٧(١٨١٥) ☆ **پێ‌نەچوو**

بێ‌شەرم و ڕووهەڵماڵاو.

جنێو (١٨١٧)

١٨١٨(١٨١٧) ⚘ **هەی پێ نەچوو**

یا: **بڕۆ هەی پێ نەچوو.**

١٨١٩ پێ‌چوون

١) ماوە و خایاندنی سەفەر یا ڕۆیشتن: **«پێی لە شاوەنگی نا، سوار بوو و بڕوا، میران دەیگوت: براکەم دڵبەند نازدارت پێ‌دەچێ، سەرپێشانت بکاتە جا بڕۆ بۆ سەفەری.»**

[مەحموود گەشاوی: بەیتی برایمۆک]

«دەچی سەفەری ناڕەت پێ‌نەچێ/ هەتا دێیەوە تاقەتم دەچێ»

[بابانبابانی، کانی‌مرادان: ٥٣]

٢) کارتێ‌کردن، لە ڕوو چوون: **«بە هیچ شتێکی پێ‌ناچێ.»**

٣) بە سواری شتێک ڕۆیشتن: **«ماشێنەکەم بەرە و پێی بچۆ ماڵە پوورت.»**

[فەرهەنگی هەرمان، لەژێر ناونکی پێچوون]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨١٩)

ع لە ناش زۆر پێ‌چوون و لە ڕێ پەلە کردن -٤٣٠/ ن.

١٨٢٠(١٨١٩) ✖ **گووین پێ‌نەچوون**

بێ‌منەت بوون، گوێ پێ‌نەبزووتن: **«- وەڵڵا حەمە تازە کنژاڵیشی چوو.- کورە جا حەمە چ گوێی بەوەی دەچێ؟ پێتوایە ئیدی نانی بە سێڵێوە سووتاوە، ئەڵحان سەت کەس فووی بۆ ڕەمەرزی دەخلێتێ.»**

١٨٢١ پێ‌خۆر

١) ئەو شتەی کە لە شیر بەرهەم هاتبێ و بە نان بخورێ، وەکوو: پەنیر، ماست، فرۆ، شیرێژ، لۆرک، مەیلە، ڕۆن و شتی لەم چەشنە: **«مندەت لە ماڵوخێزان و ئاغا و لە دۆست و ئاشنا و نان و پێخۆرم و تەنانەت لە ملێل و پەلەوەرەکانیشم جیا کردەوە.»**

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب٢ ٣٦١]

«دڵەوەنجیرێکی هەڵبژارد و بڕیاری دا هەنجیری زەردی شین وەک هەنگوین بکاتە پێخۆری نانەکەی.»

[پێشوو، ب٢ ٣٦٣]

«پاروێک نان و پێخۆری دەخۆین و دەڕۆین. یا: - جا ئەوە بەچی نانی بخۆین؟ - بە پێخۆری.» ‖ سپایی.

٢) بەئەندازە، کەمکەم: ← ١٨٢٣.

٣) بەگشتی هەرچی بە نان بخورێ: ↓

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٢١)

١٨٢٢(١٨٢١) ≈ **پێخۆری فەقێیان؛ بچنە بەهەشتێ**

نەقڵێ لەکاتی ڕاتبەکردندا دەیانگوت.‖ هاوتای: **ڕاتبە/ ڕاتبەی فەقێیان؛ ڕەحمەتی خوداو لێ بێ.**

لێکدراوەکانی تر (١٨٢١)

١٨٢٣(١٨٢١) ☆ **پێخۆر پێ کردن**

کەم دە پاروو کردنی پێخۆر یا چێشت: **«ماستەکەی وەبەر قاپووچکان مەدە/ مەیکە قاپووچکە؛ پێخۆری پێ بکە.»**

پێدادان

١) سەرپۆش یا پەتۆ و لێفە بەسەرکێشان.

٢) داپۆشینی سەری هەر شتێک.

٣) هێرش و پەلاماری لەنەکاو.

٤) بەکۆمەڵ لە ماڵێک وەژوورکەوتن بەبێ بانگهێشتن کران: **«دەڵێی چی ئەوشۆ بەماڵە مەستەی دادەین؟»**

٥) بەرد یا شتێک بە کەس یا شوێنێک‌دادان: **«کوتی ئەگە قولە هەڵبێ و ئەمن دلۆپێکی پێدادەم دەڵێ نەیانهێشت قولە وەدەست بێ دەنا پەلیلی وان دەبوو.»**

[حەمەدی بەهتان: بەیتی ناسرومالمال]

٦) چارشێو یا هەرشتێکی دیکە بەسەرخۆدادان: **«... و بەلەولی خۆیان بپارێزنەوە و تارای سووری پێدادەن و کە بووکێ هاتن بیبەن...»**

[هێمن، چەپکێ گوڵ: ١١]

«چارشێوەکەت پێداده با بڕۆین.»

٧) کاریی بێ‌هەڵسەنگاندن و ئێکدانەوە کردن: ←(٢)١٨٢٧.

٨) لێدان: «لەقێکە دەرسی ئەدەزانی، دوو سێ زللەی لێدا و دوو سێ پێلاقەی پێدادا...»
[ئ. بەهێنی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

٩) خەرج کردنی زۆر و بێ لێ‌پرسین: «چاکی پێدادەدێ.» ← ١٨٢٩.

١٠) پێش بەردان و بەرەڵڵا کردنی مەڕ بۆ لەوەڕان بۆ جێی مۆر و لەلای سەرەوەڕا بۆ لای خوارەوە: «ئێوارێ پێمدادا خوارێ.» ‖ = (٧)٢١٤٤.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٨٢٤)

١٨٢٥(١٨٢٤) ⌘ **تەشەر/ تانە و تەشەر پێدادان**

← ١٨٣٤.

١٨٢٦(١٨٢٤) ⌘ **چڵم بە کەسێک‌دانەدان**

ئەوپەڕی لەلا بێ‌بایەخ بوونی کەسێک: «ئەدی بڵێی غەزاڵ مێرد بە غەدری نەکا؟ - کوڕە ئەوڕەڵلا چڵمیشی پێدانادا.»

١٨٢٧(١٨٢٤) ⌘ **خۆ پێدادان**

١) بە ئەوژم و هێزوتوانەوە خۆ بە کەس یا شتێک‌دادان.

٢) (٧)١٨٢٤←

فڕ (١٨٢٧)

١٨٢٨(١٨٢٧) ● **قانگەلۆشکی بەهێنەوە**
خۆت پێ‌دادەم بەگوێنەوە
بەشکم چاوم/ چاوت چابێنەوە

١٨٢٩(١٨٢٤) ⌘ **شەش‌ڕێش پێدادان**

← (٩)١٨٢٤.

١٨٣٠(١٨٢٤) ⌘ **فڕ پێدادان**

فڕ بە کەسێک گرتن: «... ئەوانیش بە چەکی خۆیان، بە چەکی زمان، بە چەکی شێعر، بە گژیاندا دەچوونەوە و فڕیان پێدادەدان.»
[مان، ئۆجاغی‌موزەففەریە: ٩]

بۆ زانیاری زیاتر← پیتی ف (ژێر تیترکی فڕ).

١٨٣١(١٨٢٤) ⌘ **گوڵ پێدادان**

١) خەلات کردن.← ١٨٣٢.

٢) ← ١٨٣٣.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٣١)

١٨٣٢(١٨٣١) ـ **ئەگە جنێویشم پێبدەی هەر وەدەزانم گوڵم پێدادەدەی**

ازۆرتر وەکوو مەدح بۆ مرۆڤی سەروڕووخۆش و خۆشمەشرەف دەکار دەکرێ.)‌‌| وەڵ نەگرتن و دڵ لە قسەی کەسێک نەهێشان بەهۆی سەروڕووخۆشیی، گەورەیی یا خۆشەویستیی ئەو.

١٨٣٣(١٨٣١) ـ **ئەگە گوڵیشت پێدادەن(لێیان قبوڵ ناکەم، خراپیان پێدەکەم ...)**

قبوڵ نەکردن و بێوڵام نەهێشتنەوەی چووکترین بێحورمەتییەک: «**... کوێتی ئەتوو شوانی من نی؟ هەچ کەس گوڵێکیشت پێدادا خراپی پێدەکەم. ئەوی دەزانت را دێ ئەوی بڵێ. جا دەڵێ هەستا و دەستی پێکرد...**»

[حوسێن عەطمە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٨٣٤(١٨٢٤) ⌘ **لاتاو پێدادان**

قسەی بەتونکڵ بە کەسێک گوتن.← ٨٨٨ھ، ١٨٢٥.

١٨٣٥ پێزانین

١) زانیاری لە شتێک وەگیرکەوتن. دە سوور و نهێنییەک گەیشتن: «**خەلەم بە قوربانی لاوی سەوریانی/ دەست لەسەر خەنجەر چاو لەڕێی کانی/ مەحوودم لێبخێ دنیا پێیزانی**»

[پاپانیانی، کانیمراڵان: ٧٤]

«**بە دوا منەدا رەوە هەلی، مەیەڵە کەس پێبزانێ، لەوانەیە خان لێمان وەشک کەوێ.**»

[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ١٢٥]

٢) لە ڕێگا یا شوێنی شت یا کەسێک شارەزا بوون.

٣) ئەمەگ/ چاکە دە چاودا بوون. سپڵە نەبوون.

مەسەل(١٨٣٥)

١٨٣٦(١٨٣٥) * **گانی دەوڵەمەند جلی لە بانی/ گانی فەقیری عالەم پێی زانی**

ئاشکرا بوونی عەیب و عاری مرۆڤی هەژار و شاراوە بوونی عەیبی دەوڵەمەند.

١٨٣٧(١٨٣٥) * **وەختێکی نەمبوو جلێک بووم لە بانی/ وەختێکی مردم عالەم پێی زانی**

٢٠٧٩/ ت

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٣٥)

١٨٣٨(١٨٣٥) = **چاکە دەگەڵ یەکێک بکە/ بکە پێ بزانێ**

خۆ بواردن لە چاکە کردن دەگەڵ مرۆڤی سپڵە و بێنەمەگ.

١٨٣٩ پێست

بەشی هەرە دەرەوەی لەشی گیانلەبەران کە بەسەر ئەندامەکانی دیکەدا کشاوە و دەیانپارێزێ. بۆ گیانلەبەرانی جگە لە ئینسان چەرم و کەوڵیش دەکار دەکرێ بەڵام بۆ میوە و گیاوگژڵ و شتی لەم چەشنە تەنیا توێکڵ دەگوترێ.

جنێو (١٨٣٩)

١٨٤٠(١٨٣٩) ϕ **پێستی سەرت بە نەعلەت/ نەعلەت بێ**

مەتەڵ (١٨٣٩)

← ٣٤٠/ ت. ٨٠٥/ ت.

مەسەل(١٨٣٩)

١٨٤١(١٨٣٩) * **دەلەک تسکەنە و پێستیشی دەکەنە کەوڵی شای**

هەموو شتێک دوولایەنی باش و خراپ یا موسبەت و مەنفی هەیە.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٣٩)

١٨٤٢(١٨٣٩) = **ئینسان نیە هەر ئەوەندەیە پێستی ئینسانانی بە سەر کشاوە- ٢٦١٧/ ت.**

١٨٤٣(١٨٣٩) = **پێستی بەرازی‌یە دەبباغی نایە- ٢٦٢٧/ب.**

١٨٤٤(١٨٣٩) ≈ **(فلانی) گورگە دە پێستی مەڕدا**

«جا ئەوە پای خەزاڵم بانگ دەکا و هەرا دەکا: هۆی کوڕینەلاسە! لاسەخێلی دە لاس باڵەکییە/ ئەگەر ئەوێ پێڵاو ئەتوو لە گەرمێنی گەرمەسێردا دەهاتی بە بەرگی دە شوانییە/ چاوت بە من دەکەوت دەگەڵ خوێی و جوبیان/ لە شیو و کوڵ و لە کانییە/ ئەمنیش دەمکوت ئەوە چوارپەل قایمە/ گورگە چۆتەوە دە پێستی مەڕییە»

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«وەزیر دەڵێ: ما ماڵماڵ! چ نیازێکت هەیە؟- دەڵێ: پێم خۆش بوو ئەگەر بەری دەی بچێتەوە مەملەکەتی خۆی. دەڵێ: کوڕە ئاخر ئەوە گورگە لە پێستی مەڕیدا چلۆن بەری دەم؟»

[محەممەد باڵەکی: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

هەروەها: ←١٨٤٩.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٨٣٩)

١٨٤٥(١٨٣٩) ⌘ **بوون بە ئێسک‌وپێست**- ٢٤٦١/ ذ.

١٨٤٦(١٨٣٩) ⌘ **پڕ بە پێست بوون**

←٥٤٢.

١٨٤٧(١٨٣٩) ⌘ **پڕ بە پێست هەڵسان**

←٥٤٣.

١٨٤٨(١٨٣٩) ⌘ **پووڵ دە پێستەپاڵاغ ئاخنین**

←٩٧٦.

١٨٤٩(١٨٣٩) ⌘ **پێست گۆڕین**

برتی‌یە لە ڕەنگ و شێوە گۆڕین، خۆ نواندنی بە شێوەیەکی دیکە: «هێندێکیش ترێکەیشتبوون، کوتیان: نەخێر ئەوە شوان نیە، ئەوە شێرە و پێستی گۆڕیوە! با بزانین تیری وی چ دەکا.»

[حوسێن شەمە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

a١٨٤٩(١٨٣٩) ⌘ **پێستاوپێست هاتن(پێستاوپێست هاتبووم، پێستاوپێست هاتبووی،...)**

←٥٤٣.

١٨٥٠(١٨٣٩) ⌘ **دە پێستی خۆدا نەجوولانەوە**

لەوبەری زەبروزەنگدا بوون: «کەس ناوێرێ دە پێستی خۆی‌دا بجووڵێتەوە.»

١٨٥١(١٨٣٩) ⌘ **کا دە/ لە پێستی سەری کەسێک ئاخنین** - a١٠٢/ ذ.

«هەر ئەوەڵم لەسەر ئەم دنیا رووتە ماوە، بەیانی ئەمیر کام لە پێستی سەری داخنێ.»

[هێمن، پاشەرۆک: ٢٤٩]

«مالمالیش دەڵێ: بۆ کاکەش و کاکەش هێندە لە تۆ دووین؟ کەلیمەکاتەزێکم بۆ بنووسی کای لە پێستی سەری دابخەم.»

[محەممەد باڵەکی: بەیتی ناسر و مالمال]

١٨٥٢(١٨٣٩) ✱ **کەر/ سەگ بە پێستەوە خواردن**

لە حەڵاڵ و حەرام نەپرسین.▌ هاوتای: **کەرکەوڵ کردن.**

١٨٥٣(١٨٣٩) ✱ **لە پێست دەرچوون**

تووڕە بوون، دەرهەڵبوون: **«من لاموایە پشولەسەرەخۆیی و کەم تووڕە بوون و لە پێست دەرنەچوون و پەلە نەکردن نیوەی ژیانی خۆشە و بگرە زیاتریش.»**

[هەوار، چێشتی‌مجێور: ٩]

لێکدراوەکان (١٨٣٩)

١٨٥٤(١٨٣٩) ☆ **پێستە**

پێستی ماڵی وردە(گیسک، بزن، مەڕ و کوتشتیر).

مەسەل(١٨٥٤)

a١٨٥٤(١٨٥٤) ✱ **کابانی تاقەبزنێ/ حەوت پێستەی بردە کونێ/ پێجگە لە خواردن و کردنێ**

(کون: ← a١٨٥٧)▌ گرینگی لێهاتوویی و کارامەیی لە کردنی کاردا، ڕاپەڕاندنی کار، بە کەرەسەی ناتەیار و لە هەلومەرجی نالەباردا. بەهۆی شارەزایی.▌ ڕەبەریەکیان نێن دەگەڵ:

تەشی‌ڕێس نەگە تەشی‌ڕێس بێ بە کیری کەرێش دەیڕێسێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٥٤)

١٨٥٥(١٨٥٤) ~ **بۆتە پێستەبەڵغەم**

کەسێک کە سینگ و گەرووی بەڵغەمی زۆر بێ.

١٨٥٦(١٨٥٤) ~ **ژنێکم دەوێ ژنانە، پێستەی بکاتە هەمبانە**

خواستنی ژنی نازا و توندوتۆڵ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٥٤)

ع پووڵ دە پێستەپالاغ ناخنین - ٩٧٦.

١٨٥٧(١٨٥٤) ✖ **پێستە خۆش کردن**

(پێستی ماڵی وردەیان دووسێ ڕۆژان هەڵدەگرت هەتا تووکەکەی پێتەوە. ئەوجار جاترە و پنگ و بێژانیان دێنا و دووسێ دۆکلێویان بۆ دەکرد. پەڵوویان دەکرد و دۆیان بۆ وەسەردەنا. دەهات قوڵتێ بدا و سەرێ پێتێ سەرانسەرەکەیان دەگرت و دەپاڵیان دەکرد. ئەگە سارد دەبۆوە پێستەکەیان تێ‌دەنا هەتا سبحەینێ. ئەوجار بنیان چا دەکرد و دەبوو بە پێستە و پەنیریان تێ‌دەکرد. پاییزێ ئەگە ڕسق خلاس دەبوو ڕەسینگ و کۆڵەکە و شتێ وایان دەخست هەتا خۆش بێ. ئەوجار دەیانکردە هەمبانە.

[پەرویزاد قادری] ‖ لە دەباغ دان.

لێکدراوەکانی تر (١٨٥٤)

a١٨٥٧(١٨٥٤) ☆ **کونەپێست**

ئەشکەوت و ئەشکۆڵێ بێ‌کولانە لە شوێنێ کوردستان و ئێنک بۆ هەڵگرتنی پێستەپەنیر لەنێوان مانگەکانی پووشپەڕ هەتا ڕەزبەردا. ‖ ← ١٢٢٠.

پێش

١) شوێن یا لایەک کە لە بەرامبەر هەڵکەوتووە؛ لایەنی ڕووبەڕوو: **«لەوەرزشگاکانی سەربیتۆکی میسری نەبەریست سەرووەدەرانی، ئەبڕانی شوێنەی لەپێشە، شەقڵێنکی لە شوێنەی ئەتار هەڵدا، شوێنە خرمەی کرد.»**

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ١٩٣]

٢) بەشی پێشایی شتێک: **«لەشکرێک هەڵسناوە لەشکری شاری شیرازان/ پێشی ئەدەستە سەرمەسکەران/ دوایی پاوەستاوە لەسەر چۆمی کاڵور و تارازان»**

[؟: بەندی مولوا]

«ئەوە سەعید خۆی گورج ئەکرد و ئەیهاویشتە سەر پێشی کەوانی دوو تیری لەڕەخڵاراسانی پەپوولەنیشانە»

[لەفتاحی‌قازی، سەعیدومیرسێوەدین: ٢٠٩]

٣) نیزیک لە شتێک یا کەسێک: **«حاجی‌میرزا، ساڵحی بانگ کردە پێشەوە.»**

[قزلجی، پێکەنینی‌گەدا: ٧٧]

٤) تایبەتیی ئەوەی‌کە لە کار یا شتێکدا لەچاو(لەبەراورد دەگەڵ) خەڵکیی پێشکەوتێکی زیاتری بێ.

٥) لە سەردەمی بەر لە ئێستا یا کاتی بەرباس: **«پێشی من و تۆ ڕۆژ و شەوێک بوون کاکە/ گەڕوون لە گەڕانا بوو وەکوو ئێستاکە»**

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

جنێو (١٨٥٨)

١٨٥٩ (١٨٥٨) ∅ **هەرتک چاوت لەپێش مەرگتدا بێتە دەرێ**

وەکوو تورک و دوعاش گوتراوە: **«خوداوەندی مهری مەزن بەختی مێ و تاڵ تێکبشکێنێ/ نەکی عێزەتمان هەرتک چاوت لەپێش مەرگتدا دەرێنێ»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گازەڵ]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٥٨)

١٨٦٠ (١٨٥٨) ≈ **زستان پێشهەڵومشێن بێ، نەک پاشهەڵومشێن**

یان: **زستان سەرهەڵومشێن بێ نەک کلکڕاوەشێن.** ‖ زستان بە سەرما دەست پێبکا باشترە لەوەیکە کۆتاییەکەی سارد و ناخۆش بێ.

١٨٦١ (١٨٥٨) ≈ **نەفەسکێش بێتە پێش**

(تایبەتی لاوانی لات و شەڕانی شارە.) ‖ بانگەوازی شەڕە. هەرکەس دە خۆیڕادەبینێ بێتە پێش.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٨٥٨)

١٨٦٢ (١٨٥٨) ⌘ **پێش بەرطلا کردن**

لێنەپرسینەوە.‖ هاوتای: **گوریس بۆشل کردن. جلەو بۆشل کردن.**

١٨٦٣ (١٨٥٨) ⌘ **پێش/ بەردەرک پێ گرتن**

١) هەڕەشەیە: **«هەتا ئاخری ئەو حەفتەیەی قەرزەکەم نەداتەوە پێشدەرکەی پێدەگرم.»**

٢) چوونە بەردەرگای کەسێک بەنیازی شەڕ و هەڵلا.

١٨٦٤ (١٨٥٨) ⌘ **پێش پێ گرتن**

١) ڕێگا لە کەسێک گرتن، ڕاگرتنی کەسێک لە جەنگەی ڕۆیشتندا: **«کوڕ دەڵێ: ئەتۆ کۆتری، ئەمن سەقرم/ دەتگەمێ و پێشت پێدەگرم»**

[سەعید مامەندەوە: بەیتی کوڕ و کچ]

٢) بەر بە هەوڵ و تێکۆشانی کەسێک گرتن، گێڕانەوەی کەسێک لە کارێک: **«... بریا هەر واشت کردبایە، بریا پێشت پێنەگرتایە ئا...خ حەیف بۆ مێهرەبانی و ئینسانەتی!»**

[کەماڵ، ئینجمەممەد: ب٢ ٣٩٥]

١٨٦٥ (١٨٥٨) ⌘ **پێشکەوتن**

١) گەیشتن بە پلەی سەرووتر.

٢) لەپێشەوە ڕۆیشتن.

١٨٦٦(١٨٥٨) ⌘ **پێش‌گرتن**

بەر لێ گرتن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٦٦)

١٨٦٧(١٨٦٦) ~ **دەڵێی پێش(ی) لەشکریی/ لەشکرێی بۆ گرتووم**

هاوتای: **دەڵێی ئەحمەدەڕووتی لە سەنگەرێ دەرکردووە. دەڵێی تالانی گێڕاوەتەوە. دەڵێی ڕمبی دە کونگی شای بڕیوە.I** ٥٣١/ ن.

١٨٦٨(١٨٥٨) ⌘ **پێش گیران**

بەر لێ گیراو.

١٨٦٩(١٨٦٨) * **ئەگە سێلاو هات پێشی ناگیرێ**

یان: **سێلاو ئەگە هات بە پێمەرێ پێشی ناگیرێ. پێشی سێلاوێ بە پێمەرێ ناگیرێ.**

١٨٧٠(١٨٥٨) ⌘ **پێش(ی) تالان گێڕانەوە**

بەر بە جەردە و تالانچی گرتن و ستاندنەوەی ماڵی بەتاڵانبراو: **«پێشی تالان و مەڕیان لە سێ جێگاوە دەگێڕاوە/ قرمەی خەنجەر و دەنگی تیر و هەتلانەتلانی سەقاوە.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

١٨٧١(١٨٥٨) ⌘ **پێش(ی) کەسێک بەردان/ بەرەڵڵا کردن**

ئازادی کردنەوە بە کەسێک دان. دەستئاواڵا کردنەوەی ئەو بۆ کردنی هەر کارێک.

١٨٧٢(١٨٥٨) ⌘ **پێش(ی) لەشکر گێڕانەوە**

گێڕانەوەی بەرایی لەشکر بەمەبەستی گۆڕینی ئاڕاستە و لای ڕۆیشتنی: **«قەرەسلوانی بەڵەدی دەگەڵ بوون، سەرپەر دەبوون، پێشی لەشکری ئەحمەدخانی موکریانی و نووساری دەگێڕاوە.»**

[بدلیسی، شەرەفنامە: ٢٥٥]

١٨٧٣(١٨٥٨) ⌘ **پێش(ی) مەر گێڕانەوە**

↑: «بەڵێ لەسەر کانێکەی ئاوێ دەخۆنەوە و کوڕەدەش وریەوریە دێتە خوارێ، ئەگەر بڵێ مەعلووم دەبێ ئەو دوو سوارە ئەو دوو سوارەن و سواری دوانێ یەکی دیشی دەگەڵە، کوڕەدەش دەترسێ پێشی مەڕەکەی دەگێڕێتەوە و ناپەتە خوارێ.»

[عەلی کەریاز: بەیتی ناسر و مالمال]

١٨٧٤(١٨٥٨) ⌘ **چوونە پێش**

١) وەپێش کەوتن: **«هەرچۆنێکی شا گەر فەرمان بدا/ کار دەچێتە پێش بە دەستووری شا»**

[حوسێن مامەڕەش: بەیتی دەدم]

٢) بۆلای پێشەوە چوون.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٧٤)

١٨٧٥(١٨٧٤) **= دەڵێی گورگە، لە خشەی هەر دەچێتە پێشێ**

= لە جێیەکی ئاوی بچێتێ ناڕوێ. وەک ڕێوی/ ڕێویێ وایە، ئەو جێی خوروڕی ئاوێی لێ‌بێ خۆی لێ‌نادا. خۆ لە ئاوی خوڕ/ خوڕێن نەدان.

١٨٧٦(١٨٥٨) ⌘ **دم هێنانە پێش**

هەڵەوەری کردن، زماندرێژیی کردن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٨٧٦)

١٨٧٧(١٨٧٦) **= هەرکەس دمی زۆر بێنێتە پێشێ لە دمی دەدەن/ دەدرێ.**

١٨٧٨(١٨٥٨) ⌘ **ڕەپێش کەوتن**

وەپێش کەوتن: **«ماهەلیفە هات، ڕەپێش کەوت، خاتووزینەستی فەرخۆڵەی هەلگرت... وەلەورکەوتن، لێیان کرد سلاوە»**

[حوسێن ڕەسوولی: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتووزینەستی]

«دوو بە دوو سوار دەبوون لە ئێستری خاتووزینەستی دەگەڵ دلیکیبە/ ڕەپێشیان کەوتن بێرەیە»

[پێشوو]

دوعا (١٨٧٨)

١٨٧٩(١٨٧٨) ⊟ مەرگم وەپێش مەرگی/ ت کەوێ

«ئەم عەمرەڕۆیی و ئەپەلی‌یە بۆ تۆ، لە دلیکی خۆت زیاتر کێی دیکە زانیویەتی؟ خۆ کەس ئاگای لێنیە، ڕەبی مەرگم وەپێش مەرگت کەوێ!»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گوڵزەل]

«کاکاڵیم بانگی کردە پڵلێ خانمان/ پێیماوە دوو گولله ... پڵلی خانمان دەڵێ: وەپێش تۆم کەوێ مەرگە/ لە خەنجەر وەشاندنێ دەتگوت زەرگە!»

[خالەسوورە: بەیتی دمدم]

«براھیمپاشا دەڵێ:چیکەم ئاوریم گرت، دڵم ئاسرەوێ/ ڕۆڵە، شاری پەمەنت بە قوربان دەکەم، مەرگی من وەپێشت کەوێ».

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٣٦٠]

یان: هەزار جار مەرگم وەپێش مەرگی/ ت گەڕێ.

«هەزار جار مەرگم وەپێشت گەڕێ/ خۆ من دوژمنی تۆ نیم، پەخشەت هەڵکردووە و هاتوویە شەڕێ»

[فەتتاحی‌قازی، لاس و خەزاڵ: ١٠٠]

١٨٨٠(١٨٥٨) ⌘ دەستێک کەوتنە پێش و دەستێک کەوتنە پاش

←١٨٠.

١٨٨١(١٨٥٨) ⌘ ڕەپێش خستن

وەپێش دان: «لە پاشێ مەحەمەڵ برایمی کردە براکەورە، ڕەپێش خۆی خست بۆ ماڵێ.»

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٥٧٦]

١٨٨٢(١٨٨١) ⌘ دەستی خۆ ڕەپێش خستن

لە کردنی کارێک‌دا لە کەسێکی تر وەپێش کەوتن: «لەو کێشەکێشەدا نالی وڵاتی ئەحمەدخانی لێتانی کەوتبوو. ناڵی ئاسنیان لێدابوو(؟) سەرداریشیان بوو، ئەوە گوتی: خاترجەم عەجەم هەر قایەق دەبن، با ئەمن دەستی خۆم ڕەپێش خەم، پەناھیدە بیم، پاشەڕۆژ حوکم دەدەنێ، دەزانن ئەگەر من خزمەتم بەوان کردووە.»

[حوسێن مامەڕەش: بەیتی دمدم]

«لاس ئەگە چاوی پێکەوت لاکی لەبەر چەقاند، کڵچاتی لێ سەر و بن کرد، کڵچاتێکی لە پیسی ئەستێی... داە بەسەر ڕکێفی‌دا شۆڕ کردەوە، گوتی بابت دەگێم کەس نەیتوانیوە دەستی خۆی پەپێش خا»

[وەستا برایمی کۆنەخانی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

←١٩٥٥.

١٨٨٣(١٨٨١) ✖ **سینگ ڕەپێش خستن**

خۆ نواندن، خۆ تێ‌هەڵقورتاندن: **«مامۆستاقزڵجی بۆنەوەی سینگ ڕەپێش خا و خۆ پانی، یەکێک لە خۆشەویستترین و نزیکترین مامۆستانی پێشەوای ئەدەبخۆست و هونەرپەروەر بوو.»**
[قزڵجی، پێکەنینی گەدا: ١٥]

١٨٨٤(١٨٥٨) ✖ **ڕەپێش کەوتن**

وەپێش کەوتن: **«شتێکی بەسەر خۆیدادا و ڕەپێش کەوت.»**

[خەجێ نان‌نەخۆر: هەقایەت]

١٨٨٥(١٨٥٨) ✖ **وەپێش خستن**

١) بەرەوپێش بردن: **«ئەمسکەرەوەبی پیاو وەپێش دەخا/ کەسێکی مەرد بێ و شێر بێ لە دنیا»**
[حوسێن مامەڕەش: بەیتی ئەحمەد]

٢) وەپێش دان، خستنە پێش.

١٨٨٦(١٨٨٥) ✖ **سینگ وەپێش خستن**

«وەکو شێری کەرەمەلان، گورگی بێچووەخوراوە/ گەر هەڵمەتی دەهێنا، سینگیان وا وەپێش داوە/ حەوت و هەشت لەسەر سواری کەوتووە و شڕدراوە/ وچانی نەگرت، لە شەڕێ نەوەستاوە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبەل و گوڵزەل]

١٨٨٧(١٨٥٨) ✖ **وەپێش دان**

١) لە لایەنی پێش دانان.

٢) جێ‌بەجێ‌کردنی کار یا وەپێش خستنی شتێک بەر لە گەیشتنی کاتی خۆی.

١٨٨٨(١٨٥٨) ✖ **کەسێک/ شتێک وەپێش خۆ دان**

١٢٢→: **«ئەمستی مامەپەڵس بەستەوە و وەپێش‌خۆی دا.»**

[قالەملین: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«حەمەپەشیدخان لەرەووی: لە منوکەوێ بانەیی/ حەجەمان وەپێش خۆو دەن/ ئەما نموری پەملەوی»

[عومەر بابانیانی: بەیتی حەمەڕەشیدخان]

١٨٨٩(١٨٥٨) ✖ **وەپێش کردن**

لەپێش دانانی شتێک بە ڕێژەیەکی زۆر: **«بەرخەڵ لە ملر درا، وەک گوێزی بێ‌ئەژمار وەپێشیان کرد.»**

[ئەمیری، هاوارمیمرە: ١٩]

١٨٩٠(١٨٥٨) ⌘ **وەپێش کەوتن**

«خەزاڵ پاوەستا حەوت دەسک گوڵ بە دەستەوە. ئەو مەیدانداریەیەی دیت. گوتی: ئەمن سواری ئەوەڵ بم یا ئەتۆ؟ گوتی: خەڵک وجوودی نەبۆ وەپێش ئەحمەدخانی بابم کەوێ مەتاکونی ئەمنیش بمێنم کەس ناتوانێ وەپێشم کەوێ. ئەمە پەسەنین. جا لاس وەپێش کەوت کامحەممەد کەوتە دووی بە ئەزمی کوشتن.»

[وەستا برایمی کۆنەخانی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«... دەڵێ پاپشتن. وەختێکی گەیشتنە بەرەدرگی گوتی: وەپێش کەون. دەڵێ ئەگە وەپێش کەوتن...»

[خلە دەرزی: بەیتی مەر و وەفا]

مەتەڵ (١٨٩٠)

١٨٩١(١٨٩٠) ؤ **شیرنی شۆک**

لە داری تۆک

نام لە گوێبەلۆک

گوێبەلۆک وەپێش کەوت

دووپێچکەش وەدوا کەوت

- بارەمێوژ لە گوێدرێژ نراوە و کابراش بەدوایدا ڕۆیوە.

مەسەل (١٨٩٠)

١٨٩٢(١٨٩٠) * **ئەگە ترس هات قەپەگۆڵ وەپێش تاجی دەکەوێ.**

١٨٩٣(١٨٥٨) ⌘ **وەپێش کەوتن**

ڕێگای خراپ پیشان دان، بە خراپ ڕێنموونی کردن: «چوون هەر لەو شارەی ئەوی تێدابوو حاڵیان کرد، گوتیان: ئەو کچ و کوڕە دایک و بابیان مردووە و بێکەسن، بابی تۆ کەسێکی وا بێپشتوپەناییان بوویایە باڵی بەسەر دەکێشا، تا گەورە دەبوو، پەسیدە دەبوو. چوون وەپێشی کەوتن و قسەی وایان پێگوت، گوتی: ئەمن شوێنی بابم ون ناکەم. ناردی لەدوویان هەرکی هێنا نێوخانەوادەی خۆیەوە.»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گۆزەڵ]

«- ڕەحمەت فێر بووە هاتوچۆی سەرحەدێ دەکا. - جا ڕەحمەت کەنگێ بە سەرحەدێ زانیوە؟ بێوێنەی خێر ئەوش وەپێش کەوتووە.» ○ «- ئەرێ دایە دەڵێی چی ڕەحمەتی دەگەڵ خۆم خەم بۆ سەرحەدێ؟ - ئەوڵڵا ماڵت ئاوەدان بێ، ئەو ڕێیەی وەپێش مەکەوە.»

١٨٩٤(١٨٥٨) ✻ **هاویشتنە پێش**

لە لای پێشەوە دانان.

مەسەل (١٨٩٤)

١٨٩٥(١٨٩٤) * **سەگ بوەڕێ سەولەی بارێ پێش**

پێویستی بێدەنگ کردن و ڕازی کردنی مزاحیم بە دانی بەرتیل یا هەرشتێکی تر.

١٨٩٦(١٨٥٨) ✻ **هێنانە پێش**

بۆلای خۆ نیزیک کردنەوە.

لێکدراوەکانی تر (١٨٥٨)

١٨٩٧(١٨٥٨) ☆ **بردنە پێش**

١) بۆلای بەرامبەر بردن.

٢) بە پێشکەوت گەیاندن.

ھ١٨٩٧(١٨٥٨) ☆ **بەرلەپێش**

سینگلەپێش: ئامادەی بەرەنگار بوونەوە و لەخۆبردوویی: **«ئاکەم ئاغایان، دڵبەخەمن، مینەدەفتەرن/ ئاکەم تۆکەریابان، زەرەن، زەعیفن، بەدلیم لەسەر سەفەرن/ هەر چووکەڵە سوارێ خۆ دەکەم/ پێڵێ جەنگێ، جودالێ، حەلحەلێ، گەرووتالێ/ لە هێلینگێ تفەنگان، لە تۆغلەمەی پاڵتۆپان بەرلەپێشن، مەرەن، لەت مەلنایەن، بێترسن، پەرپەسەرن»**

[حوسێن شەشە: سوارێ]

١٨٩٨(١٨٥٨) ☆ **پاشکەل و پێشکەل**

قرتانەنی پاش یا پێش گوێی حەیوان بۆ دروشم.‖ بۆ زانیاری زیاتر← پێشی د (ژێر نێرتکی داغ).

١٨٩٩(١٨٥٨) ☆ **پاشوپێش**

بەر و دوا: **«شایەمەپاس بارگینی هێنا لە نالبەندی پایکرت و کوتی: کاکی نالبەندا ئەو بارگینەم بۆ نال کە ئەمما نالەکانیم پاشوپێش بۆ لێدە. کوتی: کاکی فەعلە! ئاخر چلۆن نال پاشوپێش لێدەدرێ؟ کوتی بارگینی خۆمە، هەرچلۆنی دەڵێم ئاوای نال بکە.»**

[محەممەدی ئەحمەدی: بەیتی ممدم]

١٨٩٩(١٨٩٩)ە ✖ **پاشوپێش کردن**

«ماوەیەک پێکەوە خەریکی جەواڵەکان بوون و پاشوپێشیان کردن، هەتا جێیەکیان کردەوە کە نەفەرێک بتوانێ لێیبخەوێ.»

[کەمال، ئیئیمەممەد: ب١ ١٤١]

١٩٠٠(١٨٥٨) ☆ **پاش و پێش**

١) زار و کۆم: **«ئەوشۆ زۆر نەخۆش بووم بە پاش و بە پێش دەرمدەدا.»**

٢) کۆم و شەرمینەی ئافرەت: **«بە پاش و بە پێش دەسدرێژییان پێ کردووە.»**

٣) بەر و دوا.↓

لێکدراوەکانی‌تر (١٩٠٠)

١٩٠١(١٩٠٠) ☆ **بە پاش و بە پێش**

«بە بەرەبەرکی خێوەتیدا دەمانێ بیستوچوار کەلی دە کێویان/ کەلی لە هەموان گچکەتر بە پاش و بە پێش کلی هەلداوی»

[حەمەدی بەهتان: بەیتی خەج و سیامەند]

١٩٠٢(١٨٥٨) ☆ **پێشات**

ڕووداو، پێشهات: **«ئەمن باوەڕیم هەیە هیچ پێشاتێک بەبێ لەئەمی هەق، دەستی ئیلامی نایە و ڕێنابڕی»**

[ئەحمەدی‌قازی، سەعید و میرسلوەدین: ٢٣٢]

١٩٠٣(١٨٥٨) ☆ **پێشان**

لەپێشدا.

١٩٠٤(١٨٥٨) ☆ **پێشاو**- **/١٢١٧ ت و ١٢١٨/ ت.**

١٩٠٥(١٨٥٨) ☆ **پێشاوبڕکە**

ڕێگای کورتتر بۆ پێشەوە.‖ **پێشاوبڕە.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٩٠٥)

١٩٠٦(١٩٠٥) ✖ **پێشاوبڕکە دانەوە**

لە ڕێ لادان بۆ کورت بوونەوەی ڕێگە و وەپێش کەسێک کەوتنەوە.‖ **پێشاوبڕە دانەوە.**

١٩٠٧(١٨٥٨) ☆ **پێشاوپێش**

بەرامبەر: **« خۆ من زەینی خۆم دەدا پێڵێکە لەڕەپەشماڵی مەزناغای/ هەڵیانەدا لەسەر کانی شێخەهەڵوانی/ بەرانبەر و پێشاوپێش بە لەرەپەشماڵی مەیان هەڵدەدایە»**

[حەمەدی بەهتان: بەیتی ناسر و مالمال]

١٩٠٨(١٨٥٨) ☆ **پێشایی**

بەش/ لای پێشەوە: **«سبحەینێ دەگەڵ بەیانی/ شێرەهەلی مەردی لەیلانی/ بە خۆ و بە سەد پیاوی خانی/ چوونە پێشایی کاروانی»**

[حوسێن مامەرەش: بەیتی دمدم]

١٩٠٩(١٨٥٨) ☆ **پێشڕیار- ٦٣٨/ ب.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٩٠٩)

١٩١٠(١٩٠٩) ~ **پێشڕیاری قیامەتی بێ- ٦٣٩/ ب.**

١٩١١(١٨٥٨) ☆ **پێشڕیەند**

١) دەستبەندی چارەوێ: **«خۆ ئەوە من دەچوومەوە تەویلە و پەختەرەخانی دە کاکان/ لێی بەسراوونەوە هێلی دە خورمایی، کولێتی دە قاپەرەش، بۆزی باڵەوەی ڕەنگار/ پاڵەبەند و پێشڕیەندیان لە ئاوریشمی دە کەسک و سوورە/ هەموو لەسەر خۆیان فرێ دەدا پەشمە و هەوسار و توورە»**

[حەمەدی بەهتان: بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

← ١٨٦.

٢) بەروانکەی کار کردن.

١٩١٢(١٩١١) ⌘ **پێشڕیەند کردن**

کاری پێشڕیەند کردن.

١٩١٣(١٨٥٨) ☆ **پێشجڵەو**

کەسێک کە جڵەوی یەکسم و وڵاغ ڕادەکێشێ: **«کوێندەت لە ماڵی دابنێ لەگەڵت دەنێرم پێشجڵەو و شاتر و خزمەتکارە/ جا لەوێ لێتدەپرسم جواب و سوال و رەفتارە»**

[فەتتاحی‌قازی، سەعید و میرسێوەدین: ٩٢]

۱ جڵەودار، جڵەوکێش.

١٩١٤(١٨٥٨) ☆ **پێش چاو**

بەرچاو.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٩١٤)

١٩١٥(١٩١٤) ⌘ **پێش چاو تاریک بوون**

زۆر تووڕە بوون.‖ هاوتای: **بەری‌چاو تاریک بوون. وەک شێتان لێ‌هاتن. دەمری/ کافر بوون. چاوم عەرز/ حەرزی نەدەدیت.**

١٩١٦(١٩١٤) ⌘ **پێش چاو چۆل کردن**

لەبەرچاو لاچوون: **«قەرتە لە دلمت لانک لەکۆل کەم/ بچمە نیجباری پێش چاوت چۆل کەم.»**
[پاپانیانی، کانی‌مرادان: ١٣٥]

١٩١٧(١٨٥٨) ☆ **پێش‌خان**

«مەم و زین هاتنە پێش‌خانێ/ دەستیان کرد بە گریانێ/ کاری بەکریە، خوڵا دەزانێ!»
[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٣١٩]

↓

١٩١٨(١٨٥٨) ☆ **پێش‌خانە**

زووری کەوش داکەندن: **«قەرپاش گەینە پێش‌خانە/ کاک مەمنە تۆ ماچی کە، موانەسەبەری میوانە»**
[حەمەدی بەیان: بەیتی هەمزاغای مەنگوڕ]

لێکدراوەکانی تر(١٩١٨)

١٩١٩(١٩١٨) ☆ **خانوێک(خانوویەک) و دوو پێش‌خانە**

بریتی‌یە لە بێوەژن.

١٩٢٠(١٨٥٨) ☆ **پێش‌خزمەت**

نۆکەری بەردەستان: **« ئەوە خاتوون دەیکوت. دەبرۆ برایم لسەدرۆکێ مەکە، لەولن لەبنەتان گەرێ/ ها بانگی دەستوپێوەند و پێش‌خزمەتی دە کاکەمیرانی ئەکەم سەری برایمی بیبڕن و بەدەنی برایمی شیو کەنەوە لەبەر مەیدانی دە خەنجەرێ.»**
[رەسوو بالەکی: بەیتی برایموک]

١٩٢١(١٨٥٨) ☆ **پێش‌دان**

دانی پێش‌نیوەڕۆ بۆ کار کردن؛ **دانی بەیانی.**

١٩٢٢(١٨٥٨) ☆ **پێش‌ڕەو**

سەرجەلە. سەرگەلە: **«لەشکرێک هەستاو، لەشکرێکی گەلێ عومدەیە/ قۆچەوەسمان بە خۆ و بە دوازدە کوڕانەوە سەرکردەیە/ ... حەوسەتی ئەسکەری غەییەیە/ پێشڕەوویان کوێوەبەیە...»**
[حوسێن شەشە: بەندی‌سوارێ]

«هەشکەم بۆێ واتایێ/ سێ سوارێت لێ میوان بێ/ سەرکردەی عەلی‌خان بێ/ پێشڕەوویان سلەمان بێ»

[بابانیانی، کانی‌مرادان ١٦٦]

١٩٢٣(١٨٥٨) ☆ **پێش‌خوان**

مێز و تەبەقی چووکی بەر دەستفرۆش کە وردەواڵەکانی لەسەر دادەنێ.

١٩٢٤(١٨٥٨) ☆ **پێش‌خۆر**

زرعات و دەغڵ‌ودانی بە شینی فرۆشاو.|| هاوتای: **شین‌خۆر**.|| ← پیتی ش اژێر نێرتکی شین).

پێک‌هاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (١٩٢٤)

a١٩٢٤(١٩٢٤) ⌘ **پێش‌خۆر کران**

↑

b١٩٢٤(١٩٢٤) ⌘ **پێش‌خۆر کردن**

فرۆشتنی دەغڵ‌ودان بە شینی و بەر لە گەیشتنی.

١٩٢٥(١٨٥٨) ☆ **پێش‌قەڕەوڵ**

پێشایی لەشکر.

١٩٢٦(١٨٥٨) ☆ **پێش‌کار**

١) کاربەدەستیی خان و ئاغا: **«خاتوونپەریخان دەیگوت: کوێخای ئەو شارەی کوانێ؟/ پێشکاری خۆم بۆ بانگ بکەنە مەیدانێ،/ ئەمان بەسەری خۆم سوێند دەدەم، یان بە قورعانێ»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٥٨٧]

٢) بەرپرسیار، هۆکاری وەدیهاتنی کار یا ڕووداوێک: **«کەسی نەمێنێت لە مەڵاڵە/ ڕەببی سەرنجیار شوکرانە/ چونکە پێشکار شەیتانە/ دەست هەڵگرن لەو کارانە»**

[پێشڕەو، ٧٥٤]

١٩٢٧(١٨٥٨) ☆ **پێشکۆ**

زەقایی پێشەوەی زین: **«... جا (ئەحمەد ئاغا) بڕیەی نێو لە کوڕی خۆی نا لاسەخۆی باڵەکی. سواری ئەسپی بوو، کەوڵی شێری بە پێشکۆیە زینێوە کرد، کەڵلەی شێری بە سەری ڕمبێوە کرد، کچی لە پاشکۆیە خۆ سوار کرد و هاتەوە بۆ نێو هێڵی شێخی هارەبان.»**

[حوسێن شەعلە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

← پیتی ز (ژێر نیزنکی زین).

١٩٢٨(١٨٥٨) ☆ **پێشگیرە**

←١٧٢٦.

١٩٢٩(١٨٥٨) ☆ **پێشڕەو**

١) ئەو کەس یا شتەی کە بەر لە کەس یا شتێکی ترە: **«شەڕەکەی پێشڕەوەمان تووشی ئەو بەدبەختییە بوو...»**

[ئەسین، کەلەپیاو: ١٥٢]

٢) تایبەتیی جێگایەک کە بەر لە شوێنی مەبەست هەڵکەوتووە: **«لاپەڕەی پێشڕەو.»**

٣) هەردوو دەستی ئەو گیاندارانەی کە لەسەر دەست و پێ دەڕۆن و کەوتۆتە پێشەوەیان: **«[تاژی] پێشڕەوی لە پاشەوەی کورتترن.»**

[هێمن: ڕاوەتاژی]

١٩٣٠(١٨٥٨) ☆ **پێشمامان**

ژنی بەردەست و یاریدەدەری مامان.

١٩٣١(١٨٥٨) ☆ **پێشمەرگ**

کەسێک کە ژیانی خۆی لە ڕێگای شتێک، کەسێک، یان ئامانجێکدا دەخاتە مەترسی و فیدای دەکا.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٩٣١)

١٩٣٢(١٩٣١) ≈ **چووکە، پێشمەرگی گەورانن**

«ئاسریی دەیکوت: مەزنینەکەی لە دنیام ئەوە قسە نیە ئەتۆ بە منی دەڵێی/ دەتوو نازانی هەر چووکە پێشمەرگی گەورانن/ ئەگەر بێتو خوانەخواستە ئەتۆ بکوژنی/ جا ئەمن بە چ ڕوویەکی

پچەوە وڵاتەکەی کاکەش/ دەڵێن ناسر ئەیبڕاوە بۆ هیچ مەیلتان بچن/ بۆیە ماڵماڵ کوژراوە و ناسر هیچ لەبەی نەکردیەیە»

[حەمەی بەیلان: بەیتی ناسر و ماڵماڵ]

لێکدراوەکانی تر (١٩٣١)

١٩٣٣(١٩٣١) ☆ **پێشمەرگە**

لە سەردەمی کۆماریی مەهابادەوە بووەتە وشەیەکی سیاسی و بە چەکداری ڕزگاریخواز دەگوترێ.

١٩٣٤(١٩٣١) ☆ **پێشمەرگایەتی**

گیان و ژیانی خۆ لە ڕێگای شتێک، کەسێک، یان ئامانجێکدا لە مەترسی هاویشتن یان فیدا کردن.

١٩٣٥(١٨٥٨) ☆ **پێشنوێژ**

١) بەرنوێژ، ئیمامی جەماعەت.

٢) بەر لە نوێژی نیوەڕۆ: **«ئەوجار لە ماڵی دەستی بە زەمبیلە دروست کردنی کرد. پێشنوێژان زەمبیلەی دروست دەکردن، پاشنوێژان دەیبردنە بازاڕی دەیفرۆشتن.»**

[ئەحمەد کلمیری: بەیتی زەمبیلفرۆش]

١ ← پاشنوێژ.

١٩٣٦(١٩٣٥) ☆ **پێشنوێژیی**

پێشنوێژ بوون، ئیمامجەماعەت بوون: **«ئێستاش قانوونی پێشینیان و قەدیمیان، پێشنیوەڕۆیە دروستە میوان بڕوا لە مەنزڵ و لە ماڵی خانەخوێیە. ئەگەر بوو بە پاشنیوەڕۆیە دروست نیە و ئەوخانەدانە بە ئەگبەت حەساب کراوە بە قانوونی پیر و پێشینیان. ئێستاش وەرنە سەرێ ئەوخۆ میوانی من بن و سبەینێ بڕۆ لەسەر چاوی من.»**

[وەستا برایمی کۆنەخانێ: بەیتی لاس و خەزال]

١٩٣٧(١٨٥٨) ☆ **پێشواز**

بۆ بەخێرهێنانی میوان، هەتا ماوەیەک لە ڕێڕەوی هاتنی ئەودا چوونە پێش، بەرەوپیل: **«جمیلی ناردنە سەرولی کاکەمەم؛ لەپاش وەی کەبخودای پێشوازی وی نارد.»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٢٤٦]

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (١٩٣٧)

١٩٣٨(١٩٣٧) ✱ **پێشواز هاتن**

بەرەوپیر هاتن: «ئەمەر عاقڵی چاران، کتێب لەسەر بەری دەستی دانێن، سوێندی بە کتێبەکە بۆ بخۆن بەڵکو پێشوازت بێ، ئەرێی بە خزمەتت دەکەم بە هاسانی بیگری و حەلی خۆتی لێ بستێنی.»

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٥٧٧]

لێکدراوەکان (١٩٣٧)

١٩٣٩(١٩٣٧) ☆ **پێشوازی**

بەرەوپیل چوون.

١٩٤٠(١٩٣٩) ✱ **پێشوازی کردن**

بەرەوپیر چوون، وەرگرتنی تامەزرۆیانەی ئەو/ ئەوان: «سەری خۆتان ڕووت کەن و پێخواس وەرنە پێشوازی میری بکەن، ڕکێفی بگرن و کەوشی لەسەر سەری دانێن، با ئەوەندە بۆ میری ببێتە سەربلندی»

[؟: بەیتی برایم و محەمەلی دەشتیان]

«گاروگەرەونی لەپێش دەکەم، پێشوازلی دەکەم.»

[پێشوو]

١٩٤١(١٩٣٩) ✱ **پێشوازی لێکردن**

« کە گەیشتە شاری، پێشوازیان لێکرد و دەوریان دا.»

[حوسێن شەملە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

← ١٩٤٠.

١٩٤٢(١٩٣٩) ✱ **چوونە پێشوازی کەسێک**

«ئیدی مامەپەش پیاوێکی ئاقڵ بوو، سەری خۆی ڕووت کرد و پێی خۆی پێخواس کرد و هاتەوە، هاتە پێشوازی.»

[حاجی سالە ئەورە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

← ١٩٤٠.

١٩٤٣(١٨٥٨) ☆ **پێشەبڕکە**

ڕێگای کورتتر بۆ پێشەوە؛ پێشاوبڕکە: «لە مەیدانی مەردیدا هەمیشە گۆی ئەبەردی لەبەر هەواڵان دەفڕاند و لە پێشەبڕکەی پیاوەتیدا هەمو چاولەدوێکی دەوەستاند.»

[هەژار، شەرەفنامە: ٥١٩]

١٩٤٤(١٨٥٨) ☆ **پێشەنگ**

١) سەرجەلەی کاروان.

٢) سەرگەلەی مێگەل.

مەسەل(١٩٤٤)

١٩٤٥(١٩٤٤) ✶ **بەڵا لەو قەتارەی دا پێشەنگی کەر بێ**

بان: **قەتار پێشەنگی کەر بێ، لەوەی چاتر(چاکتر) نابێ. قەتار پێشەنگی کەر بێ، ئاخری بە تڕپێنێ دەچێ. قەتار پێشەنگی کەر بێ دە قوڕێ دەگیرێ/ دەچەقێ.← ٧٤/ ت.**

١٩٤٦(١٨٥٨) ☆ **پێشەڵ**

لای پێشەوەی لەش. = **پاشەڵ.**

١٩٤٧(١٨٥٨) ☆ **پێشەوە**

لای بەری.

مەتەڵ (١٩٤٧)

١٩٤٨(١٩٤٧) § **گای رەش لە پێشتەوە**
گای سوور لە پشتەوە

– دووکەڵ

١٩٤٩(١٨٥٨) ☆ **پێشینە**

«بۆ بیری بەهەشت و ئاگری کەوتیە چاڵ/ خۆشتر لە خەیاڵی شیرینە بادەی تاڵ/ بەس ترس و مومێدی بۆنیشان و بەڵگە/ پێشینە دەڵێن: کەس بە خەیاڵ نەبووە بە ماڵ»
[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

هاوتای: **لەمێژینە.** ← ١٩٥١.

١٩٥٠(١٩٤٩) ☆ **پێشینان**

= بەرینان. «چیرۆکە قسەیە، بیستوومانە لە بەرینان و لە پێشینانە»
[حەمەدی بەیتان: بەیتی شێخ‌ڕەش و شێخ‌مەند]

١٩٥١(١٩٤٩) ☆ **پێشینیان**

لەمێژینەکان.|| = پاشینان. «ئەوە شێخ‌مەند دەیگوت: بابە!/ هەر لە زەمانی دە پێشینیان هەتا زەمانی دە پاشینانە/ ئەمەدەی باب لە بەر کوڕیان بڕێن/ هەر کوڕ لە بەر بابیان ڕابێن/ ئەتۆ کانی، ئەمن جۆمە/ تۆ دانیشە، من دەڕۆمە»
[حەمەدی بەیتان: بەیتی شێخ‌ڕەش و شێخ‌مەند]

← ١٤٥١.

مەسەل (١٩٥١)

١٩٥٢(١٩٥١) * **قسەی پێشینیان وەک نەخشی بەردی وایە**

ئەمریی و هەرماریی پەند و مەسەلی پێشینیان.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٩٥١)

١٩٥٣(١٩٥١) — **بە مەسەلەی پێشینیان**

بە ڕای پێشینیان بە گوتەی پێشینیان: «مالمال گوتی: ناسر ئەمە بچینە ماڵە کێ؟ گوتی: وەڵلاهی بە مەسەلەی پێشینیان وڵاغ شەریفە، جڵەوی وڵاغان بەربدەین چل دەرکی هەر ماڵێکی، دەچین لەوێ دادەبەزین.»
[حەمەدی بەیتان: بەیتی ناسر و مالمال]
«شوکرانە بکەن لە زاتی خودا/ پادشای لەم بەزەل، شای ئەرز و سەما/ بەڵای گەورەتان لە پێش هەڵگیرا/ گوشتەکەی بخۆن ئەنلیر و گەدا»
[ئەحمەدی لوتکی: بەیتی کەل و شێر]

>———+———<

١٩٥٤(١٨٥٨) ☆ **بەرخەکۆڕەی پێش مێ‌گەلان**

بەرخی دەستەمۆ.|| بڕتییە لە کچی جوان و لەبەردڵان: «خاتووزینێکی لێیە سەیر و سەربەهالانە/ بەرخەکۆڕەی پێش مێ‌گەلانە/ خۆشکی میرزێنێنی کچی میراودەلیانە/ ئەوە ماڵی لە چزیری‌بۆتانە»
[حەمەدی بەیتان: بەیتی مەم و زین]

١٩٥٥(١٨٥٨) ☆ **دەستپێش‌خەری/ پێش‌کەری**

← ١٨٨٢.

١٩٥٦(١٨٥٨) ☆ **لەپێش**

مەسەل (١٩٥٦)

١٩٥٧(١٩٥٦) ⌘ **مار لە ترسی سیری هەڵدەهات، سیریش لەپێش کونی شین دەبوو.**

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٩٥٦)

١٩٥٨(١٩٥٦) ≈ **ماست بڕ و لەپێش سەگانی ڕژکەی**

یان: **ماست بڕ و لەپێش سە/ سەگی ڕژکەی. کردمی ماست و لەپێش سەی/ سەگی ڕژکردم.** ‖ هاوتای: **ئابڕوو بردن. دەرد پێ کردن. دەردی سەگان پێ کردن. وەک سەگ تێ بەربوون.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٩٥٦)

١٩٥٩(١٩٥٦) ⌘ **گاوگەردوون لەپێش کەسێک کردن**

کوشتنەوەی نازڵ لە پێشوازی ئەودا: **«-کوڕە کوێی: دڵستانەتی چی؟ ئەوە کتێبە کردووێنی بە قوربان. دەبەیەوێ کوشت وکوشتار نەکرێ و لەوێ سەرو بەرن. چۆن هەتی وا دەڵێی؟**
- کوێی: نا میرتلیاب بابەوە، هاتل سەرم بدا. گاووگەردوونی لەپێش دەکەم، پێشوازێی دەکەم.»
[قالەمەریو: بەبێتی برایم و مەحمەلی دەشتیان]

«کێ بوو لە خاتووینەستی گەرم و کزلاوە/ دەینارد قوربانی دەهێناوە/ گاووگەردوونی لەپێش مەم و بەنگینان کراوە»

[پێشەوا]

لێکدراوەکان (١٩٥٦)

١٩٦٠(١٩٥٦) ☆ **دەلەپێش**

هەڵەوەر، زماندرێژ: **«بەرتیلخۆر و گورگەمێش/ وەک سەگی سەر خۆڵەمێش/ چەنەسووک و دەملەپێش/ بەدیحاڵ و کێشەکێش»**

[هەژار، بۆ کوردستان: ٩٨]

١٩٦١(١٩٦٠) ⌘ **دەلەپێش بوون**

هەڵەوەر بوون، زماندرێژ بوون: **«بە شوان گەر بڵێم مەیکە لە مێشە/ دەڵێ: دیارە دەست ئێستاش لەپێشە»**

[هێمن، تاریک و روون: ١٥٠]

١٩٦٢(١٩٥٦) ✖ **لەپێش بوون**

١) لەبەرچاوبوونی شتێک یا کەسێک.

٢) لە کایە و ڕقە و کێبەرکێدا پێشتر بوون.

١٩٦٣(١٨٥٨) ✖ **لەپێش چاو**

مەسەل (١٩٦٣)

١٩٦٤(١٩٦٣) ✖ **دەگەڵ کوێر نان دەخۆی، خودات لەپێش چاو بێ**

لە هەر هەڵوەمەرجێکدا (ساتوسەودا دەگەڵ مرۆڤی ناشی و ناشارەزا و ...) ئینساف و ویژدان و دادپەروەری نابێ لەبیر بکرێ.

١٩٦٥(١٩٦٣) ✖ **هەرچی لەپێش چاوانە، لەبەردڵانە**

هەرچی لە چاو دوور بێ، دڵ مەیلی دەنێ و لەبیری دەکا.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٩٦٣)

١٩٦٦(١٩٦٣) = **لەپێش چاوی من**

لە ڕوانگەی من، لەبەر چاوی من: **«دۆستێکم گرتوو لە سوێنی خۆمە/ خەڵک پێمدەڵێن دۆستەکەت دێمە/ لەپێش چاوی خۆم سوڵتانی پێمە.»**

[بابانیانی، کانی‌مراوان: ٧٠]

١٩٦٧(١٩٦٣) = **وەک شتێکی هەر لەپێش چاوم بوو**

کەسێک یا شتێک لە خەیاڵدا بوون.

١٩٦٨(١٩٦٣) ✖ **خۆ لەپێش چاوی کەسێک شیرین کردن**

لە دڵی کەسێکدا جێگای خۆ کردنەوە: **«ئەگەر هات دەرێوە، سوێندیان بەسەری دەخوارد هێندە خۆی لەپێش‌چاویان شیرین کرد بوو.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی ئەحمەدی شەنگ]

١٩٦٩(١٩٦٣) ✖ **کەسێک/ شتێک لەپێش چاو کەوتن**

ئیتر لەلا خۆشەویست نەبوونی ئەو: **«زەبەنەل زۆر جوانێکی چاکیش بوو. ئەوە پرچ و جوانی مێرێ، هێندەحسانی لەپێش چاوی کەوت، مێر پرسی بەپەیە سەر زەبەنەل.»**

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبیل و گوڵزەل]

«ئەوڵی ئەوە بیرچوو. بارێ حەملی دەلتا، کورێکی بوو مێر. ئیدی ئەوە قسە و گفتوگۆی دەگەڵ زەبەنەل هەر هەیە. هێندەحسانی لەپێش چاوی کەوتوە. کورەکەی بوو بە تۆ مانگ.»

[پێشوو]

١٩٧٠(١٩٦٣) ⌘ **لەپێش چاوی کەسێک کەوتن**

ئیتر لەلای ئەو خۆشەویست نەبوون.

باوەڕ (١٩٧٠)

١٩٧١(١٩٧٠) ○ ژن ئەگە مووی سەریان پێتەوە(بوەری) گلۆڵەی دەکەن و دە ئەڵشتی دیواری دەنێن. چونکە ئەگە لە عەرزی فڕێدرێ لەپێش چاوی مێردەکەیان دەکەون.

١٩٧٢(١٨٥٨) ⌘ **لەپێش دانان**

لەبەر دانان.

١٩٧٣(١٨٥٨) ☆ **لەوەپێش**

پێشتر، بەرلەم شتە: **«تووکی لەوەپێش ڕاخوێری نەبوون/ وەک گورگی برسی بەخشەوە نەچوون»**

[هەژار، بۆکوردستان: ٢٨٩]

= لەوەپاش.

١٩٧٤(١٨٥٨) ☆ **هەوای پێشمەڕی**

یەکێکە لە هەوا کۆنەکانی موکریان.

١٩٧٥(١٨٥٨) ☆ **هەوڵ‌پێشی**

١) سەرەتا، دەسپێک. = ئاخر.

٢) لەسەرەتادا، لە دەسپێکدا: «نێرەکەریان بۆ هێناوە/ شیریی گەورەیان لێدەدایە/ لەلی دەکرد چەند پۆلایە/ خانەوادەل دەیزانی شیریی چایە/ هەوەڵپێشی لە کەللەی سەری حەسەن‌خانی دەدایە»

[خالەسووره: بەیتی دەدم]
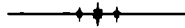
١٩٧٦ پێغەمبەر

نێردراوی خودا کە خەڵکی بۆلای ئەو بانگ دەکا و ئەوان ڕێنموونی دەکا. لێرەدا مەبەست پێغەمبەری ئیسلامە(د.خ).

باوەڕ (١٩٧٦)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ج ٧٢٥/ ب.

*****

١٩٧٧(١٩٧٦) ٥ دەسحێبی ئاجیرا پەسەندترین جۆری دەسحێب) لانکی پێغەمبەری بووە.

١٩٧٨(١٩٧٦) ٥ کێنج لەپێشدا مار بووە، لە یەکێک لە شەڕەکانی زەمانی پێغەمبەر، لەگەڵ ئەسحابان بووە. گوتیان: چۆنت تۆڵە بۆ بکەینەوە؟ گوتی: پێم‌خۆشە لفاوم بەسەرەوە نەبێ. پێغەمبەر فەرمووی: بیسووتێنن با تۆزەکەی بێ‌لفاوبێ. سووتاندیان و تۆزەکەی بوو بە کێنج، هەر بۆیەشە پێوەدانی کێنج هێندە بەژانە.

١٩٧٩(١٩٧٦) ٥ هەموو کەس دەبێ حەوت پشتی پێغەمبەر بە ناو بناسێ.

١٩٨٠(١٩٧٦) ٥ هێشتا پێغەمبەر نەهاتۆتە دنیا ئەگە(کە) خودا سوێندی بە ناوی وی(ئەو) خواردووە.

مەتەڵ (١٩٧٦)

١٩٨١(١٩٧٦) § **بەدەوری پێغەمبەری**

کلک لە تۆقی‌سەری

– تەوو

١٩٨٢(١٩٧٦) § سەرسەوزی بنکۆلُوو کوڕی چ پێغەمبەرێکە؟

– ٢٠٧٩/ پ.

سوێند (١٩٧٦)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ← ٢٤٣٢/ب و ٢٤٣٣/ب.

*****

١٩٨٣(١٩٧٦) ♦ بە جەددی پێغەمبەری

١٩٨٤(١٩٧٦) ♦ بە سەری پێغەمبەری

١٩٨٥(١٩٧٦) ♦ بە شالُی پێغەمبەری

١٩٨٦(١٩٧٦) ♦ بە شەبباکی پێغەمبەری

١٩٨٧(١٩٧٦) ♦ بەوپێغەمبەرەی ئەگە ئەمینی دەرکی خودا/ خولایە

یان: بەو پێغەمبەرەی‌کەم ئەگە... «بەو پێغەمبەرەی ئەگەر ئەمینی خودایە هەرچی ئەو وڵاتەی ئاوا لێکداوە هەتا نەیگێم لەکۆڵی نابمەوە.»

[ڕەسووی نادری: نەقڵ]

١٩٨٨(١٩٧٦) ♦ بەوپێغەمبەرەی سەردار و موختارە

١٩٨٨(١٩٧٦)a ♦ بەوپێغەمبەرەی سەید و سەردارە

١٩٨٩(١٩٧٦) ♦ بەوقورعانە/ قوڕعانەی خولا بۆ پێغەمبەرەی هێناوە

«خاتوونئەستی کوتی: بەوقورعانەی خولا بۆ پێغەمبەری هێناوە/ مەگەر بمکوژی دەنا دەسهەڵگر نیم، هەتا ئەتۆ نەبینم بە چاوە.»

[قالەمەڕەب: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

‖ ئاواش دەگوترێ: بەو قورعانەی ئەگە خودا بۆ پێغەمبەری بەخەڵات هێناوە.

١٩٩٠(١٩٧٦) ♦ شەرتە بە شەرتی خودا/ خولا و پێغەمبەران

«ئەلحانیش شەرتە بە شەرتی خودا و پێغەمبەران، بە گۆپاڵی دە ڕەوکەوانی و دەکەم خەنییە/ دەوڕێنم بە گۆڕی بابی لاسەغلوی دە ئەحمەد خانی باڵەکییە/ جا چۆن ئەنگۆ دەبن لە ڕەوکەوانی خەزاڵی بکەن و نلەییە»

[وەستا برایمی کۆنەخانی: بەیتی‌برایمۆک]

دوعا (١٩٧۶)

١٩٩١(١٩٧٦) ☒ **پێغەمبەرت بەگژداچێ**

«کەرە سەڵت بوو، دوویانە خۆی لەکارخست، گوتی: وەختا وەستێنم دێ! گوتی گوتی: پێغەمبەرت بەگژداچێ! نەیکەی.»

[سەیدحوسێن رەسوولی: هەڵبەتی کەر و وشتر]

١٩٩٢(١٩٧٦) ☒ **پێغەمبەر شفاعەتت بۆ نەکا**

١٩٩٣(١٩٧٦) ☒ **پێغەمبەرم بە کۆڵەی سینگتەدادا**

« تاڵڵکە گوتی: رۆڵە! ئەوە چت کرد؟ گوتی: هیچ. ئەگە هاتەوە گوتی: حەک پێغەمبەرم بەکۆڵەی سینگتەدادا، منداڵەکانی ناخت و...»

[پاپانپانی، ئەدەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ١٦٧]

١٩٩٤(١٩٧٦) ☒ **دە کەمەندی پێغەمبەردا بی**

a١٩٩٤(١٩٧٦) ☒ **رووسووری دیوانی پێغەمبەر بی**

١٩٩٥(١٩٧٦) ☒ **وەبەر ئاڵای پێغەمبەری کەوی**

مەسەل (١٩٧۶)

١٩٩٦(١٩٧٦) * **زیاد لە هەموو پێغەمبەران جرجرپێغەمبەری دیوەتەوە**

دۆستی خراپ گرتن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٩٧۶)

١٩٩٧(١٩٧٦) ~ **خێری مەولوودی پێغەمبەری**

چاکە و خێر و لێبوردن لەرێگەی(بەبۆنەی) جێژنی لەدایکبوونی پێغەمبەر: **«خەریک بوو هەمەچاوەش پوڵەکەی بدا، کابرای قاوەچی گوتی لێیناستێنم گەرێنی(گەرێنی) خۆش و ئاژا بێ! خێری مەولوودی پێغەمبەری.»**

[سەیدعەلی سەرحەدی: بەیتیناسۆمی]

« حەیران دەڵێم بیتولێنن پەنگین لەمن ئاورێکی بەرێتێ/ ئەمن سەدەکیبەرەرانیم بێتەوە خێری مەولوودی پێغەمبەر/ ئەگەر ماڵێ هەتیوحەیرانێم بەوێ ئاورێ نەسووتێ»

[پاپانپانی، کانیمرادان: ١٨٤]

١٩٩٨(١٩٧٦) ~ **ژن ئەگەر چاکیان هەبا، پێغەمبەریان دەبوو**

←پێی ژ (ژێر نێرتکی ژن).

١٩٩٩(١٩٧٦) ≈ **مەڕی پێغەمبەر**

برنتی‌یە لە مرۆڤی ساویلکە و فەقیرحاڵە: **«زۆر گورگم بە مەڕی پێغەمبەر زانیوە و دەستیان بڕیوم و بە هەڵم پێکەنیون.»**

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٥]

« قەت نەبوو قەبتانی ئەلەفلێ بەسەر کەپڵی‌دا نەیە، کوڕی خۆی لە بەرامبەری قسەی دەگەڵ دەکرد وەپەمزانی ئەلەفونە، ئەفڵەنەلۆی بۆ دەگوت، خولاسە مەڕی پێغەمبەر بوو.»

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٥٢١]

٢٠٠٠(١٩٧٦) ≈ **هەللەقمەللەق، دنووک شەقشەق، کاسەکەمبەر، یا پێغەمبەر**

منداڵ بۆ هەڵدان و دۆزینەوەی شتی شاراوە لە کایەدا دیڵێن.**I** یان: **سەوڵەوحە، مەوڵەحە، خودا فەرمووی ئەوەحا.I** ← پیتی د (ژیز نیزتکی داهێنان).

لێکدراوەکان (١٩٧٦)

٢٠٠١(١٩٧٦) ☆ **پێغەمبەری ئاخرزەمان**

حەزرەتی محەممەد (د.خ): **«هەرچەند دەکەم و دەکرێنم/ لەبەر خوناوەی دە بارانێ و لەبەر شیبای دە هەمالێت خەو نایە ماوار دەکەمە پێغەمبەری ئاخرزەمانێ، بەدوور بی لە دەردێ، هەر لە بەلایە»**

[پاپانیانی، ئەدەبیاتی زارەکی منداڵانی موکریان: ١٧]

← ٩٥/ ن.

پێکەنین

حاڵەتێک لە دەمچاوی مرۆڤ، کە بەهۆی شادی و خۆشی یا گاڵتە پێ‌کردن وەدی دێ و زۆرتر دەنگێکی تایبەتیی دەگەڵ دێ: **«گریا کوڵێ بۆ گوڵاو سەر ئاگر نرا/ ئەم بۆنە و بەرامەیە نەبوویا بڕا/ نرخی هونەر و جوانییە دەبیا گەڕدوون/ کێ پێکەنی جارێکی هەزار جار گریا»**

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

باوەڕ (٢٠٠٢)

٢٠٠٣(٢٠٠٢) ٥ ئەگە جلوبەرگت بسووتێ دمێ پێبکەنی و نابێ وابزانی کە غەمتە.

٢٠٠٤(٢٠٠٢) ٥ ئەگە لەسەر نان خواردن پێکەنیت بێ ئەوە شەیتان جزووت پێوە دەکا.

٢٠٠٥(٢٠٠٢) ٥ بۆ پاسیڤ‌کردن و ناچالاک‌کردنی پێکەنینی زۆر و بێ‌وەخت، گرێیەک لە لێچکە یا دەسماڵ دەدەن.

٢٠٠٦(٢٠٠٢) ٥ بۆ راوەستانی پێکەنینی نابەجێ دەبێ چاو لە نینۆکت بکەی.

٢٠٠٧(٢٠٠٢) ٥ پێکەنینی بێ‌وەخت(لەکاتی‌خۆدا نەبوون) / زۆر، شینی بەدواوە و زۆرتر ئەم رستەیەی بە دوادا دەگوترێ: **پارەبێ خودایە وەخێری‌گێڕێ.**

لێکدانەوەی خەون (٢٠٠٢)

٢٠٠٨(٢٠٠٢) ٤ پێکەنین گریانە.

هەقایەت (٢٠٠٢)

٢٠٠٩(٢٠٠٢) ❶ ... بووکە کوتی: ئەمن تەونی دەزانم. کوتیان زۆر باشە، ئەما بەو شەرتەی هەتا تەونەکەی نەبڕی نابێ لەو دیوەی بێتە دەرێ. جا هێنایان بووکی چارەڕەشیان دە وەتاغێک کرد و تاقە دوو کوتی چکۆڵەشیان بۆ هێشتەوە بۆ نان و کێشت و شتی وا. بووکەش ئەوەی تێی‌نەدەگەیی تەون کردن بوو، ئەگە نانێک شتێکیان بۆ تێ‌داویشت ئەوە راست دەبۆوە دەھا بەو رۆژگارەی بۆی دەنوست. کچی پادشای جندۆکان نەخۆشێکی پیسی پێوەبووسابوو، حەکیمان کوتبوویان ئەگە تێر پێکەنێ چاک دەبێتەوە. کچەش بەو رۆژگارەی سەری بە کونوکاژێراندا دەکرد بەڵکو شتێکی سەیر ببینێ و ئەو دەردەی لەکۆڵ بێتەوە. ئەگە تەماشای بووکەی کرد ئەوە دوو کفتەی زەلامی بەولاولای دارئەڕشەکاندا کردوە و هەر جارەی تەپ بە یەکیاندادەگرێ! کچە پێکەنینێک گرتی ئەگە دەست و پێیان بڕیبا وەخۆ نەدەهاتەوە. وەڵلا کچی پادشای دەرد و حەلەمی لێ‌بڕا...

[هاجەر پیرۆتی]

٢٠١٠(٢٠٠٢) ❶ ... پیرێژنی یەکدەدانیان خواست نەیانهێشت کەس ببینێ، جلیان هەڵگرت نەیانهێشت کەس ببینێ. رۆژی گوێستنەوەی، دایکی بووکێ هات ئەگە تارای لەسەر هەڵداتەوە نەیهێشت، کوتی: دەبێ‌شدا دەبێ زاوا بیبینێ! زاوا ئەگە تارای هەڵداوە چ ببینێ بووک مەیموونێکە و لەسەر تەختێ دانیشتوە! زاوا لە داخان پرێدایە و بە پەنجەرەیدا فرێی دا دەرێ. کچی پادشای مەروی لە دڵی هاڵابوو، کوتبوویان ئەگە پێبکەنێ مووەکەی لە دڵی دەبێتەوە. جا ئەگە ئەو بووک و زاوایەی دیت پێکەنین گرتی و مووی دڵی پسا...

[خەجێ نانەنەخۆر]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٠٠٢)

٢٠١١(٢٠٠٢) ≈ ئەو عالەمە مرد/ دەمرد لەبەر پێکەنینی

لە قوڵایی دڵەوە و بە ماوەیەکی زۆر پێکەنین: «... کابرای دۆڵبەندەی دەیگوت: بەعزێ بێوەژن خەڵکی خوێخوێە/ دەعباکەی چەقتە وەک پلپەی چووە/ وە کلێری نێمە و وە دمی ئەو کرپە. دوایە دەستی بۆ یەکێکی ڕاتەداشت و یەکجا ئەو عالەمە دەمرد لەبەر پێکەنینی.»
[ڕەسووی نادری]

← ٢٠١٢، ٢٠١٣، ٢٠١٤، ٢٠١٥، ٢٠١٦، ٢٠١٧ و ٢٠٢٢a.

٢٠١٢(٢٠٠٢) ≈ ئەوەندە/ هێند پێکەنیبووین چەرمی زگمان دێشا
↑

٢٠١٣(٢٠٠٢) ≈ ئەوەندە/ هێند پێکەنیبووین چەرمی زگمان دێشا
← ٢٠١١.

٢٠١٤(٢٠٠٢) ≈ ئەوەندە/ هێند پێکەنیبووین کەفەزگ ببوون

٢٠١١→: «پاشان بەسەرهاتەکەم لەسەر هەتا پیواز بۆ گێڕانەوە، ئەوەندە پێکەنین هەموویان کەفەزگ بوون.»
[ئەسین، کەمپەلو: ١٧]

٢٠١٥(٢٠٠٢) ≈ ئەوەندە/ هێند پێکەنیبووین گوڕگوڕ ئاومان بە چاوی‌دا دەهاتەخوار
← ٢٠١١.

٢٠١٦(٢٠٠٢) ≈ ئەوەندە/ هێند پێکەنیبووین لەسەر زگ کەوتبووین
←٢٠١١.

٢٠١٧(٢٠٠٢) ≈ دەڵێی پێت پێدەکەنێ

جوان و سەرنجڕاکێش: «بازاڕێکی هەیە دەڵێی چلچرای ڕەنگاوڕەنگە... تەماشای هەر شتێک دەکەی، دەڵێی پێت پێدەکەنێ...»
[کەمال، ئینجەمەمەد: ب١ ٨٨]

←٢٠١٨.

٢٠١٧a(٢٠٠٢) ≈ قسە/ کاری وای‌دەکرد سەربەقوڕ پێی پێ‌دەکەنین
← ٢٠١١.

٢٠١٨(٢٠٠٢) ≈ هەموو گیانی/ لەشی پێدەکەنێ
نافرەتی جوان و تەڕوبڕ. ‖←٢٠١٧.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٠٢)

٢٠١٩(٢٠٠٢) ✖ **بە ئاقڵی کەسێک پێکەنین**

«زۆر گورگم بە پێغەمبەر زانیوە و دەستیان بریوم و بە عەقڵم پێکەنیون.»

[هەژار، چێشتی مجێور: ٥]

↓

٢٠٢٠(٢٠٠٢) ✖ **بە کەسێک/ شتێک پێکەنین**

گاڵتە بەو کردن.

٢٠٢١(٢٠٠٢) ✖ **پێکەنین گرتن (پێکەنین گرتمی، پێکەنین گرتی، ...)**

حاڵەتی پێکەنین بەسەرداهاتن: **«کوڕەکان پێکەنین گرتبوونی، بەهەزار زەحمەت خۆیان بۆ ڕاگیر دەکرا.»**

[نەسرین، کەمەبەهاو: ١٥]

↓

٢٠٢٢(٢٠٠٢) ✖ **پێکەنین هاتنی کەسێک**

↑

a٢٠٢٢(٢٠٠٢) ✖ **سەربەقوڕ بە کەسێک پێکەنین**

←٢٠١١.

٢٠٢٣(٢٠٠٢) ✖ **شەیتان پێ‌پێکەنین**

↓

٢٠٢٤(٢٠٠٢) ✖ **شەیتان پێکەنین**

بالغ بوونی کوڕ: **«جا لاس کوتی: جارێ عەقڵ و هۆشی وام نیە، تازە حەوسەدی شەیتانپێکەنیمە! پاش سێ ساڵی دیکە دەیگوازمەوە.»**

[حوسێن شەمامە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«چوومە ئێرانێ، تازە شەیتانم پێدەکەنی! جەوان، حەرزم نەدەگرت...»

[ڕەسووڵی نادری: نەقڵ]

‖ هاوتای: **دەنگ بزڕ بوون.**

٢٠٢٥(٢٠٠٢) ✖ **قاقا پێکەنین**

بە خۆشیی تەواو و لە قووڵایی دڵ و بەدەنگی بەرزەوە پێکەنین: **«ئینافەی مەمکی دڵئاوەو وەک قەندی لەدەمی/ ئەگە چووبە تووی خێوەتی بابی بێژینگی دەدەمی/ کچەتیو ئەمنی دی قاقا پێکەنی»**

[سەیدعەلی سەرەدەشتی: بەیتی ئاسۆس]

٢٠٢٦(٢٠٠٢) ✖ **لەبەر پێکەنین ژان کردن**

←٢٠١١.

٢٠٢٧(٢٠٠٢) ⌘ **لە پرمەی پێکەنین دان**

حاڵەتێک لە پێکەنین کە لەودا، زار و لێو ناکرێنەوە و زۆرتر بەهۆی وێک‌کەوتنی لێوەکان دەنگی پرمەی دەگەڵ دێ. ←٢٠٢٨ و ٢٠٢٩.

٢٠٢٨(٢٠٠٢) ⌘ **لە فڵقەی پێکەنین دان**

↑

٢٠٢٩(٢٠٠٢) ⌘ **لەفیشلەی پێکەنین دان**

«شاگردەکە پاشەوپاش کشایەوە، هێندەی نەمابوو لە فیشلەی پێکەنینێی بدەم، بەستەزمانە پێی‌وابوو نیازی هەر بەڕاستی ژەنراڵە.»

[نەسین، گەڵەمپاو: ٢١١]

←٢٠٢٨ و ٢٠٢٧.

٢٠٣٠(٢٠٠٢) ⌘ **لە قاقای پێکەنین دان**

لەنەکاو و لە قووڵایی دڵ و بەدەنگی بەرزەوە پێکەنین: **«هەرسێک لە قاقای پێکەنینیان دا و دایکی گوتی: بی‌بی‌جان‌خانم چۆن کەڵەکی واشت دە بن سەری دان؟»**

[هێمن: چەپکی گوڵ:٥٨]

«ئیتر قسەکانی بە ڕاستین و درۆی لەگەڵ ناکرێ: ڕاستیەکەی چەند ڕۆژێک گیرام، ئاغا گوێی کرد و لە قاقای پێکەنینی دا: ئێستا بوویە پیاوێکی حیسابی.»

[نەسین، گەڵەمپاو: ١٤٩]

٢٠٣١(٢٠٠٢) ⌘ **وەپێکەنین خستن**

بوونە هۆی پێکەنین.

٢٠٣٢(٢٠٠٢) ⌘ **وەپێکەنین کەوتن**

بێ‌ئیختیار پێکەنین.

لێک‌دراوەکان (٢٠٠٢)

٢٠٣٣(٢٠٠٢) ☆ **بەپێکەنین**

لەکاتی پێکەنیندا، بەپێکەنینەوە: **«خەزاڵ بە پێکەنینەوە ڕووی دە پیرە سام کرد. گوتی بۆوەی نابی بەڵام وەڵڵای قسان چاک دەزانی و پیاوێکی تاڵی...»**

[عەلی شەمسی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«ئەوە کێ بوو لەبەر قەرەواڵەکەی دەناو گوڵینە/ لە جریوجریوان دەڵێی بە قاقا و لە جریوجریوان دەڵێی بە پێکەنینە»

[سەعید ئیبراهیمی: بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

٢٠٣٤(٢٠٠٢) ☆ **پێکەنیناوی**

↓

۲۰۳۵(۲۰۰۲) ☆ **پێکەنینی**

هۆکاری پێکەنین.

۲۰۳٦(۲۰۰۲) ☆ **دم/ زاریەپێکەنین**

لێوبەبزە، سەروروخۆش: «... ڕەزاسووک و خوێنشیرین و ڕووخۆش و دەمبەپێکەنین بو.»
[بدلیسی، شەرەفنامە: ۱٦۲]

«منداڵ بزێو، جوان، شیرن، زاریەپێکەنین، ئای دەمێ ئێستا چلۆن بێ.»
[کەمبری، میرزا: ۱۹]

«خانمان جواب داوە، زاریەپێکەنین/ تۆ فەرمانڕەوای قاقانی زەمین»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی میرزای قەڵای خان]

۲۰۳۷(۲۰۰۲) ☆ **شلکەپێکەنین**

«ئەبرۆی دەڵێی کەمانە و لەدەستی کەیخوسرەو وەدەرکەوتووە و زلی لێکێشاوە/ شلکەپێکەنینی وەکوو دەنگی قاز و قولینگ لە گەردنی دەبێوە بڵاوە»
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی شۆڕەمحمود و مەرزینگان]

← ۲۰۲۵.

۲۰۳۸(۲۰۰۲) ☆ **قلّق/قرقوهۆڕی پێکەنین**

«برا تۆ چیت؟ -من عایلەی ئەم ئەفسەرەم! بو بە قلّقوهۆڕی پێکەنین.»
[هەژار، چێشتی مجێور: ۲۰۸]

↓

۲۰۳۹(۲۰۰۲) ☆ **قرپ‌وهۆڕی پێکەنین**

«بەیانیەک بە قرپەهۆڕی پێکەنینی قرتجی وەخەبەرهاتم.»

[پێشەو]

---

۲۰ پێ کەوتن

سازگار دەگەڵ مەیل و تەبع.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (۲۰۴۰)

۲۰٤۱(۲۰٤۰) ⌘ **نانی کەس/ ماڵی کەسێک پێ‌کەوتن یا نەکەوتن**

↑

٢٠٤٢ پێڵاو

داپۆشەرێک بۆ پاراستنی پێ، سازکراو لە بەن، پەڕۆ، چەرم یا پلاستیک: **«جا ببینە سەروکاری مەلایان، هێندێکان پێڵاو لە بیر چوو لە پێ کەن، هێندێکان مێزەر لە بیر چوو لە سەری بپاڵێنن، هێندێکان شاڵەل لەبیر دەچوو دەبەرخۆ چەقێنن...»**

[مەحموود گەنناوی: بەیتی برایمۆک]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (٢٠٤٢)

٢٠٤٣(٢٠٤٢) ـ **پێڵاوت(پێڵاوتان/ پێڵاویان) سەرچاو**

بەخێرهێنانی میوانە.

a٢٠٤٣(٢٠٤٢) ـ **نە پێڵاوی تەنگ، نە خانەی/ ماڵی بەجەنگ**

(خانەی بەجەنگ: ماڵێک کە شەڕ و ناکۆکی تێدا بێ.)‖ ئاراش دەگوترێ: **نە گەری لەنگ، نە پێڵاوی تەنگ نە خانەی/ ماڵی بەجەنگ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٤٢)

٢٠٤٤(٢٠٤٢) ⌘ **پێڵاو لە شوێنێک کردنەوە**

←١٧١٦، ٢٠٤٥، ٢٠٤٦.

٢٠٤٥(٢٠٤٢) ⌘ **پێڵاوی غەریبی بردنە شوێنێک**

↑: **«دەیگوت: ڕۆڵە چوونکی پێڵاوی غەریبیت هێناوەتەوە ئەو شارە/ ئەوە چوونکی پێڵاوی غەریبیت هێناوەتە ماڵەکەی من/ ئەوە سبەینێ چاپخانەیەکت بۆ دەگرم بەئیجارە»**

[ئالەغەریب: بەیتی سەعیدومیرسەیفەدین]

٢٠٤٦(٢٠٤٢) ⌘ **پێڵاوی غەریبی لەلای کەسێک یا شوێنێک کردنەوە**

«چوونکە پێڵاوی غەریبیم لەکن تۆ کردەوە، لەکن تۆ بوومەوە بەمیوان و بەپەنهانە»

[فەتتاحی قازی، سەعیدومیرسەیفەدین:٩٩]

←٢٠٤٤.

٢٠٤٧(٢٠٤٢) ⌘ **پێڵاوی کەسێک لەسەر چاو یا لەسەر سەر دانان**

١) بەخێرهێنانی بەرێزانەی میوانی ئازیز لەکاتی هاتنیدا.

٢) دەرکردن، دوور کردنەوە یا لێخستنی ئەو لە پلە و پایەیەک: **«... خەجێ خۆ ئەمن بەزلیم لەمێناوی، پێڵاوت لەسەر چاوم، بکەپلوە دواوە...»**

[سەیەحوسێن ڕەسوولی: بەیتی خەج و سیامەند]

لێکدراوەکان (٢٠٤٢)

٢٠٤٧(٢٠٤٢)ە ☆ **حەفتەپێلاو**

ئەو بڕەپووڵ، خووری یا پەنیرەی کە - جگە لە بەرات- دەدرێ بە گاوان.

٢٠٤٨ پێمەڕە

ئامرازێکی دەمپانی دەسکدرێژ، بۆ هەڵگرتنی خۆڵ و کاری لەم چەشنە کە هێندێک جار بۆ هەڵقەندن، بەمەبەستی خێراتر کردنی، کوتەدارێک بەناوی ئەسپەرەی تێدەخەن.
←١٩١٤/ ن و ١٩١٥/ ن.

سوێند (٢٠٤٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع **بەو قوڕەی دە سینگی پێمەڕەدایە**- ٢٤٣٣/ ب.

مەسەل (٢٠٤٨)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع **پێمەڕە بەدەست ئاوالانەوە سووکە**- ١٤٤٦/ ن.

*****

٢٠٤٩(٢٠٤٨) * **سێلاو ئەگە هات بە پێمەڕەی پێشی ناگیرێ**
یا: **پێشی سێلاوێ بە پێمەڕەی ناگیرێ.**

لێکدراوەکانی تر (٢٠٤٨)

٢٠٥٠(٢٠٤٨) ☆ **ددان/ دەدانپێمەڕە**

دەدانزل: «یەکی نیم هەیە ئێوی سەرەسەرە/ ددانی پێوە وەکو پێمەڕە/ حاسەبانییە، دایمە لە شەرە/ سەت بەلای لێدا، چەندە بەدفەرە!»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی بارام و گوڵئەندام]

٢٠٥١ پێکەوە

بەیەکەوە، لەگەڵ یەک.

دوعا (٢٠٥١)

٢٠٥٢(٢٠٥١) ⊠ **پێکەوە پیرۆخەرز بن**

وەکوو پیرۆزبایی بە دەزگیران و بووک و زاوا دەگوترێ.↓

٢٠٥٣(٢٠٥١) ⊠ **پێکەوە داهەدامەزراو بن**

↑

٢٠٥٤ پێناو

١) ئەوەی‌کە بەڵێنی خۆی نەبردۆتە سەر و قەرزی خۆی نەداوەتەوە؛ **مشکلۆزمە**.

٢) ڕێگا، ڕێباز: **«لەپێناوی منداڵان خۆی بەخت دەکرد، بۆئەوەی ئازیان نەشبێن...»**

[ئەمیری، هاوارمەهرە: ٩٢]

٣) خاتر، هۆ: **«ڕابواردە بەسەربەرزی بە نان و تاوێک/ سەر دامەنەوێنە بۆ هەموو ناپیاوێک/ لەم ژینە کە هەر دەمێکە دێت و دەڕوا/ مەردایەتی مەفرۆشە لەپێناو تاوێک»**

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (٢٠٥٤)

٢٠٥٥(٢٠٥٤) ⌘ **کەس یا شتێک دە پێناوی کەس یا کارێک نان**

بەخت کردنی گیان، کەس، ماڵ یا شتێک لەڕێگای کەس یا کارێک‌دا: **«فەرخ بانگ لەسەر بانگی لێدا بەکەس ژیر نەکراوە/ پوورێکی فەرخی هات لەولاوە/ دەڵێ: برام چوو، ئەو کلیپەی ماوە، دەییەم بە خۆی دەکەم هەموو ماڵی خۆمی دەنێم دەپێناوە»**

[مان، تواحفەی موزەففەرییە: ١٨٢]

«بابەزین! ئاورم تێبەربوو، جگەرم سووتاوە/ فەرییی شارانم بەنگینەشم لێهەڵبڕاوە/ شاری بەمەنێم لە چەنگان چوو، ئەوێشم دەپێناوی تۆ ناوە»

[پێشوو]

لێکدراوەکان (٢٠٥٤)

٢٠٥٦(٢٠٥٤) ☆ **پردوپێناو**

مشکلۆزمە، نۆباڵ لمنەستۆ.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢٠٥٦)

٢٠٥٧(٢٠٥٦) ✖ **بەپرد/ پرد و پێناو بوون**

مشکڵۆزمە بوون: **«ئەوها بە پرد و پێناوم بێ ئەگەر چۆکی دانەکوتی لە دەرک و لە دیوانێ/ ئەسپی بۆرە دانەکوتییەوە تەوێلە و بەختەرخانێ/ بە پرد و پێناوم بێ ئەگەر بەدروم نەکەوێ بۆ مڵکی پاشای خۆراسانێ»**

[عەولاگوڵنان: بەیتی مەر و وەفا]

«ئەوە خانووی سەری لە کۆشکان لە پەنجەران دەرنامێنێ/ ئەوە میرەمەم ئەگە ئەتۆ مەخسوودت حاسڵ بوو بەدەرپێنام بێ ئەگەر ئەمنیش بۆ بەنگینی پەلیلت نەمێنێ»
[حەمەدی بەهێنان: بەیتی مەم و زین]

٢٠٥٨(٢٠٥٤) ☆ **پێناودار**

مشکڵۆزمە، نۆباڵ لەنەستۆ.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢٠٥٨)

٢٠٥٩(٢٠٥٨) ✖ **پێناودار بوون**

مشکڵۆزمە بوون، نۆباڵ لەنەستۆ بوون.

٢٠٦ پێنج

ژمارەی سەرەکی هاوتای چوار+ یەک: **«بەس گێژ بە لەناو پێنج و شەش و حەوت و چوار/ مەی فڕکە دەتاوێیتەوە وەک بەفری پار/ نەتزانی لە کوێوە هاتگی ڕۆژی بەری/ ناشزانی بەرەوکوێیە بەری پاشەمەوار»**

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

مەتەڵ (٢٠٦٠)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع **پێنج مانگ بەحرییە**

بۆخۆی حاکمە

بەرگی بووێییە - ١٦٦٠/ ب.

ﻉ ورده وەک هەرزن
ڕەشە وەک بزن
بە پێنجان بۆی دەچن
بە دووان دەیدزن - ١٩٣٦/ ب.

*****

٢٠٦١(٢٠٦٠) § پێنج قامکن، نە گۆشتیان هەیە و نە ئێسک
– دەستەوانە

کایە (٢٠٦٠)

٢٠٦٢(٢٠٦٠) پێنجپەردە
← ٩٧٥/ ب.

جنێو (٢٠٦٠)

٢٠٦٣(٢٠٦٠) ∅ - بڵێ پێنج. - پێنج. - ئی منت دە کلێنج.

مەسەل(٢٠٦٠)

لە بەرگەکانی پێشوودا:
ﻉ ئەگە پێنجن ئەگە شەشن، هەمووی ترخی دیزەی ڕەشن - ٢٠٨٢/ ت.

*****

٢٠٦٤(٢٠٦٠) ✶ کەری پێنجقرانی، جاشکی دوو ڕیاڵی دەوێ
ڕەبەریەکیان تێن دەگەڵ: دیڵی فسۆس تاجی ڕەشکووژی نابێ/ لێ پەیدا نابێ.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٠٦٠)

لە بەرگەکانی پێشوودا:
ﻉ پێنج: بەرەکەتی هەر پێنجنەڕزان/ گەنم و جۆ بیێ هەرزان - ٢٩٨٦/ ب.

*****

٢٠٦٥(٢٠٦٠) ⁓ ئەگەر چوارە/ پیرێژنئازارە/ ئەگەر پێنجە/ کلکی قنجە
← دە شەوی شرقاق(پێتی د).

لێکدراوەکان (٢٠٦٠)

٢٠٦٦(٢٠٦٠) ☆ **پێنجتمەنی**

پێنج تمەنی.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢٠٦٦)

٢٠٦٧(٢٠٦٦) ⌘ **کردنە دوو پێنجتمەنی**

کورت برینەوە.

٢٠٦٨(٢٠٦٧) – دروکەس هەتا شەودرەنگانێک لە نێوشاردا خولانەوە. لە کاتی مالاوایی‌دا یەکیان دە تمەنێکی لە بن پێی‌خۆی دی. سووکێکی لاتی‌لەسەردانا و بۆوەی کە هاواڵەکەی شک نەکا و داوای بەشی لێ‌نەکا، وازی لە مالاوایی‌هێنا و دەستی‌کردەوە بە قسان و هەر لێی‌نەبڕیەوە. بێ‌خەبەر لەوەی‌کە دۆستەکەشی پارەکەی دیوا دۆستە،کە زانی ئەوە بە تەمای فێڵی‌یە گوتی: ئەرێ بۆ هێندەی لەسەردەڕۆی؟ دە بیکە دوو پێنج‌تمەنی و ئەجاتمان دە نێدی!

٢٠٦٩(٢٠٦٠) ☆ **پێنج‌پەهلەوی**

سکەیەکی سەردەمی حەمەرەزاشای پەهلەوی. لایەکی وێنەی خۆی تێدایە و لایەکەی دیکەی شێروخورشیدە. نیزیک بە ٤٠ گرەمی قورسایی هەیە و ٢٢ عەیارە.

٢٠٧٠(٢٠٦٠) ☆ **پێنجتیر**

جۆرێک تفەنگ کە پێنج فیشەکان دەخوا: «تفەنگەکەم پێنجتیرێکی زۆر خراپ بو.»
[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٦٧]

٢٠٧١(٢٠٧٠) ☆ **پێنجتیری ئەستێرەدار**

جۆری پەسەندی پێنجتیر.

٢٠٧٢(٢٠٦٠) ☆ **پێنجخشتەکی**

شیعرێک پێکهاتوو لە چەند بەندی هاوکێش کە هەر کام لە بەندەکان پێنج خشتەن و سەروای خشتەی دوایی هەر بەندەی لە خشتەکانی تر جیاواز و لەگەڵ خشتەکانی دوایی هەموو بەندەکان هاوچەشنە:

سوڵتانی هەموو سەروەڵەدان ملەی حەساری
چاوی کە غەزالن دەگرن شێری شکاری
بۆ هەتکی ڕیانی چەمەن و بادی بەهاری
زوڵفی کە هەوا خستیە سەر غونچەیی ناری
هەر لەحزە لە خەندەی کە گوڵ و نافە دەباری

گوڵ هاتە دەرێ لاقی لە حوسنی بوتی ما دا
لەرزی قەدی بەرزی لە ڕیان زوڵفی کە بادا
هەتریکی لە دەم پەرچەم و ئەگریجە بە بادا
چین و خوتەن و هیندی بە شاباشی سەبادا
یەکسەر هەموو عالەم کە بووە میشکی تەتاری

[وەفایی]

٢٠٧٣(٢٠٦٠) ☆ **پێنجشەممە/ شەممۆ**

ڕۆژی شەشەمی حەوتوو، دوای چوارشەممە و بەر لە هەینی.

باوەڕ (٢٠٧٣)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ← ٢٢٩١/ ب.

٢٠٧٤(٢٠٦٠) ☆ **پێنجفەرزە**

هەموو کاتەکانی نوێژ: **«هەمووان فتوایان بۆ دابوو ئەگە بێنێتەوە ژنانە/ بەڵان دەڵێن فەقیر و بەستەزمانە/ ئەگە لەسەر تاتی و لەسەر بەرماڵی/ هەموو پێنج فەرزان دەپاڕایەوە لەبەر بارەگای دەخواوەندی گەورە و گرانە»**

[٩: بەیتی شێخ فەرخ و خاتوونەستی]

٢٠٧٩←.

٢٠٧٥(٢٠٦٠) ☆ **پێنجفەرزەی نوێژ**

هەر پێنج نوێژی بەیانی، نیوەڕۆ، ئێواری، شێوان وخەوتنان: **«دڵم یەکە و خەمم دوو/ لەحەلەت لە جەرگم هەڵبوو/ بوومە کێڕەی تانەسوو/ یەکسەر هەوام لێهەڵێنیبوو/ لەسەر دووتالەماچان/ هەر پێنجفەرزەی نوێژم چوو»**

[باباتیلانی، کانی مرادان: ٩٦]

٢٠٧٦(٢٠٦٠) ☆ **پێنجتامکە**

برنج. پلاو: **«ئەمڕۆ پێنجتامکەیە.»**

٢٠٧٧(٢٠٦٠) ☆ **پێنجودوو ڕۆژێک**

چەند ڕۆژێک، ماوەیەکی کورت: **«پێنجودوو ڕۆژێک هەربەحەلێلی بکە هەتا چاوەڕێت هەڵدێ و دەکرێتەوە/ دەچێتەوە بەڵەدی و شوناسی و ئیختیارە»**

[فەتتاحی قازی، سەعید و میرسەیفوددین]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٠٧٧)

٢٠٧٨(٢٠٧٧) ≈ **دنیا/ عومر پێنجودوو ڕۆژێکە**

«دنیا پێنجودوو ڕۆژێکە، دنیا ئەگە بێتو دڵت گەرد نەگرێ هەر خۆشی و بەهارەتییە/ کەسێک دلنیابێ بە خەمناکی و بە پەرێشانییە بە ئاخ هەڵکێشی و بە لێو بەهارییە/ ئەوە هەر مردووە، زیندوو نییە»

[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەمبەل و گازەل]

٢٠٧٩(٢٠٦٠) ☆ **پێنجوەختە**

←٢٠٧٤.

٢٠٨٠(٢٠٦٠) ☆ **پێنجەم**

خاوەنی پلە یا ژمارەی پێنج.

٢٠٨١(٢٠٦٠) ☆ **پێنجەمین**

↑

پێوان ٢٠٨٢

دیاری کردنی ئاست و ڕادەی شتێک بەپێی یەکەی پێوان: **«کوتی: سوارا مایەت گرتوویەتی، بگەڕێوە تانە ناگەیە من، بانی ئەسپی من بپێوە و بڕلێوە ماڵە خۆتە ئەو جوانەوە**

لەو ماینەی نەبێ، ئەگەر بەویت تۆڵە بۆکراوە بەرە تۆڵەی خۆت بکەوە ئەگە تۆڵەدست بۆ نەکراوە لە ماڵە خۆت دانیشە و هیچ دەنگێ مەکە.»

[حوسێن شەملە: بەیتی لاس و خەزاڵ]

«هەر بێتەبەرە و هەڵخول و هاتوچۆیە/ گوێڕەمەڵخە، هەموو دەنگی بڵێ و بلێیە/ خەرمانی ژیانە سوورە، گەڕیوون سەرکار/ بلکردن و پێزانی مەیە لەو کۆیە»

[هەژار، چوارینەکانی خەییام]

مەتەڵ (٢٠٨٢)

٢٠٨٣(٢٠٨٢) § بە تێرتکێک و دوولێوان
خواردنێ دەخوا بێ‌پێوان

– عەدەبی ژن

مەسەل(٢٠٨٢)

٢٠٨٤(٢٠٨٢) * ڕێکی پێوە سەر بگرێ

یان: قسێکی بکە جێ بگرێ، ڕێکی پێوە سەربگرێ.

٢٠٨٥(٢٠٨٢) * کەچە ڕبەی "بەیرەم"ی؛ پێیان نەدەپێوا دەیکوت: سێزدە

یان: بۆتە کەچەڕبەی "مەحاڵ"ی. کەس پێی‌ناپێوێ؛ لەخۆڕا دەڵێ: شازدە.‖

سەربەخۆ و بێ‌پرس، لە ئاست نیش یا کەس و شتێک. بیروبۆچوون دەربڕین. خۆ لەکار هەڵقورتاندن.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٠٨٢)

٢٠٨٦(٢٠٨٢) = کەس بە ڕبەی ناپێوێ

بایەخ پێ‌نەدران و بەهێند نەگیران: «چەند ساڵی وا بەڕێچوون/ ئاڵای خەڵک بڵند بو/ کەس بە ڕبەی نەدەپێوان/ ناچار دڵیانە کێوان»

[هەژار، بۆ کوردستان: ٢٨٣]

٢٠٨٧(٢٠٨٢) = کەس گوێی بە کلاوی ناپێوێ

↑

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢٠٨٢)

٢٠٨٨(٢٠٨٢) ✱ بە ڕبەی‌گەورە پێوان

ئامەزرۆی هەلومەرجی سەرتر لە توانای خۆ بوون.‖ هاوتای: لە ئاشی سەروە لێ‌کردن.

٢٠٨٩(٢٠٨٢) ⌘ **قوڕپێوان**

١) وەسەرکردنی خۆڵ و قوڕ لەکاتی شین بۆ خۆشەویستدا؛ **قوڕ وەسەرکردن.**

٢) گریانی زۆر و بێ‌جێ: **«چەن جوانە خاڵی لێوی/ بۆ نەگری و قوڕەپێوی/ تێیەھەڵدە دە گولەی‌مێرت/ بە قەبری بابی‌خێوی»**

[پاپانیەلی، کانی‌مرادان: ١٤٦]

«باشە ئەو گریان و قوڕپێوانەت لەچی؟ ○جا ئەوە گریان و قوڕپێوانی بۆچی؟»

٣) ↓

پێکھاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (٢٠٨٩)

٢٠٩٠(٢٠٨٩) ⌘ **لە چنگ/ داخ کەسێک قوڕ پێوان**

«ھەزار لە چنگ شێرکۆ قوڕی دەپێوا.»‖ ھاوتای: **لە داخ/ لە چنگ کەسێک وەک وڕچ بەسەر خۆ دادان. لە چنگ کەسێک زاڵە ھاتن.**

٢٠٩١(٢٠٨٢) ⌘ **لە شتێک نەپێوان**

(بۆ دەغڵ و دانەوێڵە دەگوترێ.)‖ چاو بە شەو نەکەوتن. نەبوون و وەدی‌نەھاتنی ئەو: **«- ئەوساڵ گەنمەکەم ٥٠ تەغاری دەبێ. — ٥٠ تەغارا وڵاھی لێی ناپێوی.»**

لێکدراوەکان (٢٠٨٢)

a٢٠٩١(٢٠٨٢) ☆ **بە پێوان**

١) بەھۆی پێوان؛ بەپێی یەکەی پێوان: ←٢٠٩٢.

٢) زۆر؛ بەپێی فیلان: **«ھەوەڵێ پەق وەکوو کێوان/ نەیەم کرد وەک تووڵەمێوان/ ماچم ھەوزان کرد بە پێوان»**

[حوسێن شەطە: بەیتی حەسەنەطەل و خەرطەل]

مەتەڵ (a٢٠٩١)

٢٠٩٢(a٢٠٩١) § **بە کێشانە؛ بە پێوانە؛ بە لێوانە**

ئەلحان/ ئەلمان لەپێش چاوانە

– قەند و چا

٢٠٩٣(٢٠٨٢) ☆ **جۆخینڕێنو**

کەسێک کە جۆخین دەڕێوێ.

٢٠٩٤(٢٠٨٢) ☆ **خەرمان پێران**

«ماڵان ماڵیان نەشێوێ/ بەهارە و خاکەڵێوێ/ خەرمانی‌گوڵان دەپێوێ/ کوڕی مەن دەشتە (دەچێتە)نێوێ»

[پاپانیهانی، کانی‌مرانان: ٣٠]

پاش درونە و کلۆش کێشان و گێرە کردن و هەڵاوێشتن و قورنەکەو کردن و باڵەکەو کردن و ... سووری گەنم و جۆ ساز دەبوو. ئەوجار نۆرەی پێوان بوو. بە کێلە دەیانپێوا، کێلەیان پڕ دەکرد و دارکێلەیان ڕێ‌دەخست و ئاوا دەیانبژارد:

یەک: خودا یەکە و دوو نییە
کەس لە ڕەنگی ئەو نییە
دوو: خودایە بە ئیزنی تۆو
سێ: بەرەکەتی ئایەت و حەدیس
دەو کارگایەی بەخسێ
چوار: بەرەکەتی هەر چوار یاری دە نەبی
ئەبووبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی
پێنج: بەرەکەتی هەرپێنجهەڵەپزان
گەنم و جۆ بێن هەرزان
شەش: بە شەشەکەی حاجییان
بە هیممەتی غەزاییان
حەوت: یا مەلەکەلمەوت
بەرەکەتی حەوت تەبەقەی عەرز و ئاسمانی تێکەوت
هەشت: نووری ئیلاهی بوو بە گەشت
کراوە قاپییەی بەهەشت
نۆ: نۆی نەبی بەزیادبی
بەکەم نەبی، بۆخاتری محەممەدی‌نەبی
دە: دەهەزار سەڵاوات بێ لە پێغەمبەری
یازدە: یازدە پسەرانی (کوڕانی) حەزرەتی یاقووب، بە خەیری حەزرەتی یووسب (یوسف)
دوازدە: بەرەکەتی هەر دوازدە ئیمامی دەشتی بەغدایەت تێکەوێ
سێزدە: زیاد دەبێ ڕەتی ئۆمەتی دینی ئیسلامێ/ زیاد دەبێ دینی محەممەدی دەگەڵ ڕەتی ئۆمەتێ.

یا: سێزدە نوونە/ بەرەکەت کەوتە ئەو جێخوونە

چاردە: چاردە مەعسوومێکی پاکە

لە خزمەت خودای بێباکە

پازدە: نیوەی حیسابێ

شازدە: یاخودای ڕێنیشاندەمەندە

حەفدە: خەبەرێکی خۆش دەدا

هەژدە: کەمبەریەستی شاهی‌مەردان

نۆزدە: نوونە، کافیروونە/ نونوالقلم‌ومایسطرون

لە خزمەت خودای مەحزوونە

بیست: یا خۆشەویست/ بیست هەزار سەڵاوات لە دیداری پاکی پێغەمبەری

[سەعید جەهانگیری و قادر نازمەند]

---

٢٠ پێوە

پێشگری لێکدراوی کردارە بە مانای بە...وە: «بزن کوتی: مەم مەم بزنێکە/ دوو شاخم پێوە بێڵبێڵۆکە»

[حەمەی نانەخۆر: مەقامەتی تێل و بیبل]

مەتەڵ (٢٠٩٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ئاڵداری ئاڵت پێوە

پیرازیە و سێ شتی پێوە

– ٢٧١/ ش.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢٠٩٥)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع پێوە بەند نەبوون- ٣٣٨٦ هەتا ٣٣٩٠/ ب.

*****

٢٠٩٦(٢٠٩٥) ✖ تێ پێوە بەند نەبوون

«ئەگەڵ یەکێک شەڕمان کرد، شەقێکم دەبەرزگی هەڵدا، ئەو دایکی هاتبو: قوڕبەگ گیان کوڕەکەم تێی پێوە بەند نابێ عیلاجێکی بکە.»

[هەژار، چێشتی مجێور: ٢٧٣]

← ٣٣٨٦- ٣٣٩٠/ ب.

٢٠٩٧(٢٠٩٥) ✖ **پێوە خەریک بوون**

خەریکی کار یا مەسەلەیەک بوون.

٢٠٩٨(٢٠٩٥) ✖ **پێوە دیار بوون**

دەرکەوتن و ئاشکرا بوونی چلۆنایەتی و حاڵەتێک لە ڕواڵەتدا: **«دایکی نەیهێشت منداڵەکان بێ‌بابیان پێوە دیار بێ.»**

٢٠٩٩(٢٠٩٥) ✖ **پێوە گیر نەبوون**

← ٣٣٨٦- ٣٣٩٠/ ب.

٢١٠٠(٢٠٩٥) ✖ **پێوە ماندوو بوون**

= ٢١٠١.

٢١٠١(٢٠٩٥) ✖ **خۆ پێوە دەرنەهێنان**

هاوتای: **خۆ تێ‌نەگەیاندن.**

پێوە بوون

١) بەتەما بوون، خەریک بوون: **«حەوت ساڵان پێوەبوو قاسیدێکی بەهێنەت و بەمتمانی وەدەست نەدەکەوت پەی دەسرۆکێکی لەبۆ کاکەمیرانی دەناردن دووعایە»**

[ڕەسوو باڵەکی: بەیتی برایمۆک]

«چەند ساڵە پێوەیە بیدوێنێ، هێشتا نەیتوانیووە.»

[حوسێن شەملە: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

«پێوەبووم زۆر درێژی بنووسم، ئەماشام کرد دەبێتە چیرۆکێکی درێژ و شێرین و پڕکارەسات...»

[هێمن، بارگەی‌یاران: ١١]

٢) لە دار کەوتن: **«قورینگ مات، شەوی بەسەرداهات، کەپە کۆڵی کابەکری(لە بێتوێنێیە) دڵوی دانابۆوە. دەڵێ مات پێوە بوو.»**

[حوسێن شەملە: بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ]

٣) بە دەست نیشانی ناشیاو و خراپ یا کار و مەسەلەیەکی چەتوونەوە گرفتار بوون: **«دایکی سێ‌سەنی بە قادرەگی گوت: حەیفە ئەو تووڵەئەمامە دەگەڵ ئەوە پێوە بووە.»**

[فەتتاحی‌قازی، لاس و خەزاڵ: ١٢]

٤) هەبوون، خاوەن بوون: **«بێستانی خێزی، شووتی وای پێوە دەبێ لاسکەکەی بەقەد قامکی پیاوی دەبێ.»**

[قالەملێن]

«شایەتینی نابەکار/ پاسکیان پێوەن وەکوو دار/ رەمبیان وەک سپی چنار/ دایانهێشت لە چوار کەنار»

[بەیتی حەمەم]

مەسەل(٢١٠٢)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع برسێتی رەگی هارێ/ هاری پێوەیە- ١٥٣٢/ ب.

*****

٢١٠٣(٢١٠٢) * **چەپەرەشرە، چ پێوە بێ، چ لێ‌وەبێ**

حاڵی مرۆڤی بێ‌دەسەڵات، کەسێک کە بایەخی بۆ دانەندرێ و گرینگایەتی پێ‌نەدرێ.

٢١٠٤(٢١٠٢) * **داهبا/ دەعبای زیرەک بە دندووکی پێوە دەبێ**

ابۆ وتنە کەوی زیرەک داوناسە؛ بەسەر داوەکاندا باز دەدا و خۆیان لێ‌لادەدا و تەنانەت جاروبار بە دندووک حەولی وەلانانی داو دەدا و لەوکاتەدا بە دندووک پێوە دەبێ.) **«دەڵێن دەعبای زیرەک بە دندووکی پێوە دەبێ، بابم کە خەت و ئیمشای منی دیت، گوتی: رۆڵە بڕۆیە میرزا و خوێندنی مەدرەسە بەسە، بچۆ لە مەدرەسەی دینی بخوێنە و جێی مەلاجامی چلۆری بگرەوە.»**

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٩٦]

←٢١١٨.

٢١٠٥(٢١٠٢) * **ژنی منداڵەبەر لایەکی پێوە نیە**

ئەرک‌گرانیی و وەخت‌گر بوونی منداڵ.

٢١٠٦(٢١٠٢) * **کەر ئەگە بارهەڵەنگیشی پێوە بێ گورگ هەر دەیخوا**

٥١٩/ ب.

٢١٠٧(٢١٠٢) * **لە کەرێکی دەگەڕێ ناڵێکی پێوە بێ**

تایبەتیی مرۆڤ یا تاقم و نیزامی بەشڵتاغ و تەشقەڵەچی. یان: **لە کەرێکی دەگەڕێ بێ‌وناڵێکی پێوە بێ.**

٢١٠٨(٢١٠٢) * **ماڵی دنیایە چڵکی دستە، جاری وایە پێوەی دەبێ و جاری وایە لێی‌دەبێتەوە**

ماڵ و سامان نابەردەوامە. کەوابوو نە بوونەکەی فیز و دەعیەی دەوێ و نە نەبوونەکەشی غەم و پەژارە: **«ئینشەڵلا بە کەرەمی خوای دەوڵەت و ماڵت دەبێتەوە، ماڵی دنیایە چڵکی**

دەستی‌یە، جاری وایە پێوەی دەبێ؛ جاری وایە لێی‌دەبێتەوە، ئیدی لازم ناکا لە دڵی خەڵکی پێکەی بە گرێ...»
[ئەحمەدی لوتفی، سەعیدومیرسنۆمەین: ٥]

یا: ماڵی دنیا/ دنیایە وەک چڵکی دەست وایە. ماڵی دنیایە چڵکی دەستە/ دەستی‌یە: «چڵکی دەستە ماڵی دنیا وەک دەڵێن/ ماڵپەرەست پەیمانشکێنە و بێ‌بەڵێن»
[مەحوی]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٨٠)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع چاوێکی پێوەیە/ هەیە بەردی دەقەڵێنێ- ٢٧٨٨/ ب.

ع زمانێکی پێوەیە/ هەیە بەردی نەرم دەکا- ٢٧٩١/ ب.

*****

٢١٠٩(٢١٠٢) ≈ خۆ زگی گا و کەڵانم پێوە نیێ

ئەوەندەی خواردوومە بەسە و جێی دیکەم پێ ناخورێ.| هاوتای: جەواڵم لە زگم نەناوە.

٢١١٠(٢١٠٢) ≈ حەوت ڕەگی گولیەی پێوەیە

١) خواردەمەنی و شلەمەنی زۆر پیس.

٢) ← ٢١١٥.

٢١١١(٢١٠٢) ≈ دنیا هەزار نەخۆشی و سەرئێشی/ سەرهێشی پێوەیە

ڕستەی دڵخۆشی‌دانەوەی نەخۆشە.

٢١١٢(٢١٠٢) ≈ دەڵێی سەری پێوە نیێ/ نیە

بێ‌دەنگ و هەست بوون.| یان: هەر دەڵێی سەریشی پێوە نیێ/ نیە.

٢١١٣(٢١٠٢) ≈ دەڵێی لاقی‌حەمەلێی پێوەیە

(لاقی حەمەلی: قاچی دەستکرد.)|| بەکاوەخۆ و سەبرسەبر ڕۆیشتن: «کوتی: ئەسپەکەت کولی ئارەلی کردن، پێچوایە وەستاوە. کوتم: هەتی وا نەڵێی! کوتی: بە پێلەمبەر. ئەگە ئارێهلوە ئەسپ وەستابوو، وریەوورە نەیلیی؛ دەتکوت لاقی حەمەلێی پێوەیە.»
[ڕەسووی ناسری: نەقل]

| هاوتای: دەڵێی مێروولان دەمژێری.

٢١١٤(٢١٠٢) ≈ دەڵێی لەبن دارێکێ هیچ گەڵای پێوە نیە

بۆ مرۆڤی بێ‌هیوا و پەرۆش دەگوترێ.

٢١١٥(٢١٠٢) ≈ **سەرما هەموو شتێکی پێوەیە**

سەرما ماکەی هەموو نەخۆشییەکە:← ٢١١٠.

٢١١٦(٢١٠٢) ≈ **وەنازانم(وەنازانی، وەنازانێ) سەریشی پێوەیە**

لەلا بێبایەخ بوونی ئەو و بەهێند نەگرتنی: **«یارە کوڕی مێگەلە، شوانە، سامی لە سەگ شکاوە، چاو لە چاوی ناکا، چەلاقی ناکا، لێڵشی‌نادا، وەک سەری پێوە نەبێ، بەهێندی ناگرێ...»**

[ئەمیری، هلوارەبەرە: ١٨]

«قاسیدە و قاسیدەی ئە جوندییە/ سەری خەزاڵێت بپێکەوە بە قوربانی ئە سەرییە/ ...
کەس ئاگای لە کەس نییە/ وەنازانێ یاریخەزاڵ هەر سەریشی پێوەیە و مردوو نییە»
[سەییدحوسێن ڕەسوولی: بەیتی لاس و خەزاڵ]

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢١٠٢)

٢١١٧(٢١٠٢) ⌘ **باش/ چاک پێوە بوون**

«ئەی پیری سەگباب! بیستم لەگەڵ بوومانێک زۆر گەرم بووی، ئاغا بەگیانی خەڵت ئەمە سیاسەت بوو، زۆڵ بوو باوەڕم دەکرد، بەکورتی ئاگات لە خەڵت بێ، ئەچی فریوی ئەمانە بخۆی، باش پێوە بووم: ئەملام تات و ئەولام تات..»

[ئەسین، گوڵەپیاو: ١٧٤]

↓

٢١١٨(٢١٠٢) ⌘ **بە دنلووک پێوە بوون**

لەگیرکەوتن و گرفتاربوونی خراپ و ڕزگاریی نەهاتن: **«شیرنی دەڵێی ئاربەتووی/ دابەستێ دەگەڵ ڕەسووی/ بە دنلووکێ پێوە بوی»**

[ڕەسووڵی ئاتری]

←٢١٠٤، ٢١١٧ و ٢١١٩.

a٢١١٨(٢١٠٢) ⌘ **بە دەست کەس یا شتێکەوە پێوە بوون**

«حکومەتی ناوەندی کە لەلای خوارووش بە دەست هێزە پڕتاوایییەکانەوە پێوە ببوو، دەسەڵاتی ئەوەی نەبوو پێشگیری لە کاروبارییان بکا.»

[هێدی، ئاوێنەشکاو: ١١٨]

٢١١٩(٢١٠٢) ⌘ **پیس پێوە بوون**

٢١١٨ →: **«چارەم لە چارەی بولبولان نایە/ زۆر پیس پێوە بووم مەرگێک خودایە»**
[هەژار، بۆکوردستان: ٢٤٣]

«ئەوکاتە کە هەردوو گژمەڵ یەکتریان دی، هاوڕێیانی مووسا کوتیان: پیس پێوەبووین.»
[هەژار، قورئانی پیرۆز: ٣٧٠]

٢١٢٠(٢١٠٢) ⌘ **دڵ پێوە بوون**

خۆشویستن: **«زەینەل لە دڵی خۆیدا ئەوەندەی دڵ پێوەی بوو هیچ هۆشی خۆی نەبوو... »**
[ئەحمەدی لوتفی: بەیتی زەینەل و گوڵزەل]

«ئەشتی دەوڵێی کاریتەی مێوە/ لەرزەندەی خەڵکی ئێرم دڵ پێوە/ بمگرە بە تۆکەر بێوو جوونەسێوە»

[بابانیانی: کانی‌مرامان: ٩٨]

«برینداریم مەمبزێوە/ ماچت دەکەم لە رێوە/ دڵیکی بەخێوی کرێوا/ کوا هێندەی منی دڵ پێوە؟»

[قالەمێن]

٢١٢١(٢١٠٢) ⌘ **لەگەڵ کەریخ پێوە بوون**

لەگەڵ مرۆڤی بێ‌ئاقڵ تێ‌کەوتن، بە دەست مرۆڤی بێ‌ئاقڵەوە گرفتار بوون.

٢١٢٢(٢١٠٢) ⌘ **مافی شوێنێک/ کەسێک پێوە نەبوون**

حەق یا بەشی شوێن/ کەسێک بەسەرەوە نەبوون: **«بێینە سەر کاروباری شێخی عارەبان: لەخەوێ هەستا، دەستی دایە دووربینی، ئەگە جوونەسوارەی بەچاو دەنگاوتی‌یە/ دەیکوت: بەخودای ئەو جوونەسوارە مافی بەغدایان پێوە نیە...»**

[حەمەدی بەیتان: بەیتی ناسروماڵماڵ]

«بە ماڵی خەڵک زگم کراوەتەوە، ئەمما ئەوەت پێ‌بڵێم لەو گۆشت گیسکەی دڵت نەکلێن، بەسەری میرزای مافی کەسی پێوە نیە، ماڵی حەڵاڵی خۆمە.»

[ئەمیری، میرزا: ٦٨]

٢١٢٣(٢١٠٢) ⌘ **نوێژ پێوە بوون**

حاڵی شوێن یا شتی خاوێن و بەدوور لەو شتانەی کە دەبنە هۆی لەنوێژچوون(میز و پیسایی و چڵاوی و ...): **«لەرێشەکان هەموو نوێژیان پێوەیە، بەخاتیرجەمی نوێژی خۆت بکە. لەو زووبە زەلامەی جێیەکمان نیە ئەگە بڵێین نوێژی پێوەیە، خات باران هەموو وڵاتی لەنوێژ بردوو.»** ا هاوتای: بەنوێژ بوون.

پێوە چوون

١) دیاری بردن بۆ ماڵەکەسێک بە بۆنەی: منداڵ بوون، لە حەج هاتنەوە، خانووکڕین، ماڵ دانان و شتی لەم بابەتە.

٢) رێ‌ورەسمی شیرنی‌خواردن و ئاڵقەگۆڕینەوەی بووک و زاوا.

٣) پەرەگرتن(سرایت کردن).

پەند (٢١٢٤)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ئەو ئاوە مەخۆرە ئابڕووی پێوە بچێ/ بچێ- ٢٤/ د.

*****

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢١٢٤)

٢١٢٥(٢١٢٤) ـ **وەک سووتاوی هەر پێوە دەچێ**

پەرەگرتن و بڵاوبوونەوە و پێوەزیادبوونی ئەو: **قوڕەکاری/ کۆنەکاری قەت خلاسی نایە و وەک سووتاوی... ○ شت ڕۆژدەگەڵڕۆژێ گران دەبێ و وەک سووتاوی... ○ کراسەکەم دڕاوە و وەک سووتاوی... ○ دەوچاوی ئاوری لێ هاتۆ و وەک سووتاویش هەر وا پێوە دەچێ.**

٢١٢٦ پێوەدان

١) گەستن و تێڕاکردنی ئەندامێکی تایبەت کە لە دووپشک و مار و هێندێک لە جرووجانەوەری دیکەدا هەیە و بۆ بێهەست کردن یا کوشتنی نێچیر یا دوژمن یا مژینی خوێن کەڵکی لێوەردەگیرێ: **«کوتی خاتوونە چنگێکی زۆر دلوەی. کوتی وەرە پێشێ، دەڵێن زەمبیلفرۆش فووی لێکرد و هەموو بوون بە ئەرکەتە و ڕەنگەسوورە هێنیان پێوەدا هەموو دەوچاوی هەستا.»**

[هەمەهەمزە: بەیتی زەمبیلفرۆش]

«کێ لێیدەوی بە جیهان/ جیەی با بێتە گێجان/ کێ پێت دەڵێ ئاحەزە/ پێوەیدا هەڵەپەزە»
[بابانیانی، کانیمرادان: ٣٧]

٢) لێدان، تێکوتان یا لێهەڵقورسچاندن و تقورچ لێگرتن: **«مامەند ئەو کچە بۆ دەگری؟ دیسان پێوەتدا؟»**

٣) گرتن و داخستنی زارکی دەرکە و پەنجەرە و شتی لەم چەشنە: **«هیچ پرسیاری لێنەکرد، دەرگاکەی لێ پێوەدا لێیدا و ڕۆیی.»**

[قالەهەربی: بەیتی شێخفەرخ و خاتوونئەستێ]

٤) لەسەریەک دانانی لاپەڕەکانی شتی وەک کتێب و دەفتەر و گۆڤار: **«کتێبەکەی پێوەدە با بڕۆین.»** ‖ هاوتای: **وێکنان.**

٥) پێوەنووساندن: **«دایکم بە هەرتک دەستان نانی پێوەدەدا.»**

باوەڕ (٢١٢٦)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ع ← ٧٦٩/ ت ٢٤٠٣ و ٨٤١/ ب.

*****

٢١٢٧(٢١٢٦) ◊ مار بێ ئیزنی خودا بە هیچ‌کەسەوە نادا، خودا کە ئیجازەی دا پێوەدەدا.

مەسەل(٢١٢٦)

٢١٢٨(٢١٢٦) * **پێوەدان لە وزەوزی خۆشترە**

لێدان لە هەڕەشەوگوڕەشە خۆشترە.

٢١٢٩(٢١٢٦) * **تەندوور هەتا گەرمە دەبێ نانی پێوەدەی**

کەڵک وەرگرتن لە دەرفەتی ڕەخساو بۆ ڕاپەڕاندنی کار: **«نانی خەڵکی تاکوو بە تەندووری گەرم پێوەنەدا ناڕوا/ حاجی ئەگەر چاری دەرەێنن بە بزووت»**

[حاجی‌قادری‌کۆیی]

لێک‌دراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢١٢٦)

٢١٣٠(٢١٢٦) ≈ **وەک ماری پێوەتدەدەم**

هەڕەشەیە: **«کوتی: بگەڕێوە، بەو قوربانەی ئەگە ئەوانە سەروگوێلاکی دەشکێنن، ئەگەڕێیەوە وەک ماریت پێوەدەدەم»**

[خەجێ ئان‌ئەخۆر: عطایەت]

یان: **شەرتە بەشەرتی خودای وەک ماری سەرڕەشت پێوەدەم.**

٢١٣١(٢١٢٦) ≈ **هەرچی دەستی بۆ دەبەی وەک مار پێتەوەدەدا**

گرانیی شتومەک و کەلوپەل و دەکڕین نەهاتنی.

پێکهاتەکانی لە چاوگ‌وەرگیراو (٢١٢٦)

٢١٣٢(٢١٢٦) ⌘ **سووک پێوەدان**

خۆپێوەنان، جنجکە لێدان.

[هەنبانەبۆرینە، لەژێر نێرتکی سووک پێوەدان]

٢١٣٣(٢١٢٦) ✖ **شەپیتە/ شەپیتکە پێوەدان**

«سوڵتان وەزیریکەوت، جوڵایەک بوو شاڵی تورەی دەچنی، هەرچەندی مەکووکەکەی داویشت و شەپیتەی پێوەدەدا...»

[حەمەی نانەخۆر: مەقامەت]

«هەروەکوو جوڵا شەپیتکەی پێوەدە/ لایەرە پەرەدەی سەراپەرەدەی ئەدەب.»

[ناری]

← ١٧٢٣.

٢١٣٤(٢١٢٦) ✖ **قوڕ پیڕوەدان**

١) ئەربەڕی قازانج کردن: **«هێندەی قازانج کرد قوڕی پێوەدا.»**

٢) برتێی لە بە یەک‌جاری وێران کردن.| هاوتای: **بەقوڕ گرتن.**

٢١٣٥(٢١٢٦) ✖ **کوت پێوەدان**

١) ژەنین؛ حیچکە لێدان.

٢) یەکەی سەردۆزین.

٢١٣٦(٢١٢٦) ✖ **کوللێرە/ نان پێوەدان**

(٥)٢١٢٦ ←: **«ژنە لەبەر نانی بوو، وای‌کرد نانی پێوەدا بایەکی لێ‌بڵاوە.»**

[حەمەی نانەخۆر: مەقامەت]

٢١٣٧ پێوەکردن

١) دەزوو، بەن یا هەر هەودایەک دە کونی دەرزی، موورو و شتی لەم بابەتە ڕاکردن: **«دەرزیکی هێنا، داوێکی خەرپەرەی سپی پێوەکرد و موورویکی شینی پێوەکرد و گرێی‌دا و لەسەرەدەرانی دەرکێی چەقاند.»**

[مەلوور نەخۆی: مەقامەت]

٢) **«دڵیک مەیەی لێوەدەکرد/ باب تووتنی پێوەدەکرد»**

[هەژار، بۆکوردستان: ١٦٣]

← **پیتی ت(ژێر نێرتکی** تووتن).

٣) ڕاز و سووڕ، گوناح و تاوان هەڵە یا حەشارگەی کەسێک ئاشکرا کردن: **«ئیهسان مەلیەیشەلی خانین پێوەی کردووە؟ وەبی تۆخم و تۆوی لەسەر زەوی هەڵگیرێ.»**

[کەمال، ئینجەممەد: ب٢ ٣٦٩]

٤) لە شیش دان پل بە شیشەوە کردن.

٥) قامک بۆ قوون بردن.

٦) پێوەهەڵاوەسین.

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢١٣٧)

٢١٣٨(٢١٣٧) ﴿ خۆ زەنگیانەی لەبەرپێوەناکەی

کەم نەبوونی شۆقی چرا.

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢١٣٧)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

ﻉ بۆن پێوەکردن- ٢٤٠٨ و ٢٤٠٩/ ب.

*****

٢١٣٩(٢١٣٧) ⌘ زەنگیانە لەبەرپێوەکران

زۆر بوونی شۆقی چرا.

٢١٤٠(٢١٣٧) ⌘ بز پێوەکردن

↓

٢١٤٢(٢١٣٧) ⌘ تیزپێوەکردن

↓

٢١٤٣(٢١٣٧) ⌘ جزوو/ جزوو پێوەکردن

قامک بۆ بردن. ← ١٤٥٢/ ب.

پێوەنان

١) تەقە لێکردن. تیرهاوێشتنە کەسێک: «جا بابە کەلاک دەکەوێتە مەیدانێ/ مەگەر خودا بدا کەس بە سەفت و لەبالی وان نازانێ/ پێڵی هەڵاتن و تیر پێوەنانێ»

[حوسێن شەمسە: بەیتی مێر و وەفا]

«زۆر دوور ورچێکمان دی، تفەنگێکم پێوەنا، سوور دەمزانی نەیهەنگاوت.»

[هەژار، چێشتی مجێور: ٧٨]

«دەمانچەم لێهەڵکێشا، دو دەمانچەم پێوەنا...»

[هەژار، چێشتی مجێور: ٤٩٦]

٢) دار بە ئاوردوە نان: «لە نێوەڕاستی ماڵەکەی دلریان پێوەنابوون و ئاوریان کردبۆوە.»

[حوسێن شەمسە: بەیتی مێر و وەفا]

٣) لێزیاد کردن، مەزنتر و زۆرتر نواندنی قسە.کار یان کەسێک: «ئەوانەی غەنی وای دەگێڕایەوە و قسەی وای دەکرد کە منیش باوەڕبەوە لێی بەشک کەوتم، گوتم: مەباس ئاغا پێموایە تۆزێ پێوەدەنێی، خۆ هەموو خەڵک هەر خراپ نیە.»

[ئەحسین، کێلەپیاو: ١٠٦]

«گەلی دەرکت بە قوڕ نەگیرێ، تاریکی شوێنگلێرانی تۆ تەواو نابێ مووتەزانا لەبارەی تلۆوە تاری پێوەدەنا.»

[کەمال، نیەنجەمەمەد: ب ٣٥٨]

٤) هەڵ کردنی کوورە و سۆبە و سەماوەر: **«لیەیانان پێش مجێور دەچلۆوە مزگەوت، چرای هەڵدەکرد، کوورەی پێوەدەنا و بەرماڵی رادەخست.»**

[هێمن، چەپکوگوڵ: ٥٣]

«هاتم لێیەدەم تەپڵی بازکەشتی/ کە خلۆم فرێدا چوومە سەر پشتی/ لاقم پێوەنا بە پەلیچکانی/ بە دەستیش دەمگرت جووت دەلەی شانی»

[سولتان شایەر]

٥) پێوەلکاندن و لێکتر قایم کردنی دوو یا چەند شت بە چەسب یان شتی تر.

٦) دانانی دوو یان چەند شت لەلای یەک بەشێوەیەک کە مەودایەکیان لە نێواندا نەبێ: **«لکوتیان: ئەشەدوبیللا وا دەبێ، ئەنگۆ سێڵوو دلناوە و سەلەو دلناوە و سەوەکێن و بەرد و شتی ولو پێوەناوە! ئەوە تیرەندازی وا دەبێ!»**

[وەستایرایمی کۆنەخانێ: بەیتی لاس و خەزاڵ]

٧) پێش بەردان و بەرەڵلا کردنی مەڕ بۆ لەوەڕان بۆ جێی مۆر و لەلای خوارەوە بۆ لای سەرەوە: **«ناسر دەڵێ: دا هەستە ئەو مەڕەی پێوەنێ، ئەویش بە غیرەتی ناسری مەڕەکەی پێوەدەنێ.»**

[مەحەممەدی بالەکی: بەیتی ناسر و مالماڵ]

ە (١٠) ١٨٢٤.

٨) لێدان: **« ئەگەر برایم ئەو قسەی لە میری دەبیست تەواوە/ جێبەجێ عەرییزلکی نووسی، ملەی میرشێخی پێوەناوە»**

[مان، تۆحفەی موزەففەرییە: ٣٧١]

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢١٤٤)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- **ئاوری پێوەنێی/ بە مالێرە ئێی بۆسۆی لێ‌نایە- ١٥٤٠/ ت.**
- **دەڵێی ئاوری‌پێوەدەنێن- ١٥٢٤/ ت.**

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢١٤٤)

لە بەرگەکانی پێشوودا:

- **بیین پێوەنان- ٣٦٣٠/ ب.**

*****

٢١٤٥(٢١٤٤) ⌘ **پاڵ پێوەنان**

← ٢٩٠(٤).

٢١٤٦(٢١٤٤) ⌘ **پێ پێوەنان**

← ١٦٥٣.

٢١٤٧(٢١٤٤) ⌘ **تینگ پێوەنان**

دم پێوەنان. بین پێوەنان.

---

a٢١٤٧(٢١٤٤) ⌘ **خۆ پێوەنان**

بە نیازی دابین بوونی جینسی لە کەسێک یا شتێک جووت کردن: **«کوڵیجا شەرمی لە کوڕەکەچەڵەی نەدەکرد، هەموو پلانی خاڵۆژنی بە پێرێک و هەرزێکەوە دەنا، خۆی پێوەدەنا و هەڵبەتەش ئەوە چاوی لێیە.»**

[ڕەسووڵی ناسری: نەقڵ]

جنێو (a٢١٤٧)

٢١٤٨(a٢١٤٧) ∅ **دنیا نەماوە خۆی پێوەنێ**

٢١٤٩(٢١٤٤) ⌘ **داغ پێوەنان**

١) لێدانی داغ.

٢) وەکو هەڕەشە بۆ ترساندنی منداڵ دەگوترێ: **«داغت پێوەدەنێم.»**

٢١٥٠(٢١٤٤) ⌘ **دم/ دەم پێوەنان**

«مارێک لە بەر دەرکەی هاتەدەرێ، شیرەکەی دەم پێوەنا، شیرەکەی خواردەوە.»

[مان، ئۆحەلەی موزەففەرییە: ٣٧٢]

٢١٥١(٢١٤٤) ⌘ **دەست پێوەنان**

برێتی‌یە لە دەرکردن. لەکۆڵ خۆ کردنەوە.

٢١٥٢(٢١٤٤) ⌘ **سەر پێوەنان**

١) بەکۆمەڵ بەرەو شتێ چوون.

٢) ڕوو تێ‌کردن: **«ئەمن لەمێژ جێگایان شارەزا نیم، دەڵێن وڵاغ مرادە، هەر پاستی وڵاغی سەری پێوەنا لەوێ دادەبەزم.»**

[خلە دەرزی: بەیتی مێر و وەفا]

٢١٥٣(٢١٤٤) ⌘ **سەگ پێوەنان**

ڕادان و دوور کردنەوەی بە سووکایەتی و بێ‌حورمەتی‌یەوە: **«نازانم لێت‌تووڕەی؟ ناخۆشت دەوێم؟ گوتی: بڕۆ بڕۆ، هەڵیمەگیرسێنە، ناخۆشم ویستبای سەگم پێوەدەنای.»**

[ئەمیری، میرزا: ١٣٧]

«بانی هەرچی گریۆلەمست نەبێ بەکارتان نایە، جارێکی‌تر بەلامەوە بێن سەگتان پێوەدەنێم، هەیدێ لەبەرچاوم لاچن.»

[ئەمیری، میرزا: ١٣٧]

٢١٥٤(٢١٤٤) ⌘ **تامک پێوەنان**

پەسند کردنی نێومرۆکی نامە یان بەڵگەیەک بە لێدانی تامکی بەمورەککەب بە جێگای مۆر یان ئیمزا.

٢١٥٥(٢١٤٤) ⌘ **کڵ پێوەنان**

دە ناور هاویشتنی دیزە و گۆزە.

٢١٥٦(٢١٤٤) ⌘ **مل پێوەنان**

١) دەس بەکار بوون، وەڕێ کەوتن: **«بەڵێ جا خوداحافیزیان خواست و ملیان پێوەنا و ڕۆیشتن.»**

[مەحموود گەناوی: بەیتی نەسر و مالمال]

٢) کارکردنی بێ‌هەڵسەنگاندن و لێکدانەوە: **«... ئەوانە هەموو کارێکی بە تاقل دەکەن، وەک مە (ئێمە) نین هەر مل پێوەنێن.»**

[سەید حوسێن ڕەسوولی: هەڵبەست]

«هورموز گوتی: من یەکێک دەبم لەوانە، فەرموی نا، تۆ بە کاری ئەوە نایەی، زۆر تازای، بەڵام زۆ هەڵدەچی و هەر ملپێوەدەنێی.»

[هەژار، چێشتی‌مجێور: ٤٣٢]

٢١٥٧ پێوەنووسان

١) پێوەلکانی شتێکی نووسۆک بە شتێکی تر: **«چاورنۆلە و سەپانترێنەی لە داوەلینگی دوابینگەی هەڵدەچەقی و پێوەدەنووسا.»**

[ئەمیری، هاوارمەپەرە: ٥]

٢) توند پێوەلکان یا پێوەلکاندنی شتێک بە شتێکی دیکەوە.

٣) تووشی دەرد و نەخۆشی ناسەم بوون، نەخۆشی‌یەک کە زۆرتر بناوێژی لێ‌دەکەوێتەوە: **«دایکم زۆر جار بەچاوی دادەنامەوە و دەیگوت: تۆ پێوەلەدەمێ‌بوی، هەر تۆم ڕەنگ کەوت لەشی ساغم بە خۆمەوە نەدی، نەخۆشیم پێوەنووسا.»**

[هێمن، بارگەی‌یاران: ١٢]

مەتەڵ (٢١٥٧)

٢١٥٨(٢١٥٧) § هەرچی هات پێوەی‌نووسا

- ئتو

لێکدراوەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢١٥٧)

٢١٥٩(٢١٥٧) = وەک نووسەکەی پێوەنووسێ

١) نووسۆک و زامقی بوون.

٢) کەسێک کە لە کارێکدا زۆر پێداگری دەکا. ↓

پێکهاتەکانی لە چاوگوەرگیراو (٢١٥٧)

٢١٦٠(٢١٥٧) ✖ وەک چەقە پێوەنووسان

← ٢١١٣ و ٣٠١٩/ ب.

٢١٦١(٢١٥٧) ✖ وەک قیل پێوەنووسان

↑

پاشکۆ

چاوساغی ئەلفبێیی

ئیرتکەکان ـ لێکدراوەکانی ڕستەیی و ناماڵ ڕستەیی ـ مەسەل ـ پەند ـ پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو ـ مەتەڵ ـ دوعا ـ فڕ ـ جنێو ـ زمانخەڵەتێنە ـ سوێند ـ نیوونرتک

ت

ج

چ

ح

خ

د

ر

ز

ژ

س

ع

ف

ڤ

ک

ک

ل

م

ن

و

هـ

ی

چاوساغی بابەتیی

باوەڕ ـ پەند ـ جنێو ـ داب ـ داوودەرمان ـ دوعا ـ زمانخەڵەتێنە ـ فڕ ـ کایە و گـۆرانی ـ مەتـەڵ ـ لێکدانەوەی خـەون ـ مەسەل ـ نێوونـرتکە

♎ داب

✱ داوودەرمان

⊠ دوعا

● فڕ

☏ کایە و گۆرانی

ﻉ لێکدانەوەی خەون

§ مەتەڵ

* مەسەل

* نیوونرتکه

سەرچاوە نوێیەکان

کوردی:

بەحری، ئەحمەد. چاپنەکراو: **گەنجی سەربەمۆر**. ٤ بەرگ.

حوسێنپوور(هێدی)، جەعفەر. ١٩٩٩: **دەستەبوخچە**"زاراوەی ژنانی موکریان". سوێد. کتێبی هەرزان.

حیسامی، خالید(هێدی). ٢٠٠٤: **ئارێنەشکاو**(بیرەوەریی هێدی)، هەولێر، ئاراس.

سەمەدی، عەبدوڵڵا. ١٣٨٢: **رێتەکانی کڵاوی کوردی**، گۆڤاری مەهاباد، شمارە٣٣، ٣٧-٣٩.

قازی، رەحیم. ١٣٥٩: **پێشمەرگە**، چاپی دووهەم. - ، تیشک.

کەماڵ، یەشار. -: **حەمەدۆک**. وەرگێڕانی عەبدوڵڵا حەسەنزادە، ٤ بەرگ، بەغدا، - .

ئانەوازادە، عەلی. ٢٠٠٥: **فەرهەنگی کوردیی هەرمان**. بەرگی دووهەم(پ- ت)، چاپی دووهەم، هەولێر.
موکریانی.

فارسی:

انوری، حسن. ١٣٨٢: **فرهنگ بزرگ سخن**. ٨ جلد، چاپ دوم، تهران، سخن.

خضرائی، امین. ١٣٨٢: **فرهنگ‌نامه امثال و حکم ایرانی**، شیراز، نوید.

فتاحی‌قاضی، قادر. ١٣٦٢: **صنعت جولایی و لغات و اصطلاحات آن در مهاباد**، نشریه دانشکده ادبیات
و علوم انسانی تبریز، شماره ١٣٠، ١٣٦٢، ٥٧-٨٨.

معروفی، ابراهیم. ١٣٥٥: **جولایی یا جولاهگی در کردستان**، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی
تبریز، شماره ١١٧، ٢٤-٤٨.

میرزانیا، منصور. ١٣٧٨: **فرهنگنامه کنایه**، چاپ دوم، تهران، امیرکبیر.

نجفی، ابوالحسن. ١٣٧٨: **فرهنگ فارسی عامیانه**. ٢ جلد، تهران، نیلوفر.